

ს წ ქ რ მ

თ ა ვ ზ ნ ი

საქართველოს
წიგნიერება

გამოცემლობა „საბოთა საპარტელო“
თბილისი — 1977

წიგნი წარმოადგენს ავტორის მიერ 1945—1970 წლებში დაწერილ და ეურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებულ ლიტერატურული წერილების რჩეულ ნაწილს, რომლებიც თავ-თავის დროზე ეხმიანებოდნენ ჩვენი ლიტერატურული ცხოვრების საინტერესო საკითხებს. ბევრი მათგანი შეეხება ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში შედარებით ნაკლებად გაშუქებული მწერლების შემოქმედებას.

კრებულის მიზანია ერთგვარი დახმარება გაუწიოს ლიტერატურის შესწავლით დაინტერესებულ ახალგაზრდობას ქართული საბჭოთა მწერლობის განვითარების სხვადასხვა პერიოდისა და პროცესის გარკვევაში.

მომავლის მომღერალი

ასი წლის წინათ უმღერა ნიკოლოზ ბარათაშვილმა იმ დღად მომავალს, რომელიც ჩვენმა ხალხმა შეუპოვარი ბრძოლით მოიპოვა. მისი პოეზია მუდამ მომავლის ღრმა რწმენით აღაგზნებდა ხალხის გულს, მწუხარების დროს აკაეებდა, სიხარულის დროს ნეტარებას აგრძნობინებდა. იგი მაისის მზის ამოსვლა იყო, ხან მიჯნურის გულდამწველი სიმღერა, ხან ჩონგურის ღულღუნი, ხანაც ხმალი შემართული. ამიტომ იყო, რომ მშობელი ხალხი თავის პირმშოს სიკვდილს არ უთმობდა, შვილის ცხედარს სამარეს არ ანებებდა.

ბარათაშვილის პოეზია ავთანდილის სიმღერის ჟღერაა, ექვსი საუკუნის შემდეგ ახმიანებული; იგი ხოტბაა საქართველოს წარსულის სიდიადისა — „რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების, საშვილიშვილოდ გარდაეცემის“; იგი გმობაა დაცემის გზაზე დამდგარი ფეოდალური არისტოკრატიის დარღვეული ცხოვრებისა — „განვედი ჩემგან, ჰოი მაცთურო, სულ ბოროტო!"; იგი ჰიმნია ქართველი ხალხის ბედნიერი მომავლისა — „ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირულის სულის კვეთება!“.

ქაბუკი იყო ბარათაშვილი, როცა ღუხჭირი ცხოვრების გამო სამშობლოდან გადახვეწილს სხვის მიწაზე მოუწაწრო უღმობელმა სიკვდილმა, როცა „შავმა ყორანმა“ ტიალ მინდორში გაუთხარა ბედკრულს სამარე. „მეგობართ, ნათე-

საეთ მოკლებული“, სრულიად ახალგაზრდა გამოესალმა ის დაუდგრომელი მისწრაფებებით აღსავსე სიცოცხლეს, მაგრამ მან მაინც დატოვა ისეთი კვალი, რომელმაც მის შემდგომად თანამოძმეებს „სიძნელე გზისა“ გაუადვილა.

ბარათაშვილის პოეზია მღელვარე სულის აღსარებაა, ამბოხებაა ტირილისა და უიმედობის წინააღმდეგ, მისწრაფებაა ახალი, უკეთესი მერმისისაკენ — „გაჰკვეთე ქარი, გააჰე წყალი, გარდაიარე კლდენი და ღრენი“ — მოუწოდებდა იგი თავის თიქრებს, მერანის სახით წარმოდგენილს.

ბარათაშვილმა პირველმა შეიტანა რევოლუციური აღტყინება ქართული რომანტიზმის ცრემლიან იღებში. მან პოეზიის ენით გააცოცხლა შეუდრეკლობის, სიმტკიცისა და ვაჟაკობის გრძნობა, გაადვივა სამშობლოს უსაზღვრო სიყვარულის ჩაუქრობელი ცეცხლი. ამიტომ, რომ ყოველ ქართველს დიდი პოეტის სახელი გულში ხატად უსვენია, ამიტომ, რომ ქართველი ხალხი მის სახელს ეთაყვანება. მისი დიდი ნიჭით მოხიბლული იყვნენ XIX საუკუნის კორიფეები ილია, აკაკი, ვაჟა...

დიდა ნ. ბარათაშვილის შემოქმედებითი ნათესაობა შემდგომი დროის ქართულ ლიტერატურასთან, მაგრამ კიდევ უფრო დიდია მისი პოეზიის ცხოველყოფელი ძალა ქართული საბჭოთა ლიტერატურისათვის. შეუდრეკლობისა და სიმტკიცის პოეტური ქადაგებაა ბარათაშვილის „მერანი“: „ვერ შემაშინოს მისმა ბასრმა მოსისხლე მტერი!“ — ასე შეუბოვრად ერკინებოდა პოეტი შავბედს.

ნ. ბარათაშვილი ჰემმარიტი მოქალაქე იყო, მას წამდა ადამიანის საკაცობრიო მოვალეობა — ამა სოფლისთვის ზრუნვა, რაშიც ხედავდა ის ადამიანის სიცოცხლის უმაღლეს აზრს, „დაიმარხე მშვენიერება სულისა, უმანკოება გულისა, აი ჰემმარიტი ბედნიერება, უმაღლესი სიამე, რომელსაც კი კაცი წაიღებს ამ სოფლიდან“, — სწერდა ის მეგობარს და ამ იდეალის ყველაზე საუკეთესო მატარებელი თვითონ იყო. მართლაც, მან მხოლოდ სულის მშვენიერება და გულის უმანკო-

ება წაიღო ამ სოფლიდან, სიდაც მისთვის ყოველივე ამაოება და ბედის გამრუდება იყო.

გაივლიან წლები, საუკუნეები. მადლიერი საბჭოთა ადამიანები კვლავ უდიდესი სიყვარულით შეინახავენ გულის სიღრმეში უკვდავი მგოსნის ნათელ ხსოვნას, რადგან „თვით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგომარებს, მას ვერც შემთხვევა და ვერც ხანი ვერ დააბერებს“.

1945 წ.

ვლადიმერ მაიაკოვსკი

მაიაკოვსკი ეკუთვნის პოეტთა იმ პლეადას, რომლებზეც უამთა ქართველები ვერ მოქმედებენ. იგი იყო წინსვლის, ახლის ძიების, რევოლუციური გაქანების პოეტი და მუდამ შეურიგებელი მტერი ყოველგვარი უსამართლობისა.

მაიაკოვსკი ჭერ კიდევ მოწაფეობის დროს ამეღანებდა თავის უარყოფით დამოკიდებულებას მეფის რუსეთის დახვესებული რეჟიმისადმი. ქუთაისის გიმნაზიაში სწავლის დროს აქტიურად მონაწილეობდა მოწაფეთა რევოლუციურ მოძრაობაში და უშიშრად გამოთქვამდა ალტაცებას ცხრაასხუთი წლის რევოლუციის გამო.

პირველი მსოფლიო ომის დროს კიდევ უფრო გაიზარდა ქაბუკი პოეტის სიძულვილი არსებული წყობილებისადმი, ადამიანის გამომფიტველი გარემოსადმი. ამიტომ იგი მთელი თავისი პოეტური მგზნებარებით ისწრაფვოდა სოციალისტური რევოლუციისაკენ, რომელიც დაამხოვდა კაპიტალისტურ სამყაროს და შექმნიდა ახალ, თავისუფალ ადამიანთა ქვეყანას.

პროლეტარული რევოლუციის გამარჯვებას მაიაკოვსკი უსაზღვრო აღფრთოვანებით შეხვდა. იგი აქტიურად მონაწილეობდა მასში, დადიოდა ქალაქებში, ქარხნებში, მუშათა კლუბებში, ლექსავდა და ხატავდა პლაკატებს, გამოდიოდა სიტყვებითა და ლექსებით, იგი ბოლშევიკური იდეებით რაზმავდა მასებს ახალგაზრდა საბჭოთა სახელმწიფოს განმტკიცებისათვის.

მაიაკოვსკის ნამდვილი პოეტური შემოქმედება სწორედ ოქტომბრის რევოლუციიდან იწყება; ადრე ის ფუტურიზმის

ერთ-ერთ მამამთავრად ითვლებოდა რუსეთში, მაგრამ ოქტომბრის რევოლუციის პერიოდში მან მტკიცედ შეიგნო ყოველგვარი დეკადენტური მიმართულების უმწეობა და „მთელი ხმით“ რევოლუციის მომღერალი პოეტი გახდა.

ცხოვრებასთან, რევოლუციურ სინამდვილესთან ღრმა კავშირი მაიაკოვსკის შემოქმედების ძირითადი დამახასიათებელი თვისებაა. მისი ლექსების ყოველი სტრიქონი საბრძოლო ენთუზიაზმით აღავსებს მკითხველის აზრსა და სულს, გულსა და გონებას. მისი პოეზია გამსჭვალულია მძლავრი სოციალისტური ოპტიმიზმით, რევოლუციის გამარჯვების მტკიცე რწმენით.

მაიაკოვსკი მძლავრი პოეტური ხმით ქადაგებდა შეუდრეკლობას, სიმტკიცეს, წინააღმდეგობის დაძლეvas; ეს რევოლუციური თვისებები მას შესძინა საბჭოთა ქვეყნის სიყვარულმა, კომუნისტური პარტიის უდიდესმა შთამაგონებელმა იდეებმა.

„აჰნე,

იმ ძველის დანგრევაც მოასწრე

და ახალ სართულებს

ჩაუდექ დარაჯად.

ყაზბეგიც რომ საქმეს გიშლიდეს, --

მოაძრე,

რა უშავს —

ნისლებში ხომ მაინც არა ჩანს“.

მაიაკოვსკის პოეზია მგზნებარე ჰიმნია საბჭოთა ხალხის გმირული ბრძოლებისა, ჩვენი დიადი სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობისა; პატრიოტი პოეტი ყოველთვის მოგვიწოდებდა კიდევ უფრო ბედნიერი და ბრწყინვალე მომავლისაკენ: „სამშობლოს ვადიდებ, რომელიც არის, სამგზის ვადიდებ — რომელიც იქნება“, — გვეუბნებოდა ის.

საბჭოთა სამშობლოსადმი უსაზღვრო სიყვარული მაიაკოვსკიმ დიდი პოეტური აღმაფრენით გამოთქვა შესანიშნავ ლექსში „საბჭოთა პასპორტი“, სადაც გამოხატულია ის აზრი, რომ ყველაზე საამაყო და ყველაზე ძვირფასია — იყო საბჭოთა ქვეყნის მოქალაქე.

„წაიკითხევით,
აღივსეთ ჯიბრით:
საბჭოთა ქვეყნის ვარ მოქალაქე!“

ვლადიმერ მაიაკოვსკი მუდამ ქადაგებდა ხალხთან, მასებთან კავშირს. მისი აზრით, პოეზია და, საერთოდ, ლიტერატურა, ხალხის სულისკვეთებას უნდა გამოხატავდეს. მაიაკოვსკის მთელი შემოქმედება სწორედ ხალხის, ბოლშევიკური პარტიის იდეებსა და მისწრაფებებს უპასუხებს. „მუშათა კლასის მტერნი არიან ჩემივე მტერნი დასაბამიდანო“, — წერდა პოეტი.

საბჭოთა ხალხის საუკეთესო აზრებისა და გრძნობების გამოხატვის უმაღლეს მწვერვალს მაიაკოვსკი აღწევს მონუმენტურ პოემაში „ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი“. აქ მან დიდი პოეტური ოსტატობით და წარმტაცი ფერებით დაგვიხატა დიდი ლენინისა და ბოლშევიკური პარტიის იდეების ცხოველმყოფელი ძალა.

მაიაკოვსკის უსაზღვროდ უყვარდა საბჭოთა ახალგაზრდობა. ახალგაზრდობას შორის მუშაობით, კომკავშირთან ახლო ყოფნით, მათი ცხოვრების ყოველ კუნჭულში ღრმად ჩახედვით მან მოგვცა შესანიშნავი ნაწარმოებები, რომლებიც ხელს უწყობენ ახალგაზრდობის კომუნისტურად აღზრდის დიად მიზანს. მაიაკოვსკი კომკავშირული პრესის საშუალებით საუბრობდა მრავალმილიონიან საბჭოთა ახალგაზრდობასთან, მოუწოდებდა სწავლისაკენ, თავდადებული შრომისა და სამშობლოს მტრების წინააღმდეგ გამირული ბრძოლისაკენ. „თუ კომკავშირელის ატარებ სახელს, შენ გამოგაჩინოს ამაში საქმემო“, — მიმართავდა პოეტი საბჭოთა ახალგაზრდობას.

ჩვენს ჰაბუკებსა და ქალიშვილებს უსაზღვროდ უყვარდათ ბედნიერი ცხოვრების მომღერალი პოეტი. მაიაკოვსკის საღამოებზე მეტწილად ახალგაზრდობა იყრიდა თავს და მის გამოჩენას მხურვალე ოვაციებითა და აღტაცებით ხვდებოდა. ისიც დიდ ანგარიშს უწყევდა ახალგაზრდობის სურვილებსა და მისწრაფებებს, ახალ ნაწარმოებებს პირველად კომკავშირელ მკითხველებს აცნობდა და მის ღირსებას სწორედ მათთან ამოწმებდა.

ლიტერატურის ისტორიაში კლასიკოსებად რჩებიან

მწერლები, რომლებმაც თავიანთ მაღალ, პროგრესულ იდეებთან ერთად მოიტანეს ამ იდეების შესაფერად გამომხატველი, მასთან ორგანულად დაკავშირებული ფორმებიც. მსოფლიო-ლიტერატურაში იშვიათია მეორე პოეტი, რომელსაც მაიაკოვსკისებური ნოვატორული გაქანება ჰქონოდა. მაიაკოვსკისთვის ლექსის ყოველგვარი ხერხი მხოლოდ საშუალებაა აზრის უფრო მძაფრი გამოთქმისათვის, მისი რაც შეიძლება მეტი საბრძოლო სიმახვილისათვის. მაიაკოვსკი პოეტურ ნაწარმოებს საბრძოლო ხიშტს უტოლებდა: „მინდა ხიშტს ლექსი გაუტოლონ, რომ ლექსის სახე იყოს თუჩიდან, ფოლადიდან გამოყვანილი“ და მოუწოდებს ამ ფოლადიდან გამოყვანილ ლექსს, რომ საჭიროების დროს ისე მოკვდეს, როგორც მებრძოლი ჯარისკაცი:

„შენ, ჩემო ლექსო,
ისე მოკვდი, ვით ჯარისკაცი,
როგორც კვდებოდნენ
უსახელო ჩვენი გმირები,
როს შეტევაზე გადადიოდნენ“.

ვ. მაიაკოვსკის პოეზია მუდამ რაზმავდა ხალხს საბჭოთა ქვეყნის განმტკიცებისათვის, სოციალისტური წყობილების გამარჯვებისათვის, გმირული სულისკვეთებით აღაფრთოვანებდა მას კომუნიზმის მშენებლობისათვის. დიდ სამამულო ომში მაიაკოვსკის ლექსები მებრძოლ მეგობრებად ედგნენ გვერდში ჩვენს გმირ მეომრებს და მოუწოდებდნენ სამშობლოს მტრების წინააღმდეგ შეუპოვარ ბრძოლას. მაიაკოვსკის პოეზია დღესაც რაზმავს საბჭოთა ხალხს, მის ახალგაზრდობას, სამშობლოს შემდგომი ძლიერებისა და აყვავებისათვის.

მაიაკოვსკის მგზნებარე შემოქმედება საბჭოთა ადამიანებისათვის მომავალშიაც მუდამ შთამაგონებელი იქნება დიადი კომუნიზმის აშენებისათვის ბრძოლაში.

ჩვენ — ქართველი ხალხი და, კერძოდ, ქართველი საბჭოთა მწერლები, ვამაყობთ იმით, რომ რევოლუციის უნიჭიერესი პოეტი საქართველოში დაიბადა და ბავშვობა გაატარა ჩვენი ქვეყნის ერთ-ერთ ულამაზეს კუთხეში — ბაღდათში. გვეამაყება, რომ მაიაკოვსკის თავის სამშობლოდ საქართველო მიაჩნდა: — „როგორც კი დავადგი ფეხი კავკასიას, მყისვე მომა-

გონდა, რომ მე ქართველი ვარ“ — ამბობს პოეტი ერთ ლექსში.

ის წარმტაცი კუთხე, ის ჩხრიალა მდინარე, ის დახვეული გზა და უბრალო სახლი, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან შაიაკოვსკის უკვდავ სახელთან, განუსაზღვრელად საყვარელია ყველა საბჭოთა ადამიანისათვის.

1947 წ.

მაღალი ზნეობის აღამიანები

„ლიტერატურა და ხელოვნებას“ გასული წლის ნოემბერ-დეკემბრის ნომრებში დაიბეჭდა მიხეილ მრეველიშვილის მოთხრობა „ხარატანთ კერა“, რომელიც ასახავს საკოლმეურნეო ცხოვრების ფონზე საბჭოთა აღამიანის გმირულ შრომას და მისგან შექმნილ მაღალ ზნეობრივ თვისებებს. აღნიშნულმა მოთხრობამ ფართო გამოხმაურება ჰპოვა მკითხველ საზოგადოებაში, რის გამოც უამრავი ბარათი მოსდის როგორც რედაქციას, ისევე ავტორს.

„ხარატანთ კერას“ მიმართ მკითხველთა ასეთი ინტერესი შემთხვევითი როდია; მოთხრობა სამართლიანად იმსახურებს ხალხის აღტაცებას, რადგან იგი მხატვრული სიმართლითა და დიდი გულწრფელობით დაწერილი მოთხრობაა, ხოლო „ყველაფერი გულწრფელი ადვილად მიდის მკითხველამდე“ (ერენბურგი).

ეპიკური ჟანრის საგრძნობი ჩამორჩენილობა ჩვენში კიდევ უფრო ზრდის საზოგადოებრივ მოთხოვნილებას ეპოსისადმი — პოემისა, რომანისა და მოთხრობისადმი, ამიტომ სრულიად ბუნებრივია, რომ ყოველი ახალი ეპიკური ნაწარმოების გამოჩენას ინტერესით ეგებება მკითხველი საზოგადოება და, გამოთქვამს რა თავის გულწრფელ შთაბეჭდილებას, კრიტიკულად ითვისებს მწერლის მიერ მხატვრულად გააზრებულ სახეს, ხასიათს, მოქმედებას და, რაც მთავარია, ნაწარმოების იდეას.

სწორედ ამით აიხსნება პირველ რიგში „ხარატანთ კერას“ ასეთი ფართო პოპულარიზაცია, ხოლო მეორე მიზეზი ამისა

ის არის, რომ საბჭოთა ადამიანები მასში ხედავენ თავიანთ თავს, იმ იდეებსა და აზრებს, რაც თვითვე აქვთ გულში და რომლებიც მწერალს შეუკრებია, ერთმანეთისათვის შეუხორცებია და მიმზიდველ მხატვრულ ფორმაში ჩამოუყალიბებია.

მწერალმა მიხეილ მრეკლიშვილმა საკმაოდ განაზოგადა ქართველი კოლმეურნე გლეხობის გმირული შრომა და გამოცდილება, როგორც სამამულო ომის, ისე მშვიდობიან პერიოდში. დახატა დამაჯერებელი ტიპები საკოლმეურნეო სოფლის საამაყო ადამიანებისა, რომლებიც მკითხველს იზიდავენ თავიანთი ღრმა სიყვარულით ადამიანებისადმი, უსაზღვრო პატრიოტიზმით სამშობლოსადმი, სოციალისტური წყობილებისადმი და მაღალი, წმინდა, ეროვნულ-ისტორიულ ტრადიციებთან შერწყმული ზნეობრივი თვისებებით.

მორალური სიწმინდე, საბჭოთა ადამიანისათვის დამახასიათებელი მაღალზნეობრივი მისწრაფება წარმოადგენს ამ მოთხრობის თითოეული გმირის განუყრელ თვისებას და სწორედ ამ ნიადაგზეა წარმოშობილი ის კონფლიქტი, რაც ძალზე საინტერესოს ხდის „ხარატანთ კერას“ სიუჟეტურ განვითარებას.

საინტერესოა მოთხრობის თავისებურება იმ მხრივაც, რომ მასში გამოყვანილი მთავარი გმირები თუ დამხმარე პერსონაჟები არც ერთნი არ არიან უარყოფითი ტიპები, არც ერთი მათგანი არ ცხოვრობს ეგოისტური გრძნობებით, არც ერთს არ აინტერესებს სხვისი დამარცხება, სხვა ადამიანის დამცირება, სხვისი შრომის მითვისება; პირიქით, ყველას ამოძრავებს საერთო, ადამიანური წმინდა გრძნობები, ყველა ისწრაფვის ერთმანეთის დასაცავად, ერთმანეთის კეთილდღეობისათვის.

მხატვრული ნაწარმოების გმირთა ხასიათების ამგვარ ერთიანობას ვერასოდეს ვერ შეხვდებით ბურჟუაზიული საზოგადოების ცხოვრების ამსახველ წიგნებში. მიუხედავად ნაწარმოების ასეთი ერთხაზობრივი განვითარებისა, მიუხედავად იმისა, რომ მოთხრობაში ყველა დადებითი გმირია გამოყვანილი, მაინც საკმაო ფსიქოლოგიურ წინააღმდეგობებს აქვს ადგილი, რაც მუდამ იარსებებს, როგორც ადამიანთა პიროვნული თავისებურებანი. ამ ნიადაგზე ძალზე საინტერესოა „ხარატა-

ანთ კერას“ სიუჟეტური განვითარება, რომლის მსგავსი თითქმის არც კი მოიპოვება ქართულ ლიტერატურაში.

ჩვენში საკმაოდ მოაჩუქია აზრი, თითქოს ეპიკური ნაწარმოების შექმნა იმიტომ არის ძნელი, რომ შეუძლებელია მძაფრი ლიტერატურული კოლიზიების შეთხზვა, დაპირისპირებული ხასიათების გამოყვანა, რადგან ჩვენში არ არსებობს კლასობრივი წინააღმდეგობაო. ეს შეხედულება, რა თქმა უნდა, უსაფუძვლოა, რადგან კლასობრივი წინააღმდეგობა არ არის თუცაღებელი მხატვრული ნაწარმოების სიუჟეტისათვის, დამაინტერესებელი ლიტერატურული ინტრიგისათვის. სადაც მწერლის ნამდვილი ნიჭია, იქ ყოველთვის, კლასობრივი ბრძოლის გარეშეც, მოიძებნება საინტერესო სიუჟეტები და შეიქმნება ლიტერატურული კოლიზიებიც. უკანასკნელი პერიოდის ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში ამის საუკეთესო მაგალითია გრიგოლ აბაშიძის პოემა „ზარზმის ზმანება“ და მიხეილ მრევლიშვილის მოთხრობა „ხარატანთ კერა“.

მწერლის განზრახვა და ნაწარმოების მიზანი ის არის, რომ საკოლმეურნეო ცხოვრების აღმავლობის ფონზე გვიჩვენოს მშრომელი ადამიანების სულიერი სიმდიდრე, მათი ზნეობრივი სიძლიერე, მორალური სიწმინდე. სწორედ ამ თვისებების ასახვას მიუძღვნა ავტორმა თავისი მოთხრობა, თუმცა „ხარატანთ კერაში“ შრომითი პროცესებიც არანაკლებ დამახასიათებლად და დამაჯერებლად არის ნაჩვენები.

„ხარატანთ კერაში“ სამი მთავარი გმირია წარმოდგენილი: ახალგაზრდა კოლმეურნე ქალი ნატო, კოლმეურნეობის თავმჯდომარე აკმია ხუცურაული და ნატოს მამამთილი—ძველი ქართული ტრადიციების მატარებელი, მუყაითი მშრომელი ზურია ხარატელი, სამივენი კეთილშობილური მისწრაფებებით, ერთმანეთისადმი უაღრესი პატივისცემით არიან გამსჭვალულნი. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მათ შორის მაინც არსებობს ერთგვარი წინააღმდეგობა, რაც გამოიხატება. ქართული ოჯახის ძველი ტრადიციების გადმონაშთებისა და

ახალი სოციალისტური საზოგადოების მშენებელი ადამიანების შეგნების დაპირისპირებაში.

ნატო ახალგაზრდა, სიცოცხლით სავსე, დაუშრეტელი ენერგიის მქონე ქართველი ქალია. მასში სავსებით განსახიერებულია თანამედროვე კოლმეურნე ქალის ყველა კეთილშობილური თვისება: შრომის სიყვარული, ქმრისა და ოჯახის ერთგულება, ქალური კდემამოსილება და ზნეობრივი სიწმინდე; ამავე დროს, მტკიცე ნებისყოფა და სულიერ წინააღმდეგობათა დაძლევის უნარი. ნატოში მწერალმა განსახიერა სათნო დედის, ერთგული ცოლისა და მუყაითი მშრომელი ქართველი ქალის სამაგალითო თვისებები. არ შევცდები თუ ვიტყვი, რომ ნატო თანამედროვე ოთარაანთ ქვრივია, რომელიც საზოგადოებრივი ცხოვრების აქტიური მშენებელიცაა.

როცა ეცნობი ნატოს ცხოვრებას, მის ხასიათსა და მოქმედებას, მისდამი უსაზღვრო პატივისცემის გრძნობა გეუფლება, მისი ქალური სიწმინდისადმი მოკრძალებული ხდები და სრულიად არ ამტყუნებ გონიერ ვაჟეკს აკმია ხუცურაულს, რომ მას ნატო მისდაუნებურად შეუყვარდება.

ხარატაანთ რძალი, ძველი ტრადიციების მატარებელ ოჯახში ჩაკეტილი, ახალმა დრომ გამოიყვანა მზეზე და საზოგადოებრივი ცხოვრების აქტიური მონაწილე გახადა. დაეწაფა რა კოლექტიურ შრომას, პირადი უბედურებით გამოწვეული სევდა ახალგაზრდა ქალს შრომით მიღებულმა ბედნიერებამ შეუმსუბუქა.

„შრომის ამ საერთო ფერხულში ჰპოვა დაობლებულმა ქალმა სულიერი სიმშვიდეცა და ადამიანური სიამაყის გრძნობაც — ვკითხულობთ ზოთხრობაში, — ეს იყო ახალი სრულიად ახალი გრძნობა. საბჭოთა ადამიანის სიამაყისა, რომლის გარეშე კაცი თავის თავს მართლაც ობლად გრძნობს. ნატოც გრძნობდა შრომით მოპოვებული სიამაყის ამალეღვებელ სიტკბოებას“. „დღეს სულ სხვა იყო ხარატაანთ რძალი. ის ამაყად გადაჰყურებდა ქალაში გაშლილ ბანაკს, ღამეში ალაპლაპებულ კოცონებს, ამ მშობლიურ და საყვარელ კერას. უსმენდა გულის მაამებელ სიმღერას და თავმომწონედ იღიმებოდა. დღეს ველარავინ დააყვედრიდა მოწინავე რგოლის ხელმძღვანელს გულხელდაკრეფილობასა და ბეჩაობას. ველარავინ უწო-

დებდა მას ნაცარქექიასა და მუქთახორას. გრძნობდა ნატო, რომ მისი გულისცემა ამ ბანაკის გულისცემა იყო, და მისი ხელით მოწეული მტევანი ამ დიდი კერის საერთო ნაყოფი“.

ქმრის დაკარგვითა და შვილის სიკვდილით დარღშეპყრობილი, კერპი მამამთილის უსაფუძვლო საყვედურებით გულნატკენი და ყოველივე ამის გამო სასოწარკვეთილებაში ჩაჯიკნილი ნატო დაღუპვისაგან შრომამ იხსნა. როგორც გიორგი აზბოზს, „როცა გული ცარიელია, შიგ ბევრი ჭვარტლი გროვდება“ და, მართლაც, ცალად დარჩენილ, შვილდაკარგულ, უმეგობრო ქალის გულში მრავალი ჭვარტლი და სევდა დაგროვდა, რამაც ის საბედისწერო გზაზე დააყენა. მაგრამ კოლექტიური შრომის ფერხულში ჩაბმამ გააფანტა მისი გულიდან ყოველგვარი სასოწარკვეთა და უიმედობა, ამოაშრო მის თვალთაგან ცრემლი და ნადველი და მის მარტოსელა ცხოვრებას აზრი მისცა, საზრუნავი გაუჩინა, სამოქმედო ასპარეზი გაუხსნა. მხოლოდ შრომა არის ადამიანისათვის ბედნიერების მიმნიჭებელი, იგი ადამიანის სულს აძლიერებს, აზრებს ასპექტებს და ყველაფერი, რაც კი კარგია ადამიანში, შრომის დროს ვითარდება. სწორედ ამიტომ არის, რომ შრომის უმაღლესი მნიშვნელობა წარმოადგენს ჩვენი ეპოქის—სოციალიზმის ძირითად საფუძველს.

ნატო მაღალი ზნეობის ადამიანია, მტკიცე ნებისყოფის მქონე და თავისი ქალური სიწმინდის ერთგული დამცველი. მართალია, მასზე ერთგვარ გავლენას ახდენს ბუნება წმინდა ბიოლოგიური თვალსაზრისით, მაგრამ იგი ყოველგვარ უნებურ განცდას გონების ძალით იმორჩილებს. როცა აკმია ხუცურაულს, ამ ნამდვილ ქართველ ვაჟკაცს, ნატოს ერთადერთ მზრუნველსა და მეგობარს, „ტიალმა გულმა უმტყუნა“ და ნატოს გაუმედავნა თავისი ხეაშიადი, რათა სოფელში დარჩეული უსაფუძვლო ჭორის გამო ჩრდილი არ მიყენებოდა მის ქალობას, ნატომ აკმიასადმი თანაგრძნობით საესე გული დაიმორჩილა და არა გამომწვევად, არა უხეშად, არამედ ტკბილად, მეგობრულად უთხრა: „გულიდან ამოიღე, ძმაო, ეგ!“ შემდეგ ღრმა პატივისცემის გამომხატველი სიტყვებით მიმართა მას: „გმადლობთ, აკმიაე! გმადლობთ, რომ გზაზე დამაყენე.

შენ რომ არა, დარდი სამარეს გამითხრიდა, ჩემი კერა ახლა ჩვენი კოლექტრია. შენ ძმა ხარ ჩემი, უფროსი ძმა, შენც დად მიგულე, ჩემო ძმაო. სოფლის ჰორი ნუ შეგვაშინებს. საქმეა ძნელი, თორემ ჰორი... ჰორი საქმესთან უნდლია!“.

ნატომ კიდევ უფრო დიდი სულგრძელობა და ნამდვილი ქართველი ქალის საამაყო თვისება გამოიჩინა მაშინაც, როცა მისი ქმარი გიორგი ხარატელი ფრონტიდან დაბრუნდა. გიორგი, დიდი სამამულო ომის მონაწილე, უსინათლო ჩამოვიდა სახლში. უსაზღვროდ თავმოყვარე ვაჟკაცი ძლიერ იტანჯებოდა ასეთი ხვედრით. გიორგი, რომელიც ომში წასვლამდე „მოხდენილი ვაჟკაცი იყო, თავმომწონე, ამაყი და დარბაისელი, მუყაითი, შრომისმოყვარე და გამრჩელი“, როგორც ავტორი გადმოგვცემს, „საქმე თოვლივით დნებოდა მის ხელში და თვითონაც, საქმით გართული, კვარივით იწვოდა“, ახლა ერთგვარ სინანულს მისცემია, ეთაკილება ახალგაზრდა ცოლთან უსინათლოდ დაბრუნება. იგი გულწრფელად ეუბნება ნატოს, რომ დაბრუნებას არ აპირებდა, რადგან, მისი აზრით, „უსინათლო ადამიანი ზედმეტი ტვირთია“, მაგრამ გულმა, რომელსაც ნატოს „სიყვარული კლავდა“, ვეღარ გაუძლო, გამოეპარა მაინც საკუთარ თავს და ქურდულად მოვიდა შინ“; ახლა მხოლოდ ნატოს ანდობს განსჯას გიორგი: „შენ განსაჯე ახლა — გინდა წავალ, გინდა დავრჩები. მხოლოდ იცოდე ერთი, არ შემიბრალო, ვიცი, აზიზი გულისა ხარ: გულს შეეკითხე, ნუ დაიჩაგრავ თავს, ახალგაზრდა ხარ, კიდევ ეწევი ბედს“. ნატომ გულის დაუკითხავად უპასუხა გიორგის: „რა გიფიქრია, ბიჭო! როგორ დაგიტანჯავს თავი!“ უსინათლო ქმრისადმი კვლავ სიყვარულმა და ერთგულებამ ნატოს ავტორიტეტი და მისდამი პატივისცემა უფრო გაზარდა კოლმეურნეობაში, რის გამოც „მოუფიქრებლად ჩაბრუნდა ექვი შარშანდელი თოვლივით ჩაღნა პანტიანის ორლობებში“. „ნატოს თავგამოდებულმა მზრუნველობამ უსინათლო ქმრისადმი ახალი პატივისცემის შარავანდელით შემოსა ხარატაანთ რძალი“.

ნატომ, როგორც თავდადებული შრომით კოლმეურნეობაში, ისე მაღალი ზნეობრივი თვისებებით და ომგადახდილ ქმრისადმი ერთგულებით, სავსებით დაიმსახურა ნამდვილი საბჭოთა ქალის ღირსეული სახელი. პატრიოტიზმი, სამშობ-

ლოსადმი ერთგულება, შრომისადმი სიყვარული გამოხატულია მის ყოველ მოქმედებაში, მისი ცხოვრების ყოველ მომენტში. სწორედ ამით არის ნათო წარმომადგენელი იმ მამაცი საბჭოთა ქალებისა, რომლის შესახებ სამამულო ომის პერიოდში გაზეთი „პრავდა“ წერდა: „სამშობლოს ღირსებისა და დამოუკიდებლობისათვის საბჭოთა ქალები, ქაბუკები და ქალიშვილები მამაცობასა და გმირობას იჩენენ შრომის ფრონტზე. ისინი აღმოჩნდნენ ღირსნი თავიანთი მამებისა და ვაჟიშვილებისა, ქმრებისა და ძმებისა, რომლებიც სამშობლოს იცავენ გერმანელ ფაშისტ მტარვალთაგან“.

*

ნამდვილი მშრომელი ვაჟკაცის სახეს წარმოადგენს კოლმეურნეობის თავმჯდომარე აკმია ხუცურაული. ხალხის სიყვარული, დღედაღამ ფიქრი კოლმეურნეობის წინმსვლელობისათვის და ხალხის კეთილდღეობაზე, გონიერება, მაღალი ზნეობრივი სიწმინდე, ადამიანთა სიყვარული, რაინდული სულიერი სიძლიერე, — აი ის თვისებები, რომლებიც ქმნიან მის პიროვნებას. აკმია ხუცურაულში განსახიერებულია ნამდვილი საბჭოთა ადამიანის სამაგალითო თვისებები. მისთვის საკუთარი და საერთო ერთნაირად საყვარელი, ერთნაირად საზრუნავია. ის იმედისა და სიხარულის შემტანია იქ, სადაც რაიმე დაბრკოლება იჩენს თავს. მისი გამოჩენა კოლმეურნეობის ფართობებში შრომითი გმირობისა და აღმავლობისაკენ მისწრაფებას აღვივებს კოლმეურნეებში. მან შესანიშნავად იცის ადამიანის ფსიქოლოგია, დეტალურად იცნობს კოლმეურნეობის ყველა წევრის ხასიათს, იცის თუ ვისთან როგორი მიდგომაა საჭირო.

აკმიას შეუძლია სულიერი ტანჯვით მოსალოდნელი უბედურებისაგან დაიხსნას. ადამიანი, შვება აგრძნობინოს დასევდიანებულ გულს, შუქი აუწოდოს ცრემლიან თვალებს. და იცის აკმიამ, რომ ყოველივე ამის უებარი წამალი შრომაა. მან სწორედ შრომის ფერხულში ჩაბმა შთააგონა ქმრისა და შვილის დამკარგველ, მამამთილის კერასთან მიჯაჭვული გულჩათხრობილ ნატოს.

„— იცი, ნატო, რა უნდა გითხრა, — ეუბნება აკმია ნატოს, — აგრე არ ივარგებს, დაო! გიორგი ხარატელის მეუღლე ხარ, — არ დაგავიწყდეს. გათხოვებამდე კომკავშირშიაც ყოფილხარ და მერე მიგიწვდებოდა თავი. აქოლინხარ დელაკაცების ხმასა და ცოცხლად ხმები. სიკვდილი სიცოცხლის მონახევრეა, ქალო, — ვის გაუგია, კაცმა თავი გადააყოლოს ერთ ციდა ბალოს! უნდა გამაგრდე, უნდა მიიხედ-მოიხედო. რას შეჩერებინხარ ზურიას ხელებში? რით არ შეგიძლია მხარში ამოუდგე ტოლ-მეგობრებს? ჩამოდი ჩვენთან კოლექტივში, საქმეს მოჰყიდე ხელი. ჩვენ დღე არ გვეყოფნის საქმისათვის და ღამე. შენ კი მიჯდომინხარ ხარატაანთ მამაპაპურ ბუხარს და ნაცარსა ჰქექავ. ვის რად უნდინხარ აგრე. რას დაუტოვებ წუთისოფელს? ომი გათავდა. იქნება ბედმა გაგიღიმოს, გიორგიც დაბრუნდეს და რას ეტყვი მერე, რა პასუხს გასცემ, — შენ ომობდი და მე ვტიროდიო, ამას თუ ეტყვი ქმარს!“ ასეთი დამაჯერებელი და გონიერი საუბრით აღწევს აკმია ნატოს ჩაბმას საკოლმეურნეო შრომაში, რითაც აპოვნიებს მას სულიერ სიმშვიდეს და კმაყოფილებას, ადამიანურ სიხარულსა და ბედნიერებას. და შემდეგ, როცა ნატოს კარგ ქალობას ვერ გაექცევა მარტოხელა ვაჟკაცის სიყვარულმოწყურებული გული, იგი რაინდული სიმტკიცით ძლევს პირად გრძნობებს და გონების ძალით იმორჩილებს მათ, რადგან ნატოსადმი მისი სიყვარული, ობიექტური მიზეზების გამო, არასასურველია.

ფიქრებში წასულ აკმიას, რომელმაც არც კი იცოდა, თუ როდის ჩაუვარდა ნატოს სიყვარული გულში, და რომელსაც ეგონა, „რომ თავისი გაჩენის პირველ დღიდანვე უყვარდა ხარატაანთ რძალი“, ვაჟკაცური სინდისის ხმა ჩასძახოდა: „— რას იტყვის სოფელი, რას იტყვიან ამხანაგები. რა პასუხს გასცემს გიორგის ხსოვნასა და ზურიას ქალარას? განა იმისათვის გაუწოდა მეგობრული ხელი ნატოს, რომ შემდეგ გულის გადაბირებაზე ეფიქრა?! განა იმისათვის გამოიყვანა აკმიამ მგლოვიარე ქალი ხარატაანთ კარჩაკეტილი ოჯახიდან, რომ სიყვარულის ქსელი დაეხლართა მის გარშემო?! განა ეს ეკადრება პატიოსან კომუნისტსა და კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს! ან თვითონ აპატიებს თავის თავს, რომ ომში წა-

სული მეგობრის ცოლზე რაიმე გაიფიქრა და დამწუხრებული ქალის სიყვარული გულში გაივლო!“ აი, ეს აკმიას გულიდან მომდინარე ხმა მისი მაღალი ზნეობის და საბჭოთა ადამიანის წმინდა სინდისის ხმაა. ასეთი გონიერი განსჯის შემდეგ აკმია მტკიცე გადაწყვეტილებას მიიღებს: „გულის უღრანებში უნდა ჩავიმარხო ჩემი სიყვარული, რომ ცეცხლმოკიდებული აბედით ჩაიწვას და ჩაიხშოს შიგ. არა იქნება რა მეტი!“ — მტკიცე გადაწყვეტით ამბობს აკმია. ხუცურაულის ეს სიტყვები მისი მტკიცე ნებისყოფის გამომხატველია, პირად გრძნობებზე გონების გამარჯვების ნაყოფია. ასეთი ძლიერი უნდა იყოს ყველა კეთილშობილი ადამიანი, ყველა საბჭოთა მოქალაქე. მათ გულში უნდა ღვიოდეს ასეთი წმინდა გრძნობა, ასეთი მაღალზნეობრივი ხასიათი. ხოლო, როგორც დიდი ლენინი გვასწავლის, „ზნეობა იმას ემსახურება, რომ ადამიანთა საზოგადოება უფრო ამაღლდეს, განთავისუფლდეს შრომის ექსპლოატაციისაგან“.

მეტად საინტერესო გმირია ზურია ხარატელი. მართალია, იგი კერძო საკუთრების მოყვარული, ძველი ფსიქოლოგიის მატარებელი გლეხია, მაგრამ ახალმა დრომ მასშიც შეიტანა ახალი ცხოვრების შეგნება. ზურია ხარატელი თუმცა ძველი ტრადიციების მიმდევარია, მაგრამ ამასთან ერთად მის პიროვნებაში შერწყმულია ქართველი ვაჟკაცის მტკიცე ნებისყოფა, შრომის სიყვარული, ოჯახის ერთგულება, კაცური თავმომწონეობა და, სათანადო შემთხვევის დროს, ბალღით გულჩვილობა და სხვისთვის შეუმჩნეველი სევდა.

კერძო საკუთრების მოყვარულმა, მრავალი ადგილ-მამულის პატრონმა ზურია ხარატელმა, ახალგაზრდა კომკავშირელი შვილის გიორგის გავლენით, როცა შეიგნო კოლექტიური მეურნეობის უპირატესობა, უყოყმანოდ შევიდა კოლმეურნეობაში და „მას შემდეგ ვერავინ იტყოდა სოფელ პანტიანში ზურია ხარატელის ცუდს. ვერავინ დააყვედრებდა გამოცდილ მეცხვარეს სიზარმაცეს ან გაურჩელობას. იზრდებოდა, მრავ-

ლდებოდა და სუქდებოდა ზურის ხელში პანტიანის კოლმეურნეობის ფარა. ზაფხულში ღუშეთის მთებში გაისმოდა ზურის ომახიანი ხმა, ზამთარში შირვანის თბილ ველებს მოედებოდა ხოლმე ეს მომახილი“.

შვილის დაკარგვით დასევდიანებული, თავისი რძლისა და კოლმეურნეობის თავმჯდომარის შესახებ სოფელში დარჩეული ქორით განაწყენებული ზურია თავგანწირულად შეებრძოლა ყოველივეს, რაც მას ოჯახური თავმოყვარეობის შელახვას უქადდა. მაგრამ როცა შვილის დაბრუნებამ მას თვალი აუხილა და სოფლის ქორის უსაფუძვლობაში დარწმუნდა, მან ვაეკაცურად მოინანია თავისი უნებური დანაშაული. ნათქვამია, „მონანიება გმირსაც ამშვენებსო“ და აკმიას წინაშე ზურის მიერ ჩადენილი უნებური შეცდომის აღიარება კიდევ უფრო ზრდის მკითხველის სიყვარულს ჭარბი მოხუცისადმი. „ნუ გამიჯავრდები, აკმიავე! — ეუბნება ზურია ხუცურაულს, — გული დამიმშვიდდა ახლა: გიორგი დამიბრუნდა, რძალიც შინა მყავს, აღარა მიშავს რა მგონი. დაგვიჩნდებიან ბალები, დაიზრდებიან და ასახელებენ პაპას. დედას უტირებენ კვლავ კარსმომდგარ მტერს. სიკეთით ამევსება უბე. ხარატანთ კერის სიკეთე სოფლის სიკეთეა ისევ... მე ის მახარებს, რომ არ ჩაიშრიტება კერა, მაძლარი იქნება ეს ქვეყანა“... ასეთია ზურის ახლანდელი ფიქრები, გრძნობები და განცდები ოჯახისა და სამშობლოს მიმართ, აწმყოსა და მომავლის მიმართ. ასე აამალა სოციალისტურმა წყობილებამ მშრომელი ადამიანის შეგნება, ასე გარდაქმნა გლეხის კერძო მესაკუთრული ბუნება, ასე ჩანერგა მასში ზნეობრივი კეთილშობილება და სამშობლო ქვეყნის სიყვარული.

ძუნწად, მაგრამ მაინც მიმზიდველად არიან წარმოდგენილი მოთხრობის სხვა პერსონაჟები. დაუვიწყარია კოლმეურნეობის აქტიური წევრების, აკმიას პირადი მეგობრების — შალვას, აიტუზას და სხვათა სახე. მიმზიდველია ხანდაზმული პაპა თორნიკეც. ჩამოთვლილი გმირები ერთ შესანიშნავ, პარმონიულ ანსამბლს ქმნიან, რომელთა გულები მხოლოდ ადამიანური კეთილშობილებითა და სამშობლო ქვეყნის უსაზღვრო სიყვარულით არიან აღსავსენი. ყველა მათგანი გიზიდავს და

თავისებურად გაყვარებს თავს. არც ერთი პატიოსანი ადამიანი უარს არ იტყვის თავისთავში განხორციელდეს რომელიმე მათგანი. ეს არის ამ მოთხრობის უდიდესი ღირსება, ამაში მდგომარეობს მისი დადებითი მნიშვნელობა.

ხსენებულ ღირსებებთან ერთად არ შეიძლება არ აღინიშნოს მოთხრობის მცირე ნაკლოვანებაც. ომგადახდილი, უსინათლო გიორგი დაბრუნებისას ექვობს — მიიღებს, ან შეხვდება თუ არა მას ძველებური სიყვარულით ოჯახი ან ახალგაზრდა ცოლი?! გიორგის აზრით — უსინათლო ადამიანი ზედმეტი ტვირთია; ამ ექვის გამო ქურდულად შემოიპარება სოფელში, ყველას შეუმჩნევლად მივა სახლში, რათა, თუ მისი ექვი გამართლდა, ისევ შეუმჩნევლად წავიდეს უკან... სახლში დაბრუნებულ გმირს ყველანი სიხარულით შეხვდებიან, მაგრამ ის მაინც ერთგვარ შიშს განიცდის. „გინდა წავალ. გინდა დავრჩები“ — ეუბნება გიორგი ცოლს.

ჯერ ერთი, ბუნებრივი არ არის სამამულო ომის მონაწილე მებრძოლის, სამშობლოსათვის მსხვერპლგაღებული ეაყკაცის ასეთი დაექვეება: მიიღებს თუ არა მას ოჯახი, ჩვეულებრივი სიყვარულით შეხვდება თუ არა ცოლი. ჩვენს ქვეყანაში სამშობლოსათვის თავგანწირვა ან ასეთი მძიმე მსხვერპლის გაღება ადამიანის ღირსებას კიდევ უფრო ამალღებს და დიდების შარავანდდით მოსავეს, კიდევ უფრო საპატიოს და საყვარელს ხდის მის პიროვნებას. ამიტომ გიორგის ექვი თითქოს უსაფუძვლოა, მაგრამ, ჩვენის ფიქრით, ეს მხოლოდ ავტორის მიერ ნებისთინა დაშვებული გადახვევაა, დანარჩენ გმირთა ხასიათების მკვეთრად გამოსახვისათვის. აღნიშნული ფაქტი სრულიად ვერ ამცირებს „ხარატაანთ კერას“ მხატვრულ ღირებულებასა და მნიშვნელობას.

როგორც დიდი რუსი ფილოსოფოსი ჩერნიშევსკი გვასწავლის, „ლიტერატურა ცხოვრების სახელმძღვანელო წიგნია“, და აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ლიტერატურა ზრდის ადამიანის სულიერ ძალას, სკედას მისი ხასიათის სიმტკიცეს, აფაქიზებს მის ზნეობას, აყალიბებს მის მორალურ სახეს. მხატვრული ლიტერატურით ღრმავდება ხალხის სიყვარული სამშობლოსადმი, მისთვის თავდადების უმ-

აღლესი შეგნება, კომუნიზმისათვის ბრძოლის წმიდათაწმიდა მოვალეობა. საბჭოთა მწერლობამ ხალხს უნდა შთაუწერგოს და განუმტკიცოს პატრიოტიზმი, რომელშიც ერთნაირი სიძლიერით იქნება შერწყმული როგორც დაუღალავი შრომა და ბრძოლა სამშობლოს კეთილდღეობისათვის, ასევე მაღალი ზნეობრიობა და მორალური სისპეტაკე.

1948 წ.

უნგრეთის პოეზიის სიამაყე

უნგრეთის სახელოვანი პოეტი. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლების მეთაური, უნგრეთის 1848 წლის რევოლუციის ერთ-ერთი ბელადი შანდორ (ალექსანდრე) პეტეფი დაიბადა 1823 წლის პირველ იანვარს. ყმაწვილობა მან მეტად გაჭირვებაში გაატარა; ხან თეატრში მუშაობს, ხან სამხედრო სამსახურში შედის, მაგრამ მაინც მუდამ ბედის ძიებაშია. მუდამ ლუკმა-პურის ძებნაშია. ცხოვრების მძიმე პირობებმა წარმოშვეს მასში არსებული წესწყობილების წინააღმდეგ ბრძოლის მისწრაფება, ხოლო მის სამშობლოში ხან თურქეთისა და ხან ავსტრიის სისხლიანმა თარეშმა — ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი იდეები. პეტეფი თავისი ქვეყნის დამპყრობთა წინააღმდეგ, მშობლიური ხალხის თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის იბრძოდა, როგორც მგზნებარე ლექსებით, ისე იარაღით ხელში. 26 წლის ჭაბუკი შანდორ პეტეფი კოტუშთან ერთად უნგრეთის 1848 წლის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციის ხელმძღვანელი და სულის ჩამდგმელია. იგი პოეზიის უძლიერესი მგზნებარებით მოუწოდებდა თავისი ქვეყნის მებრძოლ ხალხს მტრის წინააღმდეგ სამკედრო-სასიკოცხლო, შეუბრალებელი ბრძოლისკენ და ამ მოწოდებაში ყოველთვის გამოთქვამდა მტკიცე რწმენას იმის შესახებ, რომ უნგრეთის ხალხი გაიმარჯვებდა და მტერთა სისხლით „თავის განთიადს წითლად შეღებვდა“.

პეტეფის ლექსები რევოლუციონერ-აჯანყებულებმა აიტაცეს და ზოგი მათგანი უნგრულ მარსელიოზადაც კი აქციეს.

„უნგრეთის სახელს მტრის შეკიდებით,
ისევ შევმოსავთ ძველის დიდებით.
რაც მამულს აჩნდა სირცხვილის კვალი,
მას სისხლით მორეცხს დღეს ჩვენი ხმალი.
დავდოთ ეს ფიცი, მარად გვახსოვდეს,
ყმად აღარ ვიყოთ აღარასოდეს!“

ასეთი იყო ხალხის საყვარელი პოეტის „ეროვნული სიმღერა“.

„აღსდექ, მამულო, უნგრეთო, აღსდექ,
შენი ძალღრნე მტერს არ უხილავს.
აღსდექ, უნგრეთო, მოულოდნელად
მტერს თავს დაატყდი კეკა-ქუხილად“.

მოუწოდებდა ბარიკადებზე მდგომი პოეტი თავის საყვარელ სამშობლოს და თვითონაც თავდავიწყებით იყო ჩაბმული განმათავისუფლებელ ბრძოლაში. ის იყო რევოლუციური ბრძოლის რაინდი, რომელიც სიკვდილს პირდაპირ თვალეზში უცქერდა და გაიძახოდა: „მე მინდა მოვკვდე ბრძოლით, კიდილით“-ო და თავისუფლებისათვის ბრძოლაში უნგრელი ხალხის გამარჯვებით წინასწარ გახარებული ამბობდა:

„როცა დაღლილი მძიმე უღელით
ხალხი აღსდგება მკლავმოუღლეი,
დროშებს დააწერს „თავისუფლებას“
და ცა დროშებით დაიღრუბლება.
როცა მტრის რისხვად, ხალხთ გასახარად
ყოველი მხრიდან დაჰკრავს ნალარა,
იქ ჩემი სისხლიც დაიქცეს წმინდა,
მე იმ ბრძოლაში სიკვდილი მინდა“.

უნგრეთის განმათავისუფლებელი ბრძოლის ეს დიდი ტრიუმფი, მეომარი პოეტი, პეტეფი, აღნიშნავდა რა თავისუფალი მგლების უპირატესობას დამონებული ადამიანების ცხოვრებასთან, მაღალი პოეტური ხმით გაიძახოდა ყველას გასაგონად:

„კრულ იყოს, თავის ხალხს ვინც განუდგეს,
ვინც ხალხის დროშას გაუშვას ხელი.
კრულ იყოს, ვინც ხალხს შიშით ჩამორჩეს,
ამ ღამის ტეხვას არჩიოს ძილი,
ვინც მიატოვრს ხალხი ბრძოლაში
ვინც ბრძოლის ქარცეცხლს არჩიოს ჩრდილი“.

ლაჩრისა და მხდალის ამ საბრძოლო გაკიცხვის შემდეგ პეტეფი ერთგვარად განსაზღვრავდა ბრძოლის პროგრამას და ლექსში „სახრჩობელაზე ხელმწიფეები“ წერდა:

„ყველას დანდობა, გული ძმობით იყოს
მდიდარი,
მხოლოდ მეფეებს შებრალება არავეთარი.
მათი დანდობა არის მთელი ერის ღალატი,
თუ სხვა არავენ, მე ვიქნები მეფის ქალაოი.
კალამს გადვისვრი, წინ დაედგები ხელში
ლევდებით.
სახრჩობელაზე ხელმწიფეები!“

პეტეფის პოეზია პატრიოტიზმის ბრწყინვალე გამოხატულებაა. მისთვის სამშობლოა უმაღლესი სიყვარულის საგანი. იგი სიცოცხლესაც ადვილად გასწირავს, თუ კი ეს სამშობლოს კეთილდღეობისათვის საჭიროა.

„რაა სიკვდილი, თუნდ გაეწყდეთ ყველა,
ოღონდ სამშობლოს დაადგეს შველა“-ო,

წერდა იგი ერთ-ერთ საბრძოლო ლექსში და სიხარულით შენატროდა იმ ბედნიერ დღეს, როცა უნგრეთის ერი გაიმარჯვებდა და აამაღლებდა თავის გმირულ სახელს:

„ჰე მამულო, ნეტავ იმ დღეს,
რის შენი მზე ამობრწყინდეს,
რის შიიცნობ ნამდვილ სახეს,
აამაღლებ შენს ღიდ სახელს!“

სამწუხაროდ, თავისი ხალხის გამარჯვების წინასწარმეტყველი პოეტი ვერ მოესწრო სამშობლო ქვეყნის მზის ამოსვლას და ნაციონალური სახელის ამაღლებას, მაგრამ სამაგიეროდ მისი შემოქმედება გადაიქცა ეროვნული ბრძოლისა და გამარჯვების დროშად, რომელიც უნგრეთის ხალხს წინ მიუძღოდა ფაშისტურ უღლისაგან განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში.

პეტეფის საბრძოლო პოლიტიკური ლირიკა შეიცავს არა მარტო უნგრელი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ იდეებს, არამედ საბრძოლო იდეებს ყველა ჩაგრული ხალხისას, რომლებიც კი იბრძვიან დამპყრობელი ქვეყნების აგრესიული პოლიტიკის წინააღმდეგ.

თავისი ხანმოკლე შემოქმედებითი მუშაობის (5 წელი) მიუხედავად, შანდორ პეტეფიმ შექმნა ათასამდე ლექსი, რამდენიმე პოემა, რომანი, დრამა, აგრეთვე პოლიტიკური სტატიები, თარგმანები, დღიურები და სხვ., რომლებიც უნგრეთის ლიტერატურის შესანიშნავ საგანძურს წარმოადგენენ. მათი მნიშვნელობა, რასაკვირველია, სცილდება უნგრეთის საზღვრებს და მთელი მსოფლიოს მოწინავე კულტურის მატარებელ ხალხთა საკუთრებად ხდება.

შანდორ პეტეფის პიროვნებას და პოეზიას ბევრი რამ საერთო აქვს ქართულ სინამდვილესთან. მისი პოეტური ბედი რამდენიმედ წააგავს ჩვენი ბარათაშვილის ცხოვრების ბედს. როგორც პეტეფის ქართულად მთარგმნელი პოეტი გრ. აბაშიძე აღნიშნავს თავის წერილში „შანდორ პეტეფი“, „ბარათაშვილის მსგავსად მან ისე მოასწრო მომწიფება, რომ კაბუჯობა არ გაუთავებია, იგი ისე დაბრძენდა, რომ სიყმაწვილეს არ დაუსრულებია“. გარდა ამისა, პეტეფის პოეტური აზროვნების ზოგიერთი მაგალითები ძლიერ ეხმაურებიან ქართველი კლასიკოსების პოეტურ აზროვნებას. ეს იმის შედეგია, რომ საქართველოს და უნგრეთის ლიტერატურული აზროვნება აღმოცენდა მსგავს ეკონომიურ და პოლიტიკურ საფუძველზე. ისე, როგორც ბარათაშვილი, პეტეფიც გამოხატავს თავისი მერანის წინსვლას და მოუწოდებს ბრძოლასა და შეუღრეკლობას:

„იგი ქენებით ჭერ არ დალილა,
და მის დაქანცვას ჭერაც არ ველი,
რადგან შორს იწევს ჩემი ოცნება
და ჭერ დიდი მაქვს გზა გასაღელი.
გასწი, ნაპრალზე გადამატარე,
ვერ მოგეწიოს ქროლვით ვერავინ,
და თუ გზად მტერი გადაგელობოს,
მტერი არ დაგრჩეს გადუთქვარაი“.

როგორც დიდი ილია ქავჭავაძე ნატრობდა თავის მამულში ბორკილთა მტერების ხმის გაგონებას (ლექსი „მესმის, მესმის“), ასევე პეტეფიც ნატრობდა სამშობლოს ბორკილების ლეწვას:

„მე კი სიზმარში (ამიხდეს ნეტაჲ)
ჩემი სამშობლოს ბორკილებს ეღეწაჲ“.

მსგავსად აკაკის პატრიოტული სიმღერისა: „ჩემი ხატია
სამშობლო, სახატე მთელი ქვეყანა, და, რომ ვიწვოდე, ედნე-
ბოდე არ შემიძლია მეც განა?“ — პეტეფი უდიდესი პატრი-
ოტული გრძნობით უმღერის თავის სამშობლოს:

ჩემი ხატება შენა ხარ,
ეს გული შენი ტაძარი,
შენთვის ეს გულიც დაიწვას,
ტაძრისგან დარჩეს ნაძარი.
მხოლოდ გულს კენესა აღმოხდეს,
აღრე დანგრეულს, უღლეურს;
სამშობლო იყოს დღეგრძელი,
სამშობლო იყოს კურთხეული!“

და მისივე აფორიზმული გამოთქმა — „მებრძოლი მუდამ
ბრძოლით ფასდება და არა კოხტა ტანსაცმელებით“, ერთგვა-
რად ეხმაურება აკაკის მსგავს გამოთქმას:

„ხმლის ქარქაში არაფრად ღირს
უნდა კრიდეს მხოლოდ პირი“.

შანდორ პეტეფი იყო დიდი პოეტი და სახელოვანი შვილი
ხალხისა, რომელმაც აღმოსავლეთ ევროპის ხალხთაგან ყვე-
ლაზე პირველად თარგმნა ქართული ეროვნული კულტურის
სიამაყე „ვეფხისტყაოსანი“ და რომლის სასიქადულო შვილ-
მა, მხატვარმა ზიჩიმ სრულყოფილი ხელოვნებით დაასურათა
„ვეფხისტყაოსნის“ ყველაზე დიდებული ქართული გამოცემა.

ამ მოწინავე კულტურული ქვეყნის დიდი პოეტის შანდორ
პეტეფის შემოქმედების გაცნობა მეტად სასურველი და სა-
სარგებლო საქმეა ქართველი მკითხველისათვის. და ეს მეტად
სასარგებლო საქმე ბრწყინვალედ შეასრულა პოეტმა გრიგოლ
აბაშიძემ პეტეფის ლექსების ქართულად თარგმნით. თარგმა-
ნის მაღალმხატვრული დონე გაფიქრებინებს, ავტორს თითქოს
ქართულად დაეწეროს მისი პოეტური შედეგები.

საბჭოთა საქართველოს თანატოლი

„მომაქვს გლობუსი პოეზიის, ლექსებით სავსე.
წინ გამაქანეთ, გამაქანეთ, ცეცხლის რაშებო, —
მზეო, მე გეტყვი, დამაცადეთ, მთეარევე, შენც ასე,
გეტყვი, გიამბობთ, თუ რა ხდება მიწის გარშემო!

დღეს ჩემი სიტყვა ახალია და უჩვეულო,
ჩემს სიმღერაში არც ბოდვია, აღარც წუხილი, —
ცეცხლიან ფრთებით ინავარდე, სულთ რჩეულრ,
ეებრძოლოთ ბნელეთს, შენ ელვა ხარ — და მე ქუხილი!“

ასეთი მგზნებარე და გაბედული ხმით შემოვიდა ქართულ პოეზიაში პოეტი ალიო მირცხულავა, რომელიც, როგორც შემოქმედი, დაიბადა საბჭოთა საქართველოსთან ერთად.

ჯერ კიდევ ოცი წლის ქაბუკი იყო ალიო მირცხულავა, როცა, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების-თანავე, თავის თანამოკალმე პოეტებთან ერთად, გაბედულად ჩასდო ქართული საბჭოთა პოეზიის პირველი აგური. მას შემდეგ ოცდაათ წელზე მეტმა დრომ განვლო და ალიო მირცხულავას პოეტური ქნარი, ხან მგზნებარე და აღმამფრენი, ხან ბასრი და მოელვარე, ხან აღმგზნები და შემტევი, ხანაც ნაზი და მიმზიდველი, დაუცხრომლად დუღუნებს საბჭოთა საქართველოში სოციალისტური ცხოვრების აღმავლობის ამსახველ ტკბილ სიმღერებს. ამ ხმებში უნათლესი პოეტური ფერებით დახატულია ჩვენი სამშობლოს ულამაზესი მთა-გორები, ჯეჯილის ზღვებით მღელვარე ველ-მინდვრები, ბალ-ვენახებით დაქარგული მთების კალთები, ქარის ფრთებზე მოშრიალე ტყეები, ფრიალო კლდეებში მოჩუხჩუხე წყაროები, გულადი

და მკლავმაგარი ქართველი ხალხი, მისი გმირული შრომა აუ-
ვავებულ ველებზე და მოგუგუნე ქარხნებში, მისი ვაჟკაციური
ბრძოლა სამშობლოს თავისუფლებისათვის და სხვა, რაც
ძვირფასი რამ გააჩნია ჩვენს ძლევამოსილ სამშობლოს.

აღიო მირცხულავამ თავიდანვე ცხოვრების სინამდვილე
გაიხადა პოეზიის მთავარ საგნად. ახალგაზრდა პოეტი იმთა-
ვითვე გაემიჯნა ყველა დეკადენტურ ლიტერატურულ მიმდი-
ნარეობებს, რომელთა წარმომადგენლები პოეტური შემოქმე-
დების ობიექტად ირეალურ სამყაროს, არაამქვეყნიურ ცხოვ-
რებას იხდიდნენ და მზეს, მთვარესა და ვარსკვლავებს უმღე-
როდნენ.

„უნაყოფოა ფიქრი მთვარეზე,
დღეს ყველაფერი სინათლედ იქცა...
თქვენ, ეი, ცაში ბევრს ნუ დაძებთ,
ძირს სიყვარულით დახედეთ მიწას“-ო!

მოუწოდებდა აღიო მირცხულავა სხვადასხვა იზმებით გატა-
ცებულ ქართველ მწერლებს და ამავე დროს ამ სიტყვებით
ნათლად განსაზღვრავდა თავისი პოეზიის პოლიტიკურ ში-
ნაარსს.

აღიო მირცხულავას ლექსები ყოველთვის ხასიათდებოდა
რევოლუციური ბრძოლის პათოსით, კლასობრივი მტრების
წინააღმდეგ მძაფრი შეტევის უნარით. ისინი აიარალებდნენ
მშრომელ მასებს სოციალიზმის დიადი იდეებით, შეუპოვრად
ამელავნებდნენ ყველა ჯურის მტრებს, რომლებიც იბრძოდნენ
ახალგაზრდა საბჭოთა საქართველოს წინააღმდეგ.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების თა-
რიღს — 1921 წლის 25 თებერვალს — პოეტმა საქართველოს
ოქტომბერი უწოდა და მისი დიდი მნიშვნელობა ქართველი
ერის ისტორიაში მაშინვე განსაზღვრა:

„ოქტომბრის დროშა შემოვიდა თებერვლის თვეში,
შენ, საქართველოვ, გაიღვიძე რუსეთზე გვიან,
გამართე ბრძოლა განწირული სისხლიან თქეშში,
შენს ველ-მიდამოს სხივთა ქარვა გადაეფრქვია.

ქართველი ხალხის სიხარული მეტად დიდია —
დაუჯავშირდა აზვირთებულ რუსეთის ერებს.

ცხოვრობენ ძმურად, ბრძოლის ველზე ერთად მიდიან,
და უმტკიცებენ მტერს სიმაგრეს და სიძლიერეს”.

აზვირთებულ რუსეთის ერებთან ქართველი ხალხის და-
კავშირება კიდევ უფრო მკვეთრად გამოხატა ალიო მირცხუ-
ლავამ 1924 წელს დიდი ლენინისადმი მიძღვნილ შესანიშნავ
ლექსში, რომელშიც პოეტმა არაჩვეულებრივი ოსტატობით
გამოთქვა მსოფლიოს მშრომელ ხალხთა და კერძოდ, საბ-
ჭოთა ხალხების განუზომელი მწუხარება პროლეტარიატის
დიდი ბელადის ვლადიმერ ილიას ძე ლენინის გარდაცვალების
გამო. დიდი ლენინის გარდაცვალება უღრმესი მწუხარებით
განიცადა საბჭოთა კავშირის თავისუფალ ძმურ ოჯახში შე-
სულმა ქართველმა ხალხმაც. ალიო მირცხულავას ეს ლექსი
არაჩვეულებრივად პოპულარული გახდა, იგი ზეპირად იცო-
და თითქმის მთელმა საქართველომ.

შენ ჩამრგეშორდი, მაღალო ლენინ,
და ქვეყანაზე ობლად დავეტოვე,
გადაეფარა ტრაური ბნელი
კაცობრიობის სხვადასხვა ტომებს.

გლოვობს თბილისი, მოსკოვი, კრემლი,
დროშებმაც თავი დახარეს დაბლა...
მაგრამ, ო, არა, არ გვინდა ცრემლი,
შენ ჩვენთვის ეს არ გიყარნახია...

გაივლის ჟამი მტკრევით, ხმაურით,
სულ სხვანაირი მოვა ცხოვრება,
მოვა სხვა ხალხი და სიყვარულით
შენს უკვდავ სახეს ეამბორება!

კიდევ უფრო ამალლდა და საკუთარ პოეტურ ხმად ჩამო-
ყალიბდა ალიო მირცხულავას პოეზია პირველი ხუთწლეულის
პერიოდში, როცა საქართველოს რესპუბლიკა სოციალიზმის
მშენებლობის აღმავალ გზას დაადგა და ქვეყნის ინდუსტრია-
ლიზაცია და სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაცია ჩვენი
ქვეყნის სრულიად ახალი, ისტორიაში ჯერ არყოფილი სახელ-
მწიფოებრივი ცხოვრების უდიდესი ფაქტორი გახდა. ამ დროს

აღიო მარცხულავას პოეზია უფრო იმოსება პატრიოტიზმის დიადი იდეებით და მეტი მიმზიდველობით უმღერის გამარჯვებული სამშობლოს აღორძინებასა და წინსვლას.

არაჩვეულებრივი ჟღერადობით გაისმა აღიო მარცხულავას ინდუსტრიულ თემაზე დაწერილი ლექსი „დამკვეთი ბრიგადები“, რომელიც ავტორმა პირველად საქართველოს კომკავშირის მეათე ყრილობის ტრიბუნიდან წარმოთქვა. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ ქართულ საბჭოთა პოეზიაში არ არსებობს მეორე ნაწარმოები, რომელშიც ასე სრულყოფილად, ეპოქის შესატყვისად და პოეტური ორიგინალობით იყოს მოცემული ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიული მშენებლობის პერიოდი და მისგან გამომდინარე მშრომელთა განწყობილება, ახალ, სოციალიზმის მშენებელ ადამიანთა სულიერი მისწრაფებანი. ეს ლექსი არა მარტო აღიო მარცხულავას შემოქმედებაში, არამედ მთელ ქართულ პოეზიაში გამოირჩევა, როგორც ინდუსტრიული ლირიკის ბრწყინვალე ნიმუში:

თქვენ დამკვეთი ხართ, დახვებს ამღერებთ,
ტემპიც მატულობს ყრველდღიურად.
დასცხეთ, დაჰკარით მარცხებს, გარღვევებს,
დასცხეთ, დაჰკარით კოლექტიურად.

ის ქარხანა, შავი, მტვრიანი
კვამლის კრიალით მთებს რომ ედება,
ჰქმნის მანქანათა ჩქარი ტრიალით
ინდუსტრიალურ შემოქმედებას.

ამ ლექსში ავტორმა მუშის დაზგას გაუთანაბრა პოეტის მაგიდა, რომელზეც ბოლშევიკურად განწყობილებები უნდა გამოჩარხოს საბჭოთა ეპოქის მომღერალმა. და როდესაც ავტორი ხატავს ქარხნებში მომუშავე, შეჯიბრების ტემპით გატაცებულ კომკავშირულ ბრიგადებს, იგი დამკვეთ მუშას უწოდებს თავის თავსაც, რომელიც ეჯიბრება ინდუსტრიული ლექსის მსატატებს, რომ სხვა იარაღებთან ერთად ბოლშევიკური განწყობილებები შექმნას.

მეც დამკვრელი ვარ, საქმეს ვამზადებ,
ტემას გრიგალივით ცეცხლი მოვტაცე,
და ვეჭიბრები საწერ დაზგაზე
ინდუსტრიალურ ლექსის ოსტატებს.

აგრიგალებულ შრომის დაზგაზე
დამკვრელ სტრიქონებს ვაწყობ რკინებად,
რომ სხვა იარაღთ შორის დამზადდეს
ბოლშევიკური განწყობილება.

აღიო მირცხულავას ლექსები და პოემები მართლაც ბოლ-
შევიკური მსოფლმხედველობით აიარალებდნენ მშრომელ მა-
სებს, შრომის ფრონტების გმირ ადამიანებს და ხოტბას ასხამ-
დნენ საბჭოთა ინდუსტრიალიზმის წინსვლას. ამ ხოტბაში
პოეტმა აამაღლა საბჭოთა მწერლის შემოქმედებითი შრომის
ნაყოფის — წიგნის ღირსება; წიგნს მეტად დიდი მნიშვნელო-
ბა მიანიჭა, როგორც ომის, ისე მშვიდობიანობის დროს და
საესებოთ მართებულად გაუთანაბრა იგი ჩვენი ქვეყნის ინ-
დუსტრიის გიგანტებს.

ჩვენ კომუნიზმის ვაგებთ ნიადაგს,
მიწა დროშების აღს დაუფარავს,
წიგნი შრომის დროს აგურია და
ბრძოლის დროს — ტყვიით საესე ყუმბარა.

ასე მანქანა იბრძვის, ტრიალებს,
არის შეჭიბრი წარმოებების,
ჰქმნიან საბჭოთა ინდუსტრიალიზმს
ჩემი ლექსები და პოემები.

აღიო მირცხულავამ ოცდაათიანი წლებიდან თავისი შე-
მოქმედების ნამდვილ აყვავებას მიაღწია. მისმა პოეზიამ მეტი
იდუური სიღრმე, მეტი მხატვრული სისაესე და ხალხურობა
მოიპოვა. ხუთწლებების გიგანტური აღმავლობის პერიოდში
აღიო მირცხულავამ შექმნა მრავალი მაღალიდუური და მა-
ღალმხატვრული ნაწარმოები, რომლებიც სამუდამოდ დამ-
კვიდრდნენ ქართული საბჭოთა პოეზიის ოქროს ფონდში.

ამ პერიოდის ნაწარმოებთა შორის პირველ რიგში აღსა-
ნიშნავია ყველასათვის ცნობილი ლექსი: „პიმნი სამშობლოს“,
რომელშიც დიდი პოეტური ოსტატობით არის გამოხატული
საბჭოთა პატრიოტიზმის უწმინდესი გრძნობები და ჩვენს

სამშობლოში ძლევამოსილი სოციალისტური მშენებლობის წარმატატი სურათები:

ჩემო სამშობლო, დღეს შენი ერი
განახლებული ქართლის ერია,
ასე ხშიერად და ბედნიერად
შენ არასოდეს არ გიმღერია.

როგორ დაჰქნება მთების მშვენება
ან სურნელება მინდორ-ველისა,
როგორ იქნება ჩაუქრობელი
ჩაქრეს ნათელი რუსთაველისა?!

ეს ლექსი ხალხმა მიიღო და ტკბილ სიმღერად აქცია. ის ღრმად შევიდა და მტკიცედ დამკვიდრდა ჩვენი ხალხის სულიერ ცხოვრებაში. ამ ლექსში პოეტმა ჭეშმარიტად მიაღწია მძაფრი პოლიტიკური იდეის უბრალო, სადა, ხალხურ, მაგრამ მაღალ პოეტურ ფორმაში გამოხატვას.

ამავე პერიოდში, 1935 წ. ალიო მირცხულავას წილად ხვდა ბედნიერება, ყოფილიყო მონაწილე ქართველ მშრომელთა დელეგაციისა, რომელთა მიღება მოხდა კრემლში, კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის ხელმძღვანელებთან. სხვა ქართველ ხელოვანთა მიღწევებთან ერთად ჩვენი პარტიის ხელმძღვანელთათვის, ჩვენი სამშობლოს გულის — მოსკოვისათვის და საერთოდ რუსი ხალხისათვის ცნობილი გახდა ალიო მირცხულავას მდიდარი პოეზია. კრემლში ამ მიღების დროს მთავრობის უმაღლესი ჩილდოთი პირველად იქნა დაჩილდოებული ქართველი საბჭოთა მწერლების ერთი ჯგუფი, რომელშიც გალაკტიონ ტაბიძესთან, მიხეილ ჯავახიშვილთან და პაოლო იაშვილთან ერთად შედიოდა ალიო მირცხულავაც, რომელიც დააჩილდოვეს შრომის წითელი დროშის ორდენით.

შემდეგ, 1939 წელს — ალიო მირცხულავა კვლავ დააჩილდოვეს საპატიო ნიშნის ორდენით, ხოლო 1946 წელს შრომის წითელი დროშის მეორე ორდენით.

ალიო მირცხულავას პოეზიამ საბჭოთა პატრიოტიზმის უფრო მაღალ საფეხურს მიაღწია დიდი სამამულო ომის პერიოდში, როცა ჩვენს ძლევამოსილ სოციალისტურ სამშობლოს ვერაგულად თავს ესხმოდა კაცობრიობის უბოროტესი მტრები — გერმანელი ფაშისტი დამპყრობლები.

ამ დროს კვლავ მგზნებარედ გაისმა ბრძოლის პათოსით გამსჭვალული საბჭოთა პოეტის ხმა. იგი უკვე პრაქტიკულად ანხორციელებს მის მიერ ათი წლის წინ დაწერილ სიტყვებს. — რომ წიგნი ბრძოლის დროს ტყვიით სავსე ყუმბარა არის — და ჰქმნის მტრის წინააღმდეგ ბრძოლის განწყობილებებო აღსავსე ლექსებს:

„პინდა ხიშტს გავდეს ამ დრას კალამი,
გაქრდში მახვილად ხედებოდეს ჯალათს,
პინდა მგზნებარე ჩემი სიტყვებით
მტრის ბანაკებში სკდებოდეს აღად.“

აღიო მირცხულავას ლექსები. ისე, როგორც ყველა საბჭოთა მწერლის ნაწარმოებები, მეგობრებივით გვერდში ედგათ საბჭოთა მეომრებს. მათ სწავლობდნენ, ითვისებდნენ, რითაც სულიერ სიმტკიცესა და მტრის წინაშე შეუდრეკლობის თვისებას იძენდნენ. საბჭოთა მეომრები, განსაკუთრებით ქართულ დივიზიებში, წითელარმიულ ფიცავით იმეორებდნენ მოწინავე ქართველი საბჭოთა პოეტების — გალაკტიონ ტაბიძის. გიორგი ლეონიძის, იოსებ გრიშაშვილის. ირაკლი აბაშიძისა და სხვების ნაწარმოებებთან ერთად აღიო მირცხულავას პატრიოტულ და მებრძოლ ლექსებს.

შხამად შეერგოს დედის რძე,
ყოფს ყრიდეს პირზიზღიანი,
დაეცეს, ხსნას არ ელოდეს,
ვერ მოირჩინოს ზიანი,
ვინც უღალატოს სამშობლოს
ღიად საბჭოთა მხარესა,
მთაგორებს—ვეფხვის ტყაოსნებს,
მორთულ, მოფარჩულ არესა...
მტრებს დავსცხოთ, ქარბუქს მიჰქრნდეს
მათი ოხერა და გლოვანი,
კვლავ ვასახელოთ გმირობით
სამშობლო სახელოვანი!

ასეთი მგზნებარე მოწოდებით მიმართა პოეტმა სამშობლოს დამცველ ჯაყაცებს დიდი სამამულო ომის დაწყების პირველსავე დღეებში და მებრძოლის ხიშტს გათანაბრებული მისი კალამი დაუცხრომლად უმღეროდა და დიდების შარავანდედით მოსავდა სამამულო ომის გმირებს, რომლებიც შე-

უპოვარი დარტყმებით იგერიებდნენ გერმანელი დამპყრობლების შემოტევებს. აღსანიშნავია ამ პერიოდში ალიო მირცხულავას შესანიშნავი ლექსები: „დგას ორი ქალაქი ორი ძმადნაფიცი“, „ძველი მაზარა“, „მყინვარი“ და სხვა მრავალი.

•

დიდი სამამულო ომის ძლევამოსილად დამთავრების შემდეგ, რომელშიც ჩვენი ქვეყანა გმირული გამარჯვებით გამოვიდა, სხვა ქართველ მოწინავე მწერლებთან ერთად ალიო მირცხულავას პოეზიამ ბრძოლის ველიდან შრომის ფრონტზე გადაინაცვლა. როგორც ცნობილია, სამამულო ომის შემდეგ ჩვენი სამშობლო შეუდგა ომიდან მიღებული კრილობების მოშუშებას, დანგრეული ქალაქებისა და სოფლების აღდგენას, სახალხო მეურნეობის ახალი მძლავრი ობიექტების აგებას, საბჭოთა ხალხის ცხოვრების კვლავ აღორძინებასა და წინსვლას, და ყველასათვის ცნობილია გრანდიოზული მიღწევები მეოთხე და მეხუთე ხუთწლედების პერიოდში. აი, ამ შრომითი გამარჯვების ასახვას მიეძღვნა ალიო მირცხულავას შემოქმედება სამამულო ომის შემდეგ. მისი ამ პერიოდის ლექსების თემაა სოციალისტური შრომის ნოვატორები, კომუნიზმის მშენებლობის ენტუზიაზმი და მისგან გამომწვეული ადამიანთა სიხარული.

მომავლის რწმენა გულს ანთებს ალად,
საერთო შრომით ეცხოვრობთ და ეხარობთ.
შრომაა ქვეყნის წამყვანი ძალა,
ჩვენი სიცოცხლის უკედლეი წყარო.

დღე, უფრო მეტად მზემ შუქი ნერგოს,
ხარობდეს მარად ნერგი შვებისა,
ბედნიერი ვარ, რომ წილად მერგო
სიმღერა შრომის გამარჯვებისა!-ო

ამბობს სამშობლოს აყვავებისათვის მშვიდობიან შრომაში ჩაბმული ხალხის მომღერალი პოეტი.

ქართველი საბჭოთა მწერლები და მათ შორის ალიო მირცხულავა მგზნებარე ნაწარმოებებს უძღვნიან მშვიდობისათვის ბრძოლის დიად თემას.

ამ მხრივ აღსანიშნავია, პირველ რიგში, ლექსი „ნატვრა“. ეტორი მასში მოკლედ მიმოიხილავს ჩვენი ცხოვრების გამარჯვებათა განვლილ ეტაპებს და დაასკვნის:

და ჩემი ნატვრა ახლაც ის არის:
მიზანს მიჰრიდეს თვალთა ისარი,
რაგინდ მძვინვარე სუსხმა დაჰბეროს, —
ისევ შეშეძლოს ლახვრის აღება,
მტრების ჩაქოლვა და ჩალაშება,
ცხოვრებამ ისე ნუ დაშაბეროს!

*

ცალკე თემაა ალიო მირცხულავას ეპიური ნაწარმოებები, რომლებსაც მის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. მისი აღრიზდელი პოემები „აი, ადამიანი“ და „მე და ბარათაშვილი“ დღესაც აქტუალური არიან და არ კარგავენ თავიანთ პოეტურ მნიშვნელობას, ხოლო მისი ვრცელი პოემა „ენგური“ ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში ერთ-ერთი პირველი პოემაა, რომელიც ქართული კლასიკური ეპოსის სტილზეა აგებული.

ალიო მირცხულავას კალამს ახასიათებს აგრეთვე მძაფრი იუმორი, რომელიც ნაოლად გამომჟღავნდა პოემაში „აი, ადამიანი“ და პიესაში „განგაში“. მათში დახატული, პირველში — უსაქმური ბიუროკრატის, ხოლო მეორეში — კოლექტივიზაციის წინააღმდეგ მებრძოლი კულაკების სახეები ჩვენს ცხოვრებაში ჯერ კიდევ არსებული უარყოფითი ტიპები არიან, რომლის აღმოსაფხვრელად მტკიცედ იბრძვის საბჭოთა ლიტერატურა.

იეთიმ-გურჯი

ძველი თბილისელი აშული, სახალხო მოლექსე და მომღერალი იეთიმ-გურჯი (იეთიმ დაბლიშვილი) დაიბადა 1875 წელს თბილისში, ღარიბი ხელოსნის — დაბალის (მეტყაყის) ოჯახში. იეთიმის წინაპრები ქართველები ყოფილან, რომლებიც თურქეთის ომის დროს ტყვედ ჩავარდნილან და მაჰმადიანური სარწმუნოება მიუღიათ. გვარიც — გურჯი (ქართველი) აქედან შერქმევიათ. იეთიმის მამა იბრაჰიმი თბილისში დასახლებულა და ცოლად შეურთავს მუხათელი სომხის ქალი სარა გრიგოლის ასული. ცოლის მამას იბრაჰიმი სომხურად მოუნათლავს და თავისივე სახელი — გრიგორი უწოდებია. გვარად კი — ალაჯანა.

იბრაჰიმს ანუ გრიგორს როცა ვაჟი შეეძინა, სახელად იეთიმი დაარქვა, რაც თურქულად ობოლს ნიშნავს. რადგან, მამის ფიქრით, მას არაეინ ჰყავდა თავისიანი და მისი სიკვდილის შემდეგ შვილსაც აღარაეინ ეყოლებოდა ნუგეშისმცემელი და ნამდვილად ობოლი გახდებოდა.

იეთიმ-გურჯი 15 წლის იყო, მამა რომ გარდაეცვალა და ოჯახი — დედა და პატარა და მისი ხელის შემყურე დარჩა. ამ დროს იგი შევირდად დადგა მუსიკალური საკრავების ოსტატთან, სადაც ჩინებულად შეისწავლა ჩონგურების, დაირების და ჭიანურების კეთება. შემდეგ მან სახლშიაც დაიწყო ასეთი საკრავების გაკეთება. ამასთან ერთად ჭაბუკი იეთიმ-გურჯი თბილისის ბაღებში ეწეოდა წიგნის მაღაზიებიდან გამოტანილი წიგნების ხელზე გაყიდვას. ამგვარი შრომისაგან აღებული ფულით ის არჩენდა ოჯახსაც და თავის თავსაც. მამის გარდაც-

ვალეების სამი წლის თავზე მოულოდნელი და უბედური შემთხვევის გამო დედაც დაეღუპა.

დედის სიკვდილის შემდეგ იეთიმ-გურჯი თავის დასთან ერთად ცხოვრობდა მეტეხის ციხის მახლობლად, მტკვრის ნაპირზე, ერთ პატარა მიწურ ოთახში, სადაც თავს იყრიდნენ ახალგაზრდები, რომელთაც იეთიმ გურჯი სიმღერებს ასწავლიდა.

იეთიმ-გურჯი რევოლუციურ მუშებთან ახლოს იყო და თვითონაც მონაწილეობას იღებდა რევოლუციურ მუშაობაში. როგორც მისი და ანა წერს თავის მოგონებაში (იხ. სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმში ხელნაწერთა ფონდი № 5986), იეთიმ-გურჯის ბინაზე ხშირად მოდიოდა არსენა ჯორჯიაშვილი.

ცხრაასიან წლებში იეთიმ-გურჯი გაიწვიეს მეფის ჯარში, საიდანაც ის ხშირად იპარებოდა და თავს აფარებდა მეპურეებში. ამ მალვის დროს მან საუკეთესოდ შეისწავლა მეპურეობაც. ჯარიდან გამოპარული იგი რამდენჯერმე დაიჭირეს და სასჯელის მოხდის შემდეგ კვლავ ჯარში აგზავნიდნენ. ამას მოუსწრო რუსეთ-იაპონიის ომმა და ბრძოლაში მონაწილე იეთიმ-გურჯი ფეხში დაშავდა.

იეთიმ-გურჯმა ლექსების წერა, ან, უფრო უკეთ რომ ვთქვათ, ლექსების გამოთქმა დაიწყო 1895 წლიდან. მისი ლექსები უმთავრესად სიმღერების სახით ვრცელდებოდა მთელ ქალაქში. ის თვითვე ჰქმნიდა თავისივე ლექსებზე სიმღერის მოტივებს. ჰყავდა მომღერალთა დასტა და თავისივე ლექსებსა და სიმღერებს თვითონ ასწავლიდა და ასრულებდა კიდეც.

იეთიმ-გურჯი ლექსებს ჰქმნიდა აგრეთვე სომხურ ენაზე. მისი ხელნაწერი რეეულები სავსეა სომხური ლექსებითაც, რომლებიც დაწერილია ქართული ანბანით. ჩანს, მან სომხურად წერა არ იცოდა.

1905 წლის რევოლუციის პერიოდში იეთიმ-გურჯი მუშაობდა ზაქოში ნავთის მრეწველობაში. იქ იგი გამოდიოდა მუშათა კრებებზე და მოწოდების ლექსებს კითხულობდა. ერთ-ერთ რევოლუციურ მუშათა კრებაზე მან გამოიტანა საკუთარი დროშა, რომელზედაც ეწერა: „მიხარიან, არ კი მჯერა!“.

რეაქციის გამარჯვების შემდეგ იეთიმ-გურჯი მეფის ჟანდარმერიის მიერ სხვა რევოლუციონერ მუშებთან ერთად იყო გადასახლებული. ციხეში და გადასახლებაში ყოფნის დროს იეთიმ-გურჯმა შეისწავლა მძიეების კეთება, ხატვა, მზარეულობა და სხვა ხელობანი. გადასახლებაში მან ხუთი წელი დაჰყო. 1912 წელს იგი განთავისუფლებული დაბრუნდა სამშობლოში. ამ პერიოდს (1913 წ.) ეკუთვნის მისი შესანიშნავი ლექსი: „გამარჯობა, ჩემო თბილის ქალაქო“.

იეთიმ-გურჯის ლექსები გამოდიოდა პატარა კრებულებად. მან ყველაზე პირველად (1909 წელს) გამოაქვეყნა საკმაოდ მოზრდილი პოემა „გმირი ანაბაჯის ლექსი“, რომელშიც აღმოცემულია ერთი თბილისელი, ლეგენდარული, მკლავის ღონით განთქმული ქალის — ანას გმირობა და თავგადასავალი. იეთიმ-გურჯის ამ პოემის მიხედვით ანა არაჩვეულებრივი ძალ-ღონის მქონე ქალია და ჰიდაობაში ამარცხებს სხედასხვა მზარის ცნობილ ფალანგებს.

ეს პოემა, როგორც სათავგადასავლო ნაწარმოები, დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ძველი თბილისის მდებრიო მოსახლეობაში.

„გმირი ანაბაჯის ლექსი“ რამდენჯერმე გამოვიდა ცალკე წიგნად. (1909 წ., 1911 წ. — 2-ჯერ, 1912, 1913, 1915, 1921, 1927 — ორჯერ, 1928 წლებში). ამას გარდა იეთიმ-გურჯის ლექსთა კრებულები დაიბეჭდა 1911 წელს „ახალი მგოსანი და სიმღერების“ სახელწოდებით, 1913 წელს — „იეთიმას ახალი ლექსების“, 1914 წელს — „ტანგოს“, 1916 წელს — „დიდი ომის“, 1917 წელს — „გათენდას“ და 1928 წელს — „რჩეული ლექსების“ სახელწოდებით. ამ წიგნებიდან ყველაზე უფრო საყურადღებოა მხოლოდ უკანასკნელი, 1928 წელს შალვა აფხაიძის თაოსნობით და ი. გრიშაშვილის რედაქციით გამოცემული „რჩეული ლექსების“ კრებული, რომელშიც ჩანს იეთიმ-გურჯის ხალასი პოეტური ნიჭი. იეთიმ-გურჯი ზოგჯერ იბეჭდებოდა ქართულ პერიოდულ ლიტერატურულ პრესაშიც.

იეთიმ-გურჯი, როგორც უნიჭიერესი სახალხო მგოსანი, ქართველ კულტურულ მკითხველს პირველად წარუდგინა პოეტმა-აკადემიკოსმა ი. გრიშაშვილმა თავის გამოკვლევაში

„ძველი ტფილისის ლიტერატურული ბოჰემა“ (სახელგამი, 1928 წ. გვ. 155—167). ავტორმა განსაკუთრებული სიყვარულით და მისთვის ჩვეული ოსტატობით წარმოადგინა ძველი თბილისის მდაბიო წრიდან გამოსული ხალხური მგოსან-მომღერლები გივიშვილი, სკანდაროვა, ჰაზირა, განჯისკარელი, იეთიმ-გურჯი, ბეჩარა და სხვა, რომელთა შორის იეთიმ-გურჯი განსაკუთრებით გამოირჩევა როგორც ნიჭიერებით, ასევე სიტყვის, ლექსის გამძლეობით. იეთიმ-გურჯის ლექსი უფრო უშუალოა, სინამდვილის სიმართლით ამსახველი და, ცხოვრებაზე დაკვირვების შედეგად, სწორი დასკვნების შემცველი. სწორედ ამიტომ იყო, რომ იგი ყველაზე მეტი პოპულარობით სარგებლობდა ხალხში. „ამჟამად ტფილისის დაბალ მოსახლეობაში არც ერთი პოეტის ლექსები არ არის ისე გავრცელებული, როგორც ამ თანამედროვე ბოჰემის სიმღერები“-ო, — წერს თავის წიგნში ი. გრიშაშვილი იეთიმ-გურჯის შესახებ (გვ. 160). იეთიმ-გურჯის ლექსები იდეოლოგიურად ჯანსაღია და პოლიტიკურ აზრსაც არ არის მოკლებული. იგი სატრფიალო თუ სოციალური მოტივის შემცველ ლექსებში გულწრფელად ქადაგებს ადამიანთა სიყვარულს, კეთილმოსურნეობას და ქეშმარიტებისადმი თავდადებულ სამსახურს.

ყოველივე ამას იგი უბრალოდ ამბობს, მაგრამ უაღრესად გულწრფელად და ამიტომაც გჭერა მისი „...ეს გაუკეთებელი პოეტი, — წერს ი. გრიშაშვილი თავის წიგნში „ძველი ტფილისის ლიტერატურული ბოჰემა“, — გულწრფელია და ბალღური უმანკოებით ჰხაზავს თავისი ემოციების გულუბრყვილო სამყაროს. მის ლექსებში უცილობლად არის მძლავრი გულის თქმა, ქალაქური ტემპერამენტი და პოეტური ექსტაზი“ (გვ. 165), ამიტომაც არის, რომ იეთიმ-გურჯის ლექსები, განსხვავებით სხვა აშულ მგოსნებთან, დღემდე ინარჩუნებს თავის პოეტურ ღირსებებს. მისი ლექსების უმრავლესობა ზეპირად იცის ხალხმა.

იეთიმ-გურჯის დღემდე გამოცემული წიგნების გადაკითხვამ დაგვარწმუნა, რომ კრებულები, რომლებიც მხოლოდ ავტორის მიერ არის შედგენილი, სათანადო კვალიფიციური რედაქტირების გარეშე, დღეისათვის ნაკლებად საინტერესონი

არიან, ხოლო უკანასკნელი — 1928 წელს გამომცემლობა „შრომას“ მიერ გამოცემული „რჩეული ლექსები“ წარმოადგენს იეთიმ-გურჯის ნამდვილ პოეტურ სახეს. იმ კრებულში მოთავსებულია 34 ლექსი, რომლებიც გაწმენდილია ზედმეტი და პრიმიტიული სტრიქონებისა და გამოთქმებისაგან. იეთიმ-გურჯის ლექსების გამოცემასთან დაკავშირებით ჩვენ შევისწავლეთ არა მარტო მისი სხვადასხვა დროს დაბეჭდილი წიგნები, არამედ მთელი ხელნაწერთა არქივი, რომელიც დაცულია საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმში.

იეთიმ-გურჯი ქართველი საბჭოთა პოეტების ყურადღებასაც იქცევდა. მისი სახელი, როგორც ძველი თბილისის აშული მგოსნისა, მოხდენილად გამოიყენა პოეტმა-აკადემიკოსმა გიორგი ლეონიძემ თავის შესანიშნავ ლექსში „მაშ, რა ვუყოთ პოეტებო“ (გ. ლეონიძე „ლექსები და პოემები“, სახელგამი, 1954 წ., გვ. 134). პოეტმა პაოლო იაშვილმა ორსტრიქონიან ექსპრომტში მშვენივრად გამოხატა იეთიმ-გურჯის, როგორც აშული ბოჭემა მგოსნის ცხოვრება: „მე არა მაქვს საკუთარი ბინაო, მე წუხელის ქვაზე დამეძინაო“ (იხ. ი. გრიშაშვილის „ძველი ტფილისის ლიტ. ბოჭემა“ სახელგამი, 1928 წ., გვ. 156).

პოეტმა გიორგი შატბერაშვილმა გამოაქვეყნა იეთიმ-გურჯისადმი მიძღვნილი მშვენიერი ლექსი (იხ. ჟურნალი „დროშა“, 1954 წ., № 12, გვ. 13).

იეთიმ-გურჯი, არც თუ ისე ხნეირი, 65 წლის ასაკში, გარდაიცვალა 1940 წელს. მისი ლექსების პოპულარობის ერთ-ერთი უტყუარი საბუთი ისიც არის, რომ მის დაკრძალვას დიდძალი ხალხი დაესწრო. იეთიმ-გურჯის ცხედარი ისნის უბნიდან სულ ხელით წაასვენეს ვაკის ახალ სასაფლაომდე. მრავალრიცხოვან პროცესიას მიაცილებდა აღმოსავლური საკრავების ანსამბლები. იეთიმ-გურჯს შეუსრულეს მისი სიტყვები — „ზედ კუბოზე დამათარეთ ჩემი შავი ნაბადია“ — და კუბოს ზევიდან მართლაც ეფარა მისი ნაბადი. როცა სასაფლაოზე მიიტანეს ცხედარი, მზე უკვე კარგა ხნის ჩასული იყო და სავსე მთვარე დაჰქათქათებდა ქვეყანას. სამარის პირად დასვენებულ იეთიმ-გურჯს გარს ეხვივნენ უამრავი პატივისმცემლები და მელდუღუკეთა თუ მეზურნეთა დასტები რიგ-რიგო-

ზით ასრულებდნენ იეთიმ-გურჯის მელოდიებს და ზედ გულის
დამწველად დამღეროდნენ მისივე ლექსებს; თითქოს ერთმა-
ნეთს ეჯიბრებოდნენ მომღერლები, თითქოს ერთმანეთს ეცი-
ლებოდნენ იეთიმ-გურჯისადმი სიყვარულს.

იეთიმ-გურჯის ეს აშუღური გაცილება საკმაოდ გაგრძელ-
და, მაგრამ, მიუხედავად კარგა ხნის დაღამებისა, არც ერთი
კაცი არ აჩქარებულა, ყველა ხმაგაქმენდილი ისმენდა მის პო-
ეტურ სიტყვებს და კიდევ უფრო მეტად სწყდებოდათ გული
ამ ნიჭიერი სახალხო მგოსნის სიკვდილის გამო. ყველა ხედავ-
და, თუ როგორ ეთხოვებოდა მთვარიან ღამეში მშობლიურ
ქვეყანას, მეგობრებსა და მკითხველებს ღამაში, მგრძნობიარე
სიმღერებით ქართული ხალხის საყვარელი აშუღი-მგოსანი
იეთიმ-გურჯი.

1955 წ.

ქართული პოეზიის ქუხილი

„დიდი მწუხარება ცრემლს უშრობს კაცს!“ — ილიას ეს სიტყვები ნათლად გამოხატავს ჩვენს დღევანდელ გრძნობას დიდი გალაკტიონის მიმართ. ჯერ კიდევ ვერ დაუჭერებია გულს, ნუთუ მართლა მოკვდა პოეტური სიმღერის მეფე? სიმღერისა, რომელიც ჩვენს სიცოცხლეს ჯადოსნურად აცისკროვნებდა და შეუდრეკლობის რწმენით მოსავდა?

გალაკტიონის დაკრძალვა იყო ქართველი ხალხის ეროვნული გოდება მისი დიდი შეილის უდროო დაკარგვით გამოწვეული. ხალხის უნაპირო ტალღების ოკეანისებური ლტოლვა მთაწმინდის პანთეონისაკენ, უტყუარი დასტური იყო იმისა, რომ არ შეიძლება სიკვდილი ეწოდოს გალაკტიონის გარდაცვალებას.

გალაკტიონ ტაბიძე სიცოცხლეშივე რაინდივით ჩადგა „სულმნათ მგოსანთა“ შორის, სადაც ხვერიელად მიიტანა მეოცე საუკუნის რევოლუციური გაქანება და სამშობლოს საზღვრებს იქით გადატყორცნილი ქართული პოეზიის ქუხილი. იგი თითქმის ვაჟა-ფშაველას ხორცშესხმული მინდია იყო, ვინც ფლობდა არა მარტო უტყვი ბუნების იღუმალ ენას, არამედ მეტყველი კაცობრიობის სულის ხვეულებში, „გამოუცნობი ქიმერების“ მიღმა, მიმალული, „მოკვდავთა ენისაგან“ გამოუთქმელი გრძნობების სიდიადეს.

გალაკტიონმა თავისი უკვდავი პოეზიით ხმამაღლა გასცა პასუხი მსოფლიო სევდით შეპყრობილ ჰამლეტის „ყოფნა-არყოფნას“ ფილოსოფიურ კითხვებს და გენიოსურად დაამ-

ტყია — მხოლოდ ყოფნა, მხოლოდ სიცოცხლე! სწორედ ამიტომ უძნელდება გულს დაიჯეროს მისი გარდაცვალება.

როგორც მთის მწვერვალის სიმაღლის შესაცნობად საჭიროა მისგან დაშორება, ასევე გალაკტიონის სიდიდე უფრო და უფრო ამაღლდება მომავლის შორეული გზებიდან.

ბევრჯერ მქონდა ბედნიერება ვყოფილიყავი გალაკტიონისადმი მიძღვნილი საღამოების მონაწილე, მასთან ერთად მიმოგზაურია საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, ვყოფილვარ მისი რამდენიმე ლექსის შექმნის ინიციატორი, მისაუბრია მასთან მისი წიგნების სარედაქციო საკითხებზე; ყველაფერი ეს ჩემი სიცოცხლის სიამაყედ მიმაჩნია.

და როცა გალაკტიონის ცხედარი მთაწმინდაზე, მის დიდ წინამორბედებთან — ბარათაშვილთან, ილიასთან, აკაკისთან და ვაჟასთან ზღვა ხალხმა მიაცილა, როცა გულჩაწყვეტილი ვისმენდი სამგლოვიარო მიტინგზე წარმოთქმულ მთრთოლვარე სიტყვებს, ჩემთვის ჩუმად ვიმეორებდი თვით გალაკტიონის წინაშე მრავალჯერ წარმოთქმულ სტრიქონებს:

...რომ მისი ხმა იმ მგოსანთ ხმებს შეერია, შეუერთდა
და მე მჯერა, რომ ეს ხმები დარჩებიან მუდამ ერთად.
ზეიმობენ, ვერ აშინებთ ვერც რისხვა და ვერც მუქარა,
მათ ვერ წაშლის ისტორია, მათ სიკვდილი ვერ დაფარავს.
რაც უნდ დიდი დრო გავიდეს, რაც უნდ წლებმა წლებს გასდიონ,
ვერ დაიპყრობს დავიწყება ჩვენს საყვარელ გალაკტიონს!

ალექსანდრე აბაშელის გახსენება

ჩემი ახალგაზრდობის ტკბილ მოგონებათაგან მუდამ სასიამოვნოა გახსენება იმ დღეებისა, რომლებიც დაკავშირებულია გამოჩენილ პოეტ ალექსანდრე აბაშელთან. ჩემი თაობის ბევრი პოეტი დიდად არის დავლებული მისგან არა მარტო იმით, რომ მის ბრწყინვალე ლექსებს უდიდესი გავლენა მოუხდენია ჩვენზე ჩვენი პოეტური გატაცებისა და დაოსტატების პერიოდში, არამედ იმითაც, რომ მას, როგორც უნაგარო ადამიანს და ერთგულ მუშაკს, თავისი დამოკიდებულებით ჩვენთვის გულწრფელად შეუყვარებია პოეზია, დაუვრწმუნებია ჩვენს მიღწევებსა თუ ნაკლოვანებებში. აქ მხედველობაში მაქვს განსაკუთრებით ის პერიოდი, როცა ალექსანდრე აბაშელი ჟურნალ „ჩვენი თაობის“ რედაქციის პასუხისმგებელ მდივნად მუშაობდა 1936—38 წლებში.

მაგონდება დიდი რუსი რეჟისორის კონსტანტინე სტანისლავსკის სიტყვები, რომ „არ არსებობს დიდი და პატარა როლი, არსებობს მხოლოდ დიდი და პატარა მსახიობი“. ვინც ალექსანდრე აბაშელის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას გაიხსენებს, ის დამეთანხმება სტანისლავსკის ზემოთ მოყვანილი სიტყვების ამგვარ კორექტივში, რომ არ არსებობს დიდი და პატარა თანამდებობა, არსებობენ მხოლოდ დიდი და პატარა ადამიანები.

იმ უბრალო თანამდებობაზეც კი ალექსანდრე აბაშელი მეტად დიდ საქმეს აკეთებდა, როგორც ეს მხოლოდ დიდბუნებოვან მწერალს შეეფერებოდა.

არასოდეს დამავიწყდება მასთან გულთბილი შეხვედრები,

მისი თავაზიანი და გულთადი მოპყრობა; როცა ახალგაზრდა პოეტები გავბედავდით ხოლმე რედაქციის კარების შეღებას, ის ყოველთვის გაღიმებული შემოგვხედავდა, სავარძელზე მიგვითითებდა და ნამდვილი მამაშვილური ალერსით დაგვიწყებდა საუბარს. როგორ გაბრწყინდებოდნენ მისი თვალები სიხარულისაგან, როცა რომელიმე ჩვენგანის ნაწარმოები მოეწონებოდა, ან შიგ მოულოდნელ მხატვრულ სახეს შეხვდებოდა. როგორი დამაჯერებლობით და თან შეუმჩნეველად მიგვითითებდა ამა თუ იმ გაუმართავ სტრიქონზე, აგვიხსნიდა ჩვენს შეცდომებს ისე, რომ გული არ გტკენოდა, ხალისი არ დაგვკარგვოდა და კვლავ გატაცებით გვემუშავნა ჩვენი ნაწარმოებების გაუმჯობესებისათვის. მის საუბრებში საკმაოდ გვისწავლია პოეტური შემოქმედების საიდუმლოებათა მიგნება. ერთი სიტყვით, ის იყო არა მარტო ჰეშმარიტი პოეტი, არამედ პოეტი-აღმზრდელი, პოეტი-პედაგოგი.

ალექსანდრე აბაშელის ასეთი დამოკიდებულება ახალგაზრდა მწერლებს გვინერგავდა არა მარტო პოეტური ოსტატობის ჩვევებს, არამედ მაღალადამიანურ და მოქალაქეობრივ თვისებებსაც. იგი, როგორც პოეტი და მოქალაქე, სრული უარყოფა იყო იმ მცდარი დეკადენტური აზრისა, რომ თითქოს მაღალპოეტურ ნიჭიერებას თან უნდა ახლდეს ბოჰემური ცხოვრება, პირადი დაუდევრობა და ეგოიზმი, სხვისი აბუჩად აგდება, თანამოკალმის შემოქმედებისადმი ნიჰილისტური დამოკიდებულება.

ალექსანდრე აბაშელში თავმოყრილი იყო ნამდვილი პოეტისა და სამაგალითო მოქალაქის საუკეთესო თვისებები: ღრმა და ნათელი ინტელექტი, უტყუარი პოეტური ნიჭიერება, აშვიათი უანგარობა და უმწიკვლო ადამიანური ხასიათი. ის იყო კაცი, რომელსაც ერთნაირი გულწრფელობით უხაროდა ქართულ პოეზიაში როგორც პირადი, ისე სხვისი მიღწევები.

არასოდეს დამავიწყდება ის დღე, როცა მწერალთა კავშირის კლუბში, ალექსანდრე აბაშელი თვალგაბრწყინებული, ბედნიერი ღიმილით სახეგაბადრული და უაღრესად კმაყოფილი უსმენდა მაშინ სრულიად უცნობი ახალგაზრდა პოეტის ანა კალანდაძის პირველ გამოსვლას და მისი ლექსების კითხვას. ეს იყო ნამდვილი მამის სიხარული, შვილის წარმა-

ტებით გამოწვეული. ამ შეყრებაზე მან პირველმა გამოთქვა თავისი უსაზღვრო აღტაცება ანა კალანდაძის გამოჩენით. — ეს ლექსები პოეზიის შარბათია, რომელიც წვეთ-წვეთობით უნდა სვას ადამიანმა, რათა დიდხანს იყოს მისი სიტყბოს განცდაშიო! — ასე დაამთავრა თავისი სიტყვა და მამობრივად მოეხვია ტრიბუნასთან მდგომ, მოულოდნელი წარმატებით გაოგნებულ და დარცხვენელ ქალიშვილს. ალექსანდრე აბაშელი არ შემცდარა, ანა კალანდაძემ სავსებით გაამართლა მისი წინასწარი პოეტური დიაგნოზი.

მე დიდ პატივად მიმაჩნია, რომ ჩემი ცხოვრების გზაზე ვიცნობდი და მოკრძალებული ურთიერთობა მქონდა ამ დიდებულ პოეტთან და სამაგალითო ადამიანთან.

ბუნების პოეზია

„გარეშე ბუნებისა და ადამიანთა
სიცოცხლისა არ არის პოეზია“.

ვ ა ჟ ა-ფ შ ა ვ ე ლ ა

შაჟას აზრით, ბუნებაში ყველაფერი განიცდის სიცოცხლეს ისე, როგორც ყველაზე გონიერი და ურთულესი მოვლენა ბუნებისა — ადამიანი; ხოლო ყოველ ცოცხალ არსებას, რომლისთვისაც წარმოშობა და გარდაცვალება წარმოადგენს, აქვს თავისი სულიერი სამყარო, გრძნობები, ფსიქოლოგია.

სამყაროში არ არსებობს სიკვდილი, არის მხოლოდ გარდაცვალება, არსებათა სახის შეცვლა. სიცოცხლე ბუნების, სამყაროს მარადიული მოვლენაა: მთელი ბუნება წარმოადგენს ერთიან სიცოცხლეს, რომლისთვისაცაა მოძრაობა და ცვალებადობა. კერძო სიცოცხლის არსებობა მხოლოდ მთელის, ე. ი. ბუნების სიცოცხლის ნაწილია, რომელიც ბოლოს იცვლება, კვდება და მთლიანი ბუნების სიცოცხლეს უერთდება.

ბუნების სიცოცხლის საფუძველს არა სიკეთე, როგორც ეს ძველ ბერძენ ფილოსოფოსებს სწამდათ, არამედ სილამაზე წარმოადგენს, ბუნება ლამაზია და ამაშია მისი არსებობის შინაარსი.

ყველაფერი, რაც სამყაროში არსებობს, მოძრაობს, იცვლება; არაფერი არ არის ამ ქვეყნად მარადიული. „ტიალი წუთისოფელი მიდის, მიდის და მიდისა“, „გავერანდება ერთხელაც ტურფად შემკული ბაღები, ჩამოინგრევა დარბაზი, სდახსახლეთა თაღები“, „მას ვერ შეაჩერებს ვერც გვირგვინო-

სანთ ბრძანება, ვერც ამოწვდილი ხმალი, ვერც თოფზარბაზ-
ნების ღირება, ვერც ქკუა და გამოცდილება“.

ადამიანთა სიცოცხლე მხოლოდ მოჩვენების მსგავსია; ამ
ქვეყნად „მოსვლაში არა ყრია რა“, „ძლიერ მოკლეა საზღვა-
რი უსაზღვრო ზღვისა კიდისა“ — ამბობს ვაჟა. ბუნების მა-
რადიული სიცოცხლე მუდამ მეტამორფოზას განიცდის, კერ-
ძო სახეთა არსებობა კი წუთიერია; ამიტომ წუხს ვაჟა ადამი-
ანად გაჩენას და წვიმის წვეთს შენატრის:

„რამ შეგქმნა ადამიანად,
რატომ არ მოვედ წვიმად,
რომ ეყოფილიყავ მუდამა
ღრუბელთ გულ-მკერდის მძივად“;

რადგან მაშინ მისი სიკვდილი გარდაიქმნებოდა ისევ სიცოცხ-
ლედ, ანუ ერთი სახის დაკარგვა გამოიწვევდა მეორე სახის
მიღებას:

„თოვლად ქცეულსა გულშია
ცეცხლად იმედი მრჩებოდა,
რომ ისევ ჩემი სიკვდილი
სიცოცხლედ გადიქცეოდა
და განახლებულ ბუნებას
ყელ-ყურზე მოეხვეოდა“.

ბუნებაში ყოველი მოვლენა ერთმანეთთანაა დაკავშირე-
ბული და ერთმანეთის გარეშე არ არსებობს:

„ხევი მთას ჰმონებს, მთა—ხევსა,
წყალნი—ტყეს, ტყენი—მდინარეთ,
ყვავილნი — მიწას და მიწა —
თავის აღზრდილთა მცინარეთ“.

და მთელი ბუნება კი დამოკიდებულია მხოლოდ თავისთავი-
საგან, „იგი მონაა თავისა“.

ბუნების (სამყაროს) ასეთივე გაგება უფრო ვრცლად სპი-
ნოზამ მოგვცა. სპინოზას მთელი ფილოსოფია ბუნების ფილო-
სოფიაა, ისე როგორც ვაჟას პოეზია არის ბუნების პოეზია.
სპინოზა ღმერთად ყველა საგანთა ერთიანობას თვლიდა.

მან ღმერთი ანუ ქვეყნის შემოქმედი ძალა ბუნებადღე დაიყვანა, რითაც მოგვცა ბუნების პანთეისტური გაგება.

სპინოზას აზრით, „მთელი ბუნება წარმოადგენს ერთ მთლიანს, რომლის ნაწილები დაუსრულებლივ იცვლებიან თვით მთელის, ე. ი. ბუნების, ყოველგვარი ცვალებადობის გარეშე“. ქვეყნის ასეთი გაგება უფრო ადრეც არსებობდა. ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი ჰერაკლიტე ამბობდა, რომ ყველაფერი იცვლება, ქვეყანა დაუსრულებლად მიმდინარეობს. მაგრამ თვით ცვალებადობაა უცვლელი.

სამყაროს ამგვარ გაგებას ვაყა ფილოსოფიური სიღრმით განიცდის და თავისებური მხატვრული სიტყვით ასე განმარტავს მსოფლიოს რაობას და მისი მოძრაობის მარადიულობას: „ბუნება ბავშვსა ჰგავს, რომელიც დიდის წვლებით ხუხულას აგებს, ანუ კოშკს. შემდეგ რაღაც ფიქრი მოუვა, ჰკრავს წიხლს თავის აშენებულს ციხეს, დაჰფუშავს და თან სიცილს დააყრის“. „გაგიგონიათ ხომ აღამიანი ვინმე, მალლა მთიდან რომ დაბლა ქვას აგორებდა, ლაღობდა, იცინოდა, როცა გაგორებულს ქვას უცქეროდა და ამ დროს იმას როდი ფიქრობდა, რომ დაბლიდან ისევ მალლა ამოტანა დასჭირდებოდა? მაინც ამოჰქონდა რის ვაინაჩრობით მალლა მთის მწვერვალზე, რათა ეხლა კიდევ ხელახლა დაგორებულყო ქვა და ამ სურათით დამტკბარიყო. ასე ცოდვილობდა მთელი თავის სიცოცხლე. ასეთივეა ბუნება“ („დღეს ვიკინი“). გარდა ამისა, ვაყა ბუნებაში ხედავდა სულს, გრძნობას. მისი აზრით ბუნება სულიერია, უფრო მეტიც, მას თავისებური ფსიქოლოგიაც კი გააჩნია. „მწამს, მარად მიწამებია მუდმივ სიცოცხლე სულისა“, ამბობს იგი ერთ ლექსში. მაგრამ უბედურება ისაა, რომ ყველას არ შეუძლია ამის შეგრძნება. როგორც ბარათაშვილი ამბობს, „მოკვდავსა ენას არ ძალუძს უკვდავთა გრძნობათ გამოთქმა“. თუმცა არიან ზოგჯერ ისეთი მოკვდავნიც, რომელთაც ბუნებამ მიანიჭა უკვდავებთან შეცნობის უნარი. ასეთები მხოლოდ გენიოსები არიან. ასეთია თვით ვაყა-ფშაველაც. მხოლოდ გენიოსებს შეუძლიათ შეიცნონ ბუნების ენა, მისი ლხინი და მწუხარება.

„რაც კი რამ დაუბადია
უფალს სულიერ-უსულო,

ყველასაც თურმე ენა აქვს,
რა ყოფილა უჩუქლო“-ო—ამბობს ვაჟა.

ვაჟა შინაგანად გრძნობდა, რომ „დრონი წავლენ და წამოვ-
ლენ, ფერს იცვლის ყველაფერია“, ან კიდევ: „სულითა ეცო-
ცხლობთ ისევ, როდესაც კვედებით ლეშითა“.

როგორც ვთქვით, ვაჟას აზრით, სამყარო ერთმანეთთან
დაკავშირებულ და ერთიმეორის გარეშე არარსებულ ნაწილ-
თა მთლიანობას წარმოადგენს. ნაწილები მუდამ იცვლებიან,
ჩნდებიან, ვითარდებიან, ისპობიან, ანუ სახეს იცვლიან და
მეორე მდგომარეობაში გადადიან.

ბუნებაში ყველაფერი ცოცხალია, იგი ბრუნავს, აიტანს
ქვას მთაზე, დააგორებს, კიდევ აიტანს, კიდევ დააგორებს და
ასე შემდეგ... ატანის დროს მწუხარებას განიცდის, დაგორე-
ბის დროს — სიხარულს. „ერთფერად მტვირთველი არის
საქმის თეთრის და შავისა, სადაც პირიმზეს ახარებს იქვე
მთხრელია ზეავისა“. სიკეთე და ბოროტება, სიხარული და
მწუხარება, თეთრი და შავი ერთიმეორის გვერდით არსებო-
ბენ და ერთმანეთს გამორიცხავენ. მაშ რა მიზანი აქვს ბუნე-
ბას, რად თამაშობს „ხუხულობიას“, რა არის მისი საფუძვე-
ლი? ვაჟას აზრით, მისი მიზანი და საფუძველი არის სილამაზე.
პირიმზის გახარება და ზეავის მოთხრა, მწუხარება და სიხა-
რული ლამაზია, ბუნების მიერ „ხუხულობიას“ თამაში სილა-
მაზეს წარმოადგენს. „მაინც კი ლამაზი არის, მაინც სიტუ-
რფით ჰყვავისა“ — ამბობს ვაჟა. იგი ბუნების ყოველგვარ მოვ-
ლენაში სილამაზეს ხედავს: „საბრალო მგელო, ერთ დღეს
მაძლარო და ერთ თვეს მშვიერო! იქნება ჩემს მეტს არც კი
არავის უყვარდე! მიყვარხარ ისე, როგორც კი შეიძლება ნა-
ღირი უყვარდეს კაცსა. რათა? იმიტომ რომ შენს ცხოვრებაში
სილამაზეს ვხედავ“-ო, ეუბნება მგელს.

ვაჟას მიაჩნია, რომ „საბრალოა უსულო, უგულო, უენო
ქმნილება. რაა მისი ყოფნა თუ მშვენიერებით, სიტურფით
ერთხელ მაინც ვერ დასტკბება ერთ წუთას?!“

ამგვარად, ქვეყნის არსებობის, მოძრაობისა და ცვალება-
დობის აზრი მხოლოდ მისი სილამაზეა, მხოლოდ სილამაზეშია
სამყაროს მარადიული არსებობის, ბრუნვისა და ცვალებადო-
ბის ლოგიკა.

ბარათაშვილიც სწორედ ისევე განიცდის ქვეყანას, როგორც ვაჟა. „თვით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგომარეობს“ — ამბობს ბარათაშვილი, ე. ი. მშვენიერება არის უკვდავებაო. „სილამაზეა ნიჭი მხოლოდ ხორციელების“ — იმერებს იგი. ხორციელებად პოეტი გულისხმობს ქვეყნის, ბუნების, „ყოფიერების კერძობით გამოვლენას“ (სპინოზა). სამყარო ასეთი კერძობითი გამოვლენების ერთიანობას წარმოადგენს. ყველა კერძობითი გამოვლენა იმანენტურ კავშირშია ერთმანეთთან, ე. ი. ერთმანეთის გარეშე არ არსებობენ.

ბუნების ამგვარ, ანუ ამ თავისებურ გაგებას ვაჟა სხვისათვის სავალდებულოდ არა ხდის, ის მხოლოდ თავისი აზროვნების ჩვეულებად მიაჩნია: „რა უფლება მაქვს თქვენ მოგაწონოთ ის, რაც მე მომწონს—ჩემი თვალსაზრისით გაცქერინოთ მსოფლიოს? არავეითარი. ეს მხოლოდ ჩემი პირადი ახირებაა, ჩემი გემოვნება, ჩემი ჩვეულება აზროვნებისა“-ო, — ამბობს ნოველაში „ოცნების ცეცქობა“, რომელშიც ვაჟა ყველაზე ნათლად გამოხატავს თავის ფილოსოფიურ შეხედულებებს ქვეყნის რაობაზე, მაგრამ ყოველივე ეს დიდი მოაზროვნე პოეტის თავმდაბლობაა მხოლოდ.

ვაჟას კერძობითი სიცოცხლე არა სწამს, სიცოცხლე მხოლოდ ბუნებაშიაო, — ამბობს ის. „სულითა ვცოცხლობთ ისევე, როცა ლეშითა ვკედებითა“. ბუნების სიცოცხლე მუდამ მოსვენებულია, მშვიდია:

„ითასკერა წვიმს, სეტყვაა,
მთებზე ნისლები ჰკილია,
ბევრი რამ ხდება ქვეყნადა
შიგ ცოდვა-ბრალი დიდია:
ბუნება წარბსაც არ იხრის
მაინც მშვიდი და მშვიდია“.

თუ გავიხსენებთ ბარათაშვილის სიტყვებს, რომ „წუთისოფელი საწყაულია აღუვსებელი“ და რომ „სოფლად ყოველსა აქვს ჟამი და ბოლო“, დავინახავთ — ქვეყნიური სიცოცხლის გაგებაში ბარათაშვილი ვაჟას ნამდვილი წინაპარაა.

როგორც ვთქვით, ვაჟას სწამს „მუდმივ სიცოცხლე სუ-

ლისა“, რომ ხეს, ყვავილებს, წყაროს, ცხოველებს გააჩნიათ გრძნობა და თავისი ფსიქოლოგიაც, რომ ეს გრძნობა ჰგავს ადამიანების გრძნობას. ყველაფერს განსაზღვრული მიზანი აქვს და განსაზღვრული ადგილი უჭირავს ბუნებაში. ვაჟას ესმის ბუნების მოვლენათა ეს გრძნობები, იცის მისი ენა, იგი ყვავილებს ესაუბრება და გულის სიღრმეში წვდება; — „უენოა ყველაფერი, რასაც ვხედავთ, მაგრამ რამდენს რასმე ეუბნება ჩემს გულს ეს მთები, ეს ტყე გაბარდნულის თოვლით“ — ამბობს ვაჟა ერთ მოთხრობაში.

როგორც ცნობილია, სიკვდილის წინ, ავადმყოფმა ვაჟამ მოითხოვა ხის ფოთლები და მწვანე ბალახი, გააშლევინა ლოგინის წინ, ზედ დაწვა, ბალახები და ფოთლები გულში ჩაიკრა და ისე დალია სული. ვაჟა რომ პოეტი არ ყოფილიყო, მარტო ესეც კი დაგვაჩერებდა, რომ იგი უშუალოდ გრძნობდა ბუნებას და მისი მესაიდუმლე იყო. ვაჟას სწამდა ბუნების სიცოცხლე და მის წიაღში გარდაიცვალა კიდევ, თითქოს სულის ამოხდომამდე შეუერთდა ბუნებას.

ბარათაშვილსაც ხომ ასე ესმოდა: „მწამს, რომ არს ენა რამ საიდუმლო უსააკოთა და უსულთ შორის და უცხოველეს სხვათა ენათა არს მნიშვნელობა მათი საუბრის“. უფრო ადრე გენიალურმა რუსთაველმა გამოხატა ბუნების ენის არსებობა, რომ ბუნებას სმენაც გააჩნია და შეუძლია სასიამოვნო ჰანგებით დატკობა. რუსთაველთან ბუნებას ადამიანის ენაც კი ესმის, მის მწუხარებაზე წუხს და სიხარულზე იცინის.

„რა ესმოდის მღერა ყმისა, სმენად მხეცნი მოვიდიან;
მისვე ხმისა სიტკბოსაგან წყლით ქვანიცა გამოსხდიან;
ისმენდიან, გაჰკვირდიან, რა ატირდის ატირდიან,
იმღერს ლექსთა საბრალოთა, ღვარისაებრ ცრემლი სდიან“.

მართალია, ეს პოეტური ჰიპერბოლაა ავთანდილის სიმღერის სიღიადის გამოსახატავად, მაგრამ მასში მაინც ჩანს რუსთაველის აზრი ბუნების გრძნობიერების შესახებ.

ვაჟას აზრით, ბუნებაში არსებობს გრძნობა სიბრაღულისა, სიკეთისა და ზოგჯერ უფრო მეტადაც, ვიდრე ადამიანებში. გაიხსენეთ მოთხრობა „ერთგული მეგობარი“, სადაც

ძალღო დასტირის თავის დაკარგულ პატრონს; გაიხსენეთ მოთხრობა „საწყალი ვირი“, სადაც ადამიანების მიერ მოძულე-ბულ და გამოუთქმელ ტანჯვაში ჩავარდნილ პირუტყვს პატრონობენ ირმები. „კაცზე შეუბრალებლები, აგერ ის მგლებიც არ არიან, დამერწმუნე, რომ სადავლოდ ეძახიან ერთმანეთს“ — ამბობს ვაჟა ირმების ენით. „მაინც იცოცხლე, მგელო! შენ გშიან და იმიტომ იტაცებ. რამდენია იმისთანა რომ არც ჰშია, არცა წყურიან, და მაინც კიდევ ჰყლაპავს ყველაფერს, რაზეც კი ხელი მიუწვდება“ — განაგრძობს იქვე. ბუნება ადამიანს ემსახურება, მაგრამ ამისათვის ადამიანი ბუნებას არავითარ პატივს არა სცემს. „ადამიანი მოვა, დამლევს და მერე მომაფუროთხებს“-ო, ათქმევინებს ვაჟა უცოდველ მთის წყაროს.

ბუნების მოვლენების შეცნობის, მის საიდუმლოებათა გაგების საკითხი ვაჟას ყველაზე უფრო მოცემული აქვს თავის ფილოსოფიურ პოემაში „გველისმკამელი“. მინდია უსათუოდ ავტოპორტრეტია ვაჟასი. მინდიას ფიქრები იგივე ვაჟას ფიქრებია. მაგრამ იმასაც გრძნობს პოემის გმირი, ანუ თვითვაჟა, რომ შეუძლებელია ადამიანმა ხე არ მოსჭრას, ცხოველი არ მოჰკლას, ე. ი. სხვა არსება არ შეიწიროს, რადგან შეუძლებელია სიცოცხლის უარყოფა. სიცოცხლე წარმოადგენს აუცილებლობას და, მაშასადამე, აუცილებლობაა ერთი სახის არსთა მიერ მეორე სახის არსთან ბრძოლა და მათ შორის ერთ-ერთის მოსპობა მეორის არსებობისათვის.

ადამიანები იძულებულნი არიან მოსჭრან ხე, მოჰკლან შვლის ნუკრი. თავისი არსებობით ხეც იწვევს მის ქვეშ ამოსული პატარა ბუჩქების მოსპობას; შვლის ნუკრის სიცოცხლეც იწვევს მოსპობას ბალახისას, რომელიც „ქუჩაში“ ადამიანივით გველაპარაკება.

ბუნებაში არსებობს ჩაგვრა, დიდი და პატარა, ძლიერი და სუსტი და ბრძოლა მათ შორის. „იას ბნელ ხევში მოსულსა დიდი ჭანდარი ფარავდა“, ერთი სახის სიცოცხლე მეორე სახის მოსპობას გულისხმობს.

ვაჟა-ფშაველა ბუნების ნამდვილი ფილოსოფოსია, მას ესმის ბუნების ენა და პოეტური სიტყვით გადასცემს ადამი-

ანებს. მისთვის პოეზია საშუალებაა ფილოსოფიური აზრების გამოსატყეველად. როგორც ფილოსოფოსი პოეტი, იგი უბრაწყინვეალეაი გამართლებაა რუსთაველის ბრძნული განსაზღვრისა პოეზიისა და ფილოსოფიის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ: „შაირობა პირველადვე სიბრძნისაა ერთი დარგი“. ამიტომაც შეუდარებელი ვაჟას ბუნების პოეზია.

1961 წ.

ტერენტი გრანელის ახალი წიგნი

გამოვიდა ტერენტი გრანელის რჩეულ ლექსთა კრებული, რითაც ლიტერატურული სიცოცხლე დაუბრუნდა უმართებულოდ მივიწყებულ უნიჭიერეს პოეტს.

ტერენტი გრანელი ჩვენი საუკუნის ოციან წლებში გამოვიდა სამწერლო ასპარეზზე; სულ ათიოდე წელი იმუშავა; რაოდენობრივადაც არ შეუქმნია ბევრი, მაგრამ საზოგადოების ყურადღება მაინც მკვეთრად მიიპყრო. ლიტერატურული ახალგაზრდობა დიდხანს იყო გატაცებული მისი ლექსებით.

მიუხედავად იმისა, რომ ტერენტი გრანელი დეკადენტიზმის სრულ გავლენას განიცდიდა და მისი პოეზიის საგანი — ამქვეყნიური სიცოცხლის უარყოფა, ბურჟუაზიულ დეკადენტურ „ფილოსოფიას“ უფრო აღრმავებდა, იგი მრავალი თვისებით განსხვავდებოდა საერთოდ დეკადენტური პოეზიისაგან და მის უაღრესად პესიმისტურ ლექსებსაც კი ბევრი დადებითი და საგულისხმო ნიშანდობლიობა გააჩნია.

ცნობილია, რომ დეკადენტი მწერლები უარყოფდნენ ხელოვნების, ამ შემთხვევაში პოეზიის, ფორმასაც და შინაარსსაც. მათი განსაზღვრით ლექსი არავითარ აზრს არ უნდა გამოხატავდეს, იგი მხოლოდ თვითმიზნური, ხალხისათვის გაუგებარი უნდა იყოს.

დეკადენტობა იქცა საზოგადოებრივი ცხოვრების გადაგვარების კაზმულობად; „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“ იყო მათი ლოზუნგი. სწორედ ამიტომ არ შერჩენია ხალხის მეხსიერებას არცერთი დეკადენტი მწერლის თვითმიზნური ნაწარმოები, ხოლო თუ მათი სახელები ლიტერატურის ისტორიაში

იხსენებიან, ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ ნათელი გახდეს ქეშ-
მარიტი ხელოვნების უარყოფის უნიადაგობა.

ტერენტი გრანელის დეკადენტური პოეზია კი გარკვეულ
მიზანს ემსახურება, რისთვისაც იყენებს დეკადენტების მიერ
უარყოფილ ქართული კლასიკური პოეზიის ხერხებსა და თვი-
სებებს. მისი ლექსი მთლიანად ნათელია, სიტყვები, ფრაზები,
სახეები მეტად ემოციური და მხატვრულად სრულქმნილი.
ტონი — ნაზი და მუსიკალური, რითმები — კეთილზმოვანი და
მიმზიდველნი. ერთი სიტყვით, გრანელის ლექსებს შესანიშ-
ნავი ფორმა აქვს გარკვეული შინაარსის გადმოსაცემად. ამ
მხრივ იგი დღესაც სამაგალითოდ შეგვიძლია მივიჩნიოთ.

რა თქმა უნდა, ჩვენ ვერ გავიზიარებთ გრანელის პოეზიის
შინაარსს — სიცოცხლის წარმავლობის შიშით შეპყრობილი
ადამიანის სწრაფვას სიკვდილისაკენ, მაგრამ თუ გავითვალის-
წინებთ იმ გარემოებას, რომ კაცობრიობის უდიდეს მოაზროვ-
ნეთა და საუკეთესო ხელოვანთა წინაშე ყოველთვის წამოჭრი-
ლა პრობლემა ადამიანის ყოფნა-არყოფნისა, რაიც ერთგვარად
შეაჯამა თითქოს ჰამლეტის ცნობილ მონოლოგში დიდმა შექ-
სპირმა, მაშინ ტერენტი გრანელის ლექსებშიც შეიძლება
ბევრი ზოგადსაკაცობრიო საკითხი ვიპოვოთ.

ტ. გრანელმა, როგორც ადამიანმა, ასე ვთქვათ, ზომაზე მე-
ტად შეიგრძნო ბარათაშვილის განსაზღვრა, რომ „სოფლად
ყოველსა აქვს ჟამი და ბოლო“, რომ ადამიანის სიცოცხლე
წამიერია და იგი აუცილებლად უნდა მოკვდეს; სიკვდილზე
ფიქრი უალრესად მგრძნობიარე ჰაბუკისათვის თითქმის პა-
თოლოგიურ მოვლენად იქცა.

სიცოცხლისა და სიკვდილის მიღმა სწრაფვა შეადგენდა
ტერენტი გრანელის პოეზიის ძირითად მიზანს. მიწიდან გაქ-
ცევა, მარადისობის ლაყვარლები, ვარსკვლავებანთებული
ცის უსასრულობა, სიჩუმე და სიმარტოვე იზიდავდა მის.
სულს, სამყაროს უსაზღვროებით შეშინებულს და ქვეყნი-
ური ყოფის არარაობით მწარედ ატირებულს:

„სული გაფრინდა თეთრი მტრედით,
სხეული დარჩა ცოდვილ მიწაზე“.
„და მენატრება ისეთი მხარე,
სადაც დუმილი და სიმშვიდეა“.

და რადგან, მისი წარმოდგენით, „სული სხეულის ჩუმი ტუსადია“, სწორედ ამიტომ „არ არის ტირილის გარდა სულისთვის ნუგეში სრული“, რის გამოც, მეტერლინკის მსგავსად, მისი თქმით, „უდიდესი გრძნობის ნიშანი არის დუმილი და გარინდება“. გრანელის ლირიკის მთავარი გმირი მხოლოდ თვითონ არის, იგი გამოხატავს ~~გარტყპი~~ პირად განცდებს, იმ შიშს, რომელსაც მის წინაშე სიკვდილის გარდუვალობაზე ფიქრი ჰქმნის, იმ წუხილს, რომელსაც მასში სამყაროს უსაზღვროების შეცნობა იწვევს. „მოვა დღე, როცა მე არ ვიქნები“ და „ჩვენს ცხოვრებას თანაბარს შთანთქავს ღამე უკუნი“, „მე მარადიულ მიზნისკენ მივიწევ“, რადგან „მწამს“ ყოველივე რომ სიზმარია“, ოცნებით წარმოიდგენს მიწისაგან განშორებას და სამყაროს მარადიულ უსაზღვროებაში შერწყმას.

„მე ოცნებით მოვშორდები მიწას,
გული იგრძნობს მარადიულ ლაქვარდს“.

მაგრამ მიუხედავად ამისა, ამ თითქოს სიცოცხლის მოძულე პოეტს, მაინც არ მიაჩნია, რომ მხოლოდ სიკვდილში იყოს ერთადერთი ხსნა სიცოცხლის ხანმოკლეობით უმწეო ადამიანისა.

„ახლა ვატყობ, რომ სიცოცხლე არ ღირს,
სიკვდილშიაც ხომ არ არის შველა“.

ამიტომ ეძებს გამოსავალს, ეძებს გზას, რომელიც სიკვდილ-სიცოცხლეზე უფრო მყარი იქნება: „ახლა სიცოცხლე ჩემთვის ლანდია, რაღაც სხვა მინდა სიკვდილზე მეტი“ — ამბობს იგი.

რამდენადაც მსგავსი ფიქრები — ყოფნა-არყოფნის პრობლემები — მეტნაკლებად ყველა ადამიანის გულში გაიბრუნს ხოლმე, იმდენად მიმზიდველნი არიან ამ თემაზე დაწერილი ლექსები, თუ ისინი, რა თქმა უნდა, კემმარითი პოეზიის ნაყოფია. ამიტომ იზიდავდა ხალხს გრანელის ლექსები.

გრანელს სამყაროს უსასრულობასა და მარადისობაში თავისი თავი, როგორც ცოცხალ არსებას, წარმოდგენილი აქვს მატერიის მოძრავი და უწყვეტი ერთიანობის ნაწილად, რომელიც განუწყვეტლივ ქანაობს სიბნელესა და სინათლეს შორის,

მუდმივი ცვალებადობისა და გარდასახვის უნარის მქონე. ეს ფილოსოფიური გააზრება მის მრავალ ლექსში იგრძნობა, მაგრამ ყველაზე უფრო ნათლად იგი გადმოცემული აქვს მინიატურაში „გულიდან სისხლის წვეთები“, რომელიც შეკუმშული სახით ასეთია:

„...მე ქვეყნის გაჩენიდან ნელა მოვდიოდი სინათლისაკენ, რომ მეხილა მზე.

და ახლა ისევ ვუახლოვდები სიბნელეს, როგორც ზღვას, სადაც სამუდამოდ ჩაიძირება ჩემი სხეული.

ვფიქრობ: მოვა წამი, როცა არ ვიქნები ცოცხალი, მაინც მჭერა ჩემი უკვდავება.

არა სიცოცხლე. არა სიკვდილი. არამედ რაღაც სხვა.

და მჭერა სიცოცხლე სხეულის გარეშე“.

ამ სიტყვებში ნათლად იგრძნობა ვაჟა-ფშაველას პოეზიის გავლენა, სრული შემეცნება მისი ფილოსოფიური გააზრებისა სამყაროს მარადიული სიცოცხლის შესახებ.

ტერენტი გრანელმა, როგორც ვთქვით, თითქოს ხელშესახებად დაინახა ბარათაშვილის მიერ ნაგრძნობი წუთისოფლის ამოება, მაგრამ მან სრულიად ვერ შესძლო გაეგო და შეეთვისებია ბარათაშვილისავე გენიალურად გადაჭრა საკითხისა ადამიანის მოვალეობის შესახებ:

„არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკედარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნოს“.

ტერენტი გრანელი კი თითქოს არ არსებობდა ამ ქვეყნად, არც ერეოდა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, თავისთავის მიმართ საოცარი მიზანტრობი იყო. ლექსებში მუდამ . ცას შესცქეროდა, ვერსკვლავებში გაფრენასა და სხვა პლანეტაზე გაღვიძებას ნატრობდა, წუთისოფლით უკმაყოფილო ბუნების შემოქმედ ძალას სიცოცხლის მინიჭებასაც კი საყვედურობდა:

„შენ, ღედამიწავ, უფრო პაშინებ
როცა ოცნებით ზეცას მოვიარ,
წმინდაო ღმერთო, რად გამაჩინე,
მე ხომ სიცოცხლე არ მითხოვია“.

იგი თავს ადარებდა ბნელი ღამის ნისლსა და წვიმას და ამბობდა „ახლა თოვლივით ვილევი მზეზე“-ო.

სიკვდილის გარდუვალობით შეწუხებული პოეტი შველას მხოლოდ პოეზიაში ხედავდა. „ისევ ლექსია ჩემი ნუგეშიო“ — აცხადებს ერთგან. „პოეზია ჩემთვის გულია“, „პოეზია სიხარულია“, „პოეზია ჩემთვის ფიცია“ — ამბობს სხვაგან. ერთ ლექსში ცის მარადულობა ლექსის მარადიულობასთან აქვს შედარებული, „ცა მარადია, როგორც ლექსიო“, „და ლექსი გულია, და ლექსი სისხლია“ — იმეორებს სხვა ადგილას.

შემცდარია ის აზრი, რომელსაც ტერენტი გრანელი მხოლოდ სიკვდილის, საფლავებისა და გლოვის პოეტად მიაჩნია. მთელ რიგ ლექსებში იგი ებრძვის სიკვდილის გარდუვალობასა და ქვეყნის უსაზღვროების შეგრძნებით გამოწვეულ სევდას და ცდილობს მას დაუპირისპიროს სიცოცხლისადმი ოპტიმისტური მისწრაფება. „ესენინივით მოვიკლა თავი თუ სიცოცხლისთვის განვაგრძო ბრძოლა?“ — ასეთ კითხვას უსვამს თავის თავს პოეტი და უპასუხებს კიდეც:

„მე ასე ვატყობ, უფრო ფრთას გაეშლი,
უფრო ივლიან თეთრი ფიქრები,
თუ ცხრებრებასთან დავიქერ კავშირს,
თუ მე ცხოვრებას შევურიგდები“.

ან კიდევ:

„ისევ მეწვია სიცოცხლის ფიქრი
და ისევ ხელი შევახე ყვავილს-ო“.

ცხოვრებისაკენ ხელებგაწვდილი პოეტი ერთგვარ იმედს ტოლისადმი სიყვარულში ხედავს: „ისევ სიცოცხლე, სიკვდილი არ მსურს და წმინდა გული მე შენთან მომაქვს“, ეუბნება პოეტი მისთვის სათაყვანებელ ნაზ არსებას და ადამიანის უნეტარესი გრძნობის — სიყვარულის განცდის შედეგად იჭერებს, რომ „სიცოცხლე მაინც კარგია“ და იმედიანი სიმღერით მიმართავს სატრფოს:

„შენსკენ მოჰქრის ეს ოცნება წმინდა,
უფსკრულია და მე რაღაც მშველის;
შენთან ერთად მე სიცოცხლე მინდა,
შენთან ერთად შემოდგომას ველი!“...

„ახლაც მწეურია მე შენი ნახვა
ახლაც გიგონებ და მენატრები“.

„მე ვუბრუნდები ახალ ცხოვრებას“, „მინდა გავეჩქე სიკვდილს“, „არ მინდა გული სამარეს მივცე“... ასე ებრძვის გრანელი თავის სევდიან განწყობილებას, მაგრამ თვითვე გრძნობს, რომ საამისოდ ადამიანური ძალა არ ყოფნის და მისი ღრმა, უიმედობით შეპყრობილი ფიქრები ისევ სიცოცხლის არარაობაში და სამყაროს უსაზღვროებაში იძირებიან. „რომ იყოს ახლა, ვიცი ჩემს სევდას ბარათაშვილიც ვერ გაიგებდაო“ — ამბობს იგი და კვლავ მიწისაგან განშორების სურვილს ემორჩილება: „დროა გავფრინდე ცისკენ, დროა გავეჩქე მიწას“. „ცისკენ მივალ და მწყურია ზეცა, რადგან მიწა სამარეა ჩემთვის“ — აცხადებს პოეტი და მთელი გულით ნატრობს: „ღმერთო გამაღვიძე მე სხვა პლანეტაზეო“. რადგან ცხოვრებასთან ვერ გააბა კავშირი, რადგან სიყვარულმაც ვერ გაუმართლა და მასში ამოების შეგრძნება უფრო ძლიერი აღმოჩნდა, ვიდრე ადამიანის ბედნიერებისათვის გაჩენილი რეალური ქვეყანა, იგი მწარედ სტირის: „ეს ჩემი სევდა და მწუხარება დარჩება მარად შეუცნობელიო“.

გრანელმა იცის, რომ მისი განცდები არ არის ჩვეულებრივი ადამიანის განცდები, რომ ასეთი პოეტური შეგრძნება ქვეყნისა და ადამიანის ცხოვრებისა, დიდი ილიას სიტყვით რომ ვთქვათ, „ედლევა მხოლოდ კაცთა ღვთივ რჩეულთა“ და სინანულით ამბობს, რომ „მე სხვა ვარ, ხალხი სხვაგვარად მიცნობს და ჩუმად ვიტან წამებას ამდენს“. და ბოლოს ისევ უიმედობით შეპყრობილი აცხადებს:

„მე ვერ მიშველის თვით ჩემი ლექსი,
თვით ჩემი ლექსი — სისხლის რვეული,
პოეზიაში ვარ უდიდესი
და ცხოვრებაში გზაარეული“.

თავისთავზე ასეთი წარმოდგენის კაცი, რომელსაც სწამდა რომ მისი, სევდა და მწუხარება დარჩება მარად შეუცნობელი, მაგრამ „ვიცი დრო მოვა ჩემი გაგებისო“, ერთგვარ სულიერ კავშირს გრძნობდა მის თანამედროვე დიდ გალაკტიონ-

თან. გადმოცემით გამიგია. რომ ტერენტი გრანელმა თურმე უდიდესი ალტაცება განიცადა, როცა გალაკტიონის ლექსი „დედო ღვთისავ, მზეო მარიამ“ წაიკითხა. მერე ლექსი მიუძღვნა, რომელშიც თავისებურად განსაზღვრა გალაკტიონის პოეტური ღირსება:

„გალაკტიონში მიწა ანათებს
და ჩემში უფრო ზეცის სხივია“.
„გალაკტიონში ლურჯი ფერია
და ჩემს ლექსიდან მოსჩანს უფსკრული“-ო.

მიუხედავად მელანქოლიური სულისკვეთებისა, ტერენტი გრანელის სევდიან ლექსებშიც მოიპოვება პატრიოტული განწყობილებები. პოეტი უსაზღვროდ შეყვარებულია თბილისზე და მის გარეშე ყოფნა ვერც კი წარმოუდგენია. ეს სიყვარული მას მრავალ ლექსში აქვს გამოხატული.

„მიღს ჩემი სინაზე, როგორც ნისლი დიღების
და თბილისის წინაშე სანთელივით ვიღვეი“.

მას დიდ ბედნიერებად მიაჩნია თუ თბილისში, ან მის მახლობლად დაიმარხება.

„დაო, ასე მგონია, ბედნიერი ვიქნები,
სადმე ახლოს თბილისთან, თუ სამარე ვიშოვე“.

როცა კი პოეტი თბილისს დროებით მოშორდება, სულმოუთქმელად ისწრაფვის მისკენ და მოუთმენლად ელოდება იმ წამს, როცა „თბილისის კვამლში ისევ გაეხვევა“ და როცა „ისევ დაღლის თბილისის ქუჩა“. მშობლიურ სოფელში ყოფნის დროსაც კი მუდამ თბილისისკენ ილტვის მისი სული: „და თბილისისკენ მივდივართ ერთად ეს მთვარე, მე და მატარებელი“, „მივდივარ, ერთი საათის შემდეგ მე ისევ ვნახავ საყვარელ თბილისს“; ამგვარ სტრიქონებს მრავლად შეხვდებით მის ლექსებში.

ერთი პატარა ლექსი „სოფლიდან თბილისში“ მინდა მთლიანად მოვიყვანო, როგორც ბრწყინვალე ნიმუში პატრიოტული ღირსებისა:

„მე ისევ ძალას ვიკრებ დილისთვის
და ანგელოზი ჩემს სულში ცხოვრობს.
რა ექნა, დღეს მინდა ენახო თბილისი,
ენახო თბილისი და მეუცხოვოს.

მზის ნაპერწკალი ეშვება ციდან,
მოდის შუადღე, როგორც ანთება.
ისევ თბილისის შუქი მიზიდავს,
ისევ თბილისის ცა მენატრება.

მზიანი დღეა, მე ჩინარს ეუშვრ,
სოფელს სიჩუმის დემონი იცავს.
მალე მოვკვდები და ვიცი, გულზე
რომ დამაყრიან თბილისის მიწას“...

ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ ტერენტი გრანელი უმართებულოდ მივიწყებული იყო და არა მარტო მივიწყებული, თითქმის უარყოფილიც. სიცოცხლეშიც არ უნახავს რაიმე სიხარული და დაფასება. უსაზღვროდ მგრძნობიარე, თავად მელანქოლიკი და ხალხისაგანაც აბუჩად აგდებული ყაზბეგის ტრაგიკულ ბედს ეზიარა, გაგიჟდა და სრულიად უპატრონოდ ქალაქის რომელიღაც საავადმყოფოში დალია სული. აქამდე, ორიოდ კაცის გარდა, არავინ იცოდა მისი სამარეც.

ამიტომ მისასალმებელია მისი რჩეული ლექსების გამოცემა, რომელშიც ცნობილებთან ერთად აქამდე გამოუქვეყნებელი 139 ლექსია შეტანილი.

ტერენტი გრანელს სულ სამი პატარა წიგნი ჰქონდა გამოცემული: „სულიდან საფლავები“ (31 ლექსი) — 1922 წელს, „მომენტო მორი“ (69 ლექსი, აქედან 28 შეტანილია პირველ წიგნიდან) — 1924 წელს, „ლექსების მესამე წიგნი“ (30 ლექსი, ყველა ახალი) — 1926 წელს. როგორც მესამე წიგნის ბოლოს დართულ ცნობიდან ჩანს, ავტორს განზრახული ჰქონია მეოთხე და მეხუთე წიგნის გამოცემა, რომელთა სახელები იქნებოდა „მარადისობის ლაქვარდები“ და „პოეზია პლანეტების“.

ტერენტი გრანელის „რჩეული ლექსების“ ამ გამოცემის ინიციატივა ეკუთვნის მწერალ ელიზბარ უბილავას, რომელსაც საფუძვლიანად შეუსწავლია პოეტის პირადი არქივი და ბიოგრაფია, კრებულისთვის წაუშმძღვარებია შესანიშნავი წე-

რილი გრანელის პოეზიის შესახებ, რომელშიც სავსებით სწორად არის გაშუქებული გრანელის პოეზიის დადებითი მხარეები. სამართლიანად წერს შესავალი წერილის ავტორი: „რაგინდ უცნაურად და უნიადაგოდაც არ უნდა გვეჩვენებოდეს ჩვენს მღელვარე ეპოქაში ტერენტი გრანელის პოეზია, ჩვენ უფლება არა გვაქვს დავიწყებას მივცეთ ეს უნაზესი განცდების ქემშარიტი ლირიკოსი, რომელმაც არა ერთი პოეტური შედევრით გაამდიდრა თანამედროვე ქართული ლიტერატურა“.

მიუხედავად ამისა, რამდენიმე შენიშვნა მაინც გვაქვს წიგნის შედგენილობის შესახებ:

როგორც ამ კრებულიდან გამოირკვა, ტერენტი გრანელს ჰქონია საუკეთესო ლექსებთან ერთად ბევრი მკრთალი და უბრალოც, რომლებიც იმ საუკეთესო ლექსების ვარიანტებად თუ დეტალებად შეიძლება ჩაითვალოს. მისი ლექსების მანერა ხშირ შემთხვევაში ისეთია, როცა სტროფის პირველსა და მეორე ნახევარს შორის არავითარი ლოგიკური კავშირი არ არსებობს. ეს კი მის საუკეთესო ლექსებში, როგორიცაა „უმინო ხეტიალი“, „ვანო სარაჯიშვილს“, „საღდაც და ვიღაც“, „პოეტი პატიმარი“, „მარადისობის ლაქვარდები“, „ციხის ელეგია“, „სიცოცხლის გრადაცია“ და სხვა მრავალი, არ შეინიშნება. ამიტომ საჭირო არ იყო კრებულის გადატვირთვა შედარებით მდარე ლექსებით. ტერენტი გრანელის შემოქმედებისათვის რაოდენობა სრულიად არ წყვეტს მისი პოეზიის ქემშარიტ ღირსებას. გაუგებარია აგრეთვე ის გარემოება, რომ „ოჩეულში“ არ არის შეტანილი წინათ გამოცემულ წიგნებიდან 24 ლექსი, რომელთაგან ათიოდე საუკეთესო ლექსებს მიეკუთვნებიან. ეს მით უფრო გაუგებარია, როცა ლექსი „განშორების შემდეგ“ კრებულში ორჯერ არის დაბეჭდილი (გვ. 42 და 205).

ჩვენის ფიქრით კრებული უნდა შედგენილიყო გრანელის მხოლოდ საუკეთესო ლექსებით, რომელთა რაოდენობა 70-მდე იქნება.

დიდი საყვედური უნდა ითქვას გამომცემლობის მიმართ

იმის შესახებ, რომ წიგნს არ აქვს დართული ავტორის პორტრეტი, ხოლო ყდაზე გადაკრული სუპერი ნიმუშია უგემონობის და, სამწუხაროდ, ჩვენშიაც შემოკრილი აბსტრაქტულობისა და გაუგებრობის.

ტერენტი გრანელის უაღრესად ემოციური პოეზია, მიუხედავად თემატური ნაკლოვანებისა, ბევრ დადებით თვისებას შეიცავს და იგი პოეტური ხელოვნების თვალსაზრისით ქართული პოეზიის საუკეთესოთა საგანძურს მიეკუთვნება.

1962 წ.

„დემოკრატიული ლიბერატურის პირველი მერცხალი“

ქართული პოეზიის ეროვნულ საუნჯეს მრავლად ამშვენებენ პოეტური ქმნილებანი, რომლებიც ოქროს ზოდებსა ჰგვანან და თავიანთი ბრწყინვალეობით უხვად აშუქებენ ხალხის სულსა და გონებას. „მერანი“ და „არაგვი“, „განთიადი“ და „გუთნის დედა“, „სამშობლო ხევსურისა“ და „არწივი“, „ფშაველი ჯარისკაცის წერილი“ და „ლურჯა ცხენები“, „მთაწმინდის მთვარე“ და „გურიის მთები“ სწორედ რომ ოქროს ზოდებს შეედრებიან. მათ გვერდით ბრწყინავენ აგრეთვე ოქროს ზოდების მომცრო ნატეხებიც, რომლებიც ელვარებაში მხარს უმშვენებენ ქართული პოეტური გენიის ზემოთჩამოთვლილ ნიმუშებს. ასეთებია: დუტუ მეგრელის „პატარა ქარაველი“, გ. ჰალაღიდელოს „მოგონება“, მამია გურიელის „ადამიანი“, ი. ევდოშვილის „მეგობრებს“, ბაჩანას „მუხა“ და მრავალი სხვა. ოქროს ამგვარი ნატეხები მოსწყდა სწორედ მუშა პოეტის იოსებ დავითაშვილის კალამსაც — „ჯეჯილის“, „ბედის წყაროს“ და „სამშობლოს“ სახით, რომლებიც ხალხმა სიყვარულით აიტაცა და თავისი გულის სიმღერად აქცია.

ი. დავითაშვილის აღნიშნული ლექსები გასული საუკუნის 80-იან წლებში შეიქმნა; მას შემდეგ ყველა თაობის მეხსიერებაში შთამბეჭდავად ჩაინერგა და დედის რძესავით შეეტბო ყოველი ჩვენგანის სულსა და გულს.

„იზარდე, მწვანე ჯეჯილო,
დაპურდი, გახდი ყანაო“...

„რამ დავაშრო, შე ოხერო.
ლარიბების ბედის წყარო?!“

სამშობლო, ჩემო ლამაზო,
ზურმუხტო ანუ ალმასო“...

რომელმა ქართველმა არ იცის ეს ლექსები ზეპირად. აქ მხოლოდ მათი პირველი სტრიქონები მოვიყვანე გახსენებისათვის.

ბევრი საყურადღებო ლექსი აქვს ი. დავითაშვილს ქართველი გლეხაკობისა და ხელოსანთა დუხჭირი ცხოვრების გამომხატველი, მაგრამ დასახელებული სამი ლექსი მაინც მისი შემოქმედების გვირგვინს წარმოადგენს.

ბავშვობაშივე დაობლებული, მოჩამაგირეობაში და შეგირდობაში დატანჯული, მუდამ სამუშაოსა და ლუკმა პურის მძებნელი ხელოსანი, წარმოუდგენლად ხელმოკლე და გროშებზე მეოცნებე ადამიანი, მაინც იმდენ სულიერ ძალას იჩენდა, რომ ჩაგრული ხალხის ბედნიერებაზე ოცნებობდა და საზოგადოების სიკეთისათვის მთელი ენერგიით იღვწოდა. თვითონ უსწავლელი, მუდამ სწავლა-განათლების მიღებას უნერგავდა ხალხს. უსაზღვროდ გული წყდებოდა, რომ სკოლის კარები არ ენახა, მაგრამ წერა-კითხვის ძლივს მცოდნე. წიგნების კითხვას ეტანებოდა და რაც შეეძლო სწავლის წყურვილს იკმაყოფილებდა.

გასული საუკუნის 80-იანი წლები ჩვენში ფეოდალური მეურნეობის საბოლოო რღვევითა და კაპიტალიზმის აღმავლობით ხასიათდება. ამ პერიოდში სოფლიდან გარბიან მემამულეთაგან თავდასხნილი, უმიწაწყო გლეხები და მხოლოდ ფიზიკური ძალის ამარა თავს აფარებენ ქალაქს. მაგრამ არც ქალაქმა გაუშალა მათ უხვი კალთა. კაპიტალისტური მეურნეობის მგლურმა ბუნებამ, კერძო მწარმოებლების ხარბმა ექსპლოატაციამ მათი ცხოვრება უარეს სატანჯველში ჩააგდო.

ი. დავითაშვილი ერთ-ერთი იმთგანია, ვინც მთელი სიმძიმით განიცადა მაშინდელი ცხოვრების უკუღმართობა. ხელობით ღურგალი, უფრო კონკრეტულად — ჩუქურთმის მკრელი, სად არ დადის, ვის არა სთხოვს, როგორ ხელოსანთა ამხანაგობას არ ადგენს, თითქმის მთელი საქართველო მოიარა, — თბილისი, ქუთაისი, ჩოხატაური, ხიდისთავი, მათხოჯი,

თელავი, ურიათუბანი და სხვა, მაგრამ არ იქნა და სამუშაო ვერსად იშოვნა. არავითარ საქმეს არ ერიდებოდა; ერთხანს მუშაობდა თეატრში ფარდის ამწევად, შემდეგ გაზეთ „ივერიის“ დამტარებლად, მაგრამ მისი მდგომარეობა შიმშილიდან ვერ გამოვიდა. მიუხედავად ასეთი გაჭირვებისა, მაინც არ ცხრებოდა, სწავლას ეტანებოდა და პოეზიაზე ფიქრობდა.

ი. დავითაშვილმა, რომელსაც წერა-კითხვა სოფელში ყოფნის დროს თავისმა დამ შეასწავლა, ლექსების წერა 1877 წლიდან დაიწყო. იბეჭდებოდა „დროებაში“, „ივერიაში“, „თეატრში“, „იმედში“, „ნობათში“ და სხვაგან. სულ ათიოდე წელი იმოდევა ლიტერატურის ასპარეზზე, მაგრამ მაინც მნიშვნელოვანი კვალი დასტოვა. დავითაშვილის შემოქმედება თუმცა პრიმიტივია, მაგრამ საოცრად უშუალო და გულწრფელი. დავითაშვილის ლექსები უმთავრესად ხალხურ-მესტიურულ მოტივებზეა აგებული. პირველ ლექსთა კრებულს, რომელიც 1880 წელს ძლივს გამოსცა ამხანაგების დახმარებით, „სტიკირი“ დაარქვა სახელად. მეტი პოეტური სიხარული მას არც კი ღირსებია სიცოცხლეში.

უსახლკარო, უოჯახო და თითქმის მუდამ უმუშევრად მყოფი პოეტისათვის ერთადერთ სულიერ ბედნიერებას გამოიჩინა ქართველ მწერლებთან სიახლოვე წარმოადგენდა. მას მეგობრობდნენ ილია, აკაკი, ს. მგალობლიშვილი, ვაჟა-ფშაველა, ალ. ყაზბეგი, ნ. ლომოური, ანტ. ფურცელაძე, ბაჩანა და სხვები. დავითაშვილი უფრო ხშირად გორში არსებულ ხალხოსანთა წრეში ტრიალებდა; იქ ყოველგვარ დახმარებას უწყევდნენ, მის სასარგებლოდ სადამო-წარმოდგენებს მართავდნენ, ზოგჯერ ფულს აგროვებდნენ კიდევ ამხანაგთა წრეში და ასე შველოდნენ ხელმოკლე პოეტს.

ერთხელ, გორში, სოფრომ მგალობლიშვილის ბინაზე, იქაურ ლიტერატურულ წრეში ი. დავითაშვილის შემოქმედებაზე მოხსენება წაიკითხა გორის საოსტატო სემინარიის II კლასის მოწაფემ, ახალგაზრდა პოეტმა ვაჟა-ფშაველამ, რომელმაც ი. დავითაშვილი დაახასიათა, როგორც „ნამდვილი რეალისტი და საღი ოპტიმიზმის მატარებელი“ პოეტი. „დავითაშვილის პოეზია — ეს სინამდვილის სარკეა — თქვა ვაჟამ, — მგოსანი იმასა სწერს, რაც თავისი თვალთ უნახავს ან მას რაც ცხოვ-

რებაში გამოუცდია. მისი შემოქმედების ლეიტმოტივა: ზრუნვა სწავლა-განათლებაზე, ზრუნვა მის გავრცელებაზე მშრომელ გლეხობაში“... და სხვა.

1883 წლის გაზაფხულზე, გორის დრამატულმა წრემ, ეა-ეა-ფშაველას რჩევით, ერთი გორელი ექიმის ოჯახში მო-აწყო ი. დავითაშვილის სასარგებლოდ სადილი, სადაც ცნო-ბილ ქართველ მოღვაწეებთან ერთად მოწვეულ იქნენ ექი-მები, რკინიგზელები და მოსწავლე ახალგაზრდობა. ნადიმს ხელმძღვანელობდა ს. მგალობლიშვილი. ი. დავითაშვილის შემოქმედების შესახებ სიტყვები წარმოთქმეს ნიკო ლომო-ურმა, ახალგაზრდა ალ. ხახანაშვილმა და ეაეა-ფშაველამ, რომელმაც თავის ლამაზ სიტყვაში ი. დავითაშვილს „ჩვენი დემოკრატიული ლიტერატურის პირველი მერცხალი“ უწოდა.

ნადიმის დამსწრეთაგან 50 მანეთი შეაგროვეს ი. დავითა-შვილისათვის (თვითონ გზის ფულის უქონლობის გამო თბილი-სიდან ვერ ჩავიდა გორში მისთვის გამართულ ლიტერატურულ ნადიმზე დასასწრებლად).

მიუხედავად ზოგჯერ ასეთი ხელის გამართვისა, ბედკრული მგოსნის საარსებო პირობები მაინც აუტანელი იყო. ისევ სამუშაოს ძებნაში უთენ-ულამდებოდა და ხელმოცარულ ცხოვრებას მშრომელი ხალხის ტანჯული ყოფის გამომხატვე-ლი ლექსების წერით ავსებდა.

„თუნდ ვკვდებოდე შიმშილითა,
არა მქონდეს ლუკმა პური,
მანც კიდევ თუ-ლწინ მიდგა
კეთილ საქმის სამსახური“-ო.

მღეროდა იგი და ოპტიმისტური განწყობილებით მიმართავდა ცხოვრების უკუღმართობით გაბატონებულ უსამართლობას:

„ვასწი, წადი, შენ, წყვილილო,
მზეე, გამოდი, გამოზრწყინდი;
განათე ყოველ მხარეს,
სიბნელეს ნუ შეუშინდი...
მომაჟალო გაზაფხულო
მოდი დროზედ, გაზაფხულდი“.

მუშა-პოეტს სწამდა, რომ მდიდართა უღლისაგან, უსამარ-თლობისა და ჩაგვრისაგან ხალხს მხოლოდ სწავლა-განათ-

ლება, ცხოვრების ცოდნა დაიხსნიდა. თავისთავზე მუდამ უკმაყოფილო იმით, რომ უსწავლელი იყო, სხვებს მთელი გულწრფელობით მოუწოდებდა:

„მე კარგსა რასმე აგირჩევ,
მილება შენზე ჰყილია:
სწავლაა ბნელის ფარანი,
სწავლა ცხოვრების ხილია“.
„ალარა დარჩეს სვაე-ყორანს
მშრომელთა მონაგარი;
აგეშორდეს უსწავლელობა,
გაგელოს სიბრძნის კარია“.

ი. დავითაშვილის შემოქმედება ნათელი სარკეა ქართველი მშრომელი გლეხობის და მუშა-ხელოსნების მდგომარეობისა, რომელშიაც ისინი ჩააყენა კაპიტალიზმის დაუნდობელმა შემოტევამ და განუსაზღვრელმა ექსპლოატაციამ. ექსპლოატირებულთა ყველაზე მკვეთრი წარმომადგენელი თვითონ იყო პოეტი და როგორც ერთ ლექსში ამბობდა: „თუ რა ძნელია მონობა სხვისა, გამოცდილი ვარ მარად და მარადო“! თავის ნაწარმოებებში პირადი მდგომარეობის დახატვით ტიპიურად ასახავდა მშრომელი ხალხის ცხოვრებას.

„სამღერალიც მეტირება,
დახე, ჩემ შავ ბედისწერას!
უშროვლათა უქმი ძლება,
მუშა ვხატრობ ცეცხლსა-კვერას“.

„უწყალოდ შრომობო დღე მუდამ,
ოფლი ჩამოვლით პირსაო,
მაგრამ რა არის ევ შრომა,
ნაყოფი ხდება სხვისაო“.

იგი ხმამაღლა გაიძახის თავის ლექსებში: „ენა თუმც მაქვს, მაგრამ რა ესტქვა. ჩრდილოს ქარი პირში მბერავს; უნებურ მუნჯი შევექმნილვარ, ვერ მითქვამს ერთი მართალი“-ო, მაგრამ მუშა-პოეტი მართო პასიური გამომხატველი როდი იყო მუშა-ხელოსნების აუტანელი ცხოვრებისა, იგი გამოსავალ გზას ეძებს და მისი აზრით ეს გზა მხოლოდ შეუდრეკელი ბრძოლაა არსებული წესწყობილების წინააღმდეგ.

„ენაზე მარტოს ნუ მაყრი
არ მინდა კატრის წნილადა“.
„მოსთჳს მომცა ღებრთმა ენა,
უნდა ყველგან დაეყვირო,
მელამ ექებნო სამართალი
თუნდა ქვითაც დაეყირო“—ო

და სრული დარწმუნებული იმაში, რომ „ერთი მერცხლის
შემოფრენას თან მოყვება მეორეცა“, დაურიდებლად ამხელს
არსებულ უსამართლობას, რომლის დროსაც:

„აზრსა ეწერთ — ხელებს გვიკრავენ,
რადგან სიმართლე სწერია;
გზად მივალთ — წინ გვეღობება
ურიცხვი ბილწი მტერია“.

რის გამოც აშკარა ბრძოლას ქადაგებს. მასში ნათლად იხატე-
ბოდა მუშათა კლასის რევოლუციური ბრძოლის პოტენცია
და იგი არა მარტო სხვებს მოუწოდებდა, არამედ თავადაც
ისწრაფვოდა რევოლუციური ბრძოლისაკენ. „არსენავ, გლე-
ხის მოყვარევ, გავხდები შენი ამქარი“—ო, თამამად გაიძახო-
და ქვეყნის უკუღმართობის წინააღმდეგ გულაგზნებული
პოეტი.

გავიმეორებ ლიტერატურის ცნობილი მკვლევარის ვარლამ
ხუროძის სიტყვებს, რომ დავითაშვილი „ჩვენი პირველი პრო-
ლეტარული პოეტია, რომელმაც მუშათა მოძრაობის განთი-
ადზე ააუღერა თავისი ქნარი და ჩვენი მუშების გულშიც პირ-
ველად აათამაშა საერთო სოლიდარობაც და კოლექტიურად
გამოსვლის გრძნობა. იგი ჩვენი მუშათა მოძრაობის პირველი
მერცხალა“.

ი. დავითაშვილი დიდი პატრიოტი იყო თავისი სამშობლო
ქვეყნისა. „წყვეთილ იყვეს ის კაცი ღვთისგან, ვისაც სამშობ-
ლო არ ჰყვარებიაო“ — გაიძახოდა გულით და სრული იმე-
დით შეჰყურებდა დროთა ბრუნვისაგან დასნეულებულ საქარ-
თველოს დიად მომავალს, როცა ჩაგრულებს გაეღებოდა თა-
ვისუფლების კარი და შუქი მოიცავდა მშობლიურ მთა და
ბარს.

ქვეშარიტი პატრიოტული სულისკვეთებით ჟღერს დავი-
თაშვილის ლექსი „ჩვენი ივერი“:

„...ღროთა ბრუნვისგან არს სნეული ჩვენი ივერი!
მაგრამ მოელის დრო კაცური, დრო მშვენიერი;
ველარ დაჩაგროს დღეს რომ ჩაგრავს კეუთი მშვიერი,
ძუნწი ვაჰარი, ჭურღ-ბაცაცა, ფულთ ძლიერი.

ადეჟით, შვილნო, მამულის გმირნო, თქვენია ჭერი...
ხალხს დრო აღვიძებს ახლის მრმტანი, დრო ბედნიერი...
ცოცხლდება ერი, ედგმის ჭერი მას მშვენიერი,
მონათ ნამყოფსა, კეთილ ნაყოფსა, ეძლევა ფერი.

როს გვესმას მარად მშვიდი და წყნარი
რუსთველის ქნარის ხმა, ისე ნეტარი;
პყრობილ ჩაგრულებს გაეღოს კარი,
შუქმა მოიციას სულ მთა და ბარი...”

ი. დავითაშვილმა შესანიშნავი ლექსები უძღვნა მომავალ თაობას; თანამოდემ გლეხებისა და მუშების შვილებს, რომლებსაც მხოლოდ და მხოლოდ სწავლას მოუწოდებდა:

„შრომისა შვილო, გლეხო პატარა,
ისწავლე წიგნი, ეცადე ჩქარა...
ძმაო ვინც სწავლა არ მოიხმარა,
იგი ტანჯვისა მსხვერპლი გამხდარა,...
ვინც რომა სწავლა არ დაიზარა
იგი ამ ქვეყნის ძეგლი გამხდარა“...

ჩვენ არას ვამბობთ დავითაშვილის უბრწყინველეს საბავშვო ლექსზე „ჭეჩილი“, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ყველა ქართველის გულშია აღბეჭდილი და აქ განმეორება ან მის პოეტურ ღირსებაზე ლაპარაკი ზედმეტად მიგვაჩნია.

ლექსების გარდა ი. დავითაშვილის კალამს ეკუთვნის მოთხრობები, ლიტერატურული, ისტორიული და ეთნოგრაფიული წერილები, ხალხური სიტყვიერებისა და სხვა სახის ჩანაწერები, რომელთაც გარკვეული ლიტერატურულ-ფილოლოგიური მნიშვნელობა აქვთ. ბევრ მათგანში ფრიად საყურადღებო აზრებია გამოთქმული, რომლითაც უსწავლელი, მაგრამ ხალასი ნიჭის მქონე პოეტი მხარდამხარ იდგა მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის ქართულ მოწინავე აზროვნებასთან.

„კაცი ქვეყანაზე თუნდ ყოფილა და თუნდ არა, — წერს

ი. დავითაშვილი ერთ-ერთ წერილში, — თუ ის კაცურს მოვალეობას არ ასრულებს და ქვეყნისა არა გაეგება რა. ჩვენ უნდა ვიცოდეთ და გვახსოვდეს, რომ ქვეყანაზე მარტო შრომით არ შეიძლება ცხოვრება და შრომასთან გონების გახსნა საჭირო. მხოლოდ პირუტყვები არიან ქვეყანაზე, რომლებიც მარტო საზრდოს დაეძებენ და არ შეუძლიანთ გონების განვითარება და კვუთით ვარჯიში... არავინ არ უნდა შეუშინდეთ, არც კაცი, არც ქალი, სიღარიბეს და გაჭირვებას და მუდამ უნდა ჯეცადოთ, რომ პატიოსანი, დაჩაგრულთა მოსიყვარულე ვიქნეთ და სიღარიბე უნდა გვერჩიოს უპატიოსნო სიმდიდრეს... უნდა გვიყვარდეს ყველა ისე, როგორც საკუთარი დედა და მამა, ძმა და და... ვინც მხოლოდ თავისთავზე ზრუნავს, ის არის პირუტყვი და არა ადამიანი“.

ი. დავითაშვილი ადამიანის დანიშნულების ამ ქეშმარიტებას არა მარტო სიტყვით გამოთქვამდა, არამედ მთელი მისი პირადი მოქმედებითაც გამოხატავდა; იგი არ უშინდებოდა სიღარიბესა და გაჭირვებას, პატიოსან დაჩაგრულთა მოსიყვარულე იყო, ყოველი მშრომელი საკუთარ მშობელივით თუ დამძებელივით მიაჩნდა და ამქვეყნად თავის კაცურ მოვალეობას პირანთლად ასრულებდა.

სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში კვლავ აუტანელ გაჭირვებაში მყოფი პოეტი სამუშაოს საძებნელად თბილისიდან ისევ თელავში მიდის, მაგრამ ამჯერადაც ვერ აღწევს წარმატებას. ულუკმაპუროდ დარჩენილი მძიმედ დაავადდა და 37 წლის ასაკში, 1887 წლის 14 მარტს გარდაიცვალა (დაიბადა 1850 წ.).

ი. დავითაშვილის უდროო სიკვდილმა გულწრფელად დაამწუხრა მოწინავე ქართველი ინტელიგენცია. დასაფლავების 2-3 დღის შემდეგ თბილისში კალოუბნის ეკლესიაში გამართულ პანაშვიდზე ღრმააზროვანი სიტყვები წარმოსთქვეს ილიამ და აკაკიმ. ილიამ „ივერიის“ სპეციალური ნომერი მიუძღვნა მგოსნის შემოქმედებას, სადაც პანაშვიდზე წარმოთქმული სიტყვებიც დაიბეჭდა.

დიდმა ილიამ ი. დავითაშვილს „ერთი ჩვენგანი“ უწოდა... „აწაში ჟღერს დიდი სიმი ეროვნებისა და სცემს უბოროტო ძარღვი ჩვენის ერის უბოროტო გულისაო“. „აი ვის ჩაუხედნია გლეხკაცის გულში, ვის უნახავს იქ მისნი საიდუმ-

ლონი, ვის გაუგონია მისი გულის ძგერა და, მაშასადამე, ვინა ტანჯულა კიდევ მათთვის მართლად და ქეშმარიტად!.. ეს აზრები, ეს გრძნობა, ეს სიტყვა ქარით მობერილი არ არის. ეს მარგალიტები იმ ზღვიდან არის ამოღებული, რომელსაც ერის გულს ეძახიან... ერის გული ზღვაზე უფრო ღრმაა და დიდი საქმეა, ვისაც ღონე შესწევნია და თავის საკუთარი გული და თვალი იქამდინ ჩაუწვდენია..." ასეთი მართლაც მარგალიტები ბრძნული სიტყვისა ილიამ არ დაიშურა სიცოცხლეში გაუხარებელი პოეტის შესამკობად. „იგი იყო კაცი, — თქვა თავისი სიტყვის დასასრულს ილიამ, — რომელსაც ცოტად თუ ბევრად განწმენდილი ჰქონდა თვალნი გლეხთა გულის საიდუმლოთა მნახველად, ყურნი — გლეხთა გულის-ძგერის უცნაურთა ხმათა მსმენელად, ხელნი — გლეხთა მაჯისცემის შემტყობად და ენა — ყოველ ამის აღმომთქმელად და მთარგმნელად“.

დიდმა აკაკიმაც მისთვის ჩვეული ღრმააზროვანი სიტყვით შეამკო მუშა-პოეტის ღვაწლი: „განსვენებული იმით იყო შესანიშნავი უფრო, რომ თავის პირადობაზე იმდენად არა ჰფიქრობდა, რამდენადაც საზოგადოებაზე. მისი გრძნობა-გონება იმაზე ჰქონდა მიპყრობილი, რომ მოძმეების კეთილდღეობას მოსწრებოდა, მათი სწორწარმატება ენახა“. შემდეგ განაგრძობდა აკაკი, — „კარგი კაცები მარტო მითი კი არ არიან სასარგებლო, რომ სიცოცხლეში თავისთავად ბევრს კარგს რამეს აკეთებენ, ისინი სიკვდილის შემდეგაც თავის სახელით სხვებსაც იწვევენ საკეთილმოქმედოდ“ და ასეთ კეთილმოქმედ აღამიანად აკაკიმ თავის სიტყვაში ი. დავითაშვილი აღიარა.

ტანჯვით ცხოვრებაგატარებულ მგოსანს, რასაკვირველია, სიცოცხლეში არ ღირსებია ასეთი დაფასება. როგორც ვთქვით, თავად ერთ პატარა წიგნაკს მოესწრო დაბეჭდილს. სიკვდილის შემდეგ კი, სახელდობრ 1890 წელს, ი. დავითაშვილის ნაწერების გამოსაცემად შეიქმნა საგანგებო ფონდი (რომლის გასაძლიერებლად ალ. ყაზბეგმა თელავში ფასიანი სალიტერატურო საღამოც კი გამართა) და მისი საშუალებით „ქართული წიგნების მბეჭდავმა ამხანაგობამ“ გამოსცა ი. დავითაშვილის მოზრდილი ლექსთა კრებული.

ი. დავითაშვილი უფრო სრულყოფილად საბჭოთა სინამდვილეში დაფასდა. მისი ნაწერები გამოიცა რამდენჯერმე: 1927 წელს „ერთობელის“ და „რჩეული ლექსები“ (ცალკე, მასობრივი გამოცემა); ხოლო პოეტის დაბადების ასი წლისთავისათვის მკვლევარ სოლ. ყუბანეიშვილის მიერ მომზადდა და 1951 წელს დაიბეჭდა ი. დავითაშვილის „სრული კრებული“.

1941 წელს, თელავში მივიწყებულ საფლავიდან პოეტის ნეშტი გადატანილ იქნა თელავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის ეზოში — ქართველ მოღვაწეთა პანთეონში, ქართველი მწერლების რაფიელ ერისთავისა და ბარბარე ჯორჯაძის გვერდით.

კეშმარიტად სამართლიანია ვაჟა-ფშაველას აზრი ი. დავითაშვილზე, რომ იგი იყო ქართული დემოკრატიული ლიტერატურის პირველი მერცხალი.

1962 წ.

შენზე უფრო ტანმაღალი, ჩემზე უფრო ახალგაზრდა

(მცირე მოგონება)

თბილისში დადის ერთი ახოვანი ვაჟკაცი. მისი შეხვედრა ჩემში სიხარულსაც იწვევს და სინანულსაც. მის ყოველ დანახვაზე თვალწინ წარმომიდგება ქართული საბჭოთა პოეზიის ერთი უთვალსაჩინოესი ოსტატი, კულტურის ფრონტის თავკაცი, მეგობრებს უდროოდ გამოკლებული პოეტი პაოლო იაშვილი, რომლის ხსოვნა ჩემი სიჭაბუკის ყველაზე სათუთ გრძნობებთან არის დაკავშირებული.

ყველასათვის ცნობილია პირველ შთაბეჭდილებათა სიძლიერე, წლების სიღრმეშიც რომ ცხოვლად წარმოსდგება მეხსიერებაში და კელავინდებურად ააძგერებს გულს.

ახალგაზრდა პოეტისათვის გულის ამათრთოლებელი, შიშისა და სიხარულის მომცველია პირველი ლექსების საჯაროდ გამოჩენა. ჩემი სიჭაბუკის ასეთი მღელვარე დღეების საამო მოგონება დაკავშირებულია პაოლო იაშვილთან და სრულიად ბუნებრივია, რომ ყოველი მისი გახსენება იწვევდეს ჩემში სიხარულსა და სინანულსაც, რომელიც სწორედ იმ ვაჟკაცის შეხვედრისას მეუფლება.

ეს კაცი გახლავთ პაოლო იაშვილის უმცროსი ძმა, ივანე (ტუფია) ჭიბოს-ძე იაშვილი, რომელსაც ისეთივე მოკრძალებით ვესალმები და ყოველთვის მგონია, თითქოს პაოლოს ვესალმებოდე.

ჩემი პოეტური გაზაფხული დაკავშირებულია ისეთ სახე-

ლოვან მწერლებთან, როგორც ი. გრიშაშვილი, ვახტანგ კოტეტიშვილი, ალექსანდრე აბაშელი და ირაკლი აბაშიძეა, მაგრამ პაოლო იაშვილმა მეტად დიდი სიხარული მაგრძნობინა. ის მაშინ (1935—36 წ.წ.), როგორც მწერალთა კავშირის პრეზიდიუმის წევრი, ახალგაზრდების, ე. წ. დამწყები მწერლების კონსულტანტად იყო გამოყოფილი და მწერლობის ახალი კადრების ხელმძღვანელობა ჰქონდა მინდობილი.

მახსენდება სრულიად საქართველოს მწერალთა პირველ ყრილობაზე ნათქვამი მისი სიტყვები, რომ „...საქართველოში ძალიან გაიზარდა პრეტენზია მწერლობის და რაც უფრო საშიშარია,—ძალიან იზრდება რიცხვი მწერლების... სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირმა უნდა მიიღოს ზომები, რომ ქართული მწერლობა დაიწმინდოს, ათასებიდან დარჩეს ათეულები, ათეულებიდან კი ერთეულები“. ათი წლით ადრე გამოთქმულ თავის ამ მოსაზრებას სწორედ რომ პრაქტიკულად ანხორციელებდა პაოლო იაშვილი ახალგაზრდა მწერლებთან დაუზარელი მუშაობით და გულისხმიერი დამოკიდებულებით. საათობით, ზოგჯერ მთელი დღეები, იჭდა მწერალთა სასახლეში და მხოლოდ ახალგაზრდებთან საუბრობდა პოეზიის რთულ საკითხებზე. მწერალთა სასახლეში ერთობ მრავალრიცხოვანი ლიტერატურული ახალგაზრდობა იყრიდა მაშინ თავს და ისიც, თავათ მრავალი საქმით დატვირთული, უამრავ დროსა და ენერგიას ხარჯავდა ახალგაზრდა მწერლებთან მუშაობაზე.

ჩემთვის ეს ის პერიოდი იყო, როცა პოეზიით გატაცებული ჰაბუკები მხოლოდ შორიდან ვეტრფოდით საყვარელ მწერლებს: გალაკტიონს, მ. ჭავჭავაძეს, ი. გრიშაშვილს, გ. ქუჩიშვილს, გ. ლეონიძეს, ტიციან ტაბიძეს, პაოლო იაშვილს და ზოგჯერ შეუმჩნევლად ავედვენებოდით ხოლმე ქუჩაში და მათი შორიდან ცქერით ვტკბებოდით. მწერალთა სასახლეშიც გაუბედავად შევდიოდით და დისკუსიებზე თუ ლიტერატურულ სადამოებზე ვისმენდით საყვარელი მწერლების ბჭობას ან დავას ლიტერატურის საპირბოროტო საკითხებზე. ეს დისკუსია-სადამოები ჩვენთვის მეორე უნივერსიტეტი იყო, სადაც პოეზიის საიდუმლოებას ვეცნობოდით.

ერთ საღამოს პაოლო იაშვილმა მწერალთა კლუბის სალონში თავი მოუყარა ლიტერატურულ ახალგაზრდობას. საკმაოდ ბლომად შევიკრიბენით, თითქმის ორმოცამდე ახალგაზრდა თუ დამწყები ლიტერატორი მოვიდა. თვით პაოლო მარჯვენა, სარკიან დივანზე ჩამოჯდა, გვერდით დაისვა მისთვის ნაცნობი ახალგაზრდა მწერლები: შალვა ამისულაშვილი და ბათუმელი შალვა იოსელიანი. ამისულაშვილს შეკრებაზე დამსწრეთა სიის შედგენა დაავალა, ხოლო დანარჩენებს მოგვმართა, ყველას წაგვეკითხა თითო ლექსი, რომელიც უკეთესად მიგვაჩნდა. უნდოდა ჩვენი ქაშნიკი გაეშინჯა.

პირველად შ. იოსელიანს აამბობინა აქარაში მომუშავე ახალგაზრდა მწერლების საქმიანობაზე. მერე ახალი პოემა წააკითხა.

მახსოვს, ამ საღამოზე ლექსები წაიკითხეს: ალექსანდრე საჩაიამ, რევაზ მარგიანმა, ვახტანგ ჭელიძემ, შალვა ამისულაშვილმა და სხვებმა. პაოლო მაგიდაზე იდაყვდაყრდნობილი და თავჩალუნული უსმენდა ყველას. ზოგჯერ თავს ასწევდა, როცა რომელიმე გამოთქმა განსაკუთრებით მოეწონებოდა, თუმცა არაფერს ამბობდა, ვერც კი შეატყობდით, რომელი ლექსი მოეწონა, ან პირიქით. ალბათ, საბოლოო, შემაჯამებელი სიტყვისათვის ინახავდა მოსმენილ ლექსებიდან მიღებულ შთაბეჭდილებებს.

შემაჯამებელ საუბარში ბევრ საინტერესო საკითხზე გვესაუბრა და განსაკუთრებით მოიწონა ალ. საჩაიას, რ. მარგიანის, ვ. ჭელიძის, შ. ამისულაშვილის და შ. იოსელიანის ლექსები.

რამდენიმე ამხანაგის გამოსვლის შემდეგ ჩემი ჯერიც დადგა. წარმოვთქვი ვაჟა-ფშაველასადმი მიძღვნილი ლექსი „ქართული პოეზიის არწივს“.

არ მახსოვს და, ალბათ, არც დამახსოვრება შეიძლება იმ მღელვარებისა, რაც მაშინ განვიცადე. ლექსის წარმოთქმის დროს ზანდაზან თვალს შევაკლებდი პაოლოს, მავრამ იგი თავჩაქინდრული და სულგანაბული მისმენდა მხოლოდ...

დავამთავრე თუ არა კითხვა, პაოლომ ლექსის გამოსართმევად ხელი გამომიწოდა. თუმცა ზეპირად წარმოვთქვი, მავრამ ქალაღზე დაწერილიც მქონდა და მაშინვე მივაწოდე. პა-

ოლომ ხელნაწერს დახედა, დაეცა და ჯიბეში ჩაიდო. ჩემთვის, რა თქმა უნდა, დიდი სიხარული იყო ეს, მაგრამ რას ნიშნავდა, მაინც ვერ მივხვდი. მხოლოდ ერთი კვირის შემდეგ გავიგე, რისთვისაც გამომართვა საყვარელმა პოეტმა ხელნაწერი, როცა ლიტერატურულ გაზეთში მოულოდნელად ვიხილე იგი დასტამბული („ლიტერატურული საქართველო“ № 17, 23/X, 1936 წ.). განა ახალგაზრდა პოეტისათვის ამ სიხარულს შეედრებოდა რამე?

ცხადია...ყოველი ადამიანისათვის და მითუმეტეს შემოქმედისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სტიმულს, რომელსაც უფროსი მეგობრის წამახალისებელი დამოკიდებულება იწვევს მასში.

რამდენიმე დღის შემდეგ სრულიად შემთხვევით ფურცელადის ქუჩაზე მიედიოდი. დავეახლოვდი თუ არა მასწავლებლის სახლს, უცებ შევნიშნე, რომ კეცხოველის ქუჩიდან რუსთაუელის პროსპექტისაკენ შემოუხვიეს პოეტებმა: პაოლო იაშვილმა, ტიციან ტაბიძემ, გიორგი ლეონიძემ, ვალერიან გაფრინდაშვილმა და კიდევ რამდენიმე სხვამ, რომელთაც მაშინ არ ვიცნობდი და ამიტომ, სამწუხაროდ, ვერ დავიმახსოვრე. პაოლო და ტიციანი მხარზე ხელგადახვეულნი მოდიოდნენ, დანარჩენებიც ტყბილი ზაასით მოყვებოდნენ. როგორც კი თვალი მოვკარი მათ, პირისპირ შეხვედრა შემრცხვა და მოპირდაპირე ქვაფენილზე მყოფმა იქვე დარაბას თუ ელექტრონის ბოძს მოვეფარე და ისე დავეწყე ცქერა. ჩემი თითქოს გაუჩინარება ამაო გამოდგა. პაოლომ შემასწრო თვალი, მაშინვე გამოეყო ამხანაგებს და ჩემკენ წამოვიდა. მე საოცარმა სიხარულმაც და სიმორცხვემაც ამიტანა და ის რომ მეტი მანძილის გავლით არ შეწუხებუდიყო, მისკენ გავიქეცი და თითქმის შუა ქუჩაზე შევხვდი. ხელი ჩამომართვა, როგორ ხარ ყმაწვილოო, მკითხა და მხარზე მკლავი გადამხვია. იმ წუთში უპარესად ბედნიერმა მეც განვაგრძე სვლა მასთან ერთად. მკითხა, ლექსი ხომ ნახე გაზეთშიო და მეც უდიდესი მადლობა გადავუხადე ყურადღებისათვის. პროსპექტზე რომ ამოვედით, დავემშვიდობე, მაგრამ მუზეუმის შენობას მოფარებული დიდხანს ვუცქერდი საყვარელ პოეტებს, მწერალთა სასახლისაკენ მიმავალთ.

მწერალთა კავშირში შემდეგ მე უფრო შინაურულად მღებულობდა პაოლო, შემხედვებოდა, გამილიმებდა, თუ ახლოს იყო, ხელს ჩამომართმევდა, როგორ ხარო, მკითხავდა და ყოველივე ამით, რა თქმა უნდა, მამხნევებდა. ზოგიერთ ახალგაზრდა თუ დამწყებ მწერალს ჩემი თანდასწრებითაც გაესაუბრებოდა. ზოგჯერ თავისი მუშაობის შესახებაც გვიყვებოდა.

პაოლო იაშვილი იმ ხანებში წერდა პოემას „გზა მშვიდობისა“, რომლის ერთი თავი წაგვიკითხა კიდეც ახალგაზრდებს.

„ერთი ქალი, თვალმაყვალ,
ვნახე სოფლის ახალ გზასთან,
შენზე უფრო ტანმალალი,
ჩემზე უფრო ახალგაზრდა“...

მაშინვე აღმიტაცა ამ ლექსის მუსიკალობამ, სახეთა სიმსუბუქემ, სტრიქონთა ელვარებამ. განსაკუთრებით დამამახსოვრდა და მუდამ ვიმეორებდი სტრიქონებს: „შენზე უფრო ტანმალალი, ჩემზე უფრო ახალგაზრდა“. მალე დავამთავრებო გვითხრა. მოუთმენლად მოველოდით ამ პოემის გამოქვეყნებას. გამოქვეყნდა კიდეც ნაწილი, მაგრამ, სამწუხაროდ, ავტორმა მისი დამთავრება ვერ მოასწრო.

იმ ხანებში ლიტერატურულ გაზეთში დაიბეჭდა პაოლო იაშვილის ლექსი „ზემოური რთველი“ („ლიტ. გაზეთი“, 6/X, 1934 წ.). ამ ლექსმა ჩემზე დიდი გავლენა მოახდინა. ყოველი მისი ფრაზა სკულპტურული სახით წარმომიდგებოდა ხოლმე. მისი გადაკითხვა ყოველთვის მომაგონებდა ერთი ფრანგი მწერლის სიტყვებს: „მე ისეთი პოეტი მიყვარს, რომელიც მაღალს რასმე დასწერს, მაგრამ ისეთის უბრალო ენით, ისე ტყბილად, რომ ყოველმა კაცმა იფიქროს მეც შევიძლებდი ასეთი ლექსის დაწერასო“. ჩემთვის იმდენად ნათელი და ახლობელი იყო „ზემოური რთველის“ მხატვრული სახეები, რომ ასე მეგონა ისინი ჩემს გულში წარმოიშვნენ და ეცდილობდი მის ყალიბში გამეტარებინა ჩემი ლექსების ყოველი ტაეპი, რომელიც ბუნებას შეეხებოდა. „ზემოური რთველი“ ახლაც საზომად მიმაჩნია ქართული პეიზაჟების პოეტური ენით გადმოცემისათვის.

სამწუხაროდ, მეტი პირადი ურთიერთობა არ დამცალდა იმ საყვარელ კაცთან და შემდეგ დიდხანს ვინახავდი მის სახელდაგვარწახეულ ლექსებს და ყდაშემომძვრალ პუშკინის ლექსთა ძვირფას თარგმანებს. დიდად სასიხარულოა, რომ წიგნის თაროზე გაჩნდა პაოლო იაშვილის ნაწერების მთლიანი კრებული, რომელიც დიდის გულმოდგინებითა და სიყვარულით შეაგროვა და გამოსცა პაოლო იაშვილის ახლო მეგობარმა შალვა დემეტრაძემ (პაოლო იაშვილი „ლექსები, პოემა, მოთხრობები, თარგმანები“, თბილისი, 1959 წ., „საბჭოთა მწერალი“).

მიმდინარე წლის მაისში პაოლო იაშვილის მშობლიურ სოფელში მოეხვდი. ულამაზესი სოფელია არგვეთი საჩხერის რაიონში, იგი სოფელ სავანის მახლობლად მდებარეობს. არაჩვეულებრივი პეიზაჟები იტაცებენ თვალს პ. იაშვილის სახელობის საშუალო სკოლის ეზოდან. როცა იმ სკოლის მოსწავლეებს და მასწავლებლებს ვესაუბრებოდი პაოლო იაშვილის შემოქმედებაზე, ეგრძნობდი, თუ როგორ ეამაყებათ იქაურ ახალგაზრდებს, რომ ისინი თავიანთი სახელოვანი თანასოფელელის, გამოჩენილი საბჭოთა პოეტის, პაოლო იაშვილის სახელობის სკოლაში სწავლობენ და მის სიცოცხლეს განაგრძობენ მშობლიურ მიწაზე.

1962 წ.

პოეზია ხალხის სამსახურში

პოეზია კაცობრიობის გაჩენასთან ერთად გაჩნდა. ადამიანის გონებრივ განვითარებასა და შრომის პროცესში მეტყველების წარმოშობასთან ერთად, როცა ადამიანმა იგრძნო უკეთესი და უარესი, სილამაზე და სიმახინჯე, მისმა თვალმა და ყურმა როცა გაარჩია მიმზიდველი და არამიმზიდველი, როცა მასზე გარე სამყარომ კარგად ან ცუდად იმოქმედა და მის გრძნობაში ემოციური განწყობა გამოიწვია, როცა მოეწონა და შეუყვარდა რაიმე, ან ცუდად ეჩვენა და შესძულდა; ერთი სიტყვით, პოეზიის წარმოშობა ადამიანის მგრძნობელობასთან და მის გონებრივ ამაღლებასთან არის დაკავშირებული.

პოეზიის, როგორც მხატვრული მეტყველების, წინაპარი იყო სიმღერა. თავდაპირველად ადამიანები სიმღერით გამოხატავდნენ თავიანთ გრძნობებს: აღტაცებას, მოწყენას ან ჯანრისხებას. სიმღერას თან ერთვოდა სიტყვები, რომლებშიც გარკვეული აზრი იყო ჩაქსოვილი. ძველ საუკუნეებში ლექსს მხოლოდ სიმღერით წარმოთქვამდნენ და მის შემსრულებელს ეწოდებოდა მგოსანი, რაც ნიშნავს მომღერალ-მომღერალს, დამკვრელს, მგალობელს. საბა ორბელიანი განმარტავს მგოსანს: „ვაჟნი და ქალნი კეთილად მომღერალნი სმითა სამუსიკოთა...“

დროთა განმავლობაში სიმღერას სიტყვები თანდათან გამოეყო და ცალკე წარმოითქმოდა, სიმღერის გარეშე. აქედან წარმოსდგა ლექსი, რომლის დამახასიათებელია იგივე

რიტმი და მუსიკალობა, რაც სიმღერას გააჩნია. იმ სიტყვების შემთხვევას კი ეწოდა პოეტი, პოეტი ბერძნული სიტყვაა, — პოიეტეს — და ნიშნავს: ლექსების მწერალს, მგოსანს, მხატვრული ნიჭით დაჯილდოვებულ. მხატვრული სახეებით მოაზროვნე შემოქმედ ადამიანს. ამგვარივე ბერძნული სიტყვიდან (პოიეზის — ვქმნი, ვაკეთებ, ვთხზავ) — წარმოიშვა პოეზიაც, ანუ სიტყვის ხელოვნება, მხატვრული შემოქმედება, სახეებით აზროვნება; საერთოდ კი პოეზია ნიშნავს სილამაზეს, მშვენიერებას, მომხიბვლელობას, რომელიც გავლენას ახდენს ადამიანის წარმოდგენასა და გრძნობაზე. აქედანვე გაჩნდა გამოთქმა „პოეტური“, ე. ი. ცხოვრების ესა თუ ის კარგი მხარე, ლამაზი, ჩვეულებრივზე უფრო უკეთესი, მხატვრულად შემკობილი, საამო და მიმზიდველი მოვლენა.

პოეზიას ხანგრძლივი ისტორია აქვს, იგი ბევრად ადრე წარმოიშვა (ხალხური პოეზიის სახით), ვიდრე ადამიანი დამწერლობას გამოიგონებდა და წერილობით პოეზიას შექმნიდა. პოეზიას ყოველთვის ჰქონდა და აქვს დიდი მნიშვნელობა და ხალხზე გავლენის ძალა. ეს იმიტომ, რომ ადამიანთა შეგნებაზე და საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე, შემოქმედების სიმძაფრის თვალსაზრისით, ხელოვნების სხვა დარგთა შორის უპირატესობა ლიტერატურას და, კერძოდ, პოეზიას ეკუთვნის. პოეზიის გამოსახვის საგანი უმთავრესად ადამიანის შინაგანი სულიერი სამყარო, მისი ფაქტები, მისწრაფებანი და გრძნობებია.

პოეზია საგანს ყოველმხრივ გამოხატავს, მისი ყველა ნიუანსი ერთბაშად მიაქვს ადამიანის ცნობიერებამდე. პოეზიას თითქმის ყველა ის თვისება გააჩნია, რაც ხელოვნების სხვა დარგებს ცალ-ცალკე ახასიათებს. „პოეზია, მხატვრული ლიტერატურა ხელოვნების სხვადასხვა გვარების ძირითადი ელემენტების გაერთიანებაა, — წერს დიდი რუსი კრიტიკოსი ბ. ბელინსკი, — პოეზია შეიცავს სხვა ხელოვნებათა ყველა ელემენტს, იყენებს ყველა საშუალებას; რომლებიც ცალ-ცალკე მოეპოვება თვითნებულ ხელოვნებას, პოეზია არის ხელოვნების სრული მთლიანობა, მთელი მისი ორგანიზაცია, იგი მოიცავს ხელოვნების ყველა მხარეს და თანაც ნათლად და გარკვეულად შეიცავს მის ყველა განსხვავებას“. აქედანვე

გამომდინარეობს ბელინსკის ცნობილი ფორმულა—„პოეზია არის ხელოვნების უმაღლესი გვარი“.

პოეზიისა და საერთოდ ხელოვნების დიდ საზოგადოებრივ მნიშვნელობაზე თავისი შეხედულებები გამოუთქვამთ ყველა ქვეყნის გამოჩენილ მოაზროვნეებს, ფილოსოფოსებს, მწერლებს, ხელოვნების კორიფეებს, პოლიტიკურ მოღვაწეებს. საკიროდ მიგვაჩნია ზოგიერთი მათგანი გაეაცნოთ ჩვენს მკითხველებს, რითაც უფრო ადვილად შევძლებთ მეტი სიღრმით ჩაეწვდეთ პოეზიის, ხელოვნების რაობას, შინაარსსა და მის საზოგადოებრივ დანიშნულებას.

„პოეზია ანუ მელექსეობა არს ხელოვნება გამოთქმად ენითა ვნებათა თვისთა... გამოხატვა საგანთა ცხოვლად, რითამცა მის ძალით აღძრულ ჰყოს გული და სული“. ასე განმარტავს პოეზიას XIX საუკუნის დამდეგის გამოჩენილი ქართველი მწერალი იოანე ბატონიშვილი (1772—1839), ხოლო დიდ ილიას მიაჩნია, რომ „პოეზია ხატებაჲ ჩვენთა გრძნობათა, ფიქრთა, ნადეულთა, ლხინთა, ერთის სიტყვით, ხილულთა და არახილულთა“. მისი თქმით, „პოეზია განსახოვნებაა ქეშმარიტებისა, ცხოვრებისა და არა ჯაჰვი უთავბოლოდ გადაბმული რითმებისა“. „პოეზია უცნაური მადლია და პოეტი ამ მადლით მოსილი კაცია“. „პოეზია ღვთაებრივი ღონეა, გულის სიღრმიდან ადამიანის გრძნობათა მარგალიტების ამომტანი, მხატვარია ცხოველმყოფელი და ხორცთშემსხმელი უსხეულო აზრისა, ფიქრისა, გრძნობისა. ერთი სიტყვით, ადამიანის და მსოფლიოს სულის მოძრაობისა“.

პოეზიის ღრმა გაგებას და შეფასებას იძლეოდა ბესარიონ ბელინსკი. მისი თქმით, „პოეზია სიცოცხლის გამოხატვაა, ანუ უკეთ რომ ვთქვათ, პოეზია თვით სიცოცხლეა. ეს კიდევ ცოტაა: პოეზიაში სიცოცხლე უფრო მეტად წარმოადგენს სიცოცხლეს, ვინემ თვით სინამდვილეში“.

„ლიტერატურა უნდა ემსახურებოდეს საზოგადოებას, — წერს გამოჩენილი რუსი მოაზროვნე ნ. დობროლიუბოვი (1836—1861), — უნდა აძლევდეს ხალხს პასუხს თანამედროვეობის ყველა მწვავე საკითხზე, უნდა იდგეს თავისი ეპოქის იდეათა სიმადლეზე“.

ასეთივე მოვალეობას აკისრებს ხელოვნებას და, მაშა-

სადამე, პოეზიასაც, დიდი რუსი ფილოსოფოსი ნ. ჩერნიშევსკი (1828—1889), რომლის აზრით „მეცნიერება და ხელოვნება უნდა ემსახუროდნენ ადამიანის კეთილდღეობას“. ადამიანის კეთილდღეობისადმი ხელოვნების სამსახური კი იმაში გამოიხატება, რომ როცა ლიტერატურა, პოეზია და საეროოდ ხელოვნება მხატვრულად ასახავს ცხოვრების სინამდვილეს, ამით ის შთააგონებს ადამიანებს ამ სინამდვილისადმი საჭირო დამოკიდებულებას.

უაღრესად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ლიტერატურას დიდი ლენინი: „ლიტერატურა (მაშასადამე, პოეზიაც. ა. თ.) არის არა მარტო სინამდვილის ასახვის ფორმა, არამედ მისი შეცვლის მძლავრი იარაღი“. მაშასადამე, პოეზია, ხელოვნება არის საშუალება, რომლითაც შეიძლება ადამიანების აღზრდა, მათი სულიერი ძალების აღგზნება და წარმართვა გარკვეული მიზნისაკენ.

ჩერნიშევსკის სიტყვით „პოეზიის ჩვეულებრივი საზრუნავია დააინტერესოს, წარიტაცოს“, ე. ი. პოეზიამ შთააგონოს ადამიანებს. მაგრამ ისმება კითხვა, რა შთააგონოს? რით წარიტაცოს? რით დააინტერესოს?

ამ კითხვებზე გარკვეულ პასუხს იძლევა დიდი გერმანელი მწერალი ლესინგი (1729—1781): „პოეზიის ყოველი სახე, — ამბობს ის, — ვალდებულია ჩვენს ზნეობრივ გაუმჯობესებას ემსახუროს. სამწუხაროა თუ ამას კიდევ სჭირია დამტკიცება. და კიდევ მეტად უფრო სამწუხაროა, თუ არსებობენ ისეთი პოეტები, რომლებიც ამაშიც კი დაეკუთვნებიან არიან“.

მაღალმხატვრული და პროგრესული ლიტერატურის იდეური მიზანი, მისი საზოგადოებრივი დანიშნულება მუდამ იყო და არის ადამიანთა ზნეობრივი აღზრდა და გაკეთილშობილება, აღფრთოვანება და აღგზნება უკეთესისაკენ მისწრაფებისათვის, სწავლება ბუნებისა და სიყვარული სიცოცხლისა, ერთი სიტყვით, როგორც დიდი ქართველი რეჟისორი კოტე მარჯანიშვილი (1872—1933) ამბობდა თეატრის შესახებ (და იგივე აზრი შეიძლება პოეზიაზეც გავრცელდეს), „ხელოვნების მიზანი სულ უბრალოა — მიანიჭოს ადამიანს სიხარული, შთაბეროს მას მხნეობა“, ხოლო მხნე ადამიანი ცხოვრებაში ყოველთვის გამარჯვებულია და, მაშასადამე, ბედნიერიც.

ადამიანის ბედნიერება კი სიცოცხლის ნამდვილი დანიშნულებაა, რომლისთვისაც მუდამ იბრძოდა და იბრძვის კაცობრიობა.

ჩვენი დიდი აკაკი ლიტერატურისაგან სამშობლოს ბედნიერებისათვის ბრძოლასაც მოითხოვს. მისი თქმით „მწერლობა არის უძლიერესი და უპირველესი იარაღი, რომელიც სიმაღლით უნდა ილესებოდეს და უსუსტრად იხმარებოდეს სამშობლოს საკეთილდღეოდ“.

მოტანილი ამონაწერებიდან ნათლად ჩანს, თუ ლიტერატურისა და ხელოვნების კორიფეები რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ ხელოვნებასა და, კერძოდ, მწერლობას, როგორი დიდი და კეთილშობილური საქმისათვის ყოფილა მოწოდებული პოეზია. ცხადია, ასეთივე დიდი მნიშვნელობა აქვთ და უდიდესი როლი აკისრიათ თვით ხელოვნების, ლიტერატურის, პოეზიის შემოქმედ ადამიანებს, მწერლებს, პოეტებს.

კეშმარიტი პოეტის დიდ ღირსებაზე ლაღადებს ილიას უკვდავი სიტყვები. რომელიც მან გენიალური ქართველი პოეტის ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნეშტის წინაშე წარმოთქვა 1893 წელს: „ღმერთი რომ ერს, ქვეყანას მოწყალების თვალთადავს, მოუვლენს კაცს, პოეზიის მადლით ცხებულსა. როცა ადამიანს სურს შეიტყოს ღირსება და დიდება ერისა, ყოვლთ უწინარეს ამას იკითხავს, — რამდენი მთქმელი და მწერალი ჰყავსო. ღირსებას და სიდიადეს ერისას მარტო ამ საწყაოთი სწყავეს ადამიანი...“ აკაკი პოეტს ხალხის მოძღვარს უწოდებს: „მწერალი მთელი ხალხის მოძღვარია, მის ნაწერებს ყოველთვის პედაგოგიური მნიშვნელობა უნდა ჰქონდესო“, ე. ი. პოეტი თავისი შემოქმედებით ხალხს უნდა ზრდიდეს, ასწავლიდეს, როგორც ვთქვით, წარიტაცებდეს უკეთესისაკენ, ცხოვრების სიწმინდისა და ადამიანთა სიყვარულისაკენ, ალაგზნებდეს კეშმარიტებისათვის საბრძოლველად.

პოეტს „მოზრდილთა მასწავლებელს“ უწოდებდა ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი არისტოტელე (384—322 ჩვ. წ. აღ.). „ნიჭიერი მწერალი ექიმია ცხოვრებისაო“ — წერდა ჩვენი დიდი ვაჟა-ფშაველა, ხოლო ჩერნიშევსკის თქმით „პოეტები ადამიანთა წინამძღოლები არიან ცხოვრებისა და გრძნობათა

სახეების კეთილშობილურად გაგებაში. კეთილშობილურად მათ
ნაწარმოებებს, ჩვენ ვეჩვენით ყოველივე უხამსისა და ცუდი-
საგან განრიდებას, ეგებულობთ მომხიბვლელობას ყოველივე
კეთილისა და მშვენიერისას, სიყვარულს ყოველივე კეთილ-
შობილურისას“. ბელინსკის აზრით „პოეტი არის სულის
უკეთილშობილესი ქურქელი, ცისაგან გამორჩეული, ბუნე-
ბის მესაიდუმლე... მსოფლიოს სიცოცხლის ორგანო“.

სწორედ პოეტისა და პოეზიის ასეთივე გაგებიდან გამო-
დიოდნენ ილია და აკაკი, როცა თავიანთ საპროგრამო ლექ-
სებში განსაზღვრავდნენ პოეტის დიდ მნიშვნელობას. ილიას
წარმოუდგენია პოეტი, როგორც ზეციური მადლით მოსილი,
ერის წყლულის მკურნალი და ხალხის ცხოვრების წინამ-
ძღოლი.

მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო
ვით ფრინველმა გარეგანმა;
არა მარტო ტყბილ ხმებისთვის
გამომგზავნა ქვეყნად ცაში.

მე ცა მნიშნავს და ერი მზრდის
მიწიერი ზეციერსა;
ლმერთან მისთვის ელაპარაკობ,
რომ წარუძღვე წინა ერსა.

დიდის ღმერთის საკურთხეელის
მისთვის ღვივის ცეცხლი გულში,
რომ ერისა მოძმედ ვიყო
კმუნეასა და სიხარულში;

ერის წყლული მაჩნდეს წყლულად.
მეწოდეს მის ტანჯვით სული,
მის ბედით და უბედობით
ღამედაგოს მტკიცე გული...

მაშინ ციღამ ნაპერწკალი
თუ აღმიფეთქს გულში ცეცხლსა,
მაშინ ვიმღერ, მხოლოდ მაშინ
მოვსწმენდ ერსაც ტანჯვას ცრემლსა!

(1860 წ.)

ხოლო აკაკი წერეთელი თავის პოეტურ მრწამსს ასე გამოხატავდა:

მე ჩანგური მისთვის მინდა,
რომ სიმართლეს მსახურებდეს,
განამტკიცოს აზრი წმინდა,
გულს სიწმინდით ახურებდეს!

რომ დაჩაგრულს იმ სიმღერით
თვალი ცრემლები ეშრობოდეს
და მჩაგვრელს კი გულში ძვერით
ისარივით ესობოდეს!.

გამიქვადეს მაშინ ენა.
თუ რომ ვისმე მივეფერო
და გამიხმეს ეს მარჯვენა,
თუ სიმრუდით სიმთ ვაუღერო!..

რა გინდ ბედით ვიყო კრული,
საშინელიც შექნეს ბრლო,
არ შედრკება ჩემი გული,
გინდა ქვითაც ჩავიქოლო!

(1871 წ.).

„რამდენადაც დიდი ნიჭის პატრონია მწერალი, მით უფრო მკიდროდ არის იგი დაკავშირებული ცხოვრებასთან, მის მწვავე საკითხებთან“ — ამბობდა ვაჟა-ფშაველა და მერე კითხვას სვამდა, თუ ვინ არის ნიჭიერი მწერალი და პასუხსაც თვით იძლეოდა: ნიჭიერი მწერალი არის ის, — „ვისაც დიდად უყვარს ადამიანი, დიდად მოწადინებულია გააბედნიეროს იგი, ვისაც დიდად უყვარს ცხოვრება და ენიაზება მისი გაუქეთესება... ვისი ნაწარმოებებიც, რამდენჯერაც უნდა წაიკითხო, მით კიდევ მადას გილვიძებს ახლად წაკითხვისას. მაშასადამე, ნაწარმოებში უნდა იყოს ჩაქსოვილი უკვდავი ჭეშმარიტება, სამარადისო მშენიერება“...

აქ მხოლოდ ნამდვილ მწერლებზეა საუბარი, აი ისეთ მწერლებზე, რომლებიც თავიანთი ნიჭის შუქით მომავლის გზას უნათებენ კაცობრიობას, ნაპოლეონის სიტყვებით რომ

ვთქვათ, „მეტეორებივით საკუთარ თავს წვავენ, რათა ქვე-
ყანა გაანათონ“.

დიდი ქართველი პოეტი გალაკტიონ ტაბიძე შესანიშნავად
გამოხატავდა ქვეშარიტი პოეტის მაღალ დანიშნულებას:

საუკუნეთა არ მოშრიდების
პოეტი ღირსი არის დიდების.
მოემსახურა კაცობრიობას,
მან მთები დასდგა მარგალიტებს.

ხალხი არჩია წმიდათა წმიდად.
მასში წრფელ გრძნობებს აგზნებდა ღიდად-
მან უმაღლესი მისწრაფებანი
გასდო მომავლის გზადა და ხიდად.

ხალხის რჩეულის ხმა — პოეზია
დასაბამიდან მკვიდრი ფესვია —
ის უყვართ, ხალხის სიყვარული კი
ყოველ ჯილდოზე უმაღლესია!

სრული ქვეშარიტებაა! ხალხის სიყვარული ნამდვილად
ყოველ ჯილდოზე დიდია და ამ უმაღლესი ჯილდოს ღირსი-
ხდება მხოლოდ ის, ვისაც თავისი შემოქმედების მთავარ საგ-
ნად ადამიანები და მათი ცხოვრება გაუხდია, ვინც ხალხის
გულის ტკივილებს მკურნალობს, ვისი პირადი იდეალებიც
საზოგადოებრივ იდეალებთან შერწყმულა და ვინც ხალხის
ბედნიერებისათვის ილწვის. გალაკტიონისავე სიტყვებით რომ
ვთქვათ, „ვინც წრფელის გულით, პატიოსნად რაიმეს შექ-
მნის, იყო და არის შემოქმედი ახალი ქვეყნის“.

ამიტომ ადამიანებს მუდამ უყვარდათ პოეზია და ყოველ-
თვის დიდი პატივისცემით ეპყრობოდნენ პოეტებს, მოკრძა-
ლებით უყურებდნენ და სჯეროდათ მათი. საერთოდ პოეზია
დიდ გავლენას ახდენდა და ახდენს ადამიანთა სულიერ ცხოვ-
რებაზე.

მაგრამ ამასთანავე უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ
სამწუხაროდ, ისტორიაში ყოველთვის როდი ჰქონია პოეზი-
ას ამგვარი გავება. კაპიტალიზმის პირობებში წარმოშობილი
ზოგერთი ლიტერატურულ-დრეკადენტური მიმდინარეობის

წყალობით, იგი შეიცვალა უაზრო პოეზიის, საერთოდ ხელოვნების თვითმიზნური ქადაგებით.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში, როცა კაპიტალიზმმა თავისი განვითარების მწვერვალებს მიაღწია, წარმოიშვა სი-
ცოცხლემოყიჩკებული ბურჟუაზიის დაუქმყოფილებელი
სულიერი ცხოვრების გამომხატველი მიმდინარეობა — სიმ-
ბოლიზმი, რაც ნიშნავს ხელოვნებაში ყველა ძველი ტრადი-
ციების უარყოფას, სინამდვილის მხოლოდ სიმბოლოებით
გამოხატვას და ფორმის უპირატესობას შინაარსზე. წამოყე-
ნებული ჩენა ლოზუნგი: „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“,
ე. ი. შინაარსისაგან, აზრისაგან დაცლილი შემოქმედება.
სიმბოლისტები ამტკიცებდნენ, რომ მწერალი უნდა იყოს
უაღრესად თავისებური, ნაწარმოები უნდა ხასიათდებოდეს
გაუგებრობით, გაურკვევლობით, უკიდურესი ფორმალიზ-
მით. მათ შექმნეს ლოთობის კულტი, როგორც სინამდვილი-
საგან განდგომის საშუალება.

სიმბოლიზმი წარმოიშვა პირველად საფრანგეთში. მისი
დიდი წარმომადგენლები ევროპაში იყვნენ: შარლ ბოდლერი
(1822—1867), სტეფან მალარმე (1842—1898), არტურ რემ-
ბო (1854—1891), პოლ ვერლენი (1844—1896) და ბელგი-
ელი მორის მეტერლინკი (1862—1949); რუსეთში — კ. ბალ-
მონტი (1867—1942), ალექსანდრ ბლოკი (1880—1921); ხო-
ლო ჩვენში — საქართველოში — ე. წ. „ცისფერყანწელები“.

სიმბოლიზმი თავისთავად ანტიხალხური მიმართულება
იყო, სიმბოლიზმის მამამთავარი ბოდლერი წერდა, რომ „სა-
სარგებლო ადამიანად ყოფნა ყოველთვის მეჩვენებოდა რა-
ღაც უაღრესად საზიზღარ მდგომარეობად“. მეტერლინკი
უფრო შორს მიდიოდა: „რაც უფრო ნაკლებად ვამჟღავნებთ
ჩვენს თავს ჩვეულებრივ სიტყვებსა და მოქმედებაში, მით
უფრო ვმალდებით ნივთიერ ცხოვრებაზე და ვცოცხლობთ
უმაღლესი სულიერი სიცოცხლით“. სწორედ ამიტომ მე-
ტერლინკსა და საერთოდ სიმბოლისტებს ადამიანის სულიერი
ცხოვრების გამომჟღავნების უდიდეს საშუალებად დუმილი
მიაჩნდათ. ვერლენი კი ყველაზე დიდ ბედნიერებად მხოლოდ
„ნიმფრალეს აღიარებდა: „მთვრალი სიმღერა არის ძვირფასი,
ნათელ ბოდვაში მიექანება“-ო, — წერდა ის.

სიმბოლისტური მიმდინარეობა ევროპიდან გადმოვიდა ჩვენში; ქართველმა სიმბოლისტებმა თავიანთ ჯგუფსა და ლიტერატურულ ჟურნალს „ცისფერი ყანწები“ დაარქვეს. ამ ჟურნალის პირველი ნომრის მოწინავე წერილში, რაც ერთგვარად ამ ჯგუფის ლიტერატურულ პროგრამას წარმოადგენდა, „ცისფერყანწელთა“ მეთაური პაოლო იაშვილი წერდა: „ჩვენ, „ცისფერყანწელები“ ეცხოვრობთ ნათელში და სიმთვრალეში. გეწამს ყოველგვარი ორგია. ვადიდებთ დამსხვრევების მშვენიერებას, უარვყოფთ წარსულს, როგორც მზით განათებულს, ისე ღამეში შეწუხებულს. წარსულის ოქროს გვირგვინებს გამოვსტაცეთ ძვირფასი მარგალიტები და გადვისროლეთ დაღიწყების ზღვაში... ჩვენ გვსურს შეექმნათ გაუგებარი და საოცარი სიტყვები... ჩვენი პოეზია გამთბარია მახვილი ინტუიციის ალურობით. — შეითვისეთ: უარყოფის სიღამაზე, გმირული სიჩქარე, განათებულ სიმაღლის სიყვარული, მღელვარების სიღიადე, დამსხვრევების იღუმალება...“

ქართული სიმბოლიზმის. იგივე „ცისფერყანწელთა“ თვალსაჩინო წარმომადგენლები იყვნენ: ვალერიან გაფრინდაშვილი (1889—1941), პაოლო იაშვილი (1894—1937), ტიციან ტაბიძე (1895—1937), გიორგი ლეონიძე, კოლაუ ნადირაძე და სხვები. „ცისფერყანწელთა“ ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი ვალ. გაფრინდაშვილი პოეტის მრწამსს ასე გამოხატავდა:

სამარცხინოა პოეტისთვის სხვა კარიერა,
გარდა თვითმკვლელობის,
არ მსურს ვიყო ვიქტორ ჰიუგო და აკაკი,
მე მირჩევნია დავიღუპო, როგორც ბოქმმა,
სამარცხინოა პოეტისთვის სხვა კარიერა,
გარდა სიგიჟის,
პოეტისათვის მე ვიწამე ეს კარიერა —
სიგიჟე, კლექი და თვითმკვლელობა.

„ცისფერყანწელთა“ ყველაზე კოლორიტული წარმომადგენელი ტიციან ტაბიძე თავის იმდროინდელ ლექსებში უფრო ანზოგადებდა სიმბოლიზმის თეორიას და ასე გამოთქვამდა თავის შეხედულებებს:

ეს სულერთია, მაინც გაუგებარია
შეიძლება წერა იეროგლიფებით.
ოითქოს პატარა ბავშვი ვარ, დაფაზე გრიფელით
და ჩემი სულიც სხვას აბარია.

მე თვითონ მივდეგ ყოველ წასულ ღღეს,
მზად ვარ ვიტყვო ბავშვზე უმწარესს,
თორმეტმა ღვდელმა მამა გასუდრეს,
მე ერთი ღვდელიც არ ამიგებს წესს.

და ვმადლობ უფალს, ჩემი სული მას აბარია,
მან ერთმა იცის, რომ არ იყო იგი სამიწე,
ასე ატირებდა პოეტს მალარია
ასე გაუგებრად წერდა ტიციან ტაბიქე (1922 წ.)

ან კიდევ:

შემიძლია დავიჩემო რომ სიზარმაცის
ნამდელი ღმერთი ვარ
და თუ ამას დაემატება
რომ ლოთობა ჩემი სტიქიაა —
ჩემზე ერჩენული პოეტი
არ ყოფილა საქართველოში.

„ცისფერყანწელთა“ ლიტერატურული სკოლა დაგვიანებული გამოძახილი იყო ფრანგული სიმბოლიზმისა. იგი წარმოადგენდა XX საუკუნის დამდეგის ქართული დეკადანსის გამომხატველ ლიტერატურულ მიმდინარეობას, რომელმაც შემდეგში, ისე როგორც ევროპაში და რუსეთშიც, თავისი განშტოებები წარმოშვა ფუტურიზმისა და დადაიზმის სახით.

ფუტურიზმი სიმბოლიზმის უკიდურესად განვითარებული, უკეთ რომ ვთქვათ, უფრო მეტი გაუგებრობით აღსავსე მიმდინარეობა იყო. მან უარყო ყოველგვარი ლიტერატურული ფორმა, დაძველებულად გამოაცხადა და ახლის შექმნას შეუდგა, მაგრამ ეს „სიახლე“ არსებითად უმიზნო და ხალხისათვის უსარგებლო იყო.

ფუტურიზმის უკიდურესი სახე იყო დადაიზმი. „დადა“ — უცხო სიტყვაა და მნიშვნელობის არმქონე ბგერათა შეერთებას ნიშნავს. ამ სახელწოდების ლიტერატურული ჯგუფი შვეიცარიაში გაჩნდა, შემდეგ საფრანგეთშიც გავრცელდა და იქიდან მეტნაკლებად თითქმის ყველგან მოიკიდა ფეხი. და-

დაისტები უარყოფდნენ გონებას, საზოგადოებას, კაცობრიობას, პატივს სცემდნენ უაღრესად უცნაურ და უაზრო ინდივიდუალიზმს.

ფუტურისმი ამ საუკუნის ოციან წლებში წარმოიშვა. ამ სკოლასაც მძლავრი წარმომადგენლები ჰყავდა საქართველოშიც. მათაც ჰქონდათ თავიანთი ლიტერატურული ჟურნალი, სახელწოდებით „H₂SO₄“, რაც ქიმიური ფორმულაა და გოგირდმჟავას შემადგენლობას აღნიშნავს.

სიმბოლიზმის, ფუტურისმიისა და დადაიზმის ლიტერატურული ღირებულება თანაბარია, მათ შორის მკვეთრი საზღვარი არ არსებობს, ისინი გამოსახვდნენ დეკადანსის სულისკვეთებას. მაგრამ სიმბოლიზმი და ფუტურისმი მაინც არ წარმოდგენდნენ ქართული პოეზიის მთავარ ძალას. იმ პერიოდში ქართული მწერლობის სარბიელზე მოღვაწეობდნენ გამოჩენილი პოეტები: გ. ტაბიძე, ალ. აბაშელი, გ. ქუჩიშვილი, ი. გრიშაშვილი, ს. შანშიაშვილი და სხვები, რომელთა რეალისტურმა შემოქმედებამ გზა გადაუჭრა უაზრო პოეზიის მქადაგებელთ. ხალხის გული მხოლოდ ნამღვილ, შინაარსის მქონე პოეზიას უღებდა კარს.

„პოეტი ხალხის შვილია — აღნიშნავდა დიდი რუსი პოეტი ა. ს. პუშკინი, — და ხალხთან უნდა იყოს განუყრელად ჰერსა და ლხინში. იგი მოვალეა სიმართლე აუწყოს ადამიანებს და ცეცხლად ანთებული მეტყველებით დასწვას მათი გულები“. მწერლობა მუდამ უნდა ასრულებდეს ამ დიად მოწოდებას.

უნდა აღინიშნოს, რომ საბჭოთა სინამდვილის გავლენით და სოციალიზმის გამარჯვების ღრმა შეგნებით თითქმის ყველა დეკადენტმა პოეტმა უარყო სიმბოლიზმის თუ ფუტურისმის მცდარი გზა და ბევრი მათგანი ჩვენში, მაგალითად, პაოლო იაშვილი, ტიციან ტაბიძე, გიორგი ლეონიძე, სიმონ ჩიქოვანი, კოლაუ ნადირაძე და სხვები, საბჭოთა პოეზიის მოწინავე რიგებში ჩადგნენ და მალალმხატვრული ნაწარმოებებით გაამდიდრეს ქართული საბჭოთა მწერლობა. მათი შემოქმედება ორგანულად შეერთო ქართული კლასიკური მწერლობის საერთო მდინარებას, რომელიც ჩვენს ხალხში ზრდის და განამტკიცებს ახალი ცხოვრებისაყენ მისწრაფებას,

პატრიოტიზმსა და ადამიანთა სიყვარულს, სიხარულსა და მხნეობის შთაგონებას.

იმ მრავალფეროვან თემებს შორის, რომლებიც ქართველი საბჭოთა პოეტების რაზმმა თავისი სიმღერის საგნად გაიხადა, განსაკუთრებით აღსანიშნავია სამშობლოსადმი სიყვარულის მაღალი გრძნობა. ამ თემისადმი მიძღვნილი მრავალრიცხოვანი ნაწარმოებები ახალი საფეხურია პატრიოტული პოეზიის იმ დიდი ტრადიციისა, რომელიც XIX საუკუნეში უმაღლეს მწვერტელზე აიყვანეს ბარათაშვილმა, გრ. ორბელიანმა, ილიამ, აკაკიმ, ვაჟა-ფშაველამ, რაფ. ერისთავმა და სხვებმა.

ქართული საბჭოთა მწერლობის ყველა თაობა ერთნაირი გატაცებით უმღერის საბჭოთა სამშობლოს დიდებულ წარსულს, მშფოთვარე დღევანდელობასა და იმედით აღსავსე მომავალს.

საქართველოს სახალხო პოეტი გალაკტიონ ტაბიძე თავის მჭუხარე პოეზიაში უპირველეს ადგილს სამშობლოს სიყვარულს ანიჭებს და ხალხის გულის ამგზნებად ჰქმნის შემდეგ სტრიქონებს:

„ჰე, მამულო! გრძნობა შენი მოვლისა
მარად ყველა ჩვენთაგანის ვალია.
სანამ გმირმა შენთვის სული დალია —
სთქვა: „სამშობლო — უპირველეს ყოვლისა!“

არ მოშიშარს ქარისა და თოვლისა,
ყოველ ჩვენგანს ურყევ მიზნად ექნება
მხოლოდ შენთვის თავდადების შეგნება:
მამულს გული! — უპირველეს ყოვლისა!

მზე ჩაჰკრება ყველა სისხლის მწოვლისა,
მზე ამოვა ყველა დაჩაგრულისა,
წამლად იქნას ყოველ დაპრილ გულისა
გამარჯვება — უპირველეს ყოვლისა!

სამშობლოს მშვენიერებით შთაგონებული პოეტი ტიციან ტაბიძე, რომელმაც დროულად შეაქცია ზურგი თავის ახალგაზრდულ გატაცებას დეკადენტური პოეზიით, ახალი, მაღალი და მგზნებარე ლექსებით ამკობს სიმშვენიერეს და დი-

დებულებას, რაც ჩვენი ქვეყნის თავისებურებას წარმოად-
გენს ოდითგანვე და რაც მას ახალმა ეპოქამაც დაუმკვიდრა:

მთაც ლაშაზი გაქვს, ბარიც ლაშაზი,
დიდხანს გადარეს მგოსნებმა ედემს,
გახედავ, და თვალს აბრმავებს ვაზი,
გახედავ, თვალი ვერ ატანს ქედებს!

ღამეა თეთრი — ირმის ნაწველი,
დღე — შვინდისფერი, ვარაუიანი,
სერკუნის ქალებს უჭირავს ცელი,
სუქლება მიწა ბარაქიანი!

ტიციან ტაბიძის მოხდენილი და რეალისტური მხატვრუ-
ლი ფერებით შემკობილი სტრიქონები მის მრავალრიცხოვან
ლირიკულ ლექსებში მზამბეჭდავად გაისმის, რათა სამშობ-
ლოს მშვენიერება ჩვენს გულშიც ჩახატოს:

თუ ჩემი ძმა ხარ, ერთიც მიმღერე
და დავუჩოქებ მიწას მუხლებით.
— მაშ გამარჯვება, ტყბილო სიციხლე,
დავრჩებით ერთად ჩვენ განუყრელი.

ვინ მისცა ფერი მუხბანის ღვინოს,
ვინ მისცა ფერი არაგვის ველებს,
სანამღე უნდა, რომ მზედ ეღინოს
გაეარვარებულ ოქროს თაველებს!

სხვა რომ მოკვდება, მისთვის რა არი:
წავა, გაქრება, როგორც სიზმარი,
მე კი რა ეუყო ამ გოლიათ მთებს,
რომ ქონდრის კაცსაც ღვეად აგანთებს.

ნეტა, სადა აქვს ამ ზეარებს ბოლო,
ვინ დარგო ერთად ამდენი ვაზი.
სჭობს ალარ გქონდეს სულაც სამშობლო,
ანდა არ იყოს ასე ლაშაზი!

სამშობლოს დიდებულებით, მისი ისტორიის გმირული
ფაქტებით, ბუნების სიმშვენიერითა და ხალხის შემართებით
შთაგონებული პოეტი სიმონ ჩიქოვანი თავის პატრიოტულ

ლექსებში ეპაექრება ყველა იმას, ვინც ცდილობს საქართველო პატარა ქვეყნად წარმოადგინოს.

ვინა სთქვა, თითქოს პატარა იყოს
ჩემი სამშობლო, დიდების ღირსი,
ქართლში ვინ პოვა პატარა ციხე,
ვინ მოიგონა სიმცირე მისი?!

აბა, შეადგით ერთმანეთს მთები,
მთები — შემკული სხივების სირმით,
ააშრიალეთ არწივის ფრთები,
კლდით გაიგონეთ ყვირილი ირმის.

ყოველ მაღლობზე ციხე და კოშკი
ნახეთ, აზომეთ ოსტატის მზერით,
ან მოაგროვეთ უხსოვარ დროში
ჩვენში დაღვრილი ბუნების ფერი;

გაზომეთ ქარი და ქარიშხალი,
ჩამწყვდეული რაჟმ ღმუღა ხევით.
წყალი მქუხარი და საშიშარი
და ავარდნილი გუმბათი ზევით.

შეახეთ ბრძოლით გაწვრთნილი ხელი
დარუბანდიდან მოტანილ კარებს,
და გაიხსნება სამშობლო ჩემი,
უსასრულობის შემცველი მხარე.

სამშობლოს გაზაფხულს, ბუნების მშვენიერებას, წარმტაც ყვავილებსა და მზის სხივთა მომხიბლავ ციალს შთაგონების პოეტური ბანგით დაუთვრია გიორგი ლეონიძე, რომელიც თავდავიწყებით მღერის გაზაფხულის მომხიბვლელობას და გაზაფხულისავე აღტაცებას ბადებს ჩვენს გულეშიაც:

ახალგაზრდობა, სიყვარული, ერთად არიან!
წვიმავ, ჩარეცხე ჩემი სული, ნაზამთრალია!
მზეო, იეინე, გაზაფხულის აზამბარია!
აყვავებულან იმედები, ფერთა დარია!

ვინ ააყვავა ეს ხეები და რამ დახატა,
ან ეს ჩიტები, ეს ჩანჩქერები ვინ ალაღადა!

ყინულის ქერქი მიწისაგან გადამძვრალია.
მიწას შუქი ჰყრა უკედაეებამ, მისი ბრალია!

მეხამ ფოთოლი შეიბერტყა, რა დიდებულად!
უშწეო იაც უცნაურად ამდიდრებულა!
ხევი ხარხარებს, ზარხოშია, ალბათ დალია!
სხივნარა დილა! შუე კი არა, ნალევრდალია!

მშობლიურ მიწის სავსე ძეძუ უფრო გაესილა,
მხარზე მასხედან დურაყები, ოქრის მტრედები;
დაძალევიან ნექტარული ზერმეხტ თასიდან!
მე თ.უ მოვეკვები — მზის კოცნაში გავცამტევარდები!

ქართული სიმბოლიზმის მეთაური, ყმაწვილობაში უსაგნო პოეზიით გატაცებული პაოლო იაშვილი, თავისთავსაც და ქართველ პოეტებსაც მოუწოდებს შინაარსიანი პოეზიისაკენ, სამშობლოს სადიდებელი ლექსების შექმნისათვის, ხალხის მღელვარე ცხოვრების ამსახველი ნაწარმოებების სიუხვისათვის:

დაჯექ, დაწერე, დახატე,
რითაც ცხოვრება იესება,
მიეც დამშეულ ქალღღებს
საშვილიშვილო თვისება.

გარეშე საქმეს გადარჩი,
მან ხალხი გააგელისა,
გასინჯე ცეცხლის ლაღარში
სიმაგრე ლექსად თქმელისა.

ვერ ნახო სიტყვის გარეშე
სხვა მოწოდება მაღალი,
ჰანგებით იანგარიშე,
ცხოვრების აყალ-მაყალი.

სიტყვა ტოლია ისართა,
მიზანში მოეკიდება,
დაწერე, როგორ იზარდა
ჩვენი თაობის დიდება.

და პაოლო იაშვილის ეს პოეტური მოწოდება თავის პროგრამად გაიხადა მომდევნო თაობის პოეტებმაც. მათ კი-
7. ა. თევზაძე

დეჲ უფრო მეტი მგზნებარებით აამაღლეს სამშობლოს საღი-
დებელი პოეზია და ხალხის გულში კიდევ უფრო მეტი ძა-
ლით აღაგზნეს პატრიოტიზმის დიადი იდეები. გამოჩენილმა
პოეტმა ირაკლი აბაშიძემ წარმტაცად ჩააქსოვა საქართველოს
ერთი კუთხის სიყვარულში მთელი სამშობლოს სიყვარულის
მაღალი გრძნობა, რომლითაც ჩვენც აღგვაგზნო და აგვაშ-
ღერა:

ამიერიდან აქ დავსახლდები,
ჩემი ქვეყანა არის გურია;
სტუმარს, მოყვარეს აქვე დავხვდები,
მე სხვა სამშობლო აღარ მწყურია.

ვიელი ბაშლიყით თავდახურული,
ვითომც წინაპარს უსახსოვრია;
ვიცხოვრებ, როგორც გლეხი გურული,
როგორც ძიმითელ კაცს უცხოვრია.

მაგრამ რა ვუყო ჩემს ტკბილ იმერეთს:
გეგუთს, ვარციხეს, აღისუბანსა;
ოქროს ბაეშეობას, სიზმრებს, სიმღერებს,
ყრმობას, ოცნებას თავისუფალსა.

იმ მთებს რა ვუთხრა, ცას შეჰიდებულს,
გაუთავებელ ზერებს და მაღლარებს...
კახეთს რა ვუყო, კახეთს დიდებულს,
დიდი ალაზნის ცვრიან ბაღნარებს.

რომელ ერთს ვუთხრა: შენ მეშეტები, —
ყველა დედაა, ყველა მკვიდრია,
ყველა ტრამალი, ეელი, ქედები
ერთი სიცოცხლე და სიმდიდრეა.

სამშობლოს სიყვარულის უკეთ გამოხატვაში, მკითხველ-
თა გულის პატრიოტული სულისკვეთებით აღგზნებაში, სი-
ხარულისა და მხნეობის შთაგონებაში ერთმანეთს ეჯიბრებიან
პოეტების სხვადასხვა თაობები. პოეტი იოსებ ნონეშვილი
თავისი ლალი ლექსით წარმტაცად ხატავს საქართველოს დი-
დებასა და მშვენიერებას:

ვაზის ძირში დარჩეული აკვანი,
სალამურის საამური კვნესა,
გმირობის და უკვდავების ზღაპარი,
ხალხში თქმული რუსთაველის ლექსად.

მამა-პაპის წმინდა სისხლით ნაბანი,
მზის სხივებით ანთებული მარად,
უფსკრულებში ჩანჩქერების ჩქაფანი,
მთებზე თოელი, ბულბულები — ბარად.

ზოგან ირმების ჯოგია,
ზოგან არწიენი ჰქრიან,
არის ასეთი ქვეყანა, —
მას საქართველო ჰქვია!

რევან მარგიანმა, სვანეთის დიდებული მთების შვილმა,
ბუნების შეუდარებელ ხატოვანებაში დაგვანახა სამშობლოს
ძალოვანება და მიმზიდველ პოეტურ სახეებში წარმოგვიდგინა იგი.

მამული ჩემი არის ზღაპარი,
გალაღებული ზღვა და ხმელეთი,
ხოხბის, ბულბულის თავშესაფარი,
განათებული ცისარტყელებით.

გვაქვს ყველაფერი შექმომფინარი,
გვაქვს წინაპართა ძველი ნუგეში:
შხარა, თეთნულდი, შხელდა, მყინვარი,
გარინდებული ცის სილურჯეში.

ზღვა განა მართლა მუდამ მშვიდია,
ხანდახან ისიც თავს იმპინარებს,
როგორც დედასთან, მასთან მიდია
და დედა გულში იკრავს მდინარეს.

აი კვირტიდან ეოწავს ნექტარი,
კვირტები თითქმის ტუჩებს მიწვდიან
ვარ ენგურივით დაუდეგარი
და არ ვიმღერო არ შემოძლია.

პოეტი ქალი ანა კალანდაძე ნაზი, კდემამოსილი, მაგრამ
ეუკაცური ხმის მქონე ლექსებით უგალობს სამშობლოს,

რითაც ადამიანთა გულებში აქსოვს მამულისადმი სიყვარუ-
ლის უფაქრეს გრძნობებს:

ქარი გომღერის ნანასა,
ზღაპარს გიამბობს ჰადარი...
ქენწამ ალერსით აშავსო
ეჭვებით ნაავადარი,
საქართველოო ლამაზო,
„სხვა საქართველო სად არი?“

ცა ვარსკვლავებით ინთება,
ცა არცა რისი სადარი...
მთვარე რომ ამობრწყინდება,
გული საფრენად მზად არი...

მინდვრები, ქართლის მინდვრები,
ქედები მხარგაშლილები...
მთაში ტყე დანაბინდები,
ტყეში ქორბუდა ირმები.

ლერჯი ბალახი მხარამდი,
მწყერი გოგმანობს ბალახში...
თეთნულზე თოვლი მარადი,
ვენახზე — მზე და ბაღახში.

რის ვარსკვლავები ხმაურით
აინთებიან ცათანი,
„ლდეს მოაწყდება ზღეაური
მეშვიდე ცაზე ატანილს...
„ლდეებში ჭიხვი დაფრთხება,
გორში იტირებს ატამი.

აქ დაიბადა „სულიკო“,
მზისკენ გაფრინდა „მერანი“,
მთათ ორბის ფრთები მოიხვეს,
ცაში ასულა ძერაი,
დაბლა შრიალებს მოლისებრ
ყანაი გაუყვლავი,
ფიქრს მისცემია ონისე,
ბახტრიონს მიდის ლულაი...

„საქართველოო ლამაზო,
„სხვა საქართველო სად არი?“

ასევე შთამაგონებელია მუხრან მაჭავარიანის პატრიოტული სიმღერა სამშობლოზე. იგი მომხიბლავი ფერებით გადმოგვცემს ჩვენს წარმტაც ბუნებას და მისგან გამოწვეულ სიხარულს, რომელსაც მისი ქვეყნის შვილები განიცდიან:

ვისაც უყვარს საკუთარი
სამშობლო და მინდორ-ველი,
ვინც არ უნდა იყოს იგი
ჩინელი თუ ინდოელი,

ვინც გლეხია, ვინც მეშაა,
ვინც სიმართლის მძებნელია,
საქართველო არ უყვარდეს
ყოვლად შეუძლებელია!

საქართველოსადმი უსიყვარულობა ყოვლად შეუძლებელია იმიტომ, რომ მისი მშვენიერება არ შეიძლება არ ხიბლავდეს და არ ატყვევებდეს ადამიანის გულს, რადგან, როგორც პოეტი ამბობს:

ფერდობებზე ნახირი ძოვს,
ვაზი კიგოს ეკონება,
ყორე-ყორე მაყვლებია,
მაგრამ რაღა მეყორება!

ტირიფებში წყარო მღერის —
იადონი გეგონება;
ისეთია, მე შენ გეტყვი,
მუშტარი არ ეუოლება.

სიტყვას ვიტყვი — გაიგონეთ
მეგობრისა მეგობრებმა;
— დაუკარით სალამური, —
წყალი თაფლი მეგონება!

— დაუკარით სალამური, —
ანწლი მარწყვი მეგონება!
— დაუკარით, — კოწახური
კახამბალი მეგონება!

და ყოველივე ამგვარი პოეტური ქმნილებების შემდეგ ერთგვარ შემაჯამებელ ხასიათს ღებულობს საქართველოს სა-

ხალხო პოეტის ი. გრიშაშვილის ელვარე სტრიქონები, რომელშიც სამშობლოს ბედნიერებით გამოწვეული ალტაცება ისმის:

ბედნიერებო, გამოდით გარეთ!
შეხედოთ ზეცას შუქმოციალეს.
ჩად მინდა წყარო, თუ არ ჩქეფს ცხარედ!
ჩად მინდა ევრხვი, თუ არ შრიალებს!

ო, დაილოცოს სამშობლო კერა!
დასტკბით, აფეთქდით, ლაღად, მგზნებარედ;
მე მხოლოდ თქვენი სიმღერა მჭერა!
ბედნიერებო, გამოდით გარეთ!

აი, სწორედ ამგვარი პოეტური შემოქმედებით შეიძლება ადამიანთა გულების აღგზნება და გატაცება, მათში სიხარულისა და მხნეობის შთანერგვა, ხალხის აღზრდა და წარმართვა საკაცობრიო მიზნისაკენ, სამშობლოს, ადამიანთა და მომავლის სიყვარულისაკენ. აი, ასეთ ნაწარმოებთა შემქმნელი პოეტები უყვარს ხალხს, აფასებს და სჯერა მათი. ამგვარი პოეზიაა, ხალხის გულში რომ ჩაუშვიალად გიზგიზებს და მის სულიერ ცხოვრებას ასპეტაკებს, ამაღლებს და აკეთილშობილებს.

ამიტომ ამაოა ბურჟუაზიულ იდეოლოგთა ყოველგვარი ცდები იმის დასამტკიცებლად, რომ მაღალმხატვრული ხელოვნება თითქოს ის არის, რომელსაც ხალხი ვერ გაიგებს და მის გრძნობებზე არ იმოქმედებს. ჩვენ კი გვგონია, ქეშმარიტ შემოქმედებას, ნამდვილ ხელოვნებას თეორიული შუამავლები არ სჭირდება. იგი თავისით იკვლევს გზას ხალხის უანგარო, მიუღდგომელი და მართალი გულისაკენ, ყოველგვარი განმარტებების გარეშეც ადვილად ეუფლება მასების გონებას, სულსა და გრძნობას და სამუდამო ადგილს იმკვიდრებს მასში.

•

როგორც ცნობილია, ბურჟუაზიული ესთეტიკა თვით-მიზნურ ამოცანას აკისრებდა ხელოვნებას და, რა თქმა უნდა, პოეზიასაც. „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“ — იყო მისი ლო-

ზუნგი, რომელსაც დეკადენტი პოეტები თავიანთ შემოქმედებაში სიტყვების უაზრო თამაშით ახორციელებდნენ და საზოგადოებას თავაზობდნენ აზრისაგან დაკლილი ფრაზების გროვას, გონებისა და გრძნობისათვის მიუწვდომელ „მხატვრულ სახეებს“. არისტოტელე აღნიშნავდა, რომ „გრძნობისათვის მიუწვდომელი საგანი არ შეიძლება იყოს მშვენიერი საგანი, ან ესთეტიკური საგანიო“, ხოლო ბუალო მწერლებს მიმართავდა: „სანამ წერას დაიწყებთ, აზროვნება ისწავლეთო“. აქედან ცხადია, რომ უაზრო პოეზიას არავითარი ღირებულება არ გააჩნია.

არისტოტელესა და ბუალოს ეს აზრები ჰქონდა უთუოდ მხედველობაში ილია ჭავჭავაძეს, როცა ამბობდა, რომ „სადაც აზრი არ არის, იქ ენა, რაც უნდა კარგი იყოს, სულ უქმია; მერე მე არსად გამოგონია, რომ უაზრო ენა იყოს სადმე. აზრი და მხოლოდ ერთი აზრი აძლევს ენას ენის მნიშვნელობას“. აზრის შთაგონება, გრძნობა-გონებაზე ზემოქმედება — აი პოეზიის და საერთოდ ხელოვნების დანიშნულება. „სადაც გრძნობა არ არის, იქ გონება ჩლუნგდება“ — ამბობს ბელინსკი.

თუ მწერალი, პოეტი და, საერთოდ, ხელოვანი მოწოდებულია ხალხის სამსახურისათვის და საამისოდ ბუნებისაგან მადლმოსილია, მაშინ მისი ზემოქმედება ხალხისათვის გასაგები, გრძნობისათვის მისაწვდომი, აზრის გამამდიდრებელი და გონების ამამალლებელი უნდა იყოს. აკაკი მწერალს მოუწოდებს: „თუ ხალხის სამსახური გინდა, მას თავის ენაზე უნდა ესაუბრო სადად, უბრალოდ, გასაგებად“. თვით აკაკის პოეზიის მაცოცხლებელი ძალაც სწორედ ისაა, რომ მისი პოეტური ენა ხალხისათვის გასაგებია, უბრალო, სადა, მაგრამ ამავე დროს გრძნობის წარმტაცი, გონების გამამდიდრებელი და სულის დამატკბობელია.

„მე ისეთი პოეტი მიყვარს, — ამბობს ფრანგი მწერალი ფრანსუა ფენელონი (1651—1715), — რომელიც მაღალს რასმე დასწერს, მაგრამ ისეთის უბრალო ენით, ისე ტკბილად, რომ ყოველმა კაცმა იფიქროს მეც შევიძლებდი ასეთი ლექსის დაწერასო“.

ჩერნიშევსკის თქმით „ხელოვნება... რაღაც არსებითს სარგებლობას უნდა ემსახურებოდეს და არა უნაყოფო სიამოვნებას“.

თუ ხელოვნება არაფერს ამბობს, თუ პოეზია გარკვეულ აზრს არ გამოხატავს, თუ მისი იდეები არაფრის მთქმელია ან დამახინჯებულია, მაშინ მას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, მისი არსებობა უაზროა და, მაშასადამე, უკვალადაც ქრება.

აქვე გვინდა მსმენელთა ყურადღება მივაქციოთ მწერლის და განსაკუთრებით პოეტის მუშაობის უდიდეს სიძნელეს და უჩვეულო თავისებურებას. ნამდვილი ხელოვნება, ჭეშმარიტი პოეზია შემოქმედის შინაგანი წვის, მისი სულიერი მღელვარების შედეგია. ამავე დროს, ის დაკავშირებულია დიდ შრომასა და ოსტატობასთან. ლექსი პოეტის სულში იბადება ცხოვრებისეულ შთაბეჭდილებათა საფუძველზე. სწორედ ამაზე ამბობდა დიდებული ლევ ტოლსტოი, რომ მწერალმა მხოლოდ მაშინ უნდა დაწეროს, როცა არ შეუძლია, რომ არ დაწეროს. თითქმის იგივე აზრი აქვს გამოხატული თავის შესანიშნავ ლექსში ტიციან ტაბიძეს, რომელიც ლექსის შექმნის პროცესს მეწყერის მოვარდნას ადარებს.

მე არ ვწერ ლექსებს, ლექსი თითონ მწერს,
ჩემი სიცოცხლე ამ ლექსს თან ახლავს,
ლექსს მე ვუწოდებ მოვარდნილ მეწყერს, —
რომ გაგიტანს და ცოცხლად დაგმარხავს...

ყოველი ხელოვანისათვის და, კერძოდ, პოეტისათვის, რა რჩემა უნდა, დიდი მნიშვნელობა აქვს სამუშაო პირობებს, მაგრამ თუ ნამდვილი პოეტის გულში ლექსის მეწყერი წარმოიშვა, იგი ყოველთვის იპოვის გზას და, თუ პატრონი სრულიად დაუდევარი არაა, მაინც დაიწერება. ხშირია შემთხვევა, როცა უეცრად დაწერილი, ან პოეტურად რომ ვთქვათ, უეცრად მოვარდნილი ლექსი ავტორს შემდეგ აღარ ახსოვს და სხვისი ნაწარმოებებით სწავლა სჭირდება.

პოეტის მუშაობის თავისებურება შეუდარებლად დახატად დიდმა აკაკიმ თავის უკვდავ ლექსში „პოეტი“.

ხან უგნური ვარ, ხან ბრძენი,
ხან არც ესა ვარ, არც ისა!
გარემოების საყვირი,
ხან მიწისა ვარ, ხან ცისა.

„ო მკითხვე, მნახო უგნურად.
ნურც გაიკვირებ ბრძნობასა:
სულ სხვა ჰყავს ხელისუფალი
ამ ჩემს გონება-გრძნობასა.

ეს გული, სარკედ ჰქეული,
ბუნების ნათავხელია;
მხოლოდ მის სახეს გიჩვენებთ,
რასაც შიგ ჩაუხელია;

ენაც მას ამბობს, რაც სმენას
სხვისაგან გაუგონია,
ან თვალს უნახავს და ჰქუას
გაუზომ-აუწონია.

თქვენ რომ გგონიათ, ის არ ვარ,
სხვებს რომ ჰგონიათ, არც ისა!
შუა კაცი ვარ, უბრალო,
ხან მიწისა ვარ, ხან ცისა!

(1886 წ.)

პოეტური ხელოვნება ძალზე რთული, მძიმე და დიდი ენერგიის მხარჯველი მუშაობაა. ამიტომ არის, რომ დიდ ხელოვნებას შეთავსება არ უყვარს და მას შემოქმედის თითქმის მთელი ცხოვრება ეწირება. სავსებით ჰემმარიტია კოტე მარჯანიშვილის თქმა, რომ „ნამდვილი და დიდი ხელოვანი შეიქნები მხოლოდ მაშინ, როდესაც ყველაფერს დათმობ ხელოვნებისათვის“. ეს, რასაკვირველია, უფრო ითქმის პოეტის შესახებ.

პოეტის უმძიმესი მუშაობა, მაგრამ ამასთანავე უტკბესაც, შესანიშნავად გამოხატა დალესტინის სახალხო პოეტმა რასულ გამზატოვმა თავის ერთ-ერთ საუკეთესო ლექსში „პოეზია“.

არსებობს შრომა, დასვენების ყველას აქვს ნება,
ლაშქრობის დროსაც ხომ იციან გზად წუთით ღვომა,

შენა ხარ ჩემთვის ლაშქრობაც და გზად შესვენებაც,
შენა ხარ ჩემი სიმშვილდეც და მონური შრომაც.

შენ იყავ ჩემი იავნანა, თელემდი ჩემს მკერდთან,
შენ იყავ ჩემი გაზაფხულის ლალი ოცნება,
შენ დაიბადე ჩემს კაბუჯურ ენებებთან ერთად,
ერთ მთელი ჩემი ყმაწვილური პატიოსნება.

როცა ყრმა ვიყავ, შენ მიმაჩნდი ალერსად დედის,
ახლა სატრფო ხარ ძვირფასი და თვალსაწეობა,
თუნდაც მოგხუცდეს, ქალწულოვით გაგიფრთხილდები,
რომ ჩემ შემდგომად ჩემი ფერფლის ხსოვნა ატარო!

მომეჩვენები ზოგჯერ თითქოს ხელის ჩიტს ჰგავხარ,
ფრთები ხარ ჩემი და ბრძოლაში იარაღი ხარ,
შენა ხარ ჩემთვის ყველაფერი სიმშვიდის გარდა.
და ქვეყანაზე შენებრ მაინც არვინ არ მიყვარს!

სად წყდება შრომა, დასვენების როდის მაქვს ნება?
სად არს ლაშქრობა და ხანდახან გზად წუთით ღკომა?
შენა ხარ ჩემთვის ლაშქრობაც და გზად შესვენებაც.
შენა ხარ ჩემთვის სიმშვილდეც და მონური შრომაც.

(თარგმანი ან. თევზაძისა)

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, პოეტის როლი საზო-
გადობრივ ცხოვრებაში მეტად მნიშვნელოვანი იყო ყოველ-
თვის; მას კიდევ უფრო დიდი შინაარსი მიეცა საბჭოთა სი-
ნამდვილეში, ჩვენს დიად სოციალისტურ ეპოქაში. საბჭოთა
ქვეყნის პოეტი კომუნიზმის მშენებელი ხალხის იდეური და
ესთეტიკური აღმზრდელია, ადამიანის სულის მშენებელი
ინჟინერია, მისი ფსიქოლოგიის მკვლელია, მისი ხასიათისა
და ნებისყოფის შემქმნელი, ფაქიზი გემოვნებისა და მაღალი
მორალის შთამაგონებელი, წინსვლაში ცხოვრების გზის გამ-
აფველია.

მწერლობის როლის ასეთი მაღალი შეფასება ანიჭებს
დღესაც სრულხმოვანებას დიდი ლენინის სიტყვებს, რომ
„ხელოვნება ხალხს ეკუთვნის, რომ იგი თავისი უღრმესი

ფესვებით მშრომელთა ფართო მასების თვით შუაგულს უნდა აღწევდეს. იგი გასაგები და საყვარელი უნდა იყოს ამ მასებისათვის. იგი უნდა აერთიანებდეს ამ მასების გრძნობას, აზრსა და ნებისყოფას, აღაფრთოვანებდეს მათ“. სწორედ ამიტომ პარტია და ხალხი მწერალს აფასებენ იმის მიხედვით „თუ რამდენად სწორად გადმოგვცემს ის ცხოვრებას, ეპოქის იდეებს, რა როლს ასრულებს მწერლის შემოქმედება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, რამდენად ეხმარება ის კაცობრიობის საზოგადოებრივ და მხატვრულ განვითარებას“ (ლენინი).

ამიტომ უადგილო არ იქნება თუ გავიხსენებთ უკედავი გორკის სიტყვებს: „ვადიდოთ მგოსნები, რომელთაც ერთი ღმერთი სწამთ მხოლოდ — ლამაზად თქმული, დაურიდალი, მართალი სიტყვა...“

ტექსტის სისწორის დადგენისათვის

ბევრ სიძნელესთან არის დაკავშირებული გარდაცვლილ მწერალთა, მით უფრო კლასიკოსების, თხზულებათა რედაქტირება და გამოცემა. მწერალს თავისი ნაწერები ან პირადი არქივი იშვიათად რჩება სრულ წესრიგში მოყვანილი. მათი შეგროვება და სათანადოდ დალაგება უმთავრესად მწერლის გარდაცვალების შემდეგ იწყება, მით უფრო, როცა გამოირკვევა, რომ მწერლის ლიტერატურული მემკვიდრეობა ფასდაუდებელი განძია შთამომავლობისათვის.

მწერლის შემოქმედებითი მემკვიდრეობის საფუძვლიანი შესწავლისა და გამოცემისათვის უპირველესი მნიშვნელობა აქვს თხზულებათა პირველ წყაროებს, პირველ რიგში — ხელნაწერებს, შემდეგ ავტორის სიცოცხლეში დასტამბულ ნაწარმოებებს, ან ცალკე წიგნად გამოცემულ კრებულებს, პირად წერილებს, რომლებშიც მწერალი თავისი ნაწარმოების ბეჭდვასთან დაკავშირებულ საკითხებს ეხება და სხვა.

მწერლის თხზულებების რედაქტირებისას, აუცილებელია ავტორის მთლიანი შემოქმედების ღრმა ცოდნა, რადგან ერთი ნაწარმოების შექმნის პროცესს შინაგანი ლოგიკური კავშირი აქვს მეორე ნაწარმოების მხატვრულ სტრუქტურასა და შედგენილობასთან. ამას გარდა რედაქტორს თვითონაც უნდა გააჩნდეს შემოქმედებითი ინტუიცია და ალღო.

სამწუხაროდ, ჩვენში ცოტა როდია ისეთი რედაქტორი, რომელიც მხოლოდ ხელს აწერს კლასიკოსის თხზულებათა ახალ გამოცემას და მასში მხოლოდ წინა გამოცემის ტექსტს მექანიკურად იმეორებს, რომლის სიზუსტისათვის უმთავრე-

სად კორექტორები აგებენ პასუხს; ნამდვილი რედაქტორობა თითქმის ისეთივე შემოქმედებითი პროცესია, როგორც თვით მწერლობა. ნამდვილი და გულმოდგინე რედაქტორი ზოგჯერ ერევა კიდევ მწერლის შემოქმედებითს პროცესებში და მარეგულირებელ როლსაც კი ასრულებს. ამ საკითხზე საგულისხმო წერილი გამოაქვეყნა პროფ. პროკლე კეკელიძემ (იხ. „ლიტერატურული გაზეთი“, 1962 წ. 23 მარტი № 13).

მწერლის შემოქმედებითს პროცესში ჩარევა იმას ნიშნავს, რომ ალლოთი მიხვდე და აღმოაჩინო ავტორის მიერ პირველ წყაროებში დაშვებული უნებლიე შეცდომები და იკისრო გასწორება.

საილუსტრაციოდ გვინდა მკითხველს გავახსენოთ ვაჟა-ფშაველას ლექსის „ღამე მთაში“ — ერთი სტროფი:

ხევი მთას მონებს, მთა — ხეესა,
წყალნი — ტყეს, ტყენი — მღინარეთ,
ყვავილნი — მიწას და მიწა —
თავის აღზრდილთა მცინარეთ.

ამ ფილოსოფიურ ლექსში დიდ კლასიკოსს დახატული აქვს ბუნების მოვლენათა ურთიერთკავშირი, ხევისა და მთის, წყლისა და ტყის, მიწისა და ყვავილების ურთიერთდამოკიდებულება („დამონება“).

ლექსის მხატვრულ კონსტრუქციას, ან ფრაზათა შინაარსობრივ ლოგიკას თუ დავაკვირდებით, ადვილად მივხვდებით, რომ ამ სტროფის მეოთხე ტაეპში (თავის აღზრდილთა მცინარეთ) შეცდომაა.

ამ სტროფის მხატვრული კონსტრუქცია დაფუძნებულია ბუნების მოვლენათა ურთიერთ დაკავშირების, ამ შემთხვევაში, ურთიერთ დამონების პრინციპზე. პირველ ტაეპში ერთმანეთს უკავშირდებიან — ემონებიან: ხევი და მთა, მთა და ხევი, მეორეში — წყალი და ტყე, ტყე და მღინარე ანუ წყალი; მესამე-მეოთხეში — ყვავილი და მიწა, დაკვირვებული მკითხველი ადვილად მიხვდება, რომ აქ უნდა იყოს ყვავილები, რადგან ამას მოითხოვს სტროფის შინაარსობრივი თუ სტრუქტურული აღნაგობა. სინამდვილეში კი სწერია მცინარეთ, რაც სრულებით არ ეგუება შინაარსს, რადგან მცინარე, შეიძლება იყოს მხოლოდ ადამიანი, სიცილი

მხოლოდ ადამიანის დამახასიათებელი თვისებაა. თუ შესაძლებლად მივიჩნევთ, რომ მესამე-მეოთხე ტაეპში მოცემულ დაპირისპირებაში ადამიანია ნაგულისხმევი, მაშინ სხვანაირად იქნება, კერძოდ მონებენ ყვავილნი მიწას, მიწა კი ადამიანებს, რაც სრულიად არ ეგუება სტროფის მხატვრულ აღნაგობას და რასაც არავითარ შემთხვევაში არ დაწერდა დიდებული ვაჟა, მით უფრო, როცა აღნიშნულ სტროფს მოსდევს ორე ტაეპი სწორედ ბუნების მოვლენებზე ადამიანის დამოკიდებულების შესახებ:

და მე ხომ ყველას მონა ვარ
პირზე ოფლგადამდინარე!

მაშ, რა უნდა იყოს სიტყვა „მცინარეთ“-ის ნაცვლად? უდოა, უნდა იყოს „მცენარეთ“. პოეტის თქმით, მონებს: ხე-ვი — მთას და მთა — ხევს, წყალნი — ტყეს და ტყენი — მდინარეთ ანუ წყალს, ყვავილნი ანუ მცენარეები — მიწას და მიწა კი — მცენარეებს ანუ ყვავილებს, ხოლო ყველა ამათ პოეტი ანუ ადამიანი.

საიდან მოდის ეს შეცდომა?

როგორც ცნობილია, ვაჟას ამ ლექსის („ღამე მთაში“) ხელნაწერი დედანი არ შენახულა. ამიტომ მის პირველ წყაროდ მიჩნეულია პირველი ბეჭდური დოკუმენტი. „ღამე მთაში“ პირველად გამოქვეყნდა 1890 წელს „ივერიაში“ (№ 185, 29 აგვისტო), სადაც სწერია „მცინარეთ“, რაც უთუოდ კორექტურული შეცდომაა, რითაც სავსეა მაშინდელი ჟურნალ-გაზეთები, „ივერიაც“ კი. ხოლო, ჩვენი აზრით, შეცდომა შეიძლება იწყებოდეს ასოთამწყობის თუ კორექტორის „კეთილი განზრახვიდან“ — რითმის კეთილხმოვნების დაცვის თვალსაზრისით: მდინარეთ — მცინარეთ. მათ უთუოდ იფიქრეს, რომ მდინარეთ და მცინარეთ ვითომ ვაჟას უნებური შეცდომაა და რითმის დისონანსი ააცილეს თავიდან.

მაგრამ ყველასათვის ცნობილია, რომ ვაჟას თავის ლექსებსა და პოემებში მრავლად აქვს ამგვარი დისონანსები. მისი თხზულებების სახელდახელო გადათვალეობის დროსაც კი ბევრი ასეთი რითმა აღვნიშნეთ. მაგალითად, სახეა — გახია („ხმა სამარიდან“) მქისესა — რქისასა — („აღუდა ქეთე-

ლაური“), მთვარეა — ღვარია. არეა — მკვდარია („ბახტრი-
ონი“) აისხა — გაეხსნა, მე რასა-გორასა („გველის მკამელი“).
ჩაეცინება — შაიგინება („გოგოთურ და აფშინა“), იძახებს —
შენს სახეს („სტუმარ-მასპინძელი“) და სხვა მრავალი. აქედან
ცხადია, რომ წარმოდგენილ სტროფში რითმები მდინარეთ
და მცენარეთ ვაჟასათვის სრულიად ბუნებრივია და ლექსის
მხატვრული კონცეპციითაც გამართლებული.

„ღამე მთაში“ „ივერიაში“ გამოქვეყნების (1890 წ.) შემ-
დეგ დაიბეჭდა ვაჟას თხზულებათა კრებულში 1899 წელს და
აღნიშნული სიტყვა მცინარეთ („ივერიის შეცდომა“) ავტორს
გაუსწორებია მცენარეთ-ალ (იხ. ვაჟა-ფშაველა „თხზულება-
ნი“, 1899 წ., გვ. 287). რამაც დაადასტურა ჩემი ეჭვი წარ-
მოდგენილ ტაეპში არსებულ შეცდომის შესახებ*.

აღსანიშნავია, რომ ვაჟას ლექსი „ღამე მთაში“, ისე, რო-
გორც მისი ბევრი სხვა ნაწარმოები, მუდმივი მასალა გახდა
სასკოლო სახელმძღვანელოებისათვის, რომელთა შემდგენ-
ლები ზოგჯერ სწორად ბეჭდავდნენ ამ სიტყვას, ე. ი. მცენა-
რეთ, ზოგჯერ კი ისევ შეცდომა მოსდიოდათ და მცინარეთ
სწერდნენ. მაგალითად, ცნობილ ქართველ პედაგოგსა და
სახელმძღვანელოს შემდგენელს ივანე გომელაურს თავის
„ქართველ მწერლებში“ მხოლოდ 1907 წლის გამოცემაში
უწერია სწორად მცენარეთ (გვ. 59), — დანარჩენი წლების
(1911, 1916, 1918) გამოცემებში კი ისევ „ივერიის“ შეცდო-
მაა განმეორებული. ამას გარდა, ი. გომელაურს სხვა შეცდო-
მაც აქვს დაშვებული ყველა გამოცემაში. აღნიშნული სტრო-
ფის მესამე ტაეპში პირველი სიტყვა ყვავილნი შეცვლილია
სიტყვით ყველანი-თ, რის გამოც სტროფი შემდეგნაირად
იკითხება:

* ვაჟას „თხზულებანი“, 1899 წელს გამოცემული, ნამდვილად, თხზუ-
ლებათა პირველი ტომია, ხოლო 1909 წელს გამოცემულ „ტრეკლებს“
უსაფუძვლოდ აწერია: „ტომი პირველი“, რადგან ამ უკანასკნელში შე-
სულია მხოლოდ ავტორის მიერ 1899—1909 წლებში დაწერილი ნა-
წარმოებები და 1899 წლის „თხზულებებთან“ შედარებით ძალზე უწეს-
ჩიგოდ არის გამოცემული.

ხევი მთას მონებს, მთა — ხევსა,
წყალნი — ტყეს, ტყენი — მდინარეთ,
ყველანი — მიწას და მიწა —
თაჲს აღზრდილთა მცინარეთ.

როგორც ვხედავთ, სრული დამახინჩებაა.

თითქმის ამგვარივე შეცდომაა მეორე ცნობილი პედაგოგის სერგი გორგაძის სახელმძღვანელოშიც („ჩვენი მწერლობა“), რომლის მხოლოდ 1919 წლის გამოცემაში სწერია სწორად „მცენარეთ“ (გვ. 192), დანარჩენ გამოცემებში კი, 1907 წლიდან მოყოლებული, ისევ „მცინარეთ“ სწერია. აქაც ბევრ ადგილას „ყვევილი“. „ყველანი“-თ არის შეცვლილი.

ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებთა კვალიფიციურად გამოცემა 1922 წლიდან დაიწყო. (შემდგენელი და რედაქტორი ალ. აბაშელი), რის შემდეგ ა. აბაშელმა პროფ. აკაკი შანიძესთან ერთად ათეული წლები მოანდომა ვაჟას თხზულებათა საფუძვლიან შესწავლასა და სისტემაში მოყვანას: ჟანრებად დალაგებას, ტექსტების გამართვას, შეცდომების გასწორებას და სხვა მრავალ საქმიანობას, რასაც კლასიკოსის თხზულებათა აკადემიური გამოცემის შრომატევადი საქმე მოითხოვს. ვაჟას ნაწარმოებთა სრული თუ ცალკეული კრებულების გამოცემა შემდეგ რამდენჯერმე განმეორდა ალ. აბაშელის, აკ. შანიძის, გ. ლეონიძის, გ. ქიქოძის და სხვათა რედაქტორობით, მაგრამ, მიუხედავად მათი დიდი ერუდიციისა და ვაჟას შემოქმედების ღრმა ცოდნისა, არც ერთმა არ მიაქცია ყურადღება ვაჟას ამ ერთ-ერთი გენიალური ლექსის — „ღამე მთაში“ — აღნიშნული სტროფის უსწორობას და ყველა გამოცემაში — აკადემიურში თუ რიგითში, სასკოლო თუ ცალკეულ კრებულებში, ყველგან „ივერიის“ შეცდომა მეორედება.

შეიძლებოდა ეს ამბავი არც კი გაგვეხადა ფართო მსჯელობის საგნად, რომ ვაჟას ათტომეულის აკადემიურ გამოცემაშიც იგივე შეცდომა არ მეორდებოდეს და ზემოთაღნიშნული უსწორობა უყურადღებოდ არ დაეტოვებინა აკადემიური გამოცემის სარედაქციო კოლეგიას. (იხ. ვაჟა-ფშაველა „თხზ. სრ. კრ.“ 1964, ტ I, გვ. 92).

ლექსის ამ ადგილის ციტირებისას არც კრიტიკოს-თეორეტიკოსებს (ალ. ქუთელია, ბ. დობორჯგინიძე) მიუქცევიათ

აქამდე ყურადღება და ვაჟას ფილოსოფიური კონცეპცია, რომელიც ამ ლექსშია მოცემული, რომ სამყაროს საფუძველი ბუნების მოვლენათა ურთიერთკავშირშია, ბუნდოვნად არის წარმოდგენილი აღნიშნული შეუსაბამო სიტყვის — მცინარეთ-ის გამო. ქართველ მეცნიერთა და მწერალთა შორის ვაჟასადმი მიძღვნილ წერილებში ციტირებისას, ეს სიტყვა სწორად აქვთ მოყვანილი ს. დანელიას, მ. ზანდუკელს, ს. ჩიქოვანს, დ. ბენაშვილს, რადგან მათ, ჩვენი აზრით, ეს ტაეპი ვაჟას წიგნებში დაბეჭდილის მიხედვით კი არ გამართეს, არამედ — სტროფის შინაარსის მიხედვით.

ასეთივე შეცდომებია რაფიელ ერისთავის ზოგიერთ თხზულებაში, რომელთა დედანი — ავტორისეული ხელნაწერი არ დარჩენილა. მაგალითისათვის გადავფურცლოთ მისი საყურადღებო ისტორიული პოემა „თამარიანი“.

„თამარიანი“ პირველად ცალკე წიგნად დაიბეჭდა ავტორის სიცოცხლეში 1888 წელს. მასში წარმოდგენილად ბევრი შეცდომაა: რითმების დამახინჯება, სიტყვათა გამოტოვება, სიტყვების შეცვლა ფონეტიკურად მიმსგავსებული სხვა სიტყვით, რასაც აზრის სრული გაუგებრობა მოსდევს. კორექტურულ შეცდომებზე ხომ ლაპარაკი ზედმეტია. და ყველა ეს შეცდომა სიტყვა-სიტყვით არის განმეორებული რაფიელ ერისთავის თხზულებათა 1935—39 წლების ოთხტომეულის აკადემიურ გამოცემაში.

რ. ერისთავის „თამარიანის“ 1888 წლის გამოცემაში, იმ თავში, სადაც მოთხრობილია ლაშას მიერ ელიზბართან შებმისა და ამ უკანასკნელის ხეზე მიკერის ამბავი, როცა ივანე და ლაშა წავიდნენ ელიზბარისათვის განაჩენის გამოსატანად, სწერია:

ერთი მობრუნდა, შესძახა
ელიზბარისა მცელებსა:
„— კარგად უყურეთ მაგ ხეპრეს
არ მოუფონოთ ხელებსა,

თორემ გახსომდეთ, დაგაძრობთ
სულ თითო-თითო წელსა?
რასაც გავაჩენთ, კაცს გიფრენთ...
ვინძლო არ აპყვეთ ტრელებსა.

ძნელი მისახვედრი არ უნდა იყოს, რომ ამ სტროფის უკანასკნელ ტაეპში არსებული სიტყვა „ტრედებსა“ ყოვლად უაზროს ხდის მის შინაარსს. იგივე სიტყვა ავტორისეულ ხელნაწერშიც რომ ეწეროს, მაინც უნდა მივხვდეთ, რომ ტრედებს აქ არაფერ შუაშია და ფონეტიკურადაც სრულადაა შეესაბამოა რითმაში. მაშ, რა უნდა იყოს? ამ სტროფის რათმებზე დაკვირვებით, უდავოა, რომ აქ უნდა იყოს ტრელეპია, რაც სავსებით გასაგებს ხდის ფრაზის შინაარსს.

მეცხრე თავის მეორე სტროფი იწყება:

შენს გზას შევცქერი, ვით კრავი
მზისაგან დანათენია,
ვიწვი, ვიდაგვი, ჩამოვდნი,
ვით ცვილი დანალენთია...

აქ ხომ რითმის ფონეტიკითაც და შინაარსითაც აშკარად ჩანს, რომ მზისაგან დანათენი კი არ უნდა იყოს, არამედ მზისაგან დანათენთი. ნუთუ ასეთი რამ რედაქტორმა არ უნდა გაასწოროს იმ საბაბით, რომ პირველ წყაროში ასე სწერია?

პოემის ოცდამეხუთე თავი რუსუდანისადმი მიწერილი წერილია, რომელშიც ყიასდინი აცნობებს სიდედრს, რომ მეუღლე არ ეკარება, ჩაკეტილა ოთახში და ტირის:

იქნება სხვა უყვარს ვინმე? —
თუ იცით და გამიმხილეთ,
ნუ მეკრძალებით სიმართლისთვის,
დროა თვალი ამხილეთ,

თუ არ ვიყავ თქვენი ღირსი,
აწ მისიძეთ, აწ მიწველეთ,
მცირედი რამ ყურადღება,
სიტკბოება მინაწილეთ...

ძნელი არ არის იმის მიხვედრა, რომ ამ სტროფის მექანე ტაეპში უნდა იყოს: „აწ მისიძეთ, აწ მიწვილეთ და არა — „მიწველეთ“.

„თამარიანის“ 1888 წლის გამოცემაში მრავალი ტაეპი, რომლებსაც აკლია მარცვლები. ზოგჯერ სიტყვებიც კი, რაც ყოველგვარი ლექსის ფორმისათვის და, მითუმეტეს, შაირისათვის, მოუთმენელია. მაგალითად, მეშვიდე თავის ოცდამეხუთმეტე სტროფი ასეთია:

ელისაბელი წამოდგა, გაუვითლდა,
როგორც ფოლია,
მას ელიზბარმა შეჰნიშნა: სევდა
რამ შეგწოლია,
შენი უძლება მასმინეს: ქარვად
შეგცელია ბროლია, —
მაგრამ თან წაუჩერჩულა: —
მკურნალი აქვე გყოლია..

რედაქტორმა განა არ უნდა შეასწოროს ამ სტროფის მეორე ტაეპის ბოლო სიტყვა „შეგწოლია“ „შემოგწოლიათი“, რითაც სტრიქონი შაირის ფორმაში ჩაჯდება?

სახლის ეზოში ღზინის დროს გლეხის ბიჭებმა ჭიდაობა გამართეს, რომელსაც გიორგი ლაშაც შეეერია. ამაზე გაწყრა რუსუდანი:

ქალებს მოესმათ ყვირილი, ვერ
სცნეს მიზეზი მისია,
რუსუდან სწყრება ლაშაზე, მისგან
გულდანაკლისია.
ბრძანებს: „ჩემმა ძმამ შექცევა სხვა
თუ ჰპოვა ღირსია,
ვლებური ბლლარძუნაობა აბა რა
საკადრისია?!“.

განა აშკარა არ არის, რომ სიტყვა ვერ აკლია მესამე ტაეპს? უნდა იყოს: ბრძანებს: „ჩემმა ძმამ შექცევა სხვა თუ ვერ ჰპოვა ღირსია“, და სხვ.

ბევრი ასეთი მაგალითის მოყვანა შეიძლება. საერთოდ რ. ერისთავის „თამარიანში“ ოცდაათზე მეტი ასეთი შეცდომაა, რაც მომდინარეობს ავტორის სიცოცხლეში გამოცემული ტექსტიდან და რაც შემდგომში გამოცემის რედაქტორმა უპრიტიკოდ მიიღო.

აღნიშნული და მსგავსი შეცდომები ჩვენ მიერ გასწორდა რაფიელ ერისთავის რჩეული ნაწერების ერთტომეულში („საბჭოთა მწერალი“, 1958 წ.).

ვაჟას „ლამე მთაში“-ის ზემოაღნიშნული ადგილი „მცინარეთ“ კი აუცილებლად უნდა გასწორდეს და დაიწეროს: „მცინარეთ“.

ჩვენ ერთად დავიწყეთ

ქურნალ „ჩვენი თაობის“ რედაქცია ერთგვარ შემთხვევებზე ცენტრად იქცა სამამულო ომის წინა წლებში სამწერლო ასპარეზზე გამოსული ახალგაზრდებისათვის, რომელთა უმრავლესობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწავლობდა. რედაქციის პასუხისმგებელი მდივანი, გამოჩენილი ქართველი პოეტი ალექსანდრე აბაშელი ნამდვილი გულისყურით ეკიდებოდა ჩვენს მიერ მოკრძალებით მიტანილ ნაწარმოებებს. მისი შინაარსიანი საუბრები პოეზიის რთულ საკითხებზე პოეტური შემოქმედების საიდუმლოების ერთგვარი ამოხსნა იყო ჩვენთვის. რედაქციაში ყოფნისას უნივერსიტეტში თუ გარეშე ლიტერატურის კითხვით მიღებულ ჩვენს ცოდნას თითქოს პოეტური შარავანდედი ემატებოდა. „ჩვენი თაობის“ რედაქციამ ბევრი ახალგაზრდა მწერალი დაგვაახლოვა ერთმანეთს.

არ შევცდები, თუ ვიტყვი, რომ „ჩვენი თაობის“ ირგვლივ თავმოყრილი ახალგაზრდა მწერლები ერთ-ერთი უძლიერესი და მრავალრიცხოვანი ჯგუფი იყო იმ ლიტერატურულ თაობებს შორის, რომლებიც კა საქართველოში სამოღვაწეო ასპარეზზე საბჭოთა პერიოდში გამოსულან. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ჯგუფის ერთი ნაწილი სამამულო ომში და უდროო სიკვდილითაც ადრე დაიღუპა, მან მაინც ძლიერი სიტყვა თქვა ქართულ საბჭოთა პოეზიაში.

ამ თაობის ერთ-ერთი წარმომადგენელი ვლადიმერ უბილავა იყო. ჩვენ სიჭაბუკის პოეტური მეგობრები ვიყავით.

იგი მაღალი იყო, ახოვანი, ცოტათი მოუქნელი ტანი ჰქონ-

და. ხმაურიანი სიცილი იცოდა; როცა იცინოდა, თითქოს მკერდი ეხსნებოდა და გულის ყველა ფიქრს ერთბაშად დაინახავდით.

გულუბრყვილო, გულალალი თუ მიამიტი... არ ვიცი, რომელი სიტყვა ვიხმარო. მგონი სამივე რომ შეერთდეს და ერთ სიტყვად იქცეს, მხოლოდ მაშინ დაიხატება მისი ხასიათი.

ცამდე მართალი კაციაო, რომ იტყვიან, სწორედ ასეთი იყო ვლადიმერ უბილავა.

უნივერსიტეტში ლექციებზე შეუმჩნევლად დადიოდა, გაპრანჭულ სტუდენტებს ერიდებოდა, ღარიბულად ეცვა, მაგრამ ამას სრულიად არ ღარდობდა, ოღონდ წიგნები ეკითხა. პოეზიაზე ეფიქრა და სხვა ბედნიერებას არ ესწრაფვოდა. ხშირად მთელ ღღეებს კიროვის სახელობის პარკში ატარებდა, იჭდა ან იწვა მყუდრო ჩეროში შეფარებულ სკამზე, მტკვრის ხეობაში გაფენილ თბილისს გადაჰურობდა და ლექსებზე ოცნებობდა. სადაც არ უნდა შეგვეხედროდა, გაგვაჩერებდა და მგზავრთა შეუმჩნევლად თავის ახალ ლექსს წაგვიკითხავდა; სინჯავდა, მოგვეწონებოდა თუ არა.

საერთოდ, ძალზე მორცხვი იყო, მაგრამ ჩვენთან, შეჩვეულ მეგობრებთან, ლექსს სრული სითამამით კითხულობდა და გრძნობდი, რომ მისი წარმოთქმული სტრიქონი უფრო დამაჯერებელი, უფრო ნათელი იყო.

ერთხელ, მგონი, 1938 წელს, უნივერსიტეტთან შემხვდა, ჭადრების ხეივანში. მკლავზე ხელი წამავლო, ახალი ლექსი უნდა წაგიკითხოო, მითხრა და ეზოში შემიყვანა. მყუდროში ვარაზის ჩაღრმავებულ ხევს გადავადექით. უბიდან ფურცელი ამოიღო და წამიკითხა ახალი ლექსი „მეგრული ნანა“. მე იგი ძალიან მომეწონა; ფურცელი გამოვართვი და მეც წავიკითხე. რაც შემეძლო, მხატვრულად. მართლაც რომ კარგი ლექსი იყო. მისახსოვრე-მეთქი, ვთხოვე. არ გამაწბილა. იმ ფურცელს ახლაც სიყვარულით ვინახავ. ვლადიმერმა ის ლექსი მალე გამოაქვეყნა ოდნავ შესწორებული. მე კი მგონია, ის პირველი ვარიანტი სჯობს. აი ისიც:

„სისა! ტურა შოდის ნანა,
მოლაჟებს ტყიდან დათვი,
მელიები ველზე ჰანან,

გზას დაარტყა მგელმაც თათი, —
სისა ტურა მოდის ნანა.

დაიძინე მახარია,
რა ხანია შემობინდლა,
გარეთ ქარის ჭახანია,
შინ სინათლეს აციმციმდა, —
სისა ტურა მოდის ნანა.

აბარჩხალდი დილით ისევ,
გაახილე ქორთა თვალი,
მზეც იფუთქებს მოგიზგიზე,
დაგეფრქვევა მხრებზე ლალი, —
სისა ტურა მოდის ნანა.

გამეზარდე გმირი ეჟი,
აგვამლერე, გაგვახარე,
იყუაილე ჩვენს დიდ ბალში
და ეარდები დაგვაყარე, —
სისა ტურა მოდის ნანა.

მაშ იყუჩე, მახარია,
რახანია შემობინდლა,
გარეთ ქარის ჭახანია,
დაიძინე, თორემ მინდვრად, —
სისა ტურა მოდის ნანა“.

ვლადიმერ უბილავა უფრო ხშირად „ჩვენს თაობაში“ იბეჭდებოდა, უნივერსიტეტში გამართულ პოეზიის საღამოებზე ლექსების კითხვით გამოდიოდა. გატაცებით მუშაობდა პოემაზე „ტობავარჩხილი“. იმ პერიოდში სადმე შეხვედრისას მთელ თავებს წაგვიკითხავდა და ჩვენი კმაყოფილებით დამშვიდებული არხეინად გასწევდა კიროვის პარკისაკენ, რათა პოემის შემდეგ თავებზე განმარტოებულად ეოცნება და ემუშავა.

სამწუხაროდ, ელ. უბილავას ცალკე წიგნი არ მოსწრებია. ოქნა ზევრი ქაბუკი მგოსნის ფიქრებს შეაკვეცა ფრთები. ომ-ს დამთავრების ათი წლის შემდეგ მე მხვდა წილად მისი ლექსთა პირველი კრებულის რედაქტირება და გამოცემა, რომელსაც მისივე ერთ-ერთი ლექსის სათაური — „ლეღვას ბობოქარს“ — დაეარქვა სახელად („საბჭოთა მწერალი“

1955 წ.) მიხაროდა, მეგობარი პოეტის გამომზეურებაში წილი რომ ჰქონდა.

ბედმა თუ უბედობამ უდროოდ დაგვაშორა ერთმანეთს პოეტური სიჭაბუკის მეგობრები, მაგრამ ის მაინც არასოდეს დამვიწყებია. შეიძლება ითქვას, ზედმეტადაც კი მახსოვდა: საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში ვლადიმერის უმცროს ძმას, ცნობილ მწერალსა და ჟურნალისტს ელიზბარ უბილავას, თითქმის ყოველ შეხვედრისას, ჩემდა უნებლოედ, სულ ლადოს ვეძახდი. ბოლოს ელიზბარმა ხუმრობით დამტუქსა: — ძალიან მიხარია ჩემი ძმა რომ ასე გახსოვს, მაგრამ მეც მსურს: როგორმე გამიხსენო.

მე და ელიზბარი მაინც ლადოს სიყვარულმა დაგვამეგობრა. ვლადიმერ უბილავა მართლაც მუდამ მახსოვს, როგორც გულალალი და მართალი ჭაბუკი, რომლის პოეტური ფიქრები უდროოდ ჩააქრო უსამართლო ომის უღმობელმა კანონმა.

1965 წ.

წმინდა იდეალებით გამსჭვალული მეგობრობა

სახელოვან ქართველ მწერალს შალვა ნიკოლოზის ძე დადიანს ბევრი მეგობარი და პატივისმცემელი ჰყავდა. მისი ხანგრძლივი ცხოვრება და მოღვაწეობა აღსავსე იყო გამოჩენილ მწერლებთან, სცენის ოსტატებთან, მუსიკოსებთან თუ სხვა პროფესიის ადამიანებთან ურთიერთობის, შეხვედრის, მოგზაურობისა და ლალობის შემთხვევებით. შალვას მეგობართა გალერეა მდიდარი იყო უცხოელი, რუსი, უკრაინელი თუ საკუთრივ ქართველი თვალსაჩინო ადამიანებით, ვისთან არ ჰქონია მას მიწერ-მოწერა, სად და ვისთან არ გადაუღია სურათი, ვისზე არ წარმოუთქვამს სიტყვა და ვისთვის არ გაუზიარებია თავისი აზრი.

ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში, მხატვრულ ნაწარმოებებს გარდა, უხედაა გაბნეული შალვას წერილები, გამომხატულებები, გამონათქვამები და შენიშვნები; ქართული თუ მოძვერესპუბლიკების ფოტოატელიები სავსეა შალვას პირადი თუ ჯგუფური სურათებით: საბჭოთა კავშირის მრავალ ოჯახში არსებობს მის მიერ მინაწერი პირადი წერილები, მაგრამ არ გინდა მათი აღმოჩენა და შეკრება?

ვფიქრობ, ამ სიძნელეს დრო და ენერგია დასძლევს, ყველაფერი მოიძებნება, აღმოჩნდება, შეიკრიბება კიდეც, და შალვა დადიანის მხატვრულ თხზულებათა ტომები გამდიდრდება მისი საუბრნალგაზეთო წერილებითა და ეპისტოლარული შემკვიდრეობითაც.

ამჟერად ჩვენ გვინდა მკითხველს წარუდგინოთ შალვა დადიანის საკმაოდ აღრინდელი ორი პირადი წერილი, რომლებშიც ნათლად ჩანს მისი პოლიტიკურ-პატრიოტული შეხედულებანი და მოქალაქეობრივი კეთილშობილური თვისებები. ეიდრე აღნიშნულ წერილებს გავეცნობოდეთ, საჭიროდ მიგვაჩნია ცოტა რამ ეთქვათ მათი აღრესალების შესახებ, რათა უფრო გასაგები გახდეს წერილთა შინაარსი და მნიშვნელობა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შალვა დადიანი მდიდარი იყო მეგობრებითა და პატივისმცემლებით, მაგრამ, რა თქმა უნდა, არ შეიძლებოდა ყველას ერთნაირი ადგილი სჭეროდა მის გულში, ყველასადმი ერთგვარად გულწრფელი და გულახდილი ყოფილიყო და თავისი სულიერი ტკივილები თუ სიხარული ერთნაირად გაეზიარებინა ყველასათვის. სწორედ მის განსაკუთრებულად ახლო მდგომ მეგობრებიდან ერთი პირველთაგანი იყო თვალსაჩინო ქართველი ინტელიგენტი და საზოგადო მოღვაწე ნიკოლოზ (კოკინია) დგებუაძე.

ნიკოლოზ ალექსის ძე დგებუაძე წარმოშობით ქვემო იმერეთის შესანიშნავი კუთხიდან — სოფელ ლანირიდან იყო. მეცხრამეტე საუკუნის ოთხმოციან წლებში, როცა იღვიძებდა ქართველი ხალხი და სწავლას მოწყურებული ახალგაზრდობა ევროპისაკენ მიილტვოდა ცოდნის შესაძენად, ნ. დგებუაძე ქუთაისის კლასიკური გიმნაზიის დამთავრების (1883 წ.) შემდეგ საფრანგეთს გაემგზავრა სწავლის გასაგრძელებლად. ეს ფაქტი იმდენად იშვიათი და სასიამოვნო იყო იმ დროს, რომ გაზეთმა „ივერიაში“ კი აღნიშნა თავის „ახალ ამბებში“: ოდესიდან გვწერენ: რომ ამ დღეებში ოდესაში გამოიარა გავლით ორმა ქართველმა ახალგაზრდამ, რომელნიც საფრანგეთში წავიდნენ „აგრონომიის შესასწავლად. ერთი იყო ნ. დგებუაძე და მეორე გ. ჟურულიო („ივერია“ 16/10. 223 1886 წ.).

ნ. დგებუაძე 1889 წელს ამთავრებს ქალ. მარსელის სოფლო-სამეურნეო აკადემიას, ღრმად განათლებული და მოწინავე იდეებით გამსჭვალული უბრუნდება მშობლიურ სოფელს. ნ. დგებუაძის მოქალაქეობრივ მიზანს შეადგენდა თავისი ენერგია და ცოდნა სამშობლო ქვეყნის მეურნეობის

გაუმჯობესების საქმეს გამოდგომოდა. ამ მიზნით მან სოფელ ღანიშში მოაწყო პირადი ბალი-ფერმა, რომელიც სოფლის მეურნეობის განვითარების საქმეში იმავე მიზნებს ემსახურებოდა, რასაც მეზობელ სოფელ დიდჩიხაიშში მეცხრამეტე საუკუნის გამოჩენილი პუბლიცისტისა და საზოგადო მოღვაწის ნიკო ნიკოლაძის მიერ გაშენებული მამული. ნიკო ნიკოლაძეს და ნ. დგებუაძეს ახლო მეგობრობა ჰქონდათ არა მარტო როგორც ქართველ პატრიოტ მოღვაწეებს, არამედ როგორც საზოგადო მნიშვნელობის მქონე მეურნეობის ფერმების მომწყობთ, ურთიერთს უზიარებდნენ და ახმარდნენ ერთმანეთის გამოცდილებასა და მიღწევებს.

ნ. დგებუაძემ უცხოეთიდან გამოიწერა საუკეთესო ზეხლის ნერგები და თესვები და თავის ბაღში მოშენებისა და გამრავლების შემდეგ უსასყიდლოდ ურიგებდა მშრომელ გლეხობას, რათა თავიანთ კარმიდამოში გაეშენებინათ. ნ. დგებუაძემ საქართველოში პირველმა შემოიტანა ბევრი ისეთი ჯიშის მცენარისა, რომელიც მანამდე არ ყოფილა. მაგალითად, იტალიური იასამანი, გულაბი მსხალი, კაკლის რამდენიმე ჯიშის, იაპონური ატამი და ხურმა, მანდარინი, ლიმონი, გრეიპფრუტი და სხვა მრავალი. მან პირველმა შექმნა ტრიფოლიტის ბუჩქებიდან ცოცხალი ღობე, რომელიც ახლაც ფართოდაა გავრცელებული, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოში.

ნ. დგებუაძის აგრონომიული ცოდნისა და ფიზიკური მუყაითი შრომის შედეგად თავისი ფერმა-ბაღი 3—4 წელიწადში ნამდვილ წალკოტად იქცა, რომელსაც ერთსულოვნად იწონებდა ყველა მნახელი. 1891 წლის გაზეთი „ივერია“ თავისი კორესპონდენტის (ილ. ჭავჭავაძე) ვრცელ სტატიასაც კი აქვეყნებს ამ მშვენიერი ფერმა-ბაღის შესახებ, „სასიხარულოდ ჩვენდა, — ეკითხულობთ აღნიშნულ სტატიაში, ამ ბოლო დროს ჩნდება ჩვენს ქვეყანაში თითო-ოროლა ამისთანა. რკენი ვის სამკალოთ, ფერმები... ქვემო იმერეთში სოფელ ჩიხაიშს ამისთანა ფერმა გაუშენებია ბ-ნ ნიკოლაძეს და მეორე უფრო პატარა ფერმა ს. ღანიშს ნ. დგებუაძეს. ორივე სასიამოვნო სანახავია და სასარგებლო ყოველის ჩვენებურის მეურნისათვის. გარდა იმისა, რომ ეს ფერმები ავრცელებს

სოფლებში უკეთესს ხეხილის ნამყენებს და თესლეულობას, მათ შეიმუშავეს მოვლის წესები, თვით ფერმის პატრონების მაგალითს ბევრი მეზობელი თავადი აზნაური მუშაობას მიუჩვევია... საცა მივედი ამ სოფელში, თითო-ორიოლა რამ ყველას გადმოუღია მოხსენებულ ფერმებიდან. ხშირად სჯიან, ბაასობენ სამეურნეო საგნების შესახებ და ამის მიზეზს სულ იგივე ფერმები აძლევს ყველას. იმისთანა ყმაწვილებს დაუწყიათ თავის ხელით მუშაობა ახლა, რომ ფრჩხილების წმენდის, ჭამის და ძილის მეტი არა გაუკეთებიათ რა თავის სიცოცხლეში. ორ-სამ სოფელში რომ თითო ამისთანა ფერმა გაჩნდებოდეს, მეურნეობის ბედი გამობრუნდებოდა ჩვენს ქვეყანაში“.

„ივერიის“ ასეთი ფართო გამოხმაურება იმის ნათელი დადასტურებაა, თუ რა სახალხო და საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ჰქონია იმ დროს ნ. ნიკოლაძისა და ნ. დგებუაძის ფერმა-ბალებს ჩვენს ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის ახალ, მეცნიერულ საფუძველზე განვითარებული გზით წარმართვისათვის. ნ. დგებუაძე თავისი ბალის ექსპონატებს ხშირად გზავნიდა რუსეთის სხვადასხვა ქალაქებში მოწყობილ ვაიოფენებზე, საიდანაც მრავალი ოქროს მედალი და სიგელები ჰქონდა მიღებული.

თავის სამეურნეო საქმიანობასთან ერთად ე. დგებუაძე პრესაშიც მონაწილეობდა აგრონომიული თუ სხვა ხასიათის სტატიების გამოქვეყნებით. მეტად მნიშვნელოვანი იყო იმ დროს უურნალ „მეურნეში“ გამოქვეყნებული მისი ვრცელი წერილი „ვენახის გასხვლა და მისი გავლენა ფილოქსერაზე“ („მეურნე“, 1895 წ. № 12, 13, 14, 15) წერილში აღნიშნულია ფილოქსერას დამლუპველი მავნებლობა ვაზის მიმართ და ავტორი მევენახეებს ურჩევს, რომ საჭიროა გადაუდებელი ღონისძიებანი ფილოქსერას წინააღმდეგ. ერთი ასეთი ღონისძიებაა ვენახის გასხვლა სათანადო წესების დაცვით. ავტორს მოჰყავს ამერიკისა და იტალიის მევენახეთა მაგალითები. ნ. დგებუაძემ ერთ-ერთმა პირველმა ურჩია ქართველ მევენახეებს, რომ აუცილებელია ამერიკული ვაზის ძირზე დამყნა, რადგან მხოლოდ იგი უძლებს ფილოქსერასო. აღ-

ნიშნული წერილი სხვა მრავალ ამგვარ დარიგებებსა და ახსნა-განმარტებას შეიცავს.

საკმაო სისრულით ახასიათებს თავად აზნაურთა ფუქსავატურ ცხოვრებას ნ. დგებუაძის მეორე ვრცელი წერილი, იმავე ჟურნალში დაბეჭდილი. ავტორი მოურიდებლად კიცხავს თავად-აზნაურობას ზარმაცობისა და უქნარობისათვის, რაც იმ დროს ჩვენი მეურნეობის ჩამორჩენილობის ერთ-ერთ მიზეზად მიაჩნია. წერილში ვრცლადაა აღწერილი თავად-აზნაურთა მუქთასორული ჩვეულებები, უდროო დროს სტუმრობა, ქეიფი, კარტის თამაში და მიუთითებს, რომ საჭიროა მათ წაბაძონ მშრომელ გლეხობას, რომლებიც უკეთ ცხოვრობენ, რადგან შრომობენო.

აი, ერეკლე ადგილი აღნიშნული სტატიიდან:

...ხშირად შეხვდებით დაღარიბებულს, ნივთიერად ძლიერ დაცემულს თავადს, აზნაურს, რომელიც იძულებულია თავისი სარჩო, თუ არა ერთი წლის, ნახევრის მაინც დაამუშაოს თავისს რამდენიმე ქცევაზე. იმ ზომამდე სათაკილოთ და სამარცხვინოთ მიაჩნია მუშაობა, რომ თუ ნაცნობმა მისივე ხარისხისამ შემთხვევით, მუშაობის დროს მგზავრად გაუარა, თოხს შორს გადააგდებს და პაპიროსს დაუწყებს კეთებას: „არ გეგონოს ემუშაობდი, არა, მამულის დასათვალიერებლათ გეახელი, ბიჭებს ხომ რამე არ გაუფუქებიათ!“ ვაი ამისთანა პატივს და ვაი ამისთანა ამპარტავნებს!.. ამისთანა უკუდო ამპარტავნობა და უქმობა უფრო სამარცხვინო და საზიზღარი უნდა იყოს, მით უმეტეს, რომ ეხლა იმისთანა დროში ვართ, რომ თუ ხელი არ გავანძრიეთ, არ ვიმუშავეთ, ჩვენი თანა საცოდავი არსება არა მგონია დედამიწაზე მოიძებნოს... წავიდა დრო უქმობისა, დიდკაცობისა, ქორ-მიმინო-მწევარ-მეძებრებისა! იმ საუკუნემ ჩაყლაპა, დაეუჯეროთ (ალბათ დავაჯეროთ ა. თ.) თავს, რომ უსაქმობა არას მოგვიტანს... ისევე სჯობს ხელი მიწაში გვექონდეს დასერილი, ვიდრე სინდისი უსაქმურობით და ხანჯალი ძმის სისხლით... (ნ. დგებუაძე, „ჩვენი დღის ვარამი“, ჟურნალი „მეურნე“ 1895 წ. № 23) რა თქმა უნდა, თავად-აზნაურობას რაც უნდა ბეჯითად ემუშავა ფიზიკურად, ჩვენი ქვეყნის კერძო მესაკუთრულ, ჩამორჩენილ მეურნეობას ვერას უშველიდა და გადაგვარებულ

თავად-აზნაურთა შეგონება, მშრომელ გლეხებს მიბაძეთო, მგლის თავზე სახარების კითხვას ნიშნავდა, მაგრამ ნ. დგებუაძის აღნიშნულ წერილს იმ დროს მაინც პროგრესული მნიშვნელობა ჰქონდა.

საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში ნ. დგებუაძე აქტიურად ჩაება სოციალისტური სოფლის მეურნეობის აღმავლობის საქმეში და მრავალი წლის განმავლობაში მუშაობდა სასოფლო-სამეურნეო ორგანიზაცია-დაწესებულებებში, სადაც უანგარო და ენერგიული შრომით მნიშვნელოვანი წვლილი შეჰქონდა, როგორც ღრმად განათლებულ და დიდი პრაქტიკული გამოცდილების მქონე აგრონომს.

ნიკოლოზ დგებუაძე ამასთან ერთად იყო შეუდარებელი მომღერალი და თავისი თანამედროვენი მოხიბლული ჰყავდა გულში ჩამწვდომი ტენორით. იგი ათეული წლების მანძილზე მონაწილეობდა ქართულ ხალხურ პირველხარისხოვან გუნდებში, როგორც სოლისტი და მის მიერ შესრულებული ბევრი სიმღერა — რომანსი სამაგალითოდ ითვლებოდა იმ დროის მუსიკის მოყვარულ საზოგადოებისათვის. ნ. დგებუაძის შესრულებით სამ ათეულზე მეტი სიმღერაა ჩაწერილი გრამფირფიტებზე, რომლებიც გავრცელებულია ჩვენში, რუსეთსა და უცხოეთშიც.

აი სწორედ ეს ადამიანი იყო შალვა დადიანის უახლოესი მეგობარი, რომელსაც მწერალმა რევოლუციის წინა პერიოდში მისწერა ქვემოთ მოყვანილი ახალი ცხოვრების მოლოდინით აღტაცებული, კეთილშობილური განცდით გამსჭვალული ბარათი.

მაგრამ საჭიროდ მიგვაჩნია, აქვე აღვნიშნოთ შალვა დადიანის ბიოგრაფიისათვის ერთი საგულისხმო შტრიხი, რამაც სულიერად ერთმანეთს მკიდროდ დააკავშირა ეს ორი პატრიოტი მოღვაწე.

ბევრს ჰგონია, რომ შალვა დადიანის ცხოვრების გზა ყოველთვის ვარდმოფენილი იყო და თითქმის მის გულს არავითარი დარდი და განსაცდელი არ მიკარებია. მაგრამ ამ ბუნე-

ბით ლალ ადამიანსაც ჰქონდა მწარე განცდებით აღსავსე სევდიანი დღეები.

მოვეუსმინოთ მის ერთ ბიოგრაფს:

„...1907 წელს შალვამ გადასწყვიტა სიყრმის ოცნების განხორციელება და საზღვარგარეთ გაემართა. მას ეხმარებოდა ბებუის და, ელისაბედ აბაშიძის ასული, მეუღლე იმერეთის თავად-აზნაურთა წინამძღოლის ნიჟარაძისა. მაგრამ შავ ბედს არც აქ ეძინა და შალვამ ოდესაში შეიტყო, რომ ეს მისი ერთად-ერთი ნუგეშიც გამოეცალა ხელიდან. ოდესიდან, ნაშიშპილვეი და გაწამებული, რის ვაი-ვაგლახით ისევ სამშობლოში დაბრუნდა. რიონის საღვურზე მას შეხვდა მისი მეგობარი კოკინია ღვებუაძე. შეიტყო მისი უმწეო მდგონარეობა და თავის სახლში წაიყვანა ქუთაისში, სადაც სრულს მის ხარჯზე გაატარა ერთი წელიწადი.

ამგვარად, შალვა დადიანმაც განიცადა შავბედითი „ვალდებულება“ ქართველი მოღვაწისა, ე. ი. უგზო-უკვლოდ, უპატრონოდ, სიმშოლსა და სიცივეში წანწალი იდეალის ძიებაში, რომელიც საბედისწერო ხვედრია ჩვენი ქვეყნის საზოგადო მოღვაწეებისა“. (ნ. კურდღელაშვილი — ნარკანის შესავალი წერილი, შალვა დადიანის „პიესები“ ტ. I, სახელგამი, 1923 წ., გვ. 23).

ამ ამბის შემდეგ შალვა დადიანმა მრავალი მნიშვნელოვანი რამ გააკეთა ქართულ თეატრსა და მწერლობაში: ბევრი სახელმოხვეჭილი პიესა შესძინა ქართულ დრამატურგიას, მრავალი თვალსაჩინო როლი განასახიერა სცენაზე და კიდევ უფრო მეტი შესანიშნავი მოთხრობა, თარგმანი თუ წერილი გამოაქვეყნა. მან შექმნა ქართველ მსახიობთა მოგზაური დასი და აგრეთვე დიდხანს მოღვაწეობდა ბაქოს ქართული დასის რეჟისორად და მსახიობად.

და აი, თეატრალურ თუ ლიტერატურულ შემოქმედებით სიმწიფეში შესული შალვა დადიანი, უაღრესად გახარებული თავისუფლების მომტანი რევოლუციის მოახლოებით, პატრიოტული იმედებით აღვსილი, თავის სულიერ განცდებს ბაქოდან გამოგზავნილი ბარათით უზიარებს სიკაბუკის მეგობარსა და იდეურ თანამოაზრეს ნ. ღვებუაძეს.

„ჰოკო! ღღეს, როდესაც სხვათა შორის ჩვენ საყვარელ

სამშობლოს ესეთი დიადი ღლეები უთენდება, როდესაც სულ ადვილად შეიძლება მოიპოვოს პოლიტიკური თავისუფლება და დარწმუნებული ვარ მოიპოვებს კიდევ — ... ამ ღროს შენ გამახსენდი ხელ-ახლა, საყვარელო კოკინია!

მართლა, შენც ხომ ჩვენთანა ხარ? — ჩვენთან, რომელნიც ასე გულით მოველოდით საქართველოს აღდგენას, რომელნიც იმიტომ ვწვალობდით, იმისათვის ვჯახირობდით ცხოვრებაში (ზოგი მეტათ, ზოგი ნაკლებ), რომ ეს ღლე მოგვსწრებოდა, მოგვეახლოებინა ეს წუთი, ეს გადამქრელი ხანა ჩვენი ქვეყნის ბედისა... დარწმუნებული ვარ შენი გული ჩვენთან ერთად შეთანხმებულათ სცემს და მით უფრო მიხარია ეხლა გითხრა:

რა მადლობელი ვარ შენი!

არ ვიცი მითქვამს თუ არა: იმ ღროს, როდესაც ჩემს საპირადო ცხოვრებაში ერთგვარი ჩამოხრელების ხანა იყო დამდგარი, როდესაც ექვით აღვსილი, მომავლისკენ უიმედოთ გამომზიარალი რუსეთიდან ჩამოველ სამშობლოში და არავითარი სხივი სამეგობრო, მანუგეშებელი მე აქ არ მომელოდა, შენ გამომიწოდე ძმური ხელი, შემვივრდომე შენ ჰერ-ქვეშ, შენს სპეტაკ გულთან და... შემინახე. შემინახე თურმე მისთვის, რომ აი, ამ სანუგეშო, სავშირო განთიადს მოვსწრებოდი.

ეს სამუდამოდ დაუვიწყარია კერძოთ ჩემთვის.

მართალია, მე და შენ მაშინ არ გავვიწევია რაიმე კულტურული მუშაობა, არ ჩავღრმავებულვართ რაიმე სამეცნიერო შრომაში, პირ-იქით ერთის შეხედვით მეტათ ზერელე და ფუქსავატ ცხოვრების ზედა-პირზე დაექანაობდით, მაგრამ ეხლა რომ ვუკვირდები, სწორედ ეგ იყო ჩემთვის იმ ჟამად გამკურნებელი, ჩემი დაღლილი სულის გამაცოცხლებელი და იმ ხუმრობაში, იმ საძმო ქეიფში კვლავ ჩემი შეგნება კაუდებოდა, მაგრდებოდა, სიცოცხლისკენ პირს იბრუნებდა.

მართალია, სამწუხაროდ, ისეთ ღირებულებას არას წარმოვადგენ, მაგრამ, დავიტრაბახებ, ერთი აგური მეც მიმიტანია ჩვენი სათაყვანო, თავისუფალ საქართველოს დიად ტაძრის ასაშენებლად.

და, აი ეს შენი ბრალია, შენი, საყვარელო კოკინია!

შენის ვითომ ხუმარი გამხნევებით, შენის საკვირველი ზრდილობიანის დაფასებით, რომელსაც შენ მიერ ჩემდამი მუდამ ვგრძნობდი. კვლავ შთამბერე სული ცხოველი და აჰა, ამ დღეს შემასწარ...

მხურვალეთ გოცნი მადლობით აღელვებული და ნუ გააკვირვებს ამ წერილის საზოგადოთ მაღალი, ზე-აწეული კილო...

არის მომენტი, როდესაც ასე უფრო გამოსთქვამ თვით შენი გულის უახლოეს მეგობართანაც შენ გრძნობას.

მაშ იყავ კარგათ, ბებერო, შენ, და გაიხარე, რომ შენს სამშობლოს ისეთი ბედნიერი დღე უდგება.

თუ მოინდომო წერილის მოწერა, მომწერე თბილისს, 20 ამ თვიდან იქ ვიქნები. Тифлис. Гоголевская соб. д. Константины Васильевны. г. Калатозову. дня III. Д.

შენი შალვა დადიანი

ბაქო

1917

III-15"

ვფიქრობ, ამ ბარათს არავითარი კომენტარი არ სჭირდება, იგი სავსებით ნათელია და მკითხველისათვის არც იქნება გასაკვირი „ამ წერილის საზოგადოთ მაღალი, ზე-აწეული კილო...“, რადგან ის ქართული სიტყვა-კაზმული მწერლობის უბადლო ოსტატის კალამს ეკუთვნის.

სამწუხაროდ, ნ. დგებუაძეს სიბერე გაუმწარდა — ორი მოსწრებული ვაჟი ტრაგიკულად დაედუბა, რამაც საბოლოოდ გატეხა მისი ვაჟკაცური სული და ახალგაზრდობის თუ სიჭარმაგის ბედნიერ წლებს ცრემლით განბანილი დღეები მოჰყვა. იგი 74 წლის ასაკში გარდაიცვალა, 1937 წელს (დაიბადა 1863 წ.).

შალვა დადიანი ნ. დგებუაძის გარდაცვალების შემდეგაც არ ივიწყებდა მისი ოჯახის წევრებს, კვლავ გულითად მეგობრობას განაგრძობდა. მათთან, ხშირად ნახულობდა, ბარათებითაც ამხნევებდა.

აქ წარმოდგენილი მეორე ბარათი შალვა დადიანს ნ. დგებუაძის მეუღლის ვარინკა მიქელაძე-დგებუაძისათვის მიუწერია, როცა ღრმად მოხუცებული და დაუძლურებული ქალი

მართლაც საჭიროებდა მეგობრის ყურადღებასა და გამამხნე-
ვებელ შეძახილს.

„ძვირფასო ვარინკა, კარგა ხანია მივიღე შენი გულითადი,
გრძნობით აღსავსე წერილი და კარგა ხანია მინდოდა მეპა-
სუხნა, მაგრამ სწორედ იმ დღეებში ისე მოეწყო ჩემი ცხოვ-
რების პირობები, რომ მოცლა სრულიად არა მქონდა. შემდეგ
მოსკოვშიაც მომიხდა წასვლა უმაღლეს ჯილდოს მისაღებათ
და დავბრუნდი მხოლოდ გუშინ.

შენ მართალი ხარ ვარინკა: რასაკვირველია მარტო არა
ხარ, როდესაც მე მიხსენებ. ჩემი გული შენდამი და შენი
ოჯახისადმი ისევე ერთგულად ძვერს, როგორც ამ 40—45
წლის წინეთ. მუდამ ასეც მიგუწე და თუ რამეში საჭირო
ვიქნე, მომმართე დაუბრუნებლად.

დიდათ მესახელება, რომ ესეთი ძლიერი ნებისყოფის
ადამიანი გამოდეთ ამ ცხოვრებაში და ღირსეულად გაამარ-
თლე ძველი ქართული სიბრძნე დიდებულ შოთას პირით
თქმული:

„ჭირსა შიგან გამაგრება ისე უნდა, ვით ქვიტკირსა!“ შენ
ცოცხლობ შენი ძვირფასი შვილებისა და შვილიშვილის სა-
კეთილდღეოთ და სადღეგრძელოთ. ეს დიდი ნუგეშის მომ-
გვრელი მდგომარეობაა და უდიდესი ადამიანური მოვალე-
ობა. ეს შენ ძალიან კარგათ გაქვს შეგნებული და მუდამაც
ამან უნდა გაგამხნეოს.

ძალიან გამახარა შენმა ლიზეტამ და იმ ბავშვებმა, რო-
მელთაც ეგეთი საუცხოვო წერილი მომწერეს.

ერთხელ კიდევ გადაეცი მათ მადლობა და უსურვე, რომ
ყოფილიყვნენ ღირსეული შვილები ჩვენი დიადი სოციალის-
ტური სამშობლოსი.

გულით მინდა შენი ნახვა.

ჩემ იუბილესთან დაკავშირებით შეიძლება მომიხდეს მან-
დეთ წამოსვლა და მაშინ აუცილებლად გამოგივლი. ეს მგო-
ნი, ამ გაზაფხულზე უნდა იქნეს.

იყავი მხნეთ და დღეგრძელი.

შ ა ლ ვ ა დ ა დ ი ა ნ ი
1939

28-11

ქ. თბილისი, ყიფიანის ქ. № 18“

ნ. დგებუაძის ქალიშვილები: იდა დგებუაძე-ჩხეიძე, (ამჟამად საქ. სსრ სკოლის დამსახურებული მაწაველებელი) და ელიზავეტა დგებუაძე-ცოტაძე (სახალხო მასწავლებელი) დიდი სიყვარულით იგონებენ მხცოვანი მწერლის შალვა დადიანის სასურველ ურთიერთობას მათ ოჯახთან. და როცა ღრმად მოხუცი მათი დედა გარდაიცვალა (1950 წ.) დაკრძალვის დღეს, თავადაც ღრმად მოხუცი შალვა დადიანი მთელი დღის განმავლობაში ფეხზე იდგა კუბოსთან და მიუხედავად ხალხის მრავალჯერ თხოვნისა, არავითარ შემთხვევაში არ დაჯდა და ასევე ფეხით მიაცილა საფლავამდე. ამით დიდი სიყვარული და პატივისცემა გამოხატა ჩვენი მშობლებისადმიო, — იგონებენ ნ. დგებუაძის ქალიშვილები.

ასე გულწრფელი და წმინდა იდეალებით იყო გამსჭვალული ნიკოლოზ დგებუაძისა და შალვა დადიანის ხანგრძლივი მეგობრობა, რომელიც მშვენიერი მაგალითია ჩვენი ახალგაზრდობის აღზრდისათვის.

1965 წ.

სევერიან ისიანო

(სამამულო ომის ოცი წლისთავზე)

საბჭოთა კავშირის დიდ სამამულო ომში გმირულად მებრძოლ ქართველ მწერალთა შორის ერთ-ერთი პირველთაგანი პოეტი სევერიან ისიანიც იყო, რომელიც არა მარტო იარაღით იცავდა საყვარელ სამშობლოს, არამედ კალმითაც ეხმიანებოდა საომარ ცხოვრებას. პატრიოტული მგზნებარებით გამსჭვალული მისი ლექსები სამშობლოსათვის თავდადების იდეას უნერგავდა საბჭოთა მებრძოლებს.

„ცაში ცეცხლია ლაქვარდის ნაცვლად
და ყუმბარებით მთები იძვრიან,
არა, კალმის და წიგნების კაცად
მე დღეს დარჩენა არ შემძლიან.

ვფიცავ, შავ სიკვდილს თვალში ჩაეხედავ,
საზიზღარ მტერზე ხიშტ-შემართული,
მე ასე მზრდიდა სამშობლო დედა,
მე ასე მზრდიდა მიწა ქართული“.

წერდა იგი ფრონტზე წასვლის წინადღეებში.

კაბუჯმა პოეტმა ღირსეულად გაამართლა ის იმედი, რომელსაც ჩვენი ქვეყანა ახალგაზრდობაზე ამყარებდა. როცა მშობლიურ მიწა-წყალზე ფაშისტი ურდოები შემოიჭრნენ, როცა საყვარელი დედა-სამშობლო სერიოზული საფრთხის წინაშე დადგა, სევერიან ისიანიც ვაჟკაცურად ჩადგა სამშობლოს დამცველ მებძოლთა პირველ რიგებში. და ფრონტიდან გამოგზავნილ ლექსებსა თუ პირად წერილებში საბჭოთა არ-

მისი გმირულ ბრძოლებზე გულაღგზნებული მოუთხოვრებდა მკითხველებსა და მეგობრებს.

საკმაოდ ცნობილი პოეტი იყო სევერიან ისიანი, ფრონტზე რომ გაიწვიეს, მაგრამ მის პატრიოტულ პოეზიას ომის ცეცხლმა უფრო მეტი სიმძაფრე შემატა და ქვემეხებისა და ყუმბარების გრიალში თითქოს ახლებურად აელერდა. საბჭოთა სამშოპლო, რაც ომამდე გულწრფელი სიყვარულისა და ნაზი სიმღერის საგანი იყო, ახლა გულიდან აღმომხდარ სმამალა შეძახილსა და საქეყენო მოწოდებას, თავგანწირულ ბრძოლასა და მტერზე გამარჯვების რწმენის შთაგონებას მოითხოვდა. საბჭოთა პოეტის ამ პატრიოტულ ამოცანას ღირსეულად ასრულებდა სევერიან ისიანი. იგი როგორც ბატარეის კომისარი, უშიშრად მიუძღოდა თანამებრძოლებს მტერზე საიერიშოდ; ხოლო სანგრებში დაწერილი საბრძოლო ლექსებით საფრონტო გაზეთების ფურცლებიდან სამშობლოს ერთგულ ადამიანებს გერმანელ დამპყრობელთა განადგურებისათვის მედგარ შრომასა და შეუპოვარ ბრძოლას მოუწოდებდა.

მეტად ხანმოკლე იყო სევერიან ისიანის ცხოვრება და ბრძოლა სამშობლოს წინსვლისა და გამარჯვებისათვის. მიუხედავად ამისა მან მაინც ბრძოლის გრძელი გზა განელო. ტყვიის ცეცხლის ქვეშ გაიარა უკრაინის ველი და ბელორუსიის ტყეები, ყუბანისა და ქერჩის მიდამოები. რამდენჯერმე დაიჭრა და განკურნების შემდეგ კვლავ ფრონტს დაუბრუნდა. ჰოსპიტალში თუ საველე ბლინდაჟში, როცა თანამებრძოლები ისვენებდნენ, ის ქაღალდის ფურცლებს ჩასცქეროდა და ზედ ბრძოლის ქარცეცხლში წარმოშობილი პოეტური განცდები გადაჰქონდა. ერთ ლექსში ფიციტ მიმართავდა იგი მრისხანე ბრძოლის თანამონაწილეს, სიკაბუკიდან თანშეზრდილ ლურჯას:

„შენი მხედარი ისევ მხნედ არი,
შენთან იყო და შენთან დარჩება,
ბრძოლები გველის უფრო მედგარი
მშობელი ქვეყნის გადასარჩენად.

ფანჯრებს შორდება მზე ჩამავალი,
შორი ღრუბლების ზღვაში ვარდება,

უფიკავ, არ მინდა მე სხვა წამალი,
მომარჩენს ერთი განავარდება“.

სამშობლო ქვეყნის მგზნებარე სიყვარულით აღსავსე იყო მისი ცხოვრებაც და შემოქმედებაც. „დაე, სამშობლოს მსხვერპლი მიწოდონ, მეტი არ მინდა ქვეყნად სახელიო“ — წერდა იგი ერთ ლექსში და, სამწუხაროდ, ეს სტრიქონები ერთგვარ წინათგრძნობადაც იქცნენ იმის ავტორისათვის.

„თუ მტერმა დამცეს ხმალგაბასრულმა,
დარდს ნუ მოიხვევთ ღრუბლის გუნდებად.
რა ეუყოთ ომში ბევრი წასულა,
მაგრამ ყველა ხომ ვერ დაბრუნდება?!“

იგი მართლაც ვერ დაბრუნდა და მსხვერპლად შეეწირა სამშობლოს ბედნიერებას, რითაც კიდევ უფრო მეტი შუქი მოეფინა მის პოეტურ სახელს. სევერიან ისიანი სამწერლო ასპარეზზე ოცდაათიან წლებში გამოვიდა ქუთაისში და მან, როგორც ახალგაზრდა ნიჭიერმა პოეტმა, მალე მიიქცია მთელი საზოგადოებრიობის ყურადღება. იგი ქუთაისში ცხოვრობდა და სწავლობდა, მაგრამ თბილისის ლიტერატურულ ცხოვრებაშიც აქტიურად მონაწილეობდა. ს. ისიანის ლექსები ყოველთვის იყო ნათელი და სახეობრივი, უშუალო და დახვეწილი, პირადი ლირიკული განცდა მუდამ აყვანილი იყო განზოგადების ხარისხში, რითაც მაღალ შეფასებას იმსახურებდა. აღსანიშნავია აგრეთვე, რომ ს. ისიანი შესანიშნავად კითხულობდა თავის ლექსებს, რაც კიდევ უფრო მეტად უწყობდა ხელს მის პოპულარობას.

ს. ისიანი სიცოცხლეში მხოლოდ ერთი პატარა კრებულის გამოცემას მოესწრო, 1940 წელს, რომელშიც მისი ლექსების მცირე ნაწილია მოთავსებული, ხოლო სიკვდილის შემდეგ რამდენიმე კრებული გამოიცა (1945, 1949, 1957 წლებში), მაგრამ არცერთში არ არის მთლიანად შესული ისიანის პოეტური მემკვიდრეობა, რომელსაც თავის დროზე არა მარტო ქართულმა, არამედ რუსულმა სალიტერატურო კრიტიკამაც მაღალი შეფასება მისცა.

სამწუხაროდ, სევერიან ისიანს მემკვიდრე არავინ დარჩა. ის ობლად გაზრდილი ჭაბუკი იყო და მარტო იკათავდა ცხოვ-

რების ძნელ გზას. ახლა იგი შორეული ბრიანსკის ნაძვნარებთან წევს საძმო საფლავში, ხოლო აქ, საქართველოში, მისი ლექსები იკაფავენ გზას მკითხველთა გულებისაკენ და სამშობლოს წმინდა სიყვარულის ჩაუქრობელ გრძნობებს შთააგონებენ.

1965 წ.

ს. რემონიძე

(1880—1936)

ბევრ ქართველ მწერალს უთუოდ ახსოვს ქართული კულტურის ჩუმი მოღვაწე, მწერალი და გამომცემელი სილიბისტრო თავართქილაძე, მწერლობაში ს. რემონიძედ ცნობილი. მისი ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი მოღვაწეობა საკმაო ინტერესს იწვევს.

სილიბისტრო რომანოზის ძე თავართქილაძე დაიბადა 1880 წელს*, ოზურგეთის მაზრის სოფელ ნაგომარში (ამჟამად მახარაძის რაიონი), ღარიბი გლეხის ოჯახში. პატარა სილია სოფლის სკოლის მეოთხე განყოფილებაში იყო, როცა მამა მძიმე შრომისაგან დაუსნეულდა, რის გამოც იგი იძულებული გახდა სწავლისათვის თავი დაენებებინა და დამოუკიდებელი მუშაობა დაეწყო. პირველად ის, ერთი კეთილი ადამიანის დახმარებით, ეწეობა ქ. ოზურგეთში ცნობილი მესტამბე-გამომცემლის, კოწია თავართქილაძის სტამბაში, სადაც ეუფლება ასოთამწყობის პროფესიას. რამდენიმე ხნის შემდეგ კ. თავართქილაძეს სილიბისტრო გადაჰყავს ახალ-სენაკში (ამჟამად ქ. ცხაკაია) თავისივე სტამბის ფილიალში სამუშაოდ. იმხანად ახალ სენაკის რკინიგზის სადგურის უფრო-

* ჩვენთვის ხელმისაწვდომ არცერთ ოფიციალურ საბუთში არ არის აღნიშნული დაბადების თვე და რიცხვი. საქ. სახელმწიფო ცენტრ. არქივში ს. ნაგომარის ეკლესიის 1880 წლის საბუთები არ აღმოჩნდა. დაბადების წელს ეწერტ მწერლის მიერ 1934 წელს მწერალთა კავშირისათვის შევსებული ანკეტის საფუძველზე, სადაც დაბადების თარიღი—1880 წელი ჩაწერილია მისივე ხელით.

სად მუშაობდა ცნობილი დრამატურგი ავქსენტი ცაგარელი, რომელიც თავის შესანიშნავ პიესებს იქვე წერდა, მათი აწყობა ახალ სენაკის სტამბაში მოუხდა ახალგაზრდა ს. ლიბისტროს.

სიღარიბეში გაზრდილმა, ფიზიკურად სუსტი აგებულების მქონე სილიბისტრომ ვერ აიტანა ასოთამწყობის მძიმე მუშაობა და დაავადმყოფდა, რის გამოც სტამბას თავი დაანება და შინ დაბრუნდა, ვითომდა გამოსაჯანსაღებლად, მაგრამ შინ უარესი მდგომარეობა დახვდა.

„მამის დამარხვას მე არც დავსწრებივარ, — წერს თავის ავტობიოგრაფიაში ს. რემონიძე — ის ჩემი მოშორების შემდეგ რამდენიმე თვეში გარდაცვლილიყო. იმავე წელში დამეხოცა უმცროსი ძმებიც: ლადო, გოგილო და დათიკო. ცუდი საჰმლის გამო ერთ მათგანს „მუტელა“ დამართოდა, რაც ყველას გადადებოდა ჩვენსას. მეზობლებს ფერშალი მოეყვანათ, წამალი მიეცათ და ყველა გადარჩენილიყო, მაგრამ შემდეგ მოშიებული ბავშვებისათვის მეზობელ ქალს ერთი ქოთანი ნიგვზიანი ქათამი და ფქვილის ღომი გამოეგზავნა, რითაც გამძლარიყვნენ ნამშიერები ბავშვები და იმავე დღეს მომკვდარიყვნენ სამნივე!.. ჩემს მწუხარებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა არც ერთი მათგანი აღარ დამხვდა ცოცხალი“*...

ბუნებრივია, ასეთი ოჯახური ტრაგედია უსაზღვროდ დაამწუხრებდა ყოველი ვაჟკაცის, და მით უფრო ავადმყოფი ყმაწვილის გულს. ამ გარემოებამ სამუდამოდ დაღი დააჩნია სილიბისტროს სულიერ გუნება-განწყობილებას, მელანქოლიამ და პესიმიზმმა შეიპყრო იგი, რაც შემდეგშიც თან სდევდა მის ცხოვრებასა და შემოქმედებას.

მიუხედავად ასეთი ცუდი ოჯახური მდგომარეობისა, სოფელმა მაინც გამოაჯანმრთელა ახალგაზრდა სილიბისტრო; შემდეგ ისევ კ. თავართქილაძემ წაიყვანა იგი თავის წიგნის მაღაზიაში სამუშაოდ ქ. ოზურგეთში. სწავლას მოწყურებული სილიბისტროსათვის წიგნის მაღაზია ნამდვილ უნივერსიტეტად იქცა: თავისუფალ დროს მუდამ წიგნებს კითხულობდა, თვითგანვითარებას ეწაფებოდა.

* ს. რემონიძის ავტობიოგრაფიის ხელნაწერი ინახება ჩემთან. ა. თ.

იმ დროს მთელ საქართველოსა და ამიერკავკასიაში გაჩაღებულმა რევოლუციურმა მოძრაობამ განსაკუთრებით გურიის რაიონი. ამან იქაურ მუშა-ახალგაზრდობაშიც სათანადო გამოძახილი ჰპოვა; ეს პირველ ხანებში გამოიხატებოდა არაღლეგარულ წრეებში აკრძალული ლიტერატურის კითხვასა და გავრცელებაში. ახალგაზრდა სილიბისტრო თავართქილაძე თავიდანვე ჩაება ამ მოძრაობაში. ჯერ კიდევ ასოთამწყობად მუშაობის დროს მას მოუხდა რსდმპ გურიის კომიტეტის რამდენიმე პროკლამაციის აწყობა და დაბეჭდვა. ერთ-ერთმა არაღლეგარულმა წრემ ეურნალიც კი გამოუშვა „შუქი“-ს სახელწოდებით. მასში ახალგაზრდა სილიბისტროც მონაწილეობს. ყოველივე ამის გამო სილ. თავართქილაძე მეფის მთავრობის მოხელეების მიერ „არასაიმედო“ პიროვნებად იქნა მიჩნეული.

1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ სილ. თავართქილაძე დროებით თავს აფარებს შორეულ აღმოსავლეთში, ქალაქ ხარბინს, სადაც კვლავ განაგრძობს არაღლეგალურ რევოლუციურ მუშაობას. ხარბინის სტამბაში აწყობს და ბეჭდავს თვითმპყრობელობის საწინააღმდეგო პოლიტიკურ ფურცლებსა და ბროშურებს. ხარბინში გატარებულმა წლებმა გარკვეული გამოძახილი ჰპოვა მწერლის ლიტერატურულ შემოქმედებაში.

სილ. თავართქილაძე ხარბინიდან 1908 წელს ბრუნდება სამშობლოში და დაბა ჩოხატაურში განაგრძობს საზოგადო მოღვაწეობას. მისი აქტიური მონაწილეობით ჩოხატაურში არსდება კოოპერატიული ამხანაგობა, შენდება სახალხო სახლი და სხვა. ის იყო აგრეთვე წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ერთ-ერთი რწმუნებული ჩოხატაურში.

მაგრამ რაც მთავარია, აქ იგი ხსნის წიგნის მაღაზიას, რომელსაც მიზნად ჰქონდა ჩვეულებრივი წიგნებით ვაჭრობის საფარქვეშ გავრცელება აკრძალული და არაღლეგალური. მარქსისტული ლიტერატურა. ამ საქმიანობას ის წლების მანძილზე ახერხებს. ეს მეფის აგენტებს არ გამოპარვია და საიდუმლოდ თვალყურის დევნება დაუწყეს.

საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დაცუ-

ლია თბილისის გუბერნიის ქანდარმთა სამმართველოს სახე-
ლობითი ფურცელი, რომლის მიხედვით ირკვევა, რომ სოფ.
ჩოხატაურის წიგნის მაღაზიის მფლობელი სილიბისტრო თა-
ვართქილაძე, მეტსახელად (Клещка) „სევედიანი“, აყვანილი
ყოფილა საიდუმლო აღრიცხვაზე კავკასიის „ოხრანის“ გან-
ყოფილების მიერ 1911—12 წლებში. იმ პერიოდშივე ის აღ-
რიცხვაზე ჰყოლია აყვანილი აგრეთვე თბილისის გუბერნიის
ქანდარმთა სამმართველოსაც. (ქანდარმერიას, რა თქმა უნდა,
არ გამოჰპარვია, სილიბისტრო თავართქილაძის წიგნის მა-
ღაზია, რომ რევოლუციური იდეების შემცველ წიგნებს ავ-
რცელებდა. ამიტომ 1912 წლის 11 მაისს ქუთაისის საოლქო
სასამართლოს პროკურორი სწერს წარდგინებას თბილისის
სასამართლო პალატის პროკურორს, რომ „მოახდინეს სილი-
ბისტრო თავართქილაძის წიგნის მაღაზიის ჩხრეკა და აღმო-
აჩინეს აკრძალული ლიტერატურა ქართულ და რუსულ ენებ-
ზე: 116 ცალი — „ეყოფა თუ არა ყველას მიწა“, 20 ცალი —
„კომუნა 1971 წ.“, 75 ცალი — „ქრისტიანობა და სოციალიზ-
მი“, თითო ცალი „კონსტიტუციის არსი“, „კაპიტალი და სო-
ციალიზმი“, „საგლეხო საკითხი“, და „ეკონომიური მატერი-
ალიზმი“, და ორი ცალი — „ოქროს თავყვანისმცემელი“*. ამის
გამო ს. თავართქილაძეს წაყენებული აქვს სისხლის სამარ-
თლის 129 მუხლი, რაც ითვალისწინებდა დანაშაულს მეფის
საწინააღმდეგო აგიტაციისა და რევოლუციურ ორგანიზაცი-
აში მონაწილეობისათვის.

ორი თვის შემდეგ, 1912 წლის 23 ივლისს ქუთაისის გუ-
ბერნიის ქანდარმთა სამმართველოს უფროსი პოლკოვნიკი
გალიცინსკი, საიდუმლოდ ატყობინებს თბილისის საგუბერ-
ნიო ქანდარმთა სამმართველოს უფროსს, რომ მას უგზავნის
სარეგისტრაციო ბარათს, ზედ დაკრული მისდამი რწმუნებულ
სამმართველოში მოსაკლავად გადმოგზავნილი სილიბისტრო
არმანოზის ძე თავართქილაძის ფოტოსურათებით** სამწუხა-
როდ არქივში დაცულ ამ მიმართვას (შეტყობინებას) თან
არ ახლავს ის ფოტოსურათებიანი სარეგისტრაციო ბარათი.

* საქ. ცენტ. სახ. არქივი, თბილისის გუბერნიის ქანდარმთა სამმარ-
თველოს კარტოთეკა.

** საქ. ცენტ. სახ. არქივი, ფონდი 94, ანაწერი, 1, საქმე 554.

რამდენიმე თვის შემდეგ ქუთაისის საოლქო სასამართლოს პროკურორი კელაე უგზავნის თბილისის სასამართლო პალატის პროკურორს, პირველი წარდგინების ასლის თანდართვით, ახალ მიმართვას, რომელშიც 129 მუხლით ბრალს სდებს სილიბისტრო თავართქილაძესთან ერთად სტამბის მებატონეებს ა. კობრეიძესა და ვ. ხელაძეს უნებართვო წიგნის — „კომუნა 1871 წ.“ გამოცემისათვის, ხოლო ს. თავართქილაძეს — ამ წიგნის გავრცელებისათვის, მაგრამ ამ მიწერ-მოწერებმა რამოდენიმე თვე გასტანა და მას მოუსწრო 1913 წლის 21 თებერვლის მანიფესტმა, რის საფუძველზე თავართქილაძის, ხელაძისა და კობრეიძის მიმართ აღძრული საბრალმდებლო საქმის მსვლელობა შეწყვეტილ იქნა*.

აღსანიშნავია, რომ დასახელებული ბროშურა მ. კონკოლის „კომუნა 1871 წ.“ მძაფრ პოლიტიკურ აზრებს შეიცავს, იგი 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ 1906 წელს მოუწოდებს ხალხს, რომ „ჩვენი ვალია შეერთება, საომრათ მზადება უფლებების მოსაპოვებლად, სოციალისტური ცოდნის და განვითარების შეძენა, რომ მომავალ რევოლუციას უფრო შეგნებით და მომზადებულათ დავხედეთ, ვიდრე ჩვენი ფრანგი თანამოძმეები 1871 წელს“.

ამგვარივე მოწოდების შემცველია ბროშურა „ეყოფა თუ არა ყველას მიწა?“, რომელშიც ავტორი ასკვნის: „მაშასადამე, მეფესა და ღმერთს კი არ უნდა ეპოტინებოდეთ ჩვენ ახლა, არამედ ერთმანეთში უნდა მოვილაპარაკოთ და საერთო შეთანხმებით უნდა დავიწყოთ ბრძოლა მიწისა და თავისუფლებისათვის“.

რასაკვირველია. ასეთი პოლიტიკური მოწოდების შემცველი წიგნისათვის დიხაბე რომ შეეცდებოდნენ გამომცემლისა და გამავრცელებლის დასჯას.

ამ პერიოდში ს. რემონიძე თავის იდეურ მისწრაფებას მარტო არალეგალური წიგნების გავრცელებით კი არ შემოფარგლავდა, არამედ, როგორც მწერალი, ამ იდეებს ის, უწინარეს ყოვლისა, თავის მოთხრობებში აქსოვდა. ჩოხატაურში მუშაობისას ს. რემონიძემ გამოსცა მოთხრობების პა-

* საქ. ცენტ. სახ. არქივი, ფონდი 114, ანაწერი 4, საქმე 2113.

ტარა კრებული „სილუეტები“ (1913 წ.) რომელშიც სწორედ რევოლუციური იდეების შემცველი ნაწარმოებები იყო დაბეჭდილი. მაშინ კი ჟანდარმთა მეთვალყურეობის ქვეშ მყოფი „სევდიანი“ ციხეში ჩასვეს და „საშიში“ წიგნიც აკრძალეს*.

1915 წლიდან სილ. თავართქილაძე მუდმივ საცხოვრებლად გადმოდის თბილისში, აარსებს საკუთარ გამომცემლობა „განათლებას“, რომელმაც 15-ზე მეტი წლის განმავლობაში საკმაოდ თვალსაჩინო როლი შეასრულა ქართული წიგნების გამომცემა-გავრცელების საქმეში. „განათლებამ“ გამოსცა ბევრი მხატვრული, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული, ენათმეცნიერული, თარგმნითი და სხვა სახის ლიტერატურა. მათგან უთუოდ აღსანიშნავია პოლიგრაფიული გემოვნებით გამომცემული ივანე ჯავახიშვილის „ქართველი ერის ისტორიის“ I ტომი, იოსებ იმედაშვილის „უცხო სიტყვათა ლექსიკონი“, დიმიტრი ყიფიანის „მემუარები“, გიორგი ახვლედიანის „უცხო სიტყვათა ლექსიკონი“ გ. თევდორაძის „ხუთი წელი ფშავ-ხევსურეთში“ და სხვა მრავალი.

უნდა აღინიშნოს, რომ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე სილ. თავართქილაძე დიდად უწყობდა ხელს. ბოლშევიკური პრესის გავრცელებას. როგორც ძველი რევოლუციონერი თენგიზ ჟღენტი პირადი ხელისმომწერით ადასტურებს, ერთ დოკუმენტში სილ. თავართქილაძე მენშევიკების ბატონობის პერიოდში მთელ საქართველოში ავრცელებდა ბოლშევიკურ გაზეთებს „Борьба“-სა და „Кавказский рабочий“-ს.

ს. თავართქილაძის რევოლუციურ წარსულს იმავე დოკუმენტში ადასტურებს აგრეთვე სრულიად საქართველოს საბჭოთა მწერლების ფედერაციის პრეზიდიუმში 1930 წლის 5 ივნისის თარიღით**.

•

სილ. თავართქილაძეს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა გამოჩენილ რევოლუციონერ — მწერალ კოლა ლომთათიძესთან.

* იხ. ცგია ლენინგრადში, ფონდი 776, ანაწერი 21, ნაწილი II.

** აღნიშნული საბუთი ინახება ჩემთან. რემონიძის ხელნაწერთა არქივში ა. თ.

ჰოლა ლომთათიძე და ს. თავართქილაძე, ერთი კლასის განსხვავებით, ერთად სწავლობდნენ სოფელ ბასილეთის სკოლაში და ბავშვობიდანვე უახლოესი მეგობრები იყვნენ. სილიბისტროსთან მეგობრობა ჰოლა ლომთათიძეს სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე არ შეუწყვეტია და ხშირი მიწერ-მოწერაც ჰქონდა მასთან. საქართველოს სახ. ლიტერატურულ მუზეუმში დაცულია ჰოლას მიერ ასტრახანისა და სარატოვის ღარიბთა თავშესაფარიდან 1911—1915 წლებში გამოგზავნილი პირადი წერილები, რომლებშიც მათი ახლო მეგობრობა და ლიტერატურული ურთიერთობაა ასახული*.

1911 წლის 15 აპრილით დათარიღებულ წერილში ჰოლა ლიტერატურულ-საზოგადოებრივ საკითხებზე სწერს სილიბისტროს და გარკვეულ დავალებასაც აძლევს მას, როგორც თანამოაზრესა და საზოგადო მოღვაწეს. „ძმაო ლია**“, ერთ რამეს გთხოვ, არა მარტოოდენ შენ, არამედ ყველას ნაცნობსა თუ უცნობს — ოღონდ კი მეგობრები იყვნენ ისინი და ამ ჩემი თხოვნის დაკმაყოფილებაში დარწმუნებული ვარ, დაინტერესდებით თქვენც ჩემსავით და მწამს საშუალებას არ დააკლებთ, თუ რამდენად ეს შესაძლებელი იქნება“... და ატყობინებს, რომ ერთ-ერთი დაპატიმრებული ამხანაგის ხელნაწერები ეიღაც არაკეთილსინდისიერ ქალს ჩაუგდია ხელში და ჰოლა ძალიან წუხს, რომ შეიძლება გაანადგუროსო... „მოგეხსენებათ, რა ძვირფასი იქნება, რომ ყველა ჩვენგანი დაუტოვებდეს მომავალს თავის ნახულ-გაგონილ-ნაფიქრალ-გამონაცადს, რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ამას ისტორიისათვის“... „პოლიცია, ჟანდარმერია, ყველა ინახავს მასალას, არ სპობს. ნუთუ კაკალა ნაკაშიძე იმათზე დაბლა დგას ზნეობრივად? წინდაწინვე მიპყრობს ბრაზი და გულის წყრომა, ვაი თუ მართლა მოსპო ისინი მეთქი. ამიტომ გთხოვთ, თქვენ მოელაპარაკოთ იმას და რამენაირად გამოართვათ ისინი, თუ აქვს შენახული. თუ ძმა ხარ, კარგა გაიგე ყველაფერი და რაც შეიძლება ჩქარა გამაგებინე რაში იყოს საქმე. ამასთან გთხოვ. მირჩიო — საშიში იქნება, მეც რომ მიეწერო წერილი? ხომ

* ამის შესახებ იხ. აგრეთვე ჰოლა ლომთათიძის „მოთხრობები“. ტ. 1, 1925 წ., ს. თავაძის წერილი „ჰოლა ლომთათიძე“, გვ. XXII.

** ლია ს. თავართქილაძის პარტიული სახელი იყო.

არ გადასცემს ვისმეს ისეთს, ხომ არ გამამხელს. ველი საჩქაროთ თქვენს პასუხს. ანდა შენ გამოგიგზავნი წერილს, წაუკითხავ იმას და უკანვე წაიღებთ, დახევთ. ერთი გამოლანძღვაც მისი რათ ღირს!" შემდეგ კოლა სილიბისტროს პირად ლიტერატურულ თუ პოლიტიკურ წუხილზე წერს და თავისი ჩანმრთელობის მდგომარეობას ატყობინებს.

მეორე წერილში, რომელიც 1915 წლის 29 აგვისტოსაა გამოგზავნილი სარატოვიდან, კოლა სვრიოზულ ლიტერატურულ დავალებას აძლევს სილიბისტროს: „ეხლა ერთი დიდისაგან დიდი სათხოვარი. ყველა ჩემს ძველ ნაწერებს ვაგროვებ და ხელახლა შე(ვ)უდექი იმათ გადაწერა-შესწორებას, რომ ჩვენი რედაქციების ყიზილბაშური ხელი არ აჩნდეს იმათ, თუ ვინიცობაა ოდესმე გამომცემელი გამოუჩნდა იმათ. ვერ ჩავიგდე ხელში მხოლოდ ერთი, რომელსაც სახელად ქვია „სახიობელას წინაშე“. ამ მოთხრობის ბექდვა დაიწყო 1907 წლის შემოდგომაზე და როგორც იქნა დაასრულეს 1908 წელს ზამთარში, თვეში ბექდავდნენ ერთსა თუ ორ ფელეტონს, ასვრილად, არეულად, რომ ერთიანად გაექარწყლებიათ მისი გავლენა. ეს მოთხრობა ყველას მირჩევნია, ხოლო თუ შეუძნორებელი დარჩა, გადაბექდვა მისი შეუძლებელია. იმედი მქონდა თბილისში გადმოსვლის ნებას მომცემდნენ. და ვფიქრობდი წერაკით. საზ-ბის წიგნთ საცავში მეშოვა ეს ნომრები გადასაწერათ. ეს მოლოდინი არ ასრულდა — უარი მითხრეს. ეხლა ჩემი თხოვნა ასეთია: მონახო ვინმე გადამწერი და გაურიგდე — რამდენათ გადასწერს ამ მოთხრობას. ნომრები წერ. კით. საზ-ში იქნება — ამაშიც შენ უნდა დაეხმარო, ესე იგი, მონახვაში. როცა ღირებულებას გაიგებ — მომწერ და სულ რომ. სადილის ქამას დავეთხოვო კვირაში რამდენიმეჯერ, ამ ფულს გამოგიგზავნი... შეგიძლია თუ არა ამისრულო ეს? მეტის მეტად დამავალბე თუ შეიძლება, თუ არა და აღარ ვიცი ვის მივმართო.

მეორე თხოვნა: ერთობ მოწყვეტილი ვარ ქართულ მწერლობას — „აზრის“ მეტი არაფერი მომდის დღიური. ვთხოვე „სახალხო“, — არ გამომიგზავნეს უფასოთ...

სხვა რა მოგწერო. დიდხანს, ბიძია, ველარ ვიცოცხლებ შენს

მტერს, მე რომ დღეში ვარ, არაქათი გამომელა. მაგრამ ამაზე ლაპარაკი მეზარება... შენი კოლა^{*}.

ამ ბარათებიდან ნათლად ჩანს კოლასა და სილიბისტროს მეგობრობა, მათი პოლიტიკური და ლიტერატურული თანამოაზრობა.

აღსანიშნავია, რომ ს. თავართქილაძემ ყველა დავალებზე შეუსრულა კოლას. უსასყიდლოდ უგზავნიდა რა ჟურნალ-გაზეთებს, ეხმარებოდა ნაწერების შეგროვებაში. მოთხრობა „სახრჩობელას წინაშე“ მოკლე ხანში თავისივე ხელით გადაუწერა და გაუგზავნა. კოლამ ეს მოთხრობაც შეასწორა და შეიტანა თავისი ნაწერების კრებულში, რომელიც სიკვდილის წინა დღეებში გადასცა ციხეში მასთან მყოფ რევოლუციონერ მუშა-მწერალს სოლომონ თავაძეს. ამ უკანასკნელმა კი კოლას სიკვდილის შემდეგ ჩამოიტანა იგი სამშობლოში და მისივე ვრცელი შესავალი წერილით ორ ტომად გამოიცა „სახელგამის“ მიერ 1925 წელს.

საყურადღებოა და გარკვეულ ინტერესს იწვევს სილ. თავართქილაძის სამწერლო ბიოგრაფია.

მოთხრობების წერა სილ. თავართქილაძემ ჯერ კიდევ ოზურგეთის წიგნის მაღაზიაში მუშაობის პერიოდში დაიწყო. ქართულ მხატვრულ ლიტერატურას ხარბად დაწაფულმა და სიტყვაკაზმული მწერლობით გატაცებულმა ახალგაზრდამ თავადაც სცადა პატარ-პატარა მოთხრობების წერა. მისი პირველი მოთხრობა-ესკიზი „დედინაცვალი“ ს. რემონიძის ფსევდონიმით (რომელიც მამის სახელ რომანოზიდან არის ნაწარმოები.) დაიბეჭდა 1903 წელს გაზეთ „ივერიაში“ (№ 126, 13 ივნისი).

„თქვენ ვერ წარმოიდგენთ იმ სიხარულს, როცა პირველად ვიხილე ჩემი ესკიზი „დედინაცვალი“ ივერიაში დაბეჭდილი; ეს იყო 1903 წელს. სიხარულით აღარ ვიცოდი რა მექნა“...— წერს თავის ავტობიოგრაფიაში ს. რემონიძე 1926 წელს. შემდეგ იგი სისტემატურად თანამშრომლობდა „ივერიაში“,

* საქ. სახ. ლიტ. მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, კოლა ლომთათიძის ბარათები, №№ 19596, 15597.

„კვალში“, „თეატრი და ცხოვრებაში“, აგრეთვე საბავშვო ჟურნალებში „ჩეჩილსა“ და „ნაკადულში“*.

ს. რემონიძის იმ პერიოდის მოთხრობები ასახავენ ქართველი გლეხის უმწეო მდგომარეობას, ხალხის ცხოვრების სიდუხჭირეს, უუფლებობას, მეფის მოხელეების შეუზღუდველ თარეშს და ყოველივე ამით გამოწვეულ მშრომელთა რევოლუციურ აღტყინებას, მათს საბრძოლო ცხოვრებას. არაღეგალურ მუშაობასთან დაკავშირებულ განცდებსა და ეპიზოდებს, რევოლუციონერ გმირთა მტკიცე ოპტიმისტურ რწმენას მომავლისადმი, ზოგჯერაც მათი ცხოვრების ტრაგიზმსაც.

მსოფლიო ომის დაწყების წინა პერიოდში ს. რემონიძემ დაწერა მოზრდილი მოთხრობა „ილიკო“, რომელშიც საკმაო ბელეტრისტული ნიჭი გამოამჟღავნა. მასში ასახულია გურული გლეხის ოჯახი, რომელმაც სამშობლოს გაუზარდა რევოლუციისათვის თავდადებული შვილი, ვინც მიუხედავად მრავალჯერ დევნისა და გაციმბირებისა, შეუპოვრად იბრძვის მეფის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ. ამ მოთხრობისათვის ს. რემონიძის პირველი კრებული „სილუეტების“ სახელწოდებით, რომელიც დბა სამტრედიისაში დაიბეჭდა 1913 წელს. აკრძალეს და მთლიანად დაწვეს, ხოლო თვით ავტორი ქუთაისის სამაზრო სასამართლოს განაჩენით ოზურგეთის ცი-

* ს. რემონიძე უფრო ადრე 1900 წელს კორესპონდენციას ათავსებს „კვალში“ (№ 5, გვ. 75), ს. თაყარტყილაძის ბელმოწერით, რომლითაც მკითხველს აცნობს ქ. ოზურგეთში არსებული „შემხანგელ-გამსესხებელი“ და „თავისუფალ ეტლთა წარმოების“ ამხანაგობების საქმიანობას. 1902 წელს კვლავ ს. თაყარტყილაძის ბელმოწერით საბავშვო ჟურნალ „ჩეჩილში“ ბეჭდავს რეზუსებს და ლექსებს („ჩეჩილი, 1902 წ. № 2, გვ. 63, № 4, გვ. 7 პ). ხოლო 1903 წელს, ამხანაგთან ერთად, აღგენს და ოზურგეთში სცემს წიგნს: „დამაკვირდი ანუ რჩეულ აზრთა კრება“, რომელშიც თავმოყრილია გამოჩენილ მწერალ-მოაზროვნეთა გამონათქვამები, აფორიზმები და სენტენციები, რომლებიც ბევრ საგულისხმო, რევოლუციურ-პროგრესულ აზრს შეიცავს. წიგნი პატარა ზომისაა (5×8, 56 გვ.). მოთავსებულია 210 აფორიზმი. აღნიშნული წიგნის ერთადერთი ეგზემპლარი ინახება სალტიკოვ-შჩედრინის ბიბლიოთეკაში (იხ. „ქართული წიგნი“ № 1124, გვ. 85), ფოტო-ასლი საქართველოს საჯარო ბიბლიოთეკაში № 11123.

ხეში მოათავსეს. ამ კრებულის მხოლოდ ერთადერთი ეგზემპლარია გადაჩენილი, რომლის გაგზავნა ავტორს მოუხწრია წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნთსაცავისათვის; იგი ამჟამად ინახება საქართველოს საჯარო ბიბლიოთეკის სპეც. ფონდში (№—1754).

1915 წლიდან, თბილისში გადმოსვლის შემდეგ ს. რემონიძე უფრო აქტიურად ებმება როგორც ლიტერატურულ, ისე კულტურულ-საზოგადოებრივ მუშაობაში.

1917 წელს თბილისში გამოდის ს. რემონიძის მოთხრობების საცმოდ მოზრდილი კრებული, რომელიც ფაქტიურად ავტორის პირველი წიგნია. ამ კრებულში შეტანილია ის მოთხრობებიც, რომლებიც 1913 წელს დაბეჭდილ „სილუეტებშია“ მოთავსებული (გარდა ერთისა: „რკინის გზაში“). მოთხრობა „ილიკო“ კი, ცენზურის მიერ აღგილების ამოღების გამო, ძალზე დამახინჩებულია. ამიტომ ავტორმა იგი პირვანდელი (აღდგენილი) სახით მოათავსა თავისი მოთხრობების მეორე კრებულშიც, 1925 წელს*.

ს. რემონიძის ადრინდელი მოთხრობების უმრავლესობას აწერია „ნამდვილი ამბავი“, ან „სურათი გურიის ცხოვრებიდან“. ეს ფაქტი იმაზე მოგვითხრობს, რომ მათში გამოგონილი ამბები ცოტაა, რომ ისინი ცხოვრების სინამდვილიდან აღებული ფაქტებია, ხალხის ყოფის, ცოცხალი სინამდვილის უტყუარი სურათებია, სოციალ-პოლიტიკური უთანასწორობის და, აქედან გამომდინარე, ქვეყნად გაბატონებული უსამართლობის მხილებაა. ეს მოთხრობები გვაცნობს ხალხს, საზოგადოებას და არა ცალკეულ პიროვნებებს, მისი თვითებული გმირი იმ კლასის, იმ ფენის წარმომადგენელია, რომელმაც ის წარმოშვა და ყველა თავისი დამახასიათებელი თვისებებით შეამკო, მასში განსახიერდა ამ კლასის, ამ ფენის სულიერი და მორალური მრწამსი. რემონიძის მოთხრობათა გმირები ორ ბანაკადაა გაყოფილი: ღარიბი და მდიდარი, ჩაგრული და

* წინამდებარე „ჩვეულ ნაწერებში“ მოთხრობა „ილიკო“ შევიტანეთ ავტორის მიერ აღდგენილი ტექსტიდან (ს. რემონიძე, მოთხრობები, წიგნი II, 1925 წ. (იგი შევადარეთ 1913 და 1917 წლების გამოცემებში დაბეჭდილს და მაშინდელი ცენზურის მიერ ამოღებულ აღგილებს ებეჭდათ განსხვავებული შრიტით (შავი კორპუსით).

მჩაგვრელი, ულუქმაპურო მშრომელი და მუქთახორა ბურ-
ეუა, სიმართლისათვის მებრძოლი, რევოლუციური იდეებით
გამსჭვალული და მეფის თვითმპყრობელობის აგენტები,
უსამართლობის უვიცი დამცველები. აი, ზოგადი სახეები იმ
პერსონაჟებისა, რომლებიც რემონიძის მოთხრობებში მოქ-
მედებენ და რომელთა შორის სამკედრო-სასიცოცხლო
ბრძოლაა გაჩაღებული. მართალია, ამ ბრძოლაში პირველნი
მარცხდებიან, მაგრამ მათი მორალურ-პოლიტიკური იდეალები
მკვიდრდებიან მკითხველის გულში და ამით საბოლოოდ
იმარჯვებენ.

ღარიბაძე, შრომისაშვილი, ფიქრიანიძე, მსხვერპლაძე,
ღურგალაძე, ფერაძე, ვარდიძე და სხვა წარმომადგენელნი
ღარიბი გლეხკაცობისა, რომლებიც ს. რემონიძის მოთხრო-
ბებში თუ ნოველებში ცხოვრობენ, მსხვერპლნი ხდებიან
გაბატონებული კლასის უსამართლობისა, რომლის წარმო-
მადგენელნი იმავე ნაწარმოებში არიან: ჩასუქებულაძე,
ცოდვილაძე, კვანწიაშვილი, ქვეშევეშაძე, უტიფარიძე, ყან-
წიაშვილი, ამაყაძე, დიდგულაშვილი და მისთანანი. ყველა
ამ ხელოვნურად შექმნილ გვარებში ჩაქსოვილია მათი საქ-
მიანობისა და ხასიათის შინაარსი, მათი შინაგანი ბუნება.

ნაწარმოებთა გმირებისათვის ხელოვნური გვარების დარ-
ქმევა, მათი ცხოვრებისა და ხასიათის ტიპიური განსაზღვრი-
სათვის ერთგვარად გავრცელებული ხერხი იყო მაშინდელ
პროზაში, რაც უმთავრესად ეგნატე ნინოშვილის შემოქმედე-
ბიდან მომდინარეობდა. საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ნი-
ნოშვილის გავლენა მეოცე საუკუნის დასაწყისის ქართულ
მწერლობაზე დიდი იყო და შეიძლება ითქვას, რომ დემოკ-
რატიული მწერლობის თითქმის ყველა წარმომადგენელი.
რომლებიც ნინოშვილის შემდეგ გამოვიდნენ სამწერლო ას-
პარეზზე, განუხრელად აგრძელებდნენ მის ლიტერატურულ
გზას, რა თქმა უნდა, ნიჭისა და შესაძლებლობის შესაფერა-
სად. ს. რემონიძე ერთი იმ მწერალთაგანი იყო, რომელსაც
მიზნად არ დაუსახავს უსამართლობის წინააღმდეგ საბრძოლ-
ველად საკუთარი იარაღის შექმნა. მან ეგნატე ნინოშვილის,
ქოლა ლომთათიძის, შიო არაგვისპირელის და სხვა მწერალთა

მიერ გამოცდილი იარაღი აიღო ხელთ და იმით შეება ცხოვრების უკუღმართობას.

ს. რემონიძემ ერთის მხრივ, თავის მოთხრობებში დაგვიხატა, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „მოვარაყებული სიბინძურის სამეფო“, რომელშიც წარმოუდგენელი უსინდისობა, შეუბრალებლობა და უსამართლობაა გაბატონებული. და ეს სიბინძურის სამეფო შექმნა ადამიანის მიერ ადამიანთა ექსპლოატაციამ, ბურჟუაზიულმა წყობილებამ, რომელმაც გააუფასურა გლეხკაცის შრომა, აბუჩად აიგდო პატიოსანი და საწყალი ადამიანი. „სხვაი რა მოგახსენო და ამაში კი დავრწმუნდი, რომ სიმდიდრე პატიოსნობით არ შეიძინება“, — ამბობს რემონიძის გლეხი (მოთხრობა „პატივისცემა“). „აბა, პატიოსანის ოფლის ღვრით სად, როდის, ვინ გამდიდრებულა?!“ — კითხულობს გაკვირვებით მეორე გლეხი (მოთხრობა „შეურაცხყოფილი“), და სწორედ ამ უპატიოსნო გზით გამდიდრებული საზოგადოება არის ბუდე ამ ქვეყანაზე გამეფებული ბოროტებისა და უსამართლობისა. „ყოველგვარი გარყვნილობა და ბოროტება სწორედ მაგ სიმდიდრეშია“, — ასკვნის რემონიძის ერთ-ერთი გმირი ქალი („საბედისწერო სადღეგრძელო“).

უპატიოსნო გზით გამდიდრებული კულაკი თავზე დაჯდომია ღარიბ გლეხებს და სისხლსა სწოვს, ავიწროებს, შეურაცხყოფს, ჩაგრაეს, მაგრამ განა ვინმე პასუხს თხოვს ამისათვის? მამასახლისი, ნაცვალი და მთავრობის სხვა მოხელენი კულაკის მფარველნი და დამცველნი არიან. ამით გაამაყებული კულაკი არაფერს ერიდება თავისი მეზობელი გლეხების შესავიწროებლად, ამგვარი კულაკის თავნებობას გვიხატავს ავტორი მოთხრობაში „შეურაცხყოფილი“ თეიმურაზ ჩასუქებულაძის სახით, რომლისაგანაც მართალი ადამიანები უმიზეზოდ იჩაგრებიან. „არა ერთი მეზობელი აუტირებია თეიმურაზის წვეტიან კლანჭებს!... — გვეუბნება ავტორი, — არა ერთისა და ორისათვის გამოუწოვია გაუმადლარ სევას თავის გესლიან ისრით წმინდა, უმანკო სისხლი!.. არა ერთი და ორი აუტირებია მის უდიერ ნამთავნიან ვალის გადახდას!..“ მაგრამ შეურაცხყოფილი და უდანაშაულო დაჩაგრული ადამიანისათვის სამართალი არ არის ქვეყანაზე. „ჩემდა

ხომ არ მოისპობა სამართალი?! — ამბობს თავისთვის თეიმურაზისაგან შეურაცხყოფილი გლეხი, — თუმცა გასაკვირიც არ არის, ჩემისთანა უბედურს რომ ყურადღება არავენ მიაქციოს!..“

უბედურისადმი, დაჩაგრულისა და შეურაცხყოფილისადმი ყურადღების მიუქცევლობა დამახასიათებელი იყო იმ დროის საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის და თუ ვინმე გაბედავდა ხმის ამოდებას, თავისი გასაკვირის ხმამალა თქმას, თავისი მწუხარების გამოხატვას, მაშინვე იხელთებდნენ დროს სოფლის იასაულ-ნაცვალ-მამასახლისნი და საწყალ ღარიბ მშრომელ ადამიანებს სამუდამოდ გააციმბირებდნენ.

„შენ არ იცი მაგენის ამბავი, — ეუბნება გლეხი კოწია მხიარულად ნაცვალისა და იასაულის შესახებ თავის მეუღლეს, — ერთი რომ გლახათ ჩაგასმინოს მამასახლისთან, მეტი არ უნდა; ბუნტის თავიან, მაშინვე იტყვიან. კი ვართ, ნუ გეშინია, კას დროში: მართალს არავენ ეძებს და მტყუანს. მოგკიდებენ ხელს და გაგიძახებენ... ცოტა დაკარგეს უდანაშაულო თუ?.. (მოთხრობა „საახალწლოთ“). და აუტანელი სიღარიბისაგან სულშეხუთული გლეხი იძულებულია გულში ჩაიკლას თავისი ვარამი და ხანდახან თავის თავს და თავის ახლობელს გაუზაროს მხოლოდ. „ამას იქნა ერთი იტყვიან, სამართალია ქვეყანაზეო!.. — კითხულობს ღარიბი გლეხი მასიკო, — სტრატე ფული მიეცი, მამასახლისს და ხუცესს ჯამაგირი აძლიე, კლასი ააშენე, გზაი გააკეთე, შტრაფი გადებიხადე, გადასახადი აძლიე, ვინცამ ფული წვილო, იგიც შენ შეიწერეო, და იმას კი არ კითხულობენ იი ოჯახდაქცეულები, ჭათ იშოვნე ამოდენი ფულიო!“.. მაგრამ ცოტახნის შემდეგ პასუხსაც თვითონვე აძლევს თავის მიერ დასმულ კითხვებს: „ღარიბი და უსწავლელი კაცისათვის სამართალი შენ სად გაგიგონია? (მოთხრობა „პატივისცემა“).

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ რემონიძე სიღარიბეში მყოფი, დაჩაგრული ადამიანების უმწეო მდგომარეობის მართო პასიური აღწერით კი არ კმაყოფილდება, არამედ სახავს გზებს, რომლითაც დუხჭირი ცხოვრებიდან გამოვა მშრომელი ხალხი. ერთ-ერთი ასეთი გზა; მისი აზრით, არის სწავლა-განათლება. მხოლოდ სწავლითა და განათლებით შეიძლება და-

რიბმა ხალხმა თავი დააღწიოს სიღატაკეს, გამოვიდეს დაბე-
ჩავენებულ მდგომარეობიდან, მოერიოს ქვეყნად გაბატონებულ
უსამართლობას, რომ ცოდნა, გონებრივი განვითარება არის
ყველაზე დიდი იარაღი, რომლითაც ადამიანებს შეუძლიათ
მოიპოვონ ბედნიერება. ამას არა მარტო ავტორი გრძნობს,
არამედ თვით სიღარიბითა და უსამართლობით დაჩაგრული
ხალხიც. მწერალი სწორედ ხალხის აზრს გამოხატავს, ხალხის
ენითვე ელაპარაკება მკითხველს.

„— სანამდი იქნება, ნეტაი, ქვეყანაზე ამისთანა უსამარ-
თლობა?“ — კითხულობს ერთი გლეხი ერთ-ერთი საუბრის
დროს.

„— რა ვიცი მე, სანამდი იქნება! მარა აგი კი ვიცი, რომ
უსტავლელი და ლარიბი მუდამ გაჭირვებაში იქნება“. —
უპასუხებს მეორე (მოთხრობა „პატივისცემა“).

„სწავლა-განათლება არის ჩვენი მომავალი ბედნიერების
და ჩვენი ქვეყნის აყვავების ქვაკუთხედი. ხალხს, რომელიც
სწავლა-განათლებას ეწაფება, ვერაფერი ვერ დასძლევს“, —
ამბობს სხვა პერსონაჟი რემონიძისა (მოთხრობა „საბედის-
წერო სადღეგრძელო“).

სწავლა-განათლებისადმი სწრაფვა, ხალხის გონებრივი
ამაღლებისათვის ზრუნვა ერთგვარ საზოგადოებრივ მოთხოვ-
ნილებად იქცა. სოფლის ხალხში განსაკუთრებით იზრდება
ცოდნის შეძენის წყურვილი. ახალგაზრდობა ეწაფება თვით-
განვითარებას. წიგნების კითხვა და ხალხის გათვითცნობი-
ერება ერთგვარ სულიერ მოთხოვნილებად იქცა საზოგადო-
ების მოწინავე ნაწილისათვის. გაჩნდნენ პროპაგანდისტები.
კულტურული საქმიანობის თაოსნები. საზოგადოებრივი
ცხოვრების ეს პროცესი გამოხატულებას ჰპოვებს ს. რემო-
ნიძის შემოქმედებაში. მისი რამდენიმე მოთხრობა: „ილიკო“,
„საბედისწერო სადღეგრძელო“, „მასწავლებელი“ და სხვა.
უმთავრესად სწორედ ამ საკითხს ეხმაურება. „ადამიანი ბო-
როტად, ქურდად, ავაზაკად და ჯაშუშად როდი იბადება, —
ამბობს მოთხრობის მთავარი გმირი ილიკო, — და თუ შემდეგ
ყველა ამად ხდება, ეს მხოლოდ დღევანდელი ჩვენი დუხჭი-
რი და უკუღმართი ცხოვრების პირობების ბრალია... აბა
მიეცით ხალხს სწავლა-განათლება, თუ არ მოისპოს ყოველივე

ბოროტება?“ — და მოთხრობის გმირის ეს აზრი, პირველ ყოვლისა, ავტორის იდეური რწმენაა. ამ რწმენას სხვა ნაწარმოებშიც გამოთქვამს იგი თავისი ლიტერატურული გმირების ენით.

„ნეტავი როდის იქნება, რაც შენ გეყუთვნის, რაც შენ გიყვარს, იმაში მოდავე არავინ გეყოლება, შენს ხალხში უშიშრად დაგეძინება!..“ „ეს იქნება მხოლოდ მაშინ, როცა ყველა განათლებული და შეგნებული იქნება, როცა ადამიანებში მხეცის მაგიერ ადამიანი განსახიერდება“. ასე ფიქრობენ, თუ საუბრობენ მოთხრობა „საბედისწერო სადღეგრძელოს“ მთავარი პერსონაჟები.

საზოგადოებრივი ურთიერთობის მახინჯი მხარეები, მშრომელი ხალხის ღუხჭირი ცხოვრება, მათი არა მარტო ეკონომიური, არამედ სულიერი ტანჯვაც კიდევ უფრო გააუარესა პირველი მსოფლიო ომის გაჩაღებამ. ბურჟუაზიულ ქვეყნებს შორის ატეხილმა მრავალწლიანმა იმპერიალისტურმა ომმა თავისი დამლუპველი გავლენა ქართველი ხალხის ცხოვრებაზეც იქონია. მან ბევრ შემთხვევაში მშრომელი კაცის ცხოვრების დრამა ტრაგედიად აქცია. ბევრი უდანაშაულო ადამიანი იმსხვერპლა, ბევრი ოჯახი დაამწყვხრა, სისხლისა და ცრემლის მდინარეები გააჩინა ყველგან. რემონიქემ ამ მომენტსაც ხაზი გაუსვა თავის შემოქმედებაში, მოთხრობა „ჯარისკაცი“ გვაცნობს, თუ როგორ იმსხვერპლა თურქეთთან უსამართლო ომმა გურული გლეხკაცი, რომელმაც მუყაითი შალომით შექმნა მყუდრო ოჯახი, სადაც თავის ტკბილ ცოლ-შვილთან ერთად შედარებით ბედნიერად გრძნობდა თავს. არის შემთხვევა, როცა შეიძლება ომში არ დაიღუპო, დაბრუნდე ცოცხალი, მაგრამ მაინც განადგურებული დარჩე. ასეთ ვითარებას გამოხატავს მოთხრობა „შეშლილი დედა“. ომში მყოფი ერთადერთი შვილის დედა დარდისაგან გიჟდება. შვილი გამარჯვებული ბრუნდება, მაგრამ რაკი დედა გაგიჟებული დახვდა, რაღაა მისი გამარჯვება და სიცოცხლე? მაშასადამე, გვეუბნება ავტორი ქვეტექსტით, ომი სიკვდილითაც აუბედურებს ადამიანებს, ოჯახებს, საზოგადოებას და დარდიო.

პირველმა მსოფლიო იმპერიალისტურმა ომმა მრავალი უდანაშაულო დამნაშავე წარმოშვა. მან ბევრ ადამიანს უბიძგა ბოროტებისაკენ. მეფის ქარში გაბატონებულმა არაადამიანურმა დისციპლინამ მრავალი ალაღმართალი და პატიოსანი ადამიანი იმსხვერპლა. ომით გამოწვეულ ნამდვილ ტრაგედიას გვაცნობს მოთხრობა „ძმები“, რომელშიც ნაჩვენებია, თუ როგორ აიძულა ომმა მართალი და პატიოსანი გურული გლეხის შვილი, საკუთარი უდანაშაულო ძმა დაეხრჩო, ხოლო შემდეგ თავისთვისაც იგივე მოემოქმედა.

აი, მშრომელი გლეხის შვილებს, ომში მყოფ ორ ძმას სიკვდილით დასჯას გადაუწყვეტენ მხოლოდ კეთილშობილი საქციელისათვის, პირველს — შვილის სიყვარულისათვის, ხოლო მეორეს — უმწეო მანდილოსანის შებრალებისათვის.

„...რა ტკილი, რა ბედნიერებაა ცოლ-შვილთან ცხოვრება, მაგრამ ვინ გაძლევს ამის ნებას, წადი, იომე, მტერი დაამარცხე, ბრძანება შეასრულე. ვისთვის არის საჭირო, ღარიბი ხალხისათვის, თუ მდიდარი ბურჟუეზიისათვის, ამას შენ არავეინ გკითხავს, ეს შენი საქმე არ არის. მერე იმათაც ხომ ჰყავთ ცოლ-შვილი!.. ის მის სახლში იყოს, მე ჩემს სახლში ვიქნები. რა გვაქვს გასაყოფი, რატომ უნდა ველიტოთ ერთმანეთი?! რა დაგვეშავა ჩვენ გერმანიის ან ავსტრიის მშრომელმა ხალხმა, ან ჩვენ რა დაუეშავეთ მათ?!“ — ასე გულმართლად მსჯელობს თავისთავთან „ძმების“ გმირი, უფროსი ძმა ირაკლი გულისაშვილი. მაგრამ რა მნიშვნელობა აქვს ამ მართალ მსჯელობას; ვინ დაგიგდებს ყურს, ვინ შეისმენს შენს სიმართლეს, ვინ არის გამკიოხავი „...ფეხზე ჰკიდიათ შენი ცოლ-შვილი. გიბრძანებენ და შეასრულე; არადა, დაგხვრეტენ. ჩამოგკიდებენ, მორჩა და გათავდა... — განაგრძობს თავისი გულის წუხილს გულისაშვილი, — დამნაშავე ხარ თუ უდანაშაულო, ამის განხილვაში არავეინ შედის... ვის სცალია შენთვის?.. ოხ. ღმერთო, როდის იქნება, ადამიანი ისე მოაწყობს ამ წუთიერ სიცოცხლეს, რომ ის ადამიანს გავდეს, რომ მუდამ სიკვდილი, შიშით არ იყოს შეპყრობილი...“ — ასეთ ფიქრში და მშვიდი ცხოვრების ნატვრაში თავისივე უმცროსი ძმის — სანდროს ხელით იღუპება პატიოსანი გლეხი-ქარისკაცი.

ამავე მოთხრობაში, უმცროსი ძმის, სანდრო გულისაშვი-

ლის სახით ავტორმა გამოიყენა ომის მსხვერპლი ადამიანი, რომელსაც ისევე უდანაშაულოდ მიუსაჯეს სიკვდილი და რომელიც სიცოცხლის უსაზღვრო წყურვილმა იძულებული გახადა დროებით ჯალათობა ეკისრა, რის გამოც, მისდაუნებურად, საკუთარი ძმის მკვლეელიც შეიქმნა. ეს დანაშაული, სულმდაბლობა, ავტორმა სანდროს თვითმკვლელობით გამოასყიდვინა, მაგრამ ფაქტია, რომ მსოფლიო იმპერიალისტური ომი იყო ხალხის, საზოგადოების, ქვეყნის განადგურებისა და გაუბედურების მიზეზი.

სიღარიბემ, უმუშევრობამ და შიმშილმა დაშალა მშრომელი კლასის მთლიანობა, გამეფდა შური, ჯაშუშობა, დაუნდობლობა. მრავალი შემთხვევაა, როცა ლუკმა-პურისათვის გლეხი გლეხს კლავს („შიმშილის შედეგი“), მუშა მუშას არ ინდობს („შალვა“), მეგობარი მეგობარს ღალატობს, ზოგჯერ უმსგავსო ხელობასაც კი იყენებს, ოღონდ სული შეინარჩუნოს. „ჯაშუშადაც აღარ მიმიღეს... ვაკანსია არ არის, მაგ ალაგის მთხოვნელი ეხლა ბევრიაო!“... რემონიძის გმირის — შალვა კეთილაძის ეს სიტყვები კარგად გამოხატავენ რეაქციის პერიოდის საზოგადოებრივი ცხოვრების შინაარსს. „მაგ. ალაგის (ე. ი. ჯაშუშობის) მთხოვნელი ახლა ბევრია“... მწერალს ამ ერთ ფრაზაში მთელი ეპოქის სახე აქვს მოქცეული.

მაგრამ მწერალი არ ადანაშაულებს ამ ბოროტმოქმედებს, მკვლელებს, ან ჯაშუშებს, მას ერთგვარად ნორმალურადაც მიაჩნია მათი მოქმედება, რადგან, მისი აზრით, მათ მიერ ჩადენილი დანაშაულის მიზეზი თვითონვე კი არ არიან, არამედ მხოლოდ ბურჟუაზიული საზოგადოება, მისი უსამართლო კანონები, მისი ექსპლოატატორული მიზნებია.

„ის ავაზაკი, რომელმაც შენ სიცოცხლე მოგისპო, ავაზაკად როდი დაბადებულა! — ათქმევინებს ავტორი რუს რევოლუციონერ ამხანაგს ღალატით მოკლული მუშის ცხედრის წინაშე, — ერთს, ან ორ ავაზაკს კი არ მოუკლავხარ შენ, პატიოსანო ამხანაგო! შენი მკვლელია დღევანდელი ცხოვრების ღუხჭირი პირობები... შენი მკვლელი აღზარდა დღევანდელმა ბურჟუაზიულმა საზოგადოებამ... ვინ მოსთვლის, კიდევ რამდენი მსხვერპლი შეეწირება დღევანდელ ეკონომიურ და

სოციალურ-პოლიტიკურ უთანასწორობას?!“ („შალეა“) მოთხრობის გმირის ეს სიტყვები მთლიანად ავტორის იდეური მრწამსია.

სოციალური უთანასწორობით დაბეჩავებული ადამიანები ძნელად პოულობენ ვისგანმე შეელას. უფრო ხშირად ტრაგიკულად იღუპებიან. ასეთ შემთხვევაში ზოგჯერ მწარე ირონიას მიმართავს მწერალი, როდესაც აღწერს შეუბრალებელი ადამიანების მსხვერპლის, პატარა დარბაზის თავის დახრჩობის სურათს: „მდინარე უცებ შეერთა, შეშფოთდა, მაგრამ ადამიანზე უფრო მეტი თანაგრძნობა ისევ მან გაუწია დარბაზს: თავის ტალღებში გაიხვია, გულში ჩაიკრა და დასავლეთისაკენ გააქანა“... („დედინაცვალი“). ასეთივე ირონიაა ჩაქსოვილი მეგობრის მიერ დასმენილი და ჟანდარმერიის ხელში ჩაგარდნილი რევოლუციონერ ირაკლის სიტყვებში: „მშვიდობით, ჩემო მურია, მშვიდობით! შენ უფრო სანდო და პატროსანი ხარ, ვინემ ზოგიერთი ჩვენი მეგობარი“... („მაისობა“).

ს. რემონიძის მთელი რიგი პატარ-პატარა მოთხრობები, ესკიზები თუ სურათები („რკინის გზაზე“, „ნუ გჯერა“, „რას გვერჩით“, „ძმა“, „მომილოცნია ახალი წელი“ და სხვა) უმთავრესად ლიტერატურული ქრონიკაა. მათში მოცემულია საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ მახინჯი მოვლენის თითქმის ზუსტი სურათი. მხატვრული ოსტატობის თვალსაზრისით ისინი არ არიან განსაკუთრებულნი, მაგრამ იმდენად, რამდენადაც გვაცნობენ რევოლუციამდელი ქართული საზოგადოებრივი ცხოვრების სოციალურ ვითარებას, ამდენად საინტერესო მასალას წარმოადგენენ.

„რა კაია ქვეყანა, ისევე კაცი რომ არ აფუჭებდეს ამ მშვენიერ წალკოტზე ცხოვრებას“. — ფიქრობს გაჭირვებული გლეხი ნესტორ ფიქრიანიძე, მთვარიან ღამეში მიმავალი, როცა შესცქერის ამწვანებულ მთაგორებს („ნესტორ ფიქრიანიძე“). „მოკლეა კაცის ცხოვრება, მარა ნეტაი კიდევ უფრო მოკლე იყოს და რაც არის, იგი იყოს ტკბილი და უდარდელი“. — ამბობს გულზე დარდებშემოწოლილი უღარიბესი გლეხის ქალი დარო („შიშხილის შედეგი“). თითქოს დედამიწას სიფართე აკლდეს, თითქოს ყველას არ ეყოფოდეს თანაბ-

რად განაწილებული ბუნების უხვი სიმდიდრე და უღვეელი დოვლათი“... ამ დასკვნებამდე მიდის კეთილშობილი, განათლებული და საკაცობრიო იდეებით გამსჭვალული თავადის ქალი ვენერაც („საბედისწერო სადღეგრძელო“). როგორც ვხედავთ, მწერალი საოცრად ფლობს სოფლის დაჩაგრული გლეხკაცობისა და საერთოდ ადამიანთა ფიქრებსა და დარდებს. იგი ყველას მაგიერ ფიქრობს, ყველას დარდს იცნობს, ყველას გულში ჩაწედომილია, რადგან თვითონ ამ ადამიანების ნაწიერია, მათი თანამომძეა და თავადაც ასეთივე ფიქრების მქონეა. სწორედ ამიტომ გვაჯერებენ რემონიძის მოთხრობები ცხოვრებისეულ სიმართლეში, გვაცნობენ საზოგადოებრივი ყოფის მართალ ამბებს.

„სად არის გამოსავალი, როდის ექნება დასასრული ამ ტანჯვას? — კითხულობს უსამართლო ცხოვრებით აღშფოთებული რევოლუციონერი მუშა გიორგი, — ორ ღღეს ხარ ქვეყანაზე და ისიც გაუხარელ-გაწამებული... ადამიანს ადამიანის ეშინოდეს! ერთი მეორეს გაუბრბოდეს! მხეცს როდი ეშინია თავისივე მსგავსი მხეცის, პირუტყვის — პირუტყვის...“

ადამიანი ადამიანს გაუბრბის, ეშინია, კანკალებს!

ერთი ჩაგრავს მეორეს, იმონებს...

ერთს ყველაფერი აქვს, მეორეს არაფერი.

ერთი განცხრომაშია, ლალობს, ქეიფობს: ყველაფერი მისთვის არის, კანონიც მის მხარეზეა. მეორე კი ყველა ამას მოკლებულია, მას ყველაფერი ენატრება...“ („ჩემი ტფილისი“).

ამ სოციალური უთანასწორობის მიზეზად მწერალს განზოგადებულად, თვით ადამიანის შინა ბუნება მიაჩნია. „ადამიანი, — ეს ბუნების მეფე, სრულებით ვერ გრძნობს მის მაღალ დანიშნულებას... საყვედურს გამოთქვამს რემონიძის ერთ-ერთი გმირი, — იმის მაგიერ, რომ ერთიმეორეს ძმურად ხელი გაუწოდონ, ცხოვრება შეუქმნებუქონ და შეაყვარონ, ერთიმეორეს ყელს ჭრიან, ერთიმეორის უმანკო სისხლში ისვრებიან!...“ („საბედისწერო სადღეგრძელო“) და ბოლოს თვით ავტორი ჩაერევა თავის გმირთა დიალოგში და ისიც ადამიანს ასახელებს ქვეყნად გაბატონებული უსამართლობის მიზეზად. „რატომ არ შეიძლება, რომ ყველა ბედნიერი და

კმაყოფილი იყოს? არავინ. არ სტიროდეს, გმინავდეს და ოხ-რავდეს? რატომ არ შეიძლება ყველა ხარობდეს, ყველა ლა-ლობდეს, ყველა თანასწორი და კმაყოფილი იყოს?.. რატომ არ შეიძლება: ადამიანი ადამიანის დასახრჩობ გაზებს და გა-სანადგურებელ ბომბებს არ ამზადებდეს? — ასეთ კითხვებს სვამს მწერალი და შემდეგ თვითვე უპასუხებს, — არ შეიძ-ლება იმიტომ, რომ ადამიანი ღორმუცელა და გაუმადლარია“ („მასწავლებელი“).

მაგრამ მწერალი და მისი გმირები სასოწარკვეთილებას მაინც არ ეძლევიან, რწმენას არ კარგავენ და მომავალს იმე-დით შეჰყურებენ. „მაგრამ ერთი დრო არავის შერჩება, ყო-ველთვის ღარიბი და დაჩაგრული ხალხისათვის არ იწვიმებს... ერთხელ ჩვენთვისაც გამოიდარებს... ღამეს დღე მოჰყვება, ასეთია ბუნების წესი“... — იმედს გამოთქვამს გადასახლებაში მყოფი რევოლუციონერი დათიკო („შალვა“).

კაპიტალიზმის შემოქრამ საქართველოში, ფულის გაბა-ტონებამ ადამიანის ყოფაზე, ამ საფუძველზე სოციალური ურ-თიერთობის რღვევამ და საზოგადოებრივმა დიფერენციაცი-ამ, თავისი მსვლელობა მეოცე საუკუნის პირველ მეოთხედ-შიც განაგრძო. როგორც ცნობილია, ერთნაირი ეკონომიური პირობები ერთნაირ შედეგებს წარმოშობენ ხოლმე და სწო-რედ ამით აიხსნება მეოცე საუკუნის რევოლუციამდელ ქარ-თულ პროზაში თითქმის იგივე ტიპებისა და პერსონაჟების არსებობა, რომლებიც ე. ნინოშვილის, გიორგი წერეთლის, ლალიონისა და სხვათა ნაწარმოებებში არიან წარმოსახულნი. რემონიძის მოთხრობებში გამოყვანილი ზოგიერთი პერსო-ნაჟი, მათი ცხოვრება, ფიქრები და ბედი მკითხველს გაახსე-ნებს ხოლმე გოგია უიშვილს, კაცია მუნჯაძეს, დავით დრო-რძეს, სიმონა ძალაძესა და სხვებს. როგორც ზემოთ აღვნიშ-ნეთ, მეოცე საუკუნის რევოლუციამდელ მწერლობაში ეგნ. ნინოშვილის გავლენა მეტად დიდი იყო და რა თქმა უნდა, რემონიძეც ვერ ასცდა, და ჩემი ფიქრით, არც ისურვებდა ამ გავლენის აცდენას.

მაგრამ მეოცე საუკუნეში გადმოსული კაპიტალიზმი ზუს-

ტი განმეორება როდი იყო მეცხრამეტე საუკუნის კაპიტალისტური ურთიერთობისა. მას რამდენიმედ სხვანაირი, თავისებური მოვლენებიც ახასიათებდა. ეს იყო ხალხის გამოფხიზლება, საბრძოლო აღტყინება, რევოლუციური ძალების წარმოშობა, აჯანყებებისა და რევოლუციების გაჩაღება და ამ საფუძველზე საზოგადოებრივი ურთიერთობის გამწვავება.

საზოგადოების შეგნებულმა და აქტიურმა ნაწილმა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ საბრძოლველად მზადება დაიწყო, არაღეგალურად რევოლუციური მუშაობა გააჩაღა. ამ მუშაობისა და ბრძოლის ისტორიას ლეტად მწვავე მომენტები ახასიათებს, რამაც, რა თქმა უნდა, თავისი გამოხატულება პოვეა ქართულ პროზაშიც.

არაღეგალური ცხოვრებისა და მუშაობის ეს მომენტები, ჯოლა ლომთათიძის გარდა, თითქმის არავის მოუცია რევოლუციამდე. ამ მხრივ ერთგვარ გამონაკლისს ს. რემონიძე წარმოადგენს, რომელმაც მრავალი მოთხრობა მიუძღვნა საქართველოში არაღეგალური რევოლუციური მუშაობა¹ ისტორიას („მაისობა“, „ჩემი ტფილისი“, „მატარებელში“, „ილიკო“).

ცნობილია, რომ ამ მიმართულებით 30-იან წლებამდე თითქმის არაფერი მოგვეპოვება ქართულ პროზაში. შემდეგ კი, რა თქმა უნდა, საბჭოთა მწერლობის ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა გახდა რევოლუციური ბრძოლების ისტორიის მდიდარ თემაზე მხატვრული ნაწარმოებების შექმნა, რასაც საბჭოთა მწერლობამ შესაფერისად უპასუხა (პ. საყვარელიძე, რ. გვეტაძე, ს. თავაძე). მაგრამ ფართო შარაგზაზე მოსიარულე² არ უნდა დაივიწყოს ის ბილიკი, რომელიც ამ გზის გაყვანამდე საკუთარი ფეხით გაუვლია წინაპარს და ამით მიმართულება მიუცია ამ ფართო შარაგზისათვის. მოასფალტებულ გზაზე მანქანებით მოსიარულემ უნდა წარმოიდგინოს და იფიქროს, თუ რა ძნელი იყო იმ ბნელ დროს ოღროჩოღრო ბილიკზე შიშველი ფეხით სიარული.

•

ს. რემონიძის აღრინდელ ნაწარმოებთა შორის განსაკუთრებით გამოირჩევა მოთხრობა „ილიკო“, რომელიც დაწერი-

ლია ათას ცხრაას ათიან წლებში (მოთხრობას არც ერთ გამოცემაში არ აწერია დაწერის თარიღი, მაგრამ პირველად გამოქვეყნებულია 1913 წელს დაბეჭდილ კრებულში „სილუეტები“). იგი ასახავს გურული გლეხობის მაშინდელი ცხოვრების სიდუხჭირეს, მათს აუტანელ შრომასა და სიღატაკეს, ამავე დროს საზოგადოების მოწინავე ნაწილის რევოლუციური და კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობით გატაცებას.

ამ მოწინავე ნაწილის წარმომადგენელია მოთხრობის მთავარი გმირი ილიკო მსხვერპლად, რომელიც რევოლუციური შეუპოვრობით იღწვის და იბრძვის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში გაბატონებული უსამართლობის წინააღმდეგ.

სწორედ ამ მოთხრობისათვის დააპატიმრეს ავტორი და წიგნიც აკრძალეს, ხოლო შემდეგ გამოცემაში ამ მოთხრობიდან ბევრი ადგილი ამოაღებინეს.

იმავე პერიოდის შემდეგი საინტერესო მოთხრობა „შიმშილის შედეგი“, დაწერილია 1913 წელს. ნამდვილი ამბავიო, აწერია ამ მოთხრობას. ულუმაპუროდ დარჩენილი, ვაჭრისაგან გაწბილებული გლეხი ერასტო იძულებული ხდება ბოროტმოქმედება ჩაიდინოს და მისივე მსგავსი ღარიბი გლეხი მოკლას, რომელმაც ეს ეს არის იმავე ვაჭარს მიჰყიდა ძროხა უმნიშვნელო ფასად. მოკლულს ყმაწვილი ახლდა და ის როგორღაც გაექცევა მკვლელს და თავს შეაფარებს ერთ ოჯახს, რომელიც თურმე ამ მკვლელის ოჯახია. შინ დაბრუნებული მკვლელი გაიგებს, რომ გაქცეული ყმაწვილი მის სახლში იმალება და მის მოკვლასაც მოინდომებს, რათა ბოროტმოქმედების კვალი დაიმალოს, მაგრამ სინამდვილეში მისი მსხვერპლი გახდება საყუთარი ვაჟიწვილი. მოთხრობა მძაფრ სიუჟეტზეა აგებული და მდიდარია დრამატული კოლიზიებით.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ზუსტად იმავე სიუჟეტზეა აგებული მიხეილ ჭავჭავაძის მოთხრობა „ორი შვილი“, დაწერილი 1927 წელს. შეცვლილია მხოლოდ მოქმედ პირთა სახელები და ყიდვა-გაყიდვის საგანი. რა თქმა უნდა, მიხეილ ჭავჭავაძის მოთხრობა უფრო ლაღად და ჭავჭავაძისეზური სიტყვის მადლითაა დაწერილი, მაგრამ მაინც ფაქტია,

რომ მსგავსი ფაბულითა და სიუჟეტით ს. რემონიძემ 14 წლით ადრე დაწერა მოთხრობა „შიმშილის შედეგი“. თუმცა ამ მოთხრობებში ბოროტმოქმედებათა ჩადენის მიზეზი სხვადასხვაა, — პირველში — შიმშილი და უკიდურესი გაჭირვება, მეორეში კი — ვაჭრული გაუმაძღრობა და მსუნაგობა. მაგრამ მოქმედება და შედეგი ზუსტად ერთნაირია.

არ არის გამორიცხული, რომ ს. რემონიძის „შიმშილის შედეგს“ მიეცეს ერთგვარი ბიძგი მ. ჯავახიშვილისათვის, რადგან ის ისეთი ყურადღებიანი კაცი იყო ქართული მწერლობისადმი, რომ არ შეიძლება არ სცოდნოდა ს. რემონიძის აღნიშნული მოთხრობა.

მხატვრულად ძალზე შეკრული და სიუჟეტის განვითარებით საკმაოდაა დახვეწილი ნოველა „მაისობა“. იგი თუმცა რევოლუციის შემდეგ დაიწერა, მაგრამ მასში ცხრაას ათიანი წლების ამბებია მოთხრობილი. ნოველა „მაისობა“ ასახავს ქალ. ხარბინში ერთ-ერთი მაისის დღესასწაულის არალეგალურად ჩატარებას. ჯაშუშთა და პოლიციის მუშაკთა მოქმედებას, რევოლუციონერი მუშების მიერ მოწყობილი არალეგალური სტამბის გაცემას ებრაელი ჯაშუში ქალის ცილიას მიერ და სხვა.

ს. რემონიძის ბოლოდროინდელ ნაწარმოებთა შორის ყველაზე უფრო გამოირჩევა მოთხრობა „ჩემი ტფილისი“. თუმცა მას ავტორმა რომანი უწოდა, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ის არ არის რომანი, ამ სიტყვის სრული გაგებით. იგი უფრო ლირიკული მოთხრობაა, დაწერილია პირველ პირში, წააგავს დღიურს და იგრძნობა კოლას გავლენა. „ჩემი ტფილისში“ მოცემულია ქართველი რევოლუციონერი მუშის ცხოვრებისა და თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მისი არალეგალური ბრძოლის რამდენიმე მომენტი. მოთხრობის მთავარი გმირი — თბილისის რკინიგზის მთავარსახელოსნოს მუშა გიორგი წულეისკირი, რომელსაც აქვს საკმაო განათლება, ცხოვრების ავ-კარგის შეცნობის უნარი და უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლის მისწრაფება, დროებით მარცხდება, მაგრამ მისი დაუდგრომელი ბუნება მაინც უშიშრად მიიწევს წინ: იჭერენ — არ იპყრობს შიში, ასახლებენ — არ უდრკება განსაცდელს, იღუპება — არ ნებდება სიკვდილს!

„ჩემი ტფილისი“ თავისუფლებას მოკლებული, რევოლუციამდელი ქართველი კაცის გულდამწვარი სიმღერაა სამშობლოსა და თბილისისადმი სიყვარულისა.

ავტორმა „ჩემი ტფილისი“ 1927 წელს (ცალკე წიგნად) დაბეჭდა. თუმცა ის საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ გამოქვეყნდა, მაგრამ მასში მოთხრობილი ამბები რევოლუციამდელ საქართველოს ვითარებას შეეხებიან. მიუხედავად ამისა, ავტორს უმართებულოდ აუხირდა მაშინდელი რაპპული მეთოდებით აღჭურვილი კრიტიკა და დააბრალებს, რომ „ჩემი ტფილისში“ მოთხრობილი ამბები თითქოს საბჭოთა საქართველოს შეეხებოდეს და არა ადრინდელ პერიოდს და ჟურნალ „მნათობში“ გამანადგურებელი რეცენზია დაბეჭდეს*. მაგრამ ახლა რომ კითხულობ ამ „კრიტიკულ შემოქმედებას“, ნათლად გრძნობ რაპპული კრიტიკის უტიფარ ტონს და თეორიულ უსუსურობას: „უნიჭო ბოღვა“, „ანტისაბჭოთა“, „აბდა-უბდა“, „უთავბოლო“, „უტერნო“, „უშნო“, „უადგილო“... აი, ამგვარი სიტყვებითაა „შეფასებული“ აღნიშნული ნაწარმოები, ხოლო ავტორი — „გზააბნეული ქართველი“, რომელსაც „ენა და სტილი მენშევიკური ჰქონია (მენშევიკური ენა!.. ჰმ)!. რაპპული რეცენზენტი ამ მოთხრობას საბჭოთა საქართველოსთან აკავშირებს მხოლოდ იმ ნიშნით, რომ მასში ნახსენები სიტყვები: „ბათომი და კოვერკოტი“ თურმე „დღევანდელი“ (ე. ი. საბჭოთა პერიოდის) ცნებები ყოფილა. ესეც ღიმილის მომგვრელია.

რეცენზენტს კიდევ მოჰყავს „საბუთები“ მოთხრობის საბჭოთა საქართველოსთან დასაკავშირებლად: „ბრძოლის“ ნომრები წავიკითხე — ვილაცამ „თავო ჩემო“ დაამღერა, ე. ი. მისი აზრით, გაზეთი „ბრძოლა“, მართალია, რევოლუციამდე გამოდიოდა. მაგრამ „თავო ჩემო“ ხომ შემდეგი დროის, ე. ი. საბჭოთა პერიოდის მოვლენაა და მაშასადამე, ავტორი საბჭოთა საქართველოს გულისხმობსო. რაპპული კრიტიკოსი, — მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, მართლაც „გზააბნეული ქართველი“ — აქ ნამდვილ აბდაუბდას გვთავაზობს და ის კი აღარ იცის, რომ ზაქარია ფალიაშვილის „დაისის“ დადგამამდე

* „მნათობი“, 1927 წ. № 11—12, გვ. 267, ხელს აწერს ს. ა.-ძე ჯერ კერძოთი ვერ დაეადგინეთ, თუ ვინ იყო ამ ფსევდონიმს ამოფარებული.

(1923 წ.), სადაც „თავო ჩემო“ ოპერის ერო-ერთი მთავარი გმირის, მალხაზის, დიდებული ლირიკული არიაა აკაკის ამავე სახელწოდების ლექსზე შექმნილი, ძველადაც, ოქტომბრის რევოლუციამდე ბევრად ადრე, არსებობდა. „თავო ჩემოს“ სამი ხალხური ვარიანტი იყო, რომლებიც დიდებულმა კომპოზიტორმა საფუძვლად დაუდო თავისი შესანიშნავი საოპერო არიის შექმნას. ხალხური „თავო ჩემოს“ პირველი ვარიანტი ჩაწერილია კომპოზიტორ დიმიტრი არაყიშვილის მიერ, ხოლო მეორე — კომპოზიტორ იპოლიტოვ-ივანოვის მიერ*. მესამე ვარიანტი (სამი ხმისათვის) ჩაწერილია დიმიტრი არაყიშვილის მიერ და გამოქვეყნებული ჯერ კიდევ 1916 წელს**.

ასევე უსუსურია რეცენზენტის „მტკიცება“ იმის შესახებ, რომ თითქოს ამერიკაში გადახვეწილი ქართველის მიერ მოწერილი ბარათი ეკუთვნოდეს საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების დროს გადახვეწილ ქართველ მენშევიკს, რითაც მოთხოვნა უკავშირდება თანამედროვეობასო, მაგრამ რაპსულ კრიტიკოსს ავიწყდება, რომ, ჯერ ერთი, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისას ქართველი მენშევიკები ევროპაში, უმთავრესად საფრანგეთში, გადაიხვეწნენ და, მეორეც ის, რომ ქართველები დიდი ხნით ადრე, მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში და მეოცე საუკუნის დამდეგს ამერიკაში მიდიოდნენ ზოგი სწავლისათვის, ზოგი სამუშაოდ და სხვა.

საკმარისია გავიხსენოთ, რომ 90-იან და 900-იან წლებში ამერიკაში ქართველი მოჭირითეები, უმთავრესად გურულები, ცნობილი „უაილდ ვესტის“ (ველური აღმოსავლეთის) მხედრები***.

* იხ. («Грузинские городские пародные песни» Москва 1961 г. კრებულის შემადგენელი ა. შველიძე შენიშვნებში აღნიშნავს, რომ: «/1/ революция обе песни («Голова моя бесталая» и «Судьба моя» (были широко популярны в Грузии и часто исполнялись на концертной эстраде». ст. 228»).

** იხ. დ. არაყიშვილის «Грузинское народное музыкальное творчество» Москва, 1916 г. стр. 233.

*** სწორედ ამაზე შექმნა ცნობილმა ქართველმა მწერალმა ნინო ნაკაშიძემ თავისი დიდებული დრამა „ვინ არის დამნაშავე?“, რომელიც პირველად დაიბეჭდა 1908 წელს.

ქართველების ამერიკაში რევოლუციამდე ყოფნის შესახებ იხილეთ ბ. მ. საყვარელიძის „მისტერ სმიტის გაკვეთილები“, თბილისი, 1930 წ. გვ. 162—175.

როგორც ვხედავთ ს. რემონიძისათვის ძალით მიყვრებულ იყო მრავალი უსაფუძვლო ბრალდება, მაგრამ განა გაემტყუნებათ რაჰკელ „კრიტიკოსებს“, რომლებიც არ სცნობდნენ რუსთაველს, ბარათაშვილს, ილიასა და აკაკის, რომ რემონიძე არაფრად მიეჩნიათ და აბუჩად აეგდოთ?

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ ს. რემონიძეს კრიტიკა სწორად ვერ აფასებდა. თუ მხედველობაში არ მივიღებთ მ. წულუკიძის და ის. მანწყავას (1900—1944) მცირე მოცულობის წერილებს, რომლებიც წინასიტყვაობის სახით დართული აქვს ს. რემონიძის მოთხრობების კრებულებს, მის შემოქმედებაზე თითქმის არაფერი დაწერილა! იგი მოკრძალებული პიროვნება იყო, მუშა-ფუტკარივით შრომობდა და თავის გამოჩენისათვის არ მიმართავდა რეკლამებს. ამიტომაც ადვილად მოაქციეს ჩრდილში და მის შემოქმედებას გარკვეული შეფასება არ მისცეს, ხოლო ოცდაათიან წლებში, როგორც თითქმის ყველა რევოლუციამდელ პერიოდში გამოსულ მწერალს, ს. რემონიძესაც დაუწყეს „ყურადღების მიქცევა“ და ყველაფრის ერთნაირად დაწუნება. ამან ძალიან წაუხდინა გული. ამასთან ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ უკვე შუახანს მიღწეულმა მწერალმა მძიმე ოჯახური დრამა განიცადა, რამაც დიდი გავლენა იქონია მის სულიერ ცხოვრებაზე და, რა თქმა უნდა, შემოქმედებით მუშაობაზეც. თავის სიცოცხლის უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში ძველებური გულმოდგინებით ვეღარ ეკიდებოდა ლიტერატურულ მუშაობას. უფრო მეტად საბავშვო მოთხრობების წერას მიჰყო ხელი, რათა „პოლიტიკურ ექვებს“ და რაჰკელ კრიტიკოსთა თავდასხმებს განერიდებოდა.

ს. რემონიძის ადრინდელ შემოქმედებაზე დადებითი აზრი აქვს გამოთქმული ჰოლა ლომთათიძეს. ის ერთ-ერთ პირად წერილში სწერს სილიბისტროს:

„...შენი მოთხრობა* წავიკითხე, რა თქმა უნდა საზოგადო-

* ეს მოთხრობა იქნებოდა „იგი ომშია“ ანუ „შეშლილი დედა“, როგორც შემდეგ დაარქვა ავტორმა. ჰოლა იმავე წერილში წერს: „შენი გამოგზავნილი „თეატრი და ცხოვრება“ მივიღეო. ეს წერილი დაწერილია 1915 წლის 29 აგვისტოს. ცხადია, სილიბისტრო გაუგზავნიდა ჟურნალზე იენის-ივლისის ნომრებს. ეს მოთხრობაც „თეატრი და ცხოვრება“ 1915 წლის 7 იენისის ნომერშია დაბეჭდილი. |

დოდ ერთი დიდი ღირსება გაქვს, რამდენადაც მახსოვს, წინანდელ შენს მოკლე ნაწერებში — ეს ის არის, რასაც რუსები „мышьдумка“-ს, „заявка“-ს ეძახიან. მაგრამ შენ ჩქარობ ძლიერ, ტემას არ ამუშავებ და ამას შეუძლია შთაბეჭდილება გაანახევროს... ამის მეტს არას გეტყვი. იმიტომ, რომ ძველი შენი ნაწერების მხოლოდ შთაბეჭდილება თუ დარჩენილა ჩემს გონებაში. ხოლო ეს ერთი უკანასკნელი არა კმარა სამსჯელოდ. შენი დატყვევებული წიგნაი* რომ ჩამეარდნოდა ხელში, უფრო ვრცლად მოგელაპარაკებოდი**.

თუმცა ეს მეგობრისადმი გაგზავნილი პირადი წერილია, სადაც შეიძლება მოერიდოს კიდევ კაცი კაცს, მაგრამ რამდენადაც ვიცი, რომ კოლა ასეთ შემთხვევაშიც კი მოურიდებელი და პირდაპირი იყო, იმდენად აქ გამოთქმულ მის აზრს გარკვეული მნიშვნელობა აქვს. ს. რემონიძის შემოქმედების დადებითად შეფასებისათვის, მით უმეტეს, რომ იგი ნაკლოვანების აღნიშვნასაც არ ერიდება.

*

ს. რემონიძე ეწეოდა მთარგმნელობით მუშაობასაც. მის მიერ პირველად თარგმნილი ანტონ ჩეხოვის „ქალები“ დაიბეჭდა ქურნალ „კვალში“, 1903 წელს, (№ 10). შემდეგ თარგმანები შეიტანა საკუთარი მოთხრობების წიგნში (1917 წ.) ცალკე განყოფილებად — თარგმანები. ამ განყოფილებაში მოთავსებულია ან. ჩეხოვის სამი მოთხრობა: „ქალები“, „შურისმაძიებელი“ და „ოჯახის მამა“, აგრეთვე მ. მელიკოვის მოთხრობა „სკამს ქვეშ“.

აღსანიშნავია, რომ ოთხივე მოთხრობა სავსებით ეხმაურება მაშინდელი ცხოვრების საერთო ვითარებას, ისინი მთლიანად შეესატყვისებიან ს. რემონიძის შემოქმედების იდეურ მხარეს და ამიტომ სრულიად გასაგებია, რატომ აირჩია მწერალმა ისინი სათარგმნელად.

* იგულისხმება ს. რემონიძის „სილუეტები“, 1913 წელს დაბეჭდილი, რომელიც მთლიანად აკრძალეს.

** საქ. სახ. ლიტ. მუზეუმში, კოლა ლომთათიძის პირადი წერილი № 15596.

ანტონ ჩეხოვის აღნიშნულ მოთხრობებში ჩეხოვისებური იუმორით გამათრახებულია ბურჟუაზიული საზოგადოების გადაგვარებული ტიპები უტიფარი ქალების, ლაჩარი ქმრისა და თავხედი მამის სახით. ხოლო მ. მელიკოვის* „სკამს ქვეშ“ ასახავს საშინლად ვაჭირვებული ადამიანის ხვედრს, რომლის სილატაკე, უმუშევრობა, შიმშილი და უფულობა თანამოქმეთა დაცივნისა და მასხრად აგდების საგანი ხდება. მატარებლიდან და შემდეგ რკინიგზის სადგურიდან გარეთ გამოგდებულ უბედურ ადამიანს, უკუნეთსა და ცივ ღამეში მწარე ფიქრები ახვევია გარს: „...სიღარიბე ხელშეუხებელია, ადამიანი მკაცრი და ულმობელია, მან სიბრაღული არ იცის, თანაგრძნობა არა აქვს. მან იცის მხოლოდ სუსტის დამონება, დამორჩილება“... როგორ გვანან ეს ფიქრები რემონიძის გმირთა ფიქრებს, რომლებიც სილატაკისა და ვაჭირვებისაგან უღრმეს სულიერ ტანჯვას განიცდიან. აქაც გასაგებია, თუ რად აურჩევია მწერალს სათარგმნელად ეს მოთხრობა.

ჩეხოვის ზემოთაღნიშნული სამი მოთხრობა არც მანამდე და არც შემდეგ სხვას არავის უთარგმნია ქართულად. ისინი ჩეხოვის ნაწარმოებთა ქართულ სამტომეულში, რომელიც 1962—64 წლებში გამოსცა „საბჭოთა საქართველომ“, არ შესულა. ალბათ, იმიტომ რომ ეს თარგმანები არავისთვის არ იყო ცნობილი.

რემონიძემ 1927 წელს რუსულიდან თარგმნა და ცალკე გამოსცა დიდი ინდოელი მწერლის რაბინდრანატ თაგორის მოთხრობა „მემკვიდრეობის დარაჯი“, რომელშიც კლასიკური ოსტატობითაა გადმოცემული ძუნწი ადამიანის გარდუვალი ტრაგედია. მთარგმნელმა ამ მოთხრობას თან დაურთო წერილი თაგორის ცხოვრებისა და შემოქმედების დიდი მნიშვნელობის შესახებ. ეს იყო პირველი ქართული თარგმანი თაგორის ნაწარმოებისა და პირველი წერილი თაგორის შესახებ ქართულ ენაზე.

გარდა თაგორის ცხოვრებისა და შემოქმედების აღმნიშვნელი წერილისა, ს. რემონიძემ კოლა ლომთათიძის შესახებ

* ჭერჭერობით ვერ დავადგინეთ მ. მელიკოვის ვინაობა, ვერც მოთხრობას მივაგენით, რომ თარგმანთან შეგვედარებინა.

ბაც გამოაქვეყნა მოგონება, როგორც მისმა თანასკოლელმა ახლო მეგობარმა. ეს მოგონება კოლას ცხოვრების ბევრ საინტერესო მომენტს შეიცავს.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია ს. რემონიძის პედაგოგიური ხასიათის წერილი „მასწავლებლები“, რომელიც ჟურნალ „განათლებაში“ დაიბეჭდა 1911 წელს (№ 3). იგი, როგორც ავტორი აღნიშნავს, პირადი შთაბეჭდილებებია და წარმოადგენს გურიის სკოლებში იმდროინდელი პედაგოგიური მუშაობის მიმოხილვას. აღნიშნულ წერილში დაყენებულია მრავალი საინტერესო საკითხი, რომელიც მაშინდელ პირობებში აუცილებელ გადაწყვეტას მოითხოვდა. მაგალითად, საკითხი მასწავლებლის ღირსებისა და მოვალეობის შესახებ, დედების პირველ რიგში სწავლების აუცილებლობის, რუსული ენის სწავლისა და რუსული სახელმძღვანელოს შედგენის, მასწავლებელთა აქტიური ბრძოლის შესახებ სწავლა-განათლების გაუმჯობესებისათვის და სხვა მრავალი.

წერილი ყურადღებას იქცევს სწავლა-აღზრდის პრობლემების საკმაო ცოდნით, მიუხედავად იმისა, რომ როგორც თვითონ აცხადებს, არაა მასწავლებელი, მაგრამ ჩანს, მშრომელი ხალხის სწავლისა და განათლების საჭიროება კარგად ესმის, როგორც მწერალსა და საზოგადო მოღვაწეს.

დარჩენილია აგრეთვე ს. რემონიძის წერილობითი სიტყვა, წარმოთქმული დიდუბის პანთეონში გამოჩენილი ქარკთველი ბელეტრისტის შიო არაგვისპირელის დაკრძალვისას, 1926 წლის 9 იანვარს. იგი წერილების განყოფილებაში არ შევიტანეთ სიპატარავის გამო, ამიტომ მოგვყავს მთლიანად: „მოგვშორდა შიო, საყვარელი ადამიანი და ნიჭიერი მწერალი, საზოგადო მოღვაწე, ვინც თავისი ადამიანური ეალი პირნათლად და ღირსეულად შეასრულა საყვარელი სამშობლოსა და ერის წინაშე.

შენი მარგალიტი ნაწერებით, ძვირფასო მასწავლებლო, ჩაგვინერგე გულში სამშობლოს სიყვარული და გეასწავლე მისთვის კეთილშობილური სამსახური. აი, ამისთვის აგიგებს ხელოურქმნელ ძეგლს ხალხი თავის გულში და სიყვარულით გატარებს უკუნიით უკუნისამდე. მეც — შენი უმცროსი მოწაფე მთელ ქართველ ერთან ერთად მოვიხრი მუხლს და

თვალცრემლიანი უკანასკნელად ვეამბორები შენს გაციებულ
სპეტაკ შუბლს პოეტის შემდეგი სიტყვებით:

«Ты прав. Люблю родных,
Мне тяжело видеть их в поволге,
всем жертвовать готов для них,
Но родину люблю я боле»*.

•

საყურადღებოა ს. რემონიძის მოღვაწეობა საბავშვო
მწერლობაშიც. იგი ახალგაზრდობიდანვე თანამშრომლობდა
საბავშვო ჟურნალებში — „ჭეჭილსა“ და ნაკადულში“. პირ-
ველი მისი საბავშვო მოთხრობა „პატარა ქურდი“ დაიბეჭდა
„ჭეჭილში“. 1903 წლის № 10 ს. რემონიძე ერთნაირი სიყვა-
რულით ეკიდებოდა როგორც სადიდო, ისევე საბავშვო ნა-
წარმოებების შექმნას.

ს. რემონიძის საბავშვო მოთხრობები ყურადღებას იქცე-
ვენ უშუალოდ, ბუნების წარმტაცი და ცხოვრებისეული
მართალი სურათების ოსტატური ხატვით. ამ მხრივ აღსანიშ-
ნავია „დატყვევებული ჩიტი“, „ბუნების წილში“, „ზღვა-
ზე“, „ჩვენი ყურში“, „შემოდგომა“, გადატეხილი სალამუ-
რი“, „ტყეში“, „დამკვრელი რეზო“, „ვაჟიკო და ელიკო“

* იხ. საქ. სახ. ლიტ. მუზეუმში შიო არაგვისპირელის ფონდი № 16094.
შენიშვნა: აქ მოტანილი ლექსის სტრიქონები ეკუთვნის ცნობილ
რუს ლექაბრისტ პოეტს კ. ჩაღაევს (1795—1826 წ.): იგი
ამოღებულია პოემა „Наливнойко“-ს მესამე თავიდან „Раз-
говор с Лобидой (იხ. К. Ф. Рилеев, Полное собр. соч.
акад. емия, 1934 г., Москва—Ленинград, стр. 246). სტრო-
ფის პირველი ტიპი ასეთია: „Ты прав, мой друг люблю
родину“, მაგრამ ფრაზა „Мой друг“ რემონიძის სიტყვაში
გამოტოვებულია, რადგან მან ზემოთ შიოს „ძვირფასი მას-
წაღლებელი“ უწოდა და თავისი თავი მის „უმცროს მოწა-
ფედ“ აღიარა, ამიტომ ჩვენი აზრით, უთუოდ ეუბერხულა
მისთვის „Мой друг“ ეწოდებინა და იგი შეგნებულად გა-
მოტოვა, მით უფრო, რომ აზრის მხრივ ამით სტროფს არა-
ფერი დააკლდებოდა.

და სხვა. რემონიძის საბავშვო მოთხრობები საბჭოთა ხელისუფლების წლებში რამდენჯერმე გამოიცა.

საბავშვო ნაწარმოებების ამ ჯგუფიდან განსაკუთრებით სახელი გაითქვა მოთხრობამ „დამკვერელი რეზო“, რომელიც 1931 წელს გამოქვეყნდა. მას გატაცებით კითხულობდნენ მოსწავლე ახალგაზრდები და ისიც სასარგებლო გავლენას ახდენდა ნიჭიერ, მაგრამ გაზარმაცებულ და სწავლაში ჩამორჩენილ მოწაფეებზე. განათლების ზემდგომი ორგანოების მიერ ს. რემონიძის საბავშვო მოთხრობები მითითებული იყო სკოლებში საკითხავად, როგორც დამხმარე ლიტერატურა.

რემონიძის კალამს ეკუთვნის აგრეთვე მონოგრაფიული ნარკვევი „ეგნატე ნინოშვილი“, რომელიც უმთავრესად შედგენილია ფ. მახარაძის, რ. კალაძის, პ. გელეიშვილის, პ. ირეთელის და სხვათა წერილებისა და მოგონებების საფუძველზე. თუმცა მასში ახალი, მანამდე უცნობი მასალებიცაა წარმოდგენილი: მაგალითად, ეგნატეს წერილები ნადასი კალანდაძისადმი, გიორგი წერეთლის წერილები ეგნატესადმი და სხვა. აღნიშნული მონოგრაფიული ნარკვევი ეგნატე ნინოშვილის ცხოვრების და შემოქმედების შესახებ განკუთვნილი იყო მოსწავლეთათვის პოპულარულ, საკითხავ წიგნად.

უკანასკნელად ს. რემონიძემ საკოლმეურნეო თემაზე დაწერა მოზრდილი საბავშვო მოთხრობა „ოჩხამურის გომბიო“, რომელიც 1936 წელს გადაცემული იყო კიდეც სტამბაში დასაბეჭდად. მაგრამ მისი გამოცემა არ მოესწრო და დედანიც დაიკარგა. ავტორის პირად არქივში აღმოჩნდა ამ მოთხრობის პირველი ვარიანტის მეხუთე თავი, რომელიც უკანასკნელი თავი უნდა იყოს.

აღსანიშნავია აგრეთვე, რომ ს. რემონიძე პიესებსაც წერდა. 1925 წელს გამოვიდა მისი 3 მოქმედებიანი პიესა „პირველი ლაღუმი“ (ანუ „1905 წელი გურიაში“). შემდეგ თავისი ცნობილი მოთხრობა „ძმები“ გადააქეთა 5 მოქმედებიან დრამად და 1926 წელს ცალკე გამოსცა.

ავტორის ხელნაწერებში აღმოჩნდა აგრეთვე მოთხრობა „ძმების“ მიხედვით დაწერილი შეიღწაწილიანი კინოსცენარის ლიბრეტო, მაგრამ მას მაინც მოთხრობა სჯობს, რადგან გადაკეთებას ვერც ერთი მხატვრული ნაწარმოები ვერ იტანს.

ყოველი ნაწარმოები მხოლოდ იმ სახით ინარჩუნებს მხატვრულ ძალას, რა სახითაც ის პირველად იბადება.

1928 წელს რემონიძემ დაბეჭდა 5 მოქმედებიანი დრამა „ადამიანი“ და ორი საბავშვო პიესა „ქურდი“ და „ძირს ჩადრი“. ყველა ეს პიესა იმ პერიოდში ხშირად იდგმებოდა სასოფლო და სასკოლო სცენებზე. რემონიძეს დარჩა აგრეთვე გამოუქვეყნებელი 5 მოქმედებიანი პიესა „ჩვენი სამართალი“. მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ჩამოთვლილი პიესები ავტორის მოთხრობების მხატვრულ დონეს ვერ უტოლდებიან, დრამატურგიულად არ წარმოადგენენ რაიმე ახალს და ამიტომ ზედმეტად მივიჩნიეთ ამ კრებულში შეტანა.

სილ. რემონიძის მოთხრობების ენა ბუნებრივია, მარტივი და ნათელი; მასში გურული კილოს ფორმებიც გვხვდება. რემონიძე არ მისდევს განსაკუთრებულ ლიტერატურულ ღვარჯნილობას, მისთვის მთავარია შინაარსი, ამბავი, რომლის ქვეშ გარკვეული იდეური ჩანაფიქრია მოქცეული.

როგორც ზემოთ ენახეთ, ს. რემონიძე ახალგაზრდობაში პოეზიითაც იყო გატაცებული და შემდეგშიც არ დაუეიწყნია იგი. მისი მოთხრობა „შეშლილი დედა“ მშვენიერი თეთრი ლექსითაა დაწერილი, თუმცა სტრიქონები, მოთხრობის მსგავსად, ერთიმეორეზეა მიყოლებული.

რემონიძის მოთხრობების რედაქტირების დროს ჩვენ შეგნებულად არ შევცვალეთ მართწერის მაშიდელი ნორმები დღევანდელით: მაგალითად: ტ ფ ი ლ ი ს შ ი, ა ლ ბ ა დ, ბ ა ვ შ ი, ბ ა თ ო მ ი, ა ლ ა გ ი, დ ა უ თ მ ო თ (პირველ პირში), სხვა და სხვა, და მისთანანი, რადგან უმართებულოდ მიგვაჩნია წინანდელი ნაწერების ახალი მართწერის მიხედვით გასწორება. შესწორებით მწერლის შემოქმედებას იმ დროის ენის თავისებურებას დაუვუარავთ. ეს რომ ასე ხდებოდეს, მაშინ სადღა გვექნებოდა საბას, ილიას, ყაზბეგის, ნინოშვილის და სხვა კლასიკოსთა ენის თავისებურებანი?

სილიბისტრო რემონიძე უანგარო ადამიანი იყო, დაუზარელი მშრომელი და კაცთმოყვარე, ახალგაზრდობის მეგობარი. იგი სწავლისათვის სოფლიდან ჩამოსულ ყმაწვილებს მუდამ ეხმარებოდა გზის გაკვლევაში. პირადად მეც დიდად დავალებული ვარ მისგან. ის იყო პირველი მწიგნობარი კაცი, ვისაც უნივერსიტეტში შესვლისას ვიცნობდი თბილისში. დამიმეგობრა, წიგნებით მასაჩუქრებდა, მარიგებდა და მამხნელებდა, ზოგჯერ თავისი გულის დარდსაც გამიმხელდა ხოლმე. 1933 წლის ივნისში სოფელში ბარათი მომწერა: „ეს ეს არის შენი გამოგზავნილი წერილი მომიტანეს პირველ ანუ ყოფილ მიხეილის სააგადმყოფოში; მე-7 დღეა აქ ვწევარ, ნერვიულ განყოფილებაში, ელექტრონს მიკეთებენ. მე რომ მღელვარება გამოვიარე. მიკვირს, ცოცხალი როგორ ვარ. 19-ს ხერხემლიდან სითხეს გამომიღებენ და თუ გადაარჩი, შეიძლება 10 დღე კიდევ დაგრჩე, ან სულ შევავლო ჩვენი წინაპრებისაკენ. თუმცა არ მინდა ჯერ სიკვდილი; იმის მეხუთედის გაკეთებაც არ მომისწრია, რაც მიზნად მქონდა დასახული, ერთ მოთხრობას აქ ვწერ ეხლა საბავშვოს, მაგრამ ეს წვეთია ზღვაში. მე შემეძლო მოზრდილი რამე დამეწერა, მარა წყევულ ყოველდღიურ ცხოვრებას შევრჩი და მივდივარ უნაყოფოდ... თუ არ ვიგულისხმებთ ბიკებს“... ამ წერილში ნათლად ჩანს მისი სევდიანი განწყობილება და ბედისადმი სამდურავი. ბუნებით სუსტ ადამიანს, ყმაწვილობიდანვე მძიმე შრომამ სიჭარბაგის წლები ძალიან დაუმძიმა და 55 წლის ასაკში უკვე მოხუცს ჰგავდა.

დასასრულს, უნდა ითქვას, რომ ს. რემონიძემ ბევრი კარგი და სასარგებლო მუშაობა გააწვია ქართულ ლიტერატურისა და კულტურის დარგში. მისმა მოთხრობებმა და მის მიერ გამოცემულმა ქართულ მწერალთა და მეცნიერთა წიგნებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ჩვენი ხალხის, ქართველი ახალგაზრდობის სულიერი აღზრდის საქმეში. ეს ღვაწლი კიდევ დაუფასა საბჭოთა მთავრობამ და ოცდაათიან

* ს. რემონიძეს დარჩა ორი ვაჟი, ცნობილი არქიტექტორები — შოთა და ზურაბ თავართქილაძეები.

წლებში მას ლიტერატურული დამსახურებისათვის დაუნიშნა პერსონალური პენსია*.

ს. რემონიძე გარდაიცვალა 1936 წელს.

გამომცემლობა „ნაკადულმა“, 1961 წელს, ამ სტრიქონების ავტორის შედგენითა და რედაქციით გამოსცა ს. რემონიძის რჩეული საბავშვო მოთხრობები, სახელწოდებით „ბუნების წიაღში“, რომელშიც 13 მოთხრობა შევიდა.

ამჟამად მკითხველს ვთავაზობთ ს. რემონიძის რჩეულ ნაწერებს, რომლებიც, ჩვენის აზრით, კანონიერი ნაწილია ქართული რევოლუციამდელი დემოკრატიული პროზისა, რაშიც ასახულია მშრომელი ხალხის ცხოვრება და შეუპოვარი ბრძოლა მეოცე საუკუნის პირველ მეოთხედში.

1965 წ.

* ჩხ. საქ. ცენტ. ს.ხ. არქივის საბეჭდოთი კატალოგი.

ბარათებში შენახული სიცოცხლე

ამას წინათ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში საინტერესო გამოფენა მოეწყო. იგი ასახავდა საბჭოთა კავშირის დიდ სამამულო ომში ამავე უნივერსიტეტის მონაწილეობას. გამოფენაზე უმთავრესად წარმოდგენილი იყო ფოტოსურათები იმ მამაცი ადამიანებისა, რომლებიც ომის დაწყების პერიოდში სწავლობდნენ თუ მოღვაწეობდნენ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, აქედან წავიდნენ ფრონტზე და თავი გამოიჩინეს, როგორც ნამდვილმა პატრიოტებმა.

საგამოფენო სტენდების ერთი ნაწილი დათმობილი ჰქონდა მტერთან ბრძოლაში გმირულად დაღუპულ უნივერსიტეტელ ვაჟკაცებს. აი, საოცრად ნაცნობი სახე საბჭოთა კავშირის გმირის ვლადიმერ კანკაეასი, ახალგაზრდა ფილოლოგის ნიკო ტატიშვილისა და სხვათა მრავალთა... მაგრამ ძლიერ დამწყდა გული, რომ იქ ვერ ვიპოვენ პორტრეტი ჩემი სიკვამლის მეგობრის, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასპირანტის სერგო ყრუაშვილისა, რომელიც 1940 წელს საბჭოთა არმიის რიგებში გაიწვიეს, ერთი წლის შემდეგ სამამულო ომმა მოუსწრო და მტრის შემოტევის პირველსავე თვეში ბელორუსიის ფრონტზე დაიღუპა. ალბათ, ცოტა რამ იცოდნენ მის შესახებ გამოფენის ორგანიზატორებმა.

გამოფენიდან გულდაწყვეტილი გამოვედი. თვალწინ წარმომიდგა „გამორჩენილი და დავიწყებული“ მეგობრის სახე, მისი ცქრილა თვალები, მუდამ მომღიძარი სახე, სიცოცხლისმოყვარული გამოხედვა. აი ის სკამი, უნივერსიტეტის

ეზოში, რომელზედაც ხშირად ერთად ვსხდებოდით და ვსაუბრობდით, დღესაც იქ დგას. ახლაც იმ სკამზე დაეჯექი დაკარგულ მეგობარზე ფიქრმორეული. თვალწინ წარმომიდგა მასთან გატარებული დღეები ქუთაისში, თუ თბილისში, მრავალი საღამო ბავშვების ტაძრის ნანგრევებთან, მთაწმინდის პანთეონში, ფუნიკულიორზე და აქ, უნივერსიტეტის ამ ბაღში, სადაც ხშირად გვიყვარდა ყოფნა და პოეტური სურნელებით ტკობა. პირველად ისიც ლექსებს წერდა, რამდენიმე გამოაქვეყნა კიდევ, მაგრამ მალე იგრძნო, რომ მისი მოწოდება მხოლოდ მეცნიერება იყო. ვინ მოთელის, რამდენი ღამე გაგვითენებია ქართველ პოეტთა ლექსების კითხვაში, მათ შეფასებაში, კამათში.

სახლში დავბრუნდი თუ არა, უმაღლესი მივამუხრე ჩემს არქივს, სადაც შემონახული მაქვს სერგო ყრუაშვილის რამდენიმე ბარათი და ფოტოსურათები, საბჭოთა არმიიდან თუ ფრონტიდან გამოგზავნილი, აგრეთვე ორიოდ წიგნი და პირადი საბუთები, რომლებიც არმიაში წასვლისას მე დამიტოვა, ხელახლა გადავიკითხე ბარათები, რომლებშიც კვლავ ვიგრძენი უახლოესი მეგობრის, შესანიშნავი ქართველი ჰაბუკის, მტერთან უთანასწორო ბრძოლაში უდროოდ დაღუპული ადამიანის მგზნებარე სიცოცხლე, რომელიც ახლა მის ბარათებშია შემონახული.

სერგო ჯავახის ძე ყრუაშვილი რაჭის მთების შვილი იყო, სოფელ ხოტევიდან (ამბროლაურის რაიონი). იგი, ყველაზე უმცროსი და-ძმებს შორის, 1914 წელს დაიბადა. ლიტერატურით მისი გატაცება თავისივე სოფლის სკოლაში სწავლისას გამოჰქლავნდა. მერე ამბროლაურის პედტექნიკუმში უკვე „ჩახედულ“ მოწაფედ ითვლებოდა. 1933 წელს ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში განაგრძო სწავლა და ამ დღიდან იგი საყვარელი სტუდენტი გახდა სახელგანთქმული მეცნიერების — კორნელი კეკელიძის, გიორგი ახვლედიანის, მიხეილ ზანდუკელის, ვახტანგ კოტეტიშვილის, სიმონ ყაუხჩიშვილის, არნოლდ ჩიქობავას, ვარლამ თოფურიასი და სხვათა. ინსტიტუტში სწავლისას სერგო ყრუაშვილი ყურადღებას იქცევდა არა მარტო როგორც კარგი სტუდენტი, რომელიც სავალდებულო საგნებს წარმატებით აბარებს, არამედ რო-

გორც ერუდირებული ახალგაზრდა, რაც მეღავნდებოდა ლიტერატურულ სემინარებსა და სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენციებზე მონაწილეობისას.

იმ დროს (1934—35 წწ) ქუთაისში გამოდიოდა საინტერესო გაზეთი „სიტყვა და საქმე“, ცნობილი კრიტიკოსის პლატონ ქიქოძის რედაქტორობით, რომელსაც საოცარი გუმანი ჰქონდა ნიჭიერი ახალგაზრდის შემჩნევისა. მან, როგორც კი გაიცნო სტუდენტი ყრუაშვილი, მაშინვე თავისი გაზეთის მუშაობაში ჩააბა და პოლემიკურ-თეორიული ხასიათის წერილიც კი დაუბეჭდა (№ 3, 1934 წ.).

პედინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ ს. ყრუაშვილი ორიოდ წელს მასწავლებლად მუშაობდა ამბროლაურსა და ზესტაფონში. 1939 წელს წარმატებით ჩააბარა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასპირანტურაში მისაღები გამოცდები და პროფესორ მიხეილ ზანდუკელის ხელმძღვანელობით სამეცნიერო მუშაობისათვის მზადებას შეუდგა. ფილოლოგიური მეცნიერების ღრმად დაუფლებით დაინტერესებული ს. ყრუაშვილი მთელი სერიოზულობით შეუდგა ასპირანტურაში სწავლას და ერთი წლის განმავლობაში ჩააბარა ორი კურსის სავალდებულო საგნები, მესამე წლის საგნების მომზადებასთან ერთად სადისერტაციო თემასაც მოჰკიდა ხელი („მერანი“).

1940 წლის დამდეგს გამოვიდა ახალი კანონი საბჭოთა არმიაში ყველა მოქალაქის სავალდებულო გაწვევის შესახებ და იმავე წლის ივნისში ასპირანტი სერგო ყრუაშვილი სამხედრო ცხოვრებას ეზიარა. გამგზავრებისას ცოტა გულდაწყვეტილი იყო, რომ საყვარელი საქმის შუა გზაზე მიტოვება მოუხდა, მაგრამ იმედოვნებდა, არმიაში ყოფნას რუსული ენის უკეთ შესწავლისათვის გამოვიყენებ და ამით ერთიორად ავინაზდაურებ ასპირანტურაში ჩამორჩენასო.

არმიაში წასვლის შემდეგ სერგო სისტემატურად მწერდა წერილებს, ზოგჯერ ვრცელსა და გონივრულ აზრებით სავსეს, რომელშიც ჩანს მისი კეთილმეგობრული განწყობილებები და დაუცხრომელი სურვილი იმისა, რომ რაც შეიძლება, ახლოს იყოს თბილისთან, მის ლიტერატურულ და მეცნიერულ ცხოვრებასთან. თითქმის ყველა წერილში მთხოვდა, დაწ-

ვრილებით მიმეწერა საქართველოს კულტურული ცხოვრების ამბები, თეატრისა და უნივერსიტეტის გარშემო, რა დაიწერა საინტერესო, როგორ ცხოვრობენ ჩვენი ძვირფასი პროფესორები და მწერლები. „შენი წერილი ჩემთვის დღესასწაული იქნებაო“, მოაყოლებდა ბოლოს.

არმიაში გაწვევის ერთი თვის შემდეგ მწერდა: „...ჯერ ხომ ასე მცირე დრო გავიდა და საქართველო უკვე ზმანებაშია გადასული. უკვე ენატრობ „საქართველოს ღრუბელს“ (ეს სიტყვები გრიგოლ აბაშიძის ლექსიდან არის: „დააცადე, ლექსმა კიდევ გულში დაიზამთროს, ხვალ ვინ იცის სად ინატრებ საქართველოს ღრუბელს“... რომელსაც ხშირად ვიმეორებდით).

ჩემს მეგობარს თითქმის სისტემატიურად ვუგზავნიდი ახალგამოსულ წიგნებსა და ჟურნალ-გაზეთების საინტერესო ნომრებს, რაზედაც თავის ალტაცებას გამოთქვამდა ჩემდამი მოწერილ ბარათებში. „სამი თვეა შენი გამოგზავნილი კარლო კალაძის პოემის ნაწყვეტის მეტი არა წამიკითხავს რა ქართულ ენაზე დაბეჭდილი... ყოველი უბრალო ნიშანიც კი, რომელიც უკვე ზმანებაში გადასულ მაქაურ ცხოვრებაზე მიმითითებს, ჩემში ენით აუწერელ ასოციაციებს იწვევს. ეს არ ითქმის, იგი შორეულ მხარეში განიცდება მხოლოდ... (ამ „შორეულ მხარეში“ მყოფი ჭაბუკი მუდამ იმის ფიქრში იყო, როგორ შეესრულებინა თავისი სამხედრო მოვალეობა და როგორ გამოეყენებინა ყველაფერი ცოდნისა და კულტურის შესაძენად. განსაკუთრებით რუსული ენის საფუძვლიანად დასაუფლებლად...) სხვა რა მოგწერო ჩემი ცხოვრებიდან: დღეები ნაბიჯებივით მეორდებიან. მე მათ აღრიცხვას არ ვაწარმოებ. ვნახოთ, ახალი წელი რას იტყვის. სამი თვის შემდეგ მეთაური უნდა გავხდე, ამიტომ დაძაბულად ვმუშაობ. თავისუფალ დროს მხოლოდ გაზეთებს ვკითხულობ და, ასე გასინჯე, აგიტატორადაც ვმუშაობ. ჩემთვის რუსულ ენაზე აგიტაციის გაწვევა არც ისე იოლია შენ წარმოიდგინე“...

იმავე ბარათიდან ჩანს, რომ სერგოს მუყაითობას სათანადოდ აფასებდნენ მისი ნაწილის მეთაურები, მასში ხედავდნენ ენერგიულ, მზარდ, ახალგაზრდას. „...მე გამომიძახეს და შემომთავაზეს სამხედრო პოლიტიკურ აკადემიაში წავსული-

ყავი, მაგრამ კატეგორიული უარი ვთქვი. ამით, რა თქმა უნდა, ხელი ავიღე ჩემს მატერიალურ წარმატებაზე და სამუდამოდ ქართული კულტურის ტრუბადურად დავრჩი. მე ჩემს სიცოცხლეს ლიტერატურას ვანაცვალე, თუ ამის საშუალება მომეცა, თუ არა და რა გაეწყობა...”

შემდეგი წერილი 1941 წლის პირველ იანვარს არის დაწერილი. მასში უკვე სამხედრო ცხოვრებით მიღებული მხნეობა გამოსჰვეივის... „ძმავ ანდრო! დღეს მივიღე შენი წერილი და ძვირფასი საჩუქარი (ახალი წიგნები და გაზეთები, რომლებიც იმ ხანებში გავუგზავნე) ახალ წელს ამაზე უკეთეს მოსაკვლევს ვერ წარმოვიდგენდი. მინდა მოგილოცო ახალი წელი და გისურვო ყოფილიყოს ისეთი, რომ წამოგვეძახოს: „შეჩერდი, წუთო! შენ ასე მშვენიერი ხარ!“ ჩემს ამბავს თუ იკითხავ, ვერაფერს გეტყვი იმის მეტს, რომ ეს წერილი ისეთი სულიერი დეპრესიის მომენტშია დაწერილი, როგორც წინანდელი ბარათი. აქ იმედის ნაპერწკალი ღვივის (იქნება შენმა წერილმა ჰქმნა ეს თუ ახალმა წელმა?) მიუხედავად პირისპირ დგომისა ისეთ ლომთან, როგორიც არის რუსული ყინვა — „ბუნების ეს უზარმაზარი ფენომენი“. დღეს მაგალითად, 30 გრადუსია ყინვა (რა იოლად ითქმის და რა ძნელია სინამდვილეში) და კიდევ 20 გრადუსი მოემატებაო, ამბობენ. მოდი და გაუძელი არა ყაზარმაში, ღუმელთან, არამედ მინდორზე, სადაც ყოველგვარი პირობების მიუხედავად წარმოებს სამხედრო მეცადინეობა. დეე, რაც მოსაველია, დროით მოვიდეს! შევეჩვიე განსაცდელის პირისპირ ცქერას. ამაზე ლაპარაკი დროის დაკარგვად მიმაჩნია... სიცოცხლის მანძილზე ბევრჯერ ვიხილავთ განთიადს და შემოღამებას, ასეთი არის კაცთა ბედი კუბოს კარამდის (მაპატიე ეს „ლირიკული“ თუ „ფილოსოფიური“ ლაყბობა) ...შენი გამოგზავნილი გაზეთები გადავიკითხე. გამსახურდიასავით გამახარა ქართულმა შრიფტმა. სალაში აშხანაგებს, ვისთანაც ჩვენ მეგობრობა გვქონდა. მართალია, ბევრმა დავიწყების მდინარეს გაატანა ჩემი ხსოვნა, მაგრამ არა. უშავს: „საქართველოში შენ ერთი მაინც არ იტყვი, როგორც იტყვიან სხვები“.

„...ცხოვრების გზაზე წინ გადადგმული ყოველი ნაბიჯი გონებაზე უნდა იყოს დაფუძნებული და არა მარტო წუთიერ

გრძნობათა აფეთქებაზე, რომელიც ხშირად გვატყუებს ხოლმე.—მწერდა ერთ-ერთ ბარათში, — არ ვიცი, იქნებ ჩემს თმაში გახშირებული ჭადარის ბრალი იყოს, რომ გონების პრიმატი მიმაჩნია უპირველესად გრძნობებთან შედარებით. თუ ღიად აღმიანებს მოვიშველებოთ, ისინიც ამას გვირჩევენ. დავანებოთ თავი სენეკას და სოკრატეს, ჩვენი რუსთაველის ეს ფრაზა რად ღირს: „რაც არ გინდოდეს იგი პქმენ, ნუ სდევ გულისა ნებასა“. გონების კარნახით მოქმედება არსებითი პრობლემების გადაჭრის დროს არასოდეს მოგვიტანს ზიანს, რომანტიული ცდუნება კი მიუხედავად მისი გარეგნული ბრწყინვალეობისა, თავისთავში ფარავს უმწიფარი აზრის მთელ უბადრუკობას. ეს გრძნობებზე ხელის აღებას კი არ ნიშნავს, არამედ გონივრული გზით მათს წარმართვას“...

იმ ხანებში (1940 წლის ოქტომბერი) თბილისში ჩატარდა ღიდი ქართული პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის იაკობ გოგებაშვილის დაბადებიდან 100 წლისთავის იუბილე. საიუბილეო დღეებში სხვა მრავალ გამოცემებთან ერთად რესტავრირებულ იქნა ი. გოგებაშვილის „დედაენის“ სახელმძღვანელო, რომელზედაც ათეული თაობები აღზარდილა. იმ „დედაენის“ ერთი ეგზემპლარი სხვა წიგნებთან ერთად გავუგზავნე ჩემს მეგობარს. მაგრამ საპასუხო წერილში, ამ წიგნზე, რატომღაც არაფერს არ მწერდა, რის გამოც ვუსაყვედურე, რატომ „დედაენის“ შესახებ არაფერს მწერ-მეოქი და აი, მანაც არ დააყოვნა პასუხი:

...„დედაენაზე“ არაფერს მწერო, მსაყვედურობ. აბა, რა მოგწერო? ყველაზე საყვარელზე ყველაზე ნაკლებს ლაპარაკობენ. იგი კი ჩვენი დაუბრუნებელი ბავშვობის ნაკვალევია, ჩვენი პირველი თვალის ამხელი დედასთან ერთად. ამიტომ არ მინდა სიტყვებით გავაყალბო მისი პატივისცემა, რადგან ღრმად მწამს, რომ „Мысль пзреченная есть ложь“. როგორც ამას სიმბოლისტები ამბობდნენ“.

როცა სერგო ყრუაშვილი ასპირანტურაში სწავლობდა, იმ წლებში (1939—40 წწ) მე და პოეტი იოსებ ნონეშვილი ჯერ კიდევ სტუდენტები ვიყავით. სერგო და იოსები სტუდენტთა ქალაქში ცხოვრობდნენ და მეგობრობდნენ კიდევ. ჩვენს გამოჩენას პოეზიაში სერგო სიხარულით შეხვდა და ვიცოდით

რა მისი დადებითი აზრი ნონეშვილის ლექსებზე. სხვა მასა-
ლებთან ერთად, იმ ხანებში გამოსული პოეტის პირველი წიგ-
ნიც გავუგზავნე, რის გამო თავის დიდ აღფრთოვანებას მწერ-
და და, შეიძლება ითქვას, მან თითქმის ყველაზე პირველად
განსაზღვრა იოსებ ნონეშვილის პოეტური მომავალი. აი, ის
ადგილიც ბარათიდან: „...იოსების ლექსების წიგნის გამოგ-
ზავნისათვის დიდად გმადლობ, ძლიერ მესიამოვნა, თითქმის
ყველა ლექსის შექმნის დამსწრე ვიყავი და შემოქმედთან
ერთად განვიცდიდი ლექსის დაბადების დიდ სიხარულს. ჩე-
მი აზრი, (თუ კი მას შეიძლება ვინმემ ანგარიში გაუწიოს)
ამ ლექსების შესახებ მისი ავტორისათვის და შენთვისაც ნაც-
ნობია; ხალასი პოეტური ტალანტის უტყუარი საბუთია იგი,
ზოგიერთი ფორმალური გავლენის მიუხედავად. ასე კარგი
ლექსებით დაწყება მაუწყებელია, რომ იოსები ამ ფრონტს
ბოლომდე შერჩება, თუ სწავლების პროზაულმა სიძნელემ
ხელი არ ააღებინა სისტემატიურ მეცადინეობაზე, ურომლი-
სოდაც პოეტური ნიჭი მალე ამოსწურავს თავისთავს. სალამი
გადაეცი და წიგნის გამოსვლა მიულოცე ჩემს მაგივრად (რო-
გორ მენატრება ლიტერატურული „ყბედობა“ მაგასთან)“.

შემდეგი ორი ბარათის შემოკლება თითქმის შეუძლებე-
ლია. ისინი თითქოს ერთი ამოსუნთქვით არის დაწერილი.
ლიტერატურულ სტატიებს უფრო გვანან, ვიდრე მეგობრე-
ბისადმი გაგზავნილ პირად ბარათებს. უმჯობესია თვით ბა-
რათის ავტორს დავუთმო ადგილი, ვიდრე ჩემი მრავალსი-
ტყვაობით დაეუკარგო უშუალობის ნამდვილი სურნელება.

„2 ივნისი, 1941 წ. ამ წერილს სამხედრო ბანაკი-
დან გწერ, 20 მაისს მოვედით რამდენიმე კაცი. ამ ზა-
ფხულს აქ გავატარებთ. შენი წერილიც აქ მომიტანა
დაგვიანებით მოსულმა აშხანაგმა. ვერ გეტყვი, როგორ გა-
მახარა. აქეთ ძლიერ ცუდი გაზაფხული დგას, მთელი მაისის
განმავლობაში განუწყვეტლივ წვიმები იყო, ტყე ჯერ კიდევ
არ გამოსულა, საკმაოდ ცივა და შინელს ვერ ვიცილებ
მხრებიდან. ჩემი განწყობილება სრულიად შეიცვალა: ავ-
ღრიანი ამინდის მიუხედავად, იგი მხნეა და იმედიანი. თით-
ქმის მთელი წლის განმავლობაში თავთან ძლიერი ბრძოლის
შემდეგ სერიოზულად მოვკიდე ხელი იმ დიდი საგნის შეს-

წავლას, რომელსაც „ამტანობა“ ანდა „მოთმინება“ ეწოდება. უკვე ღრმად დავრწმუნდი: თუ კაცს სიძნელეთა დაძლევა არ შეუძლია, თუ ერთგვარი წრთობა არ მიუღია, „გასტანჯავს წუთისოფელი“, ახლა ხალისით ვხვდები ყოველგვარ სიძნელეს, რომლის დაძლევაშიც ერთგვარ ზნეობრივ კმაყოფილებას ვგრძნობ.

აქ დივიზიის პარტიულ სკოლაში მოვეწყვე, რომელიც თადარიგის პოლიტხელებს ამზადებს. მართალია, საკმაოდ ბევრი მასალა აქვთ გავლილი, მაგრამ იმედი მაქვს დავეწვევი. რამდენიმე საათი გამოკითხვა იყო დიალექტიკურ მატერიალიზმში და ჩემი რუსული ენის ოჩოფეხებით ზოგიერთებს თავს დავუარე (თუ ტრაბახად არ ჩამითვლი). ლექტორი ჯერ-ჯერობით მხოლოდ მე მთელის ფრიადოსნად (იქ ყველანი უმაღლესი განათლებით არიან) ძლივს ისევ ჩემი საყვარელი „ლაყობა“ ფილოსოფიურ საკითხებზე და ისიც სანუკვარ რუსულ ენაზე, მოდი და ნუ გაიხარებ, ამას ისიც დაერთო, რომ პოლიტმეცადინეობის საათებში, რამდენიმე ცოდნისმოყვარე ახალგაზრდა (თუმცა აქ მოხუცებს გვეძახიან) საათობით ვდავობთ კანტის „საგანზე თავისთავად“ „აგნოსტიციზმზე“ და ვინ იცის რაზე არა. ასე, ჩემო ანდრო, რუსული ენის ფართო ჰიშკარი ჩემთვისაც იღება თანდათანობით. ახლა მხოლოდ სიცოცხლეა სანატრელი, რომ იკითხო და იშრომო ფაუსტივით: „შრომა, აი უდიდესი წყარო ბედნიერებისა“. თუ შენთან ერთად მეღირსა ეს სიამოვნება, ხომ კარგი, თუ არა და, „თუ საწუთრომან დამამხოს ყოველთა დამამხობელმან“ შენ ხომ მაინც იტყვი, დიდი სურვილები და შრომის სიყვარული თან წაიყოლაო.

...ხშირად გულში ვიმეორებ ჩვენი საყვარელი კარლოს ლექსიდან:

რა შორს არის დასავლეთით საქართველოს მთა-გორები.

რა შორს არის!.. და კარავიც გურულ ოდას არ ჰგავს...

სადაური სად მოვსულვარ სიყვარულის შთაგონებით!

ვინ მიაშობს ჩვენი მხარის ამბავს? (ეს უკანასკნელი სტრიქონი კი ჩემია).

...კიდევ დიდხანს მინდოდა შენთან საუბარი, მაგრამ დრო იღარა მაქვს. „ატბოი“ რამდენიმე საათის წინ იყო. ამ წე-

რილზედაც ითქმის ექვთიმე მთაწმინდელის სიტყვები: „უცალო ვიყავ და უფროისით ღამით მიწერილა“. უკვე გამაფრთხილეს სინათლე ჩავაქრო. იყავი კარგად მარად შენი ს. ყრუაშვილი“.

შემდეგი და უკანასკნელი ვრცელი წერილი იმავე წლის 15 ივნისს არის დაწერილი, რომელშიც ნათლად იგრძნობა საოცარი სულიერი აფორიაქება, რაღაც ცუდის მომასწავებელი წინათგრძნობა. წერილის გამოგზავნა დიდხანს ვერ მოუხერხებია და მხოლოდ ომის დაწყების 18 დღის შემდეგ გადაუცია საველე ფოსტისათვის. ამ ბარათს ეპიგრაფად წამძღვარებული აქვს კონსტანტინე გამსახურდიას ლექსის სტრიქონები: „ო, როგორ მინდა ვიყო შენს ახლო! ო, თეთრო სახლო, ო, თეთრო სახლო!“ ამ წერილის შემდეგ ძველ მისამართზე ნუღარაფერს გამოგზავნი. ახალ ადგილზე მივდივართ. სად? — არ ვიცი. ამ გაურკვევლობასა და მოულოდნელობაშია სამხედრო ცხოვრების პოეზია. ძლიერ კი მომენატრეთ ყველანი. რა ნაზია ეს გრძნობა რომ იცოდე. ოცნება შორით დატოვებულ მშობლიურ კერიაზე, მეგობრებზე და ყოველ წვრილმანზეც კი, რომელთანაც დაკავშირებულია ჩვენი სიცოცხლის ძვირფასი მოგონება. შინ ყოფნისას ბევრჯერ მიფიქრია ამაზე: როდის იქნება შორიდან ვეტრფოდე მას, რასაც ახლოს ასე ვეველები გარს. აი, დადგა ეს დრო. უკვე ოცნებაში გადასული საქართველო თვალწინ მიდგას და რომ მანდ ვიყო, ალბათ ყოველ ბუჩქს ვეამბორები. არ ვიცი საიდან შემოიპარა ჩემს გაციებულ გულში ეს სენტიმენტალობა. მე ყოველთვის მანცვიფრებდა გრიგოლ ორბელიანის პიროვნებაში პოეტი და გენერალი. ახლა ჩემთვის ნათელია ეს. ახლა მე ქვემეხის მეთაური ვარ და ყოველ წუთში შეიძლება რამდენიმე ადამიანის სიცოცხლე წაიღოს ჩემს ბრძანებაზე გასროლილმა ყუმბარამ მტრის ბანაკში. რა ვრცელი გზაა კაპრის ხრიკოლა თოფიდან ნამდვილ ქვემეხამდე. ჩემი აიცოცხლეც ამ ორ უკიდურესობაშია მოქცეული. ყოველ პიროვნებაში ზის ბავშვი და მოხუცი, ანგელოზი და ეშმაკი, ბოროტი და კეთილი, ავი და კარგი. რა რთულია ადამიანი თურმე და რა მრავალგვარი ცხოვრება უნდა განიცადოს. ახალი ფურცელი ჩემი ცხოვრებისა ახლა იშლება. იქნებ იგი

მალე-დახუროს მტრის ხელმა, რომელიც შეიძლება, ასეთივე შინაარსის ბარათით ემშვიდობება თავის მეგობარს. ასეა თუ ისე, მე ამაზე ცოტას ვფიქრობ. ისევ ჩვენი კარლოს სტრიქონები მახსენდება: „დე იყოს ღელვა და წვიმის ცრა, მე ამ სტიქიის მოხალისე ვარ!“ ისე ბევრი რამ განვიცადე. რომ აღარაფერი მიკვირს ამ ქვეყანაზე! იმედით, რომ კიდევ უფრო მეტს ვნახავ, მივდივარ ახალ ადგილზე და ისევ ვიგონებ ბრძენი სენეკას სიტყვებს: „რაც მოსაგალია, ბარემ დროით მოვიდეს“. ჩვენი რუსთაველიც ხომ ამასვე შთაგვაგონებს: „შიში ვერ იხსნისო სიკვდილს. ასეა თუ ისე, ჩემო ანდრო, მე სრულიად დამშვიდებული მივდივარ, როგორც მიდიოდა ძველი ქართველი სამშობლოს პატივის დასაცავად. ეს სენტიმენტალური სიტყვები კი, ალბათ, არის ჩვენი ბავშვობის უკანასკნელი გახსენება“.

ომის დაწყებიდან ორი კვირის შემდეგ კიდევ მოუხერხებია პატარა ღია ბარათის გამოგზავნა, რომლითაც უკვე საბოლოოდ ემშვიდობებოდა: „5 ივლისი, 1941 წ. ფრონტი. ძმაო ანდრო! ამ წერილს ზარბაზნების გრიალში ვწერ. ბელორუსიაში ვარ, ქალაქ როგაჩოვის მახლობლად. დღეს პირველად მივიღე მონაწილეობა აქტიურ შეტევაში ჩემი ტანკსაწინააღმდეგო ქვემეხით. საერთოდ, განწყობილება მშვენიერია და არც ისე ძნელი ყოფილა სიკვდილისათვის თვალის გასწორება, როგორც მანდ გვეგონა. ერთი სიტყვით, არტილერიის ცეცხლის ქვეშ ბევრად უფრო მშვიდად მძინავს, ვიდრე მანდ მეძინა. იყავი კარგად და ყოჩაღად. გოცნი უზომოდ. სალამი მეგობრებს. სიკვდილამდის და მის შემდეგაც შენი სერგო“.

შემდეგ შეწყდა ბარათები, მე ბევრჯერ მივწერე აღნიშნული მისამართით, მაგრამ არავითარი პასუხი არ მომსვლია, ჩანს მალე გაუმართლდა წინათგრძნობა და მისი ცხოვრების ახალი, ანუ საბოლოო ფურცელი საბოლოოდ დახურა მტრის ხელმა. იმავე დღეებში მსგავსი შინაარსის ბარათი პროფესორ მიხეილ ზანდუკელმაც მიიღო. რომელშიც მოახლოებული უბედურების წინათგრძნობა ჩანს: „...გწერთ ზარბაზნებისა და ტყვიამფრქვევების ქრიამულში. არ ვიცი გადავრჩები თუ არა. მინდა გამოგელაპარაკოთ და თქვენი ჩემდამი დამო-

კიდებულებისათვის გითხრათ მაღლობა, რაც არასოდეს სიტყვიერად არ გამომითქვამს“.

ჩამდენიმე თვის შემდეგ მშობლებმა მიიღეს მისი დაღუპვის ოფიციალური ცნობა. ასე დამთავრდა დიდი გულისა და ხალასი ნიჭის მქონე კაბუკის ხანმოკლე სიცოცხლე. ათასი ფიქრით და იმედებით აღვსილი, მომავლისადმი ტრფიალებით აღვზნებული. განა მარტო ერთი და ორია ასეთი? ჩამდენი ასი და ათასი ამისთანა იმსხვერპლა მუხანათურმა ომმა, ჩამდენი მომავალი დიდი ადამიანის — მწერლის, მეცნიერის, შრომის გმირის, სამშობლოს სასახელო შეილების თვალთნათელი ჩააქრო მტრის ულმობელმა ტყვიამ! — ვფიქრობდი ჩემთვის, მეგობრის ბარათების კითხვით ჭმუნვამორეული.

ბარათები დავეკეცე და დიდხანს მეჭირა ხელში, თითქოს თითებში ეგრძნობდი ჩემი მეგობრის გულის სითბოს, რაიც ამ ბარათებს თან ახლავს უთუოდ, მერე მაგიდაზე მისი სურათები დავამწკრივე სამოქალაქო თუ არმიულ ფორმაში გადაღებული, სინანულით დავცქეროდი მართლაცდა „მუდამ სიცოცხლით სავსე მაძიებელ ენერგიულ თვალებს“. „ნამაქიანი ღიმილით“ განათებულ სახეს. მერე გონებაში გამიელვა მისივე ბარათებიდან ერთმა სტრიქონმა: „მე მეგონა ჩვენს მეგობრობას ჩვენს შუა ჩამდგარი მანძილი ველარ გათიშავს“, რა თქმა უნდა, ვერ გათიშავდა, რომ მანძილის გარდა ჩვენს შორის ულმობელი სიკვდილი არ ჩამდგარიყო. თუმცა ვერც სიკვდილმა გაგვთიშა, ვერც ღრომ და შორეულმა მანძილმა. აი, შენ ისევ ჩემთან ხარ, ძვირფასო მეგობარო, ბარათებში დარჩენილი შენი სიცოცხლე ჩემთან არის, ისევ შენი მეგობრების გულში განაგრძობს არსებობას, იგი ჩემგან გადაეცემა ჩვენს შვილებს, ახალ თაობებს, საყვარელ სამშობლოს, რომლის კეთილდღეობისათვის იღვწოდი შენ და რომელსაც შენი ალალი სიცოცხლე უდროოდ შეეწირა.

1968 წ.

პოეზიის საზომი — ხალხის სიყვარული

საქართველოს სახალხო პოეტის რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსის, სახელმწიფო პრემიის ლაურეატის ი. გრიშაშვილის (იოსებ გრიგოლის ძე მამულაიშვილის) ბალღობის აკვანი იყო ძველი თბილისი, ზარფუხის უბანი.

ი. გრიშაშვილის გათვითცნობიერება დაიწყო 1905 წლის რევოლუციური ამბებიდან. უდემამოდ დარჩენილი ყრმა — ჭაბუკი საკუთარი ძალით შეუდგა ცხოვრების გზის გაკაფვას და ამ საქმეში ყველაზე საიმედო იარაღი მისთვის გახდა წიგნის სიყვარული. იგი ვერ გაიტაცა თავისი უბნის მეღუქნეთა ცხოვრებამ, რომლებშიც ბალღობიდანვე ტრიალებდა. მისი გულისყური ზარფუხელ რევოლუციონერებსა და ახლის მაძიებელ ახალგაზრდობას მიეღწეოდა.

პირველი მისი საასპარეზო ქართული სცენა იყო: სახალხო თეატრის წარმომადგენლებში აიდგა ფეხი როგორც სუფლიორმა, ავტორმა, აქტიორმა და ბოლოს ქართული დრამატული დასი გახდა მისთვის უმაღლესი სკოლა, სადაც ნამდვილ ლიტერატურულ ცოდნასა და დიდ ხელოვნებას ეზიარა.

1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ რეაქციის გააფთრებული თარეში მშრომელი ხალხის რევოლუციურ ალტკინებას კიდევ უფრო ამძაფრებდა. ძალმომრეობის წინააღმდეგ ამბოხებული თბილისი ძალას იკრებდა. ჭაბუკი გრიშაშვილი ამ ტალღას წრფელი გულით გაჰყვა და 1906 წელს 17 წლის ყმაწვილი რევოლუციური პათოსის მქონე სასიმღერო ლექსებით იწყებს თავის პოეტურ მოღვაწეობას

და სულ მალე იქცეეს მკითხველთა განსაკუთრებულ ყურადღებას.

ჩვენი საუკუნის პირველ ათეულ წლებში, მიუხედავად იმისა, რომ ჯერ კიდევ მოღვაწეობდნენ ქართული პოეზიის გოლიათები აკაკი და ვაჟა, ფაქტიურად დასრულდა მეცხრამეტე საუკუნის დიდი ლიტერატურული ეპოქა, რომლის შემდეგ ახალმა საზოგადოებრივმა ცხოვრებამ ახალი თვისებრიობის მქონე პოეზია მოითხოვა. რევოლუციურ-დემოკრატიული ახალგაზრდობა, რომელიც ამ დროს აქტიურად მოღვაწეობდა პოეზიაში, უფრო მეტ მნიშვნელობას მხოლოდ იდეურ მხარეს ანიჭებდა და პოეტური ფორმის საკითხი ძალაუვნებურად უგულვებელყოფილი რჩებოდა.

ახალმა საუკუნემ, მსოფლიოს საერთო ფერხულში ჩაბმულმა ცხოვრებამ ქართულ პოეზიას უფრო ვრცელ ასპარეზზე გამოსცლა დააკისრა და პოეტური ოსტატობის მეტი სიღრმე და სირთულე მოითხოვა. საჭირო გახდა სიტყვას არა მარტო აზრი გამოეხატა, არამედ გარკვეული განწყობილების შექმნა შესძლებოდა, ადამიანის სული განეწმინდა. შთაგონებით გაემდიდრებინა იგი. ახალ პოეზიაში პოეტურ ფრაზას დაეკისრა იმაზე უფრო მეტის ჩვენება, ვიდრე იგი აღნიშნავდა, პოეზიას უნდა აღმოეჩინა სიტყვის სურნელება, ფერადოვნება, საჭირო გახდა პოეზიას, როგორც ბრძოლის იარაღს, მეტი გარდამქმნელი ძალა ჰქონოდა, მეტი ზიმზიდველობის თვისებით აღჭურვილიყო.

და სრულიად ბუნებრივად მოხდა, რომ ჩვენი საუკუნის დასაწყისში საქართველოს ორი დიდი ქალაქი — თბილისი და ქუთაისი ერთმანეთის დამოუკიდებლად აყალიბებდა ორი უნიჭიერესი პოეტის — იოსებ გრიშაშვილისა და გალაკტიონ ტაბიძის რთულ პოეტურ შემოქმედებას. ისინი წამოვიდნენ თითქოს დიდი ილიასა და აკაკის ნაკვალევზე, მათი დიდი გზების გასაგრძელებლად — გალაკტიონი რიონივით მშფოთვარე და დაუდეგარი, ქართულ სიტყვაში კოსმიური სიღრმეების აღმოჩენი; გრიშაშვილი კი მტკვარივით ღინჯი და მრავალმხრივი, პოეტი, მკვლევარი, მთარგმნელი, თეატრალი, რედაქტორი, ტექსტოლოგი და ბიბლიოგრაფი.

„ღირებულება პიროვნებისა ვერ შეფასდება მხოლოდ

პირად კეთილდღეობით, იგი ფასდება პიროვნებისაგან მოტანილი საერთო კეთილით“. ვასილ ბარნოვის ამ სიტყვებით ხალხის უკედავი სიბრძნეა გამოხატული. მხოლოდ მოტანილი სიკეთე უდევს საფუძვლად ხალხის დიდ სიყვარულს ამა თუ იმ მოღვაწისადმი. გრიშაშვილისადმი ხალხის სიყვარული განუზომელი იყო ყოველთვის. მას ერთნაირი სიყვარულით კითხულობს საზოგადოების ყველა ფენა, მისი ლექსი ყველანათვის გასაგები, დახვეწილი, გამკვირვალე და უჩვეულოდ თავისუფალი მდინარებით ხასიათდება. გრიშაშვილის შემოქმედებაში რითმის მუსიკალობამ უმაღლეს მწვერვალს მიაღწია.

„ჰოდა, ასე,
მებაასე,
მებაასე, შე მზის გიჟო!
მოშეც ნება,
რომ ოცნება
მკერულზე ცრემლად დავპატიჟო.
რუ მზის სხივებს
აღივლივებს,
რუ მზის სხივმა გააღვივა,
აწანწკარებს,
ოქროს ცვარებს
და თვით ცრემლებს ცრემლი სცვივა“.

მის ლექსებში თითქოს წყარო რაკრავდება, თითქოს ბუღბუღი სტვენდა, ფოთლები შრიალეზდნენ, ან ყვავილთა ბუჩქები ტოკავდნენ. ეს სრულიად ახლებური შეგრძნება იყო ქართული ლექსის ელერადობისა, რომლითაც მგოსანმა ალტაცებაში მოიყვანა საზოგადოება, ქართულ ლექსს უსასრულოდ გაუდიდა მკითხველთა აუდიტორია. ეს იყო ის დიდი სიკეთე, რაც გრიშაშვილმა პირველ რიგში მოუტანა ქართულ პოეზიას და რამაც განსაზღვრა მისი დიდი პოპულარობაც.

გულწრფელი პატრიოტიზმი, უკეთესი მერმისისათვის ბრძოლა და სიცოცხლის უმაღლესი ბედნიერების — სიყვარულის ტრფიალი შეადგენდა ყოველთვის გრიშაშვილის პოეზიის მთავარ მოტივს, მის პოეტურ გულისცემას, მისი სიმღერის მიმზიდველ შინაარსს. ალბათ, ამით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ გრიშაშვილის პირველ ლექსებს ალტაცებული მოწონებითა და გულისყურით შეხვდა ფართო საზოგა-

დოება. ლიტერატურულმა კრიტიკამ ხოტბა შეასხა ახალგაზრდა გრიშაშვილს და დიდი პოეტური მომავლის გზა დაულოცა, გამოჩენილი ქართველი კრიტიკოსი კიტა აბაშიძე ჯერ კიდევ 1913 წელს წერდა ახალგაზრდა მგოსანზე: „გრიშაშვილის ლექსთა განხილვა ჩვენ გვარწმუნებს იმაში, რომ იგი ნიჭით მომადლებული მგოსანია, რომელმაც ახალი ელემენტები შეიტანა ქართულს მდიდარ პოეზიაში... შეიმუშავა ლექსის ტექნიკა და იმ სიმშვენიერემდის მიიყვანა, რომ ქართული პოეზიის ჩვეულებრივ კი განცვიფრებაში მოჰყავთ („სახალხო გაზეთი“, 1913, № 905).

ასეთივე აზრი აქვს გამოთქმული იმავე პერიოდში ვახტანგ კოტეტიშვილს. ლიტერატურის გამოჩენილი მკვლევარი მრავალ ეპითეტს მიმართავს გრიშაშვილის პოეზიის დასახასიათებლად: გრიშაშვილი „ვირტუოზია ფორმათა სამეფოში. ამ მხრივ თითქმის მას არა ჰყავს ბადალი ახალ მწერალთა რიგებში. „მისი ენა“ „ლამაზია“, „მსუბუქია“, „ნაზია“, „გულს ჩამწვდომია“, „ძლიერია“. „გრიშაშვილი თავისი პოეზიით თვით ცხოვრებაა ხორც-შესხმული, განსახიერებელი“. „გრიშაშვილის პოეზიის საგანი სილამაზის კულტია. ამ სილამაზის განსახიერება კი მისი სატრფოა“ („სახალხო გაზეთი“, 6/2, 1913).

საველისხმოა, რომ არ დარჩენილა თითქმის არცერთი მწერალი თუ ლიტერატორი, ჟურნალისტი თუ საზოგადო მოღვაწე, რომელსაც თავისი ერთსულოვანი აზრი არ გამოეთქვა გრიშაშვილის პოეზიის მიმართ. 1913 წელს უკვე სამწერლო ასპარეზზე გამოსული პაოლო იაშვილი, რომელიც შემდგომში ჩვენს ლიტერატურაში ე. წ. ცისფერყანწელთა სკოლის მეთაური გახდა, არ ფარავდა თავის აღტაცებას გრიშაშვილის მიმართ: „ჩვენს ახალგაზრდა მგოსნებში — წერდა ის, — ი. გრიშაშვილს საუკეთესო ადგილი უჭირავს. მისი ლექსები, ყოველთვის საუცხოო ფორმაში ჩამოყალიბებული, ახალის და ლამაზის რითმებით შეძგული, ყოველთვის სასიამოვნო საკითხავი, დღითიდღე ამკვიდრებენ ახალგაზრდა მგოსნის სახელს ჩვენს ლიტერატურაში, იმის დიდ პოეტურ ნიჭზე ორი აზრი არ არსებობს. ყველა ულოცავს მას კეთილ მომავალს“ („ოქროს ვერძი“, № 2, 1913 წ.).

იმ პერიოდში გრიშაშვილს მხოლოდ ლექსთა ორი პატარა კრებული ჰქონდა გამოცემული: „ოცნების კოცნა“ და „ბროლის ღიმილი“. ახალი ქართული პოეზიის საბედნიეროდ, გალაკტიონი, გრიშაშვილი, აბაშელი, ქუჩიშვილი, თავიანთი პირველივე წიგნებით ავიდნენ პოეზიის მაღალ მწვერვალზე, საიდანაც მერე აღარ ჩამოსულან.

1914 წელს იბეჭდება გრიშაშვილის რჩეული ლექსების პირველი ტომი, რამაც ავტორს შეუდარებელი პოეტის სახელი მოუპოვა. ამ წიგნმა დიდი სიხარული გამოიწვია პოეზიის მოყვარულთა შორის. სალიტერატურო კრიტიკამ მაღალი შეფასება მისცა გრიშაშვილის თვისობრივად ახალ, მეტად თავისებურ, ორიგინალურ პოეზიას, რომელშიც სისავსით გამოჩნდა მისი ძლიერი და ელვარე ნიჭი. სიტყვის ახლებური დანახვა, მისი მრავალგვარი ვარიაციები, შეუდარებელი და მანამდე თითქმის არარსებული რითმები, ბგერათა მუსიკალური ელერადობა, — ყოველივე ეს იყო ის სიახლე, რაც გრიშაშვილმა შემატა ქართულ პოეზიას.

გამოზახვულდა! ტოროლამ ჩაიკენეს-ჩაიწკრიალა,
ზურმუხტ ცის ნაშა ააესო ფოთლების მწვანე ფიალა;

მერცხალი ღავეარდ სივრცეში ტრიალებს, როგორც ბზრიალა
და ცელქმა სიომ ბუჩქნარი შეაერთო, შეაშრიალა.

გამოზახვულდა! კორდის ძირს მოშხუის ლალად მდინარე,
წარბებს იღებავს ყვავილა, იღვიძებს ვერხვი მძინარე;

ზეიმს ეწევა ბუნება, სხივზე თამაშობს ფოთოლი
და ჩემი ლექსიც ფრთასა შლის, ბანს აძლევს ჩანგი ობოლი.

ან კიდევ:

მთის თრღლი ხარ, ნაზ-ნარნარი, ჩამომდნარი, ცივი... ცივი...
ვარსკვლავი ხარ, ცის წიაღით მოწყვეტილი, ღეთაებრივი.

იცი ევრე სანთელივით ენებას ცეცხლზე რად დამდნარხარ? —
ეს შიტომ რომ გმოსავ სხივით, ეს შიტომ რომ მე მიყვარხარ.

მაგრამ თემა? თემა კი მარადიული სიყვარულის ხოტბა. ქალისადმი ეპყაცურ ტრფიალება, რასაც ყოველი დროის პოეზია სიამოვნებით უხდიდა ყველაზე დიდ ხარკს. ამ პერიოდში სატრფიალო თემებზე თითქმის ყველა ქართველი პო-

ეტი წერდა. ეს იყო დროის მიმართება, რომელიც გრიშაშვილმა ყველაზე სრულყოფილად გამოხატა. მან ერთგვარად განავითარა და უფრო მაღალ საფეხურზე აიყვანა ბესიკის, ალ. ჭავჭავაძისა და გრიგოლ ორბელიანის სატრფიალო ლირიკა. იგი თუმცა პირად სიყვარულში თავად უიღბლო იყო, მაგრამ ამან უფრო გააძლიერა მისი ლექსების ემოციური ძალა.

მიუხედავად ერთსულოვანი ხოცბისა ხალხისა და კრიტიკის მიერ, გრიშაშვილის სამწერლო გზა მაინც არ ყოფილა ია-ვარდით მოფენილი. მას გზადაგზა სერიოზული და ზოგჯერ მეტად უხეში წინააღმდეგობის მოგერიება უხდებოდა.

ზოგიერთები გრიშაშვილს უკიჟინებდნენ, თითქოს იგი მარტოოდენ ეროტიულ სიყვარულს უმღეროდა, რომ მისთვის ქალი მხოლოდ ხორციელი სიყვარულის საგანია და სხვა არაფერი. მაგრამ ეს ასე არ არის. გრიშაშვილის სატრფიალო ლირიკის გმირი ქალი უმთავრესად ამაღლებული სიყვარულის ობიექტია, კეთილშობილი დედა და სამშობლოს უანგარო მსახური, ცხოვრების სიკეთის წყაროა. გრიშაშვილი წერდა, რომ ქალმა „უნდა აღზარდოს მამულისშვილი და გონივრული ხალიჩა მოუქარგოს მომავალ თაობას, რადგან ჩვენი ერის კეთილდღეობა მხოლოდ და მხოლოდ ქართველ დედაზეა დამოკიდებული („სახალხო გაზეთი“, 1914 წ., № 1090).

სატრფიალო ლირიკასთან ერთად გრიშაშვილი არც რევოლუციური საკითხებისგან მდგარა განზე. „და რაც რომ იყო, ის აღარ არის! და რაც რომ არის, ის არ იქნება! ახალ ცხოვრების ახალ ყალიბში ახალი აზრი წარმოიქმნება!“ — წერდა იგი 1915 წელს. მუშათა რევოლუციური მოძრაობისადმი მიძღვნილი ლექსების გარდა, გრიშაშვილი ვრცელი წერილებით გამოეხმაურა კოლა ლომთათიძისა და იროდიონ ეედოშვილის გარდაცვალებას.

გრიშაშვილის ესოდენ დიდ პოპულარობას გარკვეულად შეუწყო ხელი აგრეთვე მისმა არაჩვეულებრივმა დეკლამაციამ. ავტორის მიერ წაკითხული ლექსები განსაკუთრებულად მომჭადოებელი ხდებოდა და დიდ ემოციურ ზეგავლენას ახდენდა. მრავალრიცხოვან მკითხველებთან ერთად გრი-

შაშვილს ასევე მრავალრიცხოვანი მსმენელიც ჰყავდა. მის ლიტერატურულ საღამოებს თუ ლექცია-მოხსენებებს მუდამ უამრავი ხალხი ესწრებოდა. გრიშაშვილის მიერ გამართულ პოეზიის საღამოებში მონაწილეობდნენ აკაკი, ვაჟა, დავით კლდიაშვილი და სხვა გამოჩენილი მოღვაწეები. ისინიც იწვევდნენ თავიანთ ლიტერატურულ თუ სათეატრო საღამოებში მონაწილეობისათვის ახალგაზრდა გრიშაშვილს. ყველასათვის ცნობილია, რა დიდი მნიშვნელობა და შთამბეჭდავი ძალა აქვს პოეტის ცოცხალ სიტყვას ხალხის ესთეტიკური გემოვნების ამალგებაში. მხატვრული კითხვის ეს ძალა გრიშაშვილს ხანდაზმულობაშიც შერჩა. სასიამოვნოა, რომ გვაქვს მის მიერ სხვადასხვა დროს წაკითხული ლექსების ჩანაწერები გრამფირფიტებზე და მაგნიტოფირზე. მის მჩქეფარე პოეზიასთან ერთად მომავალ თაობებს გრიშაშვილის მშვენიერი ხმაც და თავისებური კითხვის ნიმუშიც შემოენახება, რასაც უფრო დიდი მნიშვნელობა ექნება მომავალში.

ოქტომბრის რევოლუციის მოახლოების პერიოდში, 1917 წელს, გრიშაშვილმა პატარა წიგნად გამოსცა მუშათა მოძრაობისადმი მიძღვნილი ლექსები, რომლებსაც თბილისელი რევოლუციონერი მუშები დემონსტრაციებზე მღეროდნენ!

რევოლუციამდელ პერიოდში ი. გრიშაშვილმა პოეტური მუშაობის პარალელურად ხელი მოჰკიდა მეცნიერულ კვლევასაც. პირველი მისი სერიაზული გამოკვლევა იყო ვრცელი მონოგრაფია ძველი თბილისელი აშუღის საიათნოვას ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე. მანამდე საიათნოვაზე მხოლოდ ლეგენდებისებური, მეტად ძუნწი ცნობები არსებობდა, მხოლოდ თითო-ოროლამ თუ იცოდა მისი ლექსების მცირეოდენი აფორიზმული ადგილები. ეს იყო და ეს. ი. გრიშაშვილმა კი პირველმა აღადგინა მკვდრეთით საიათნოვა, როგორც დიდებული პოეტი და პატრიოტი, შესანიშნავი მოქალაქე და რაინდული ბუნების ადამიანი, მონახა და დავიწყებას გამოსტაცა მისი ელვარე პოეზია. ამ საქმით ი. გრიშაშვილმა უდიდესი სამსახური გაუწია ამიერკავკასიის ხალხთა მეგობრობას და ამ მეგობრობაში ქართული კულტურის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას. გრიშაშვილის „საიათნოვა“ 1918 წელს გამო-

ვიდა. მანამდე კი მას ავტორი მოხსენების სახით საჯაროდ კითხულობდა ლიტერატურულ თუ სამეცნიერო წრეებში.

გრიშაშვილის „საიათნოვასაც“ დიდი მოწონება ხვდა წილად. ამ ნაშრომს მაშინვე მაღალი შეფასება მისცეს გამოჩენილმა ქართველმა მეცნიერებმა და მწერლებმა: კორნელი კეკელიძემ, ვასილ ბარნოვმა, ივანე გომართელმა და სხვებმა. მათ ერთსულოვნად აღიარეს გრიშაშვილის მეცნიერული კვლევის უტყუარი უნარი. „ჩვენი ჰეინე“ — ასე უწოდა კონსტანტინე გამსახურდიამ გრიშაშვილს „საიათნოვაზე“ მსჯელობისას (გაზ. „მეგობარი“, № 279, 1917 წ.).

1922 წელს გამოვიდა ი. გრიშაშვილის ლექსების მეორე ტომი, რომელშიც თავმოყრილი იყო უქანასკნელი 6—7 წლის (1914—1921) განმავლობაში შექმნილ პოეტურ ნაწარმოებთა საუკეთესო ნიმუშები. ამ წიგნმაც ჩვეული მოწონება და მხურვალე გამოძახილი ჰპოვა. ცნობილი პუბლიცისტი და ლიტერატურის კრიტიკოსი ივანე გომართელი გულწრფელად ეხმიანებოდა ყოველგვარ მიღწევას ქართულ პოეზიაში და განსაკუთრებით გამოყოფდა ი. გრიშაშვილის შემოქმედებას. „ქართულ სიტყვაში მან აღმოაჩინა ახალ-ახალი სილამაზე, გამოჰკვერა, გამოჰკვეთა და მორთო ფერად სამკაულებში“-ო, — წერდა გომართელი გრიშაშვილის პოეზიაზე (ყურნ. „ლეილა“ № 3, 1-924 წ.).

ი. გრიშაშვილის შემოქმედებამ უფრო დიდი მოქალაქეობრივი რეზონანსი ჰპოვა საქართველოში საბჭოთა ხელიწუფლების დამყარების შემდეგ, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ პირველ ხანებში, ზოგიერთი სხვა ქართველი ინტელიგენტის მსგავსად, ერთხანს მისთვისაც გაუგებარი დარჩა რუსეთის დიდი რევოლუციის შედეგები საქართველოში. მან თითქოს გულდაწყვეტილმა მიატოვა ლექსების წერა და ისევ მეცნიერულ კვლევას „შეაფარა“ თავი. ამ პოეტური ღუმილის დროს გრიშაშვილმა შექმნა ბეტად მნიშვნელოვანი მონოგრაფიული ნაშრომი „ძველი ტფილისის ლიტერატურული ბოჰემა“ (1927 წ.), რამაც დავიწყებას გადაარჩინა და ფართო საზოგადოებისათვის საინტერესო გახადა ძველი თბილისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული, ყოფაცხოვრებითი და ფოლკლორული მასალები. აკადემიკოსმა კორნელი კეკელიძემ

მაღალი შეფასება მისცა ამ ნაშრომს: „ი. გრიშაშვილი, ეს ვირტუოზი ქართული ლექსისა, შეუღარებელი „პოეტია“ ეთნოგრაფიულ-არქეოლოგიურ „პროზაშიც“: ესაა, სხვათა შორის, მიზეზი, რომ მისი ახალი შრომა („ბოჭქმა“ ა. თ.)... ასეთი შეუწელებელი ინტერესით იკითხება, მის სტილს სპეციფიკურ იერს აძლევს „ჭიშკანი ტფილისური „სიტყვები“... („ქართული მწერლობა“ № 4. 1928 წ.).

მაგრამ შემდეგ, როცა გრიშაშვილი დარწმუნდა საბჭოთა საქართველოს წინსვლასა და აღმავლობაში, სამუდამოდ დაემშვიდობა ძველი თბილისის აშუღურ ცხოვრებაზე მღერას და თავისი ლექსების ხმიანობა სოციალისტური საქართველოს აღორძინებისა და წინსვლის სამსახურში ჩააყენა. ოცდაათიანი წლებიდან ჩვეული ოსტატობით კვლავ ახმაურდა გრიშაშვილის ელვარე ჩანგი და მისი ძარღვიანი ლექსები საბჭოთა პოეზიის დამამშვენებელი გახდა.

ვიზრდებით და ცეცხლად ვღვრით,
ალარ გვეოფნის სივრძე, განი,
რუსთაველის ბეჭებივით
დგას თბილისის გაღაენი.

ამოძრავდი, დედამიწაე,
გულო, ჩადექ საგულესა
ღრომ მოყვარეს თაფლი მისცა,
მტერს ნაღველი გაულესა.

განსაკუთრებული როლი გრიშაშვილის ლექსებმა სამამულო ომის პერიოდში შეასრულეს. ისინი სამშობლოს გამარჯვების დიადი რწმენით აღაფრთოვანებდნენ გმირ მებრძოლეს. პოეტის ლექსებს სწავლობდნენ, მღეროდნენ, უბეში ინახავდნენ ბრძოლაში თუ შრომაში ჩაბმული საბჭოთა ადამიანები.

როგორ ვიბრძოდით! აი რას ნიშნავს
სამშობლოს მზის ქვეშ დაეაყვება!
ღონსა და ვოლგას, ტრამალს და კვიშნარს —
ჩემი ლექსები და აღტაცება!

ერთმა რომ ათას მომხედურს აჯობა
ეს ჩვენი ხალხის თქმულია ძველად.

ვისა სჩვევია უილაჟობა,
როცა მომავალს შევხართ ყველა.

ჩვენს ქვეყანაში გაჩაღებული გარდაქმნები, ხალხთა მშვიდობა და ძმობა, ახალგაზრდა თაობის ღირსეული აღზრდა, ქართული თეატრისა და ლიტერატურის ისტორიის საინტერესო მომენტების გამომზეურება, ქართული წიგნისათვის რუდუნება — აი ყველაფერი ის, რაც შეადგენდა ი. გრიშაშვილის ცხოვრებისა და შემოქმედების დედააზრს.

დიდი პოეტი ის არის, ვინც თავის დროს საუკეთესოდ გამოხატავს. ეს საერთოდ აღიარებული აზრი სავსებით მიესადაგება გრიშაშვილის პიროვნებას. მან თავის შემოქმედებითს მოღვაწეობაში სრულიდ გამოხატა თავისი დრო, სამშობლოს მზორგავი ცხოვრება, ეპოქის ბიოგრაფია.

ი. გრიშაშვილის პოეზიის დიდი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ მისი ლექსები დიდი ხანია გასცდა საქართველოს ფარგლებს, ისინი სხვადასხვა დროს თარგმნეს და თავიანთ ხალხს გააცნეს გამოჩენილმა რუსმა პოეტებმა: ბორის პასტერნაკმა, ანა ახმატოვამ, სერგეი გოროდეცკიმ, ბორის ბრიკმა, ზვიაგინცევამ, სვეტლოვმა, მეჟიროვმა, სამოილოვამ და სხვებმა. გრიშაშვილის ლექსები რუსულად თარგმნეს აგრეთვე ქართველმა პოეტებმა ალ. აბაშელმა, ს. ყანჩელმა, ვ. გაფრინდაშვილმა, გ. ცაგარელმა; ფრანგულად თარგმნა ელისაბედ ორბელიანმა, გერმანულად — არტურ ლაისტმა, ითარგმნა აგრეთვე უკრაინულად, სპარსულად, სომხურად და სხვა ენებზე.

1944 წელს მადლიერმა ქართველმა ხალხმა და საბჭოთა მთავრობამ ღვაწლმოსილ პოეტს ორმოცი წლის სამწერლო მოღვაწეობის იუბილე გაუმართა, რომელიც ქართული საბჭოთა პოეზიის საერთო დღესასწაულად იქცა. საიუბილეო საღამოზე გაკეთებულ ვრცელ მოხსენებაში ჩვენი დროის დიდმა მეცნიერმა და ორატორმა, აკადემიკოსმა შალვა ნუცუბიძემ მეტად მაღალი შეფასება მისცა გრიშაშვილის პოეტურ შემოქმედებას და მეცნიერულ მოღვაწეობას.

„გრიშაშვილი ჩვენს მწერლობას, შეიძლება ითქვას, თითქმის როგორც მოულოდნელი აღმოჩენა, ისე მოევლინა. ჩვენი პოეტი სიტყვის დიდი ოსტატია, მისი რითმა ზღვარულად

ბუნებრივი, ორიგინალური და მრავალფეროვანია, მისი ხატოვანება მკვეთრი და წარმტაცია, მისი განცდები უშუალო-ბით აღბეჭდილი და ინტიმურია, ხშირად ორიგინალური და გონებამახვილური, მაგრამ ყოველთვის ბუნებრივი და ნამდვილი“... — წერდა ამ იუბილეს დღეებში გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი, აკადემიკოსი დიმიტრი უზნაძე („ლიტ. გაზეტი“, № 40, 1944 წ.).

ამ იუბილეს დროს საბჭოთა მთავრობამ პოეტი დააჯილდოვა შრომის წითელი დროშის ორდენით. ასეთ დიდ დაფასებას გრიშაშვილმა მისთვის ჩვეული შრომისმოყვარეობით და ერთგულებით უპასუხა. მომდევნო წლებში მან ახალი ლექსებითა და თარგმანებით გაამდიდრა ქართული პოეზია, შექმნა შესანიშნავი ლიტერატურული გამოკვლევები, რომელთაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ვრცელი ნაშრომი „ალექსანდრე ჭავჭავაძე“, ძველ თეატრში“, „ასიკო ცაგარელი“, „ქართული შექსპირიანა“ „კრილოვი ქართულ ლიტერატურაში“ და ვინ მოთვლის კიდევ რამდენი.

გრიშაშვილის შემოქმედებას დიდად აფასებდნენ მოძმე ხალხთა წარმომადგენლები, გამოჩენილი საბჭოთა პოეტი აგეტიკ ისააკიანი ჩვეული გულწრფელობით აღნიშნავდა გრიშაშვილის პოეზიის დიდ ღირსებას: „ი. გრიშაშვილის ლექსებს ახასიათებს შეუდარებელი მხატვრული ექსპრესია, რიტმული ჟღერადობა, მუსიკალური რითმები და ნოვატორული სტილი. ყოველივე ეს პარმონიულად შეთანხმებულია ქართული ლექსის ბუნებრივ სულთან, ქართული ლექსის აღნაგობასთან“ („ლიტ. გაზეთი“ 6/12, 1957 წ.).

სწორედ ამ ღირსების გამო მიენიჭა ი. გრიშაშვილს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატის მაღალი წოდება. იგი არჩეულ იქნა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად, ხოლო 1959 წელს, მისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის დაფასების აღსანიშნავად, დაბადების 70 წლისთავზე გამართული იუბილეს დროს მას მიენიჭა საქართველოს სახალხო პოეტის საპატიო წოდება.

არ გასულა დიდი ხანი და, სამწუხაროდ, ჩვენი სახელოვანი და დამაშვრალი მგოსნის ელვარე ცაზე სიბერის ღრუბ-

ლები ჩამოწვა, რასაც თანდათან მიჰი ძლიერი დაავადება და საყვარელი საქმიანობიდან ჩამოშორება მოჰყვა, რის საბოლოო მსხვერპლიც გახდა იგი.

გრიშაშვილის გარდაცვალება ნამდვილი გულისტკივილით განიცადა ქართველმა ხალხმა. წავიდა „ქართული პოეზიის ბრწყინვალე წარმომადგენელი, ქართული ლექსის რაინდი. რითმის ვიზიონერი და პოეტური მუსიკალობის მესაიდუმლე“ — წერდა სიმონ ჩიქოვანი, ხოლო საქართველოს სახალხო პოეტი გიორგი ლეონიძე გულშიჩამწვედომი სიტყვებით გამოეთხოვა თავის უფროს თანამოკალმესა და უანგარო მამულიშვილს: „გვმორდება დიდი ნიჭის პოეტი, გულში აღმოკიდებული, ქართული ლექსის მეჩუქურთმე, დამაშვრალი მოღვაწე, სპეტაკი, კეთილშობილი, დიდად პრინციპული, თავაზიანი, მორიდებული, მოალერსე ადამიანი, ქართული სიტყვისა და მწერლობისათვის თავდადებული რაინდი... გულსახვედრი სიტყვის მთქმელი, ხელბედნიერი მწერალი... მან მტკერის ლურჯი ზვირთების ლივლივიდან წმინდა აღმასები ამოკრიფა და მით გაამდიდრა ჩვენი პოეზიის სალარო“ („კომუნისტი“, 7/8, 1965 წ.).

არა მგონია მოიძებნოს უფრო მკაფიო და ყოვლისმთქმელი დახასიათება გრიშაშვილის პოეტური ღვაწლისა და მოქალაქეობრივი სინდისისა, ვიდრე ეს სიტყვებია. გულმა გული იცნო, ნიჭმა ნიჭი დააფასა.

დადუმდა გრიშაშვილის „აღმასი ენა“, დასრულდა მისი „რითმის ამირბარობა“, წავიდა თბილისის „საკუთარი პოეტი“, ბესიკისა და საიათნოვას პოეტური შთამომავალი, რუსთაველისა და ბარათაშვილის შუქის ერთი ელვარე სხივი, ილიას, აკაკისა და ვაჟას ჩანგებზე მლოცველი, მშობელი ერისა და სიყვარულის გულწრფელი მეხოტბე, რომლის სახელი ცალფად შევიდა ხალხის მეხსიერებაში, სადაც მარტო სახელით (შოთა, ილია, აკაკი, ვაჟა, გალაკტიონი), ან მარტო გვარით გურამიშვილი, ბარათაშვილი, ორბელიანი, ყაზბეგი, მაჩაბელი, კლდიაშვილი) აღინიშნება სულმნათი ადამიანები.

ასრულდა მგოსნის დიდი ხნის ნატვრა:

მიყვარს თბილისი! ირაკლიეთ მუდამ მშფოთვარი
და მსურს აქ მოვეკდე, რომ მისი მზე სწვაედეს ჩემს კეზოს.

ახლა იგი მამადავითის ყველაზე წმინდა ადგილიდან გადაჰყურებს თავისი საყვარელი თბილისის ძველ უბნებს — ისანს, ნარიყალას, და მეტეხთან შეგუბებულ მტკვრის მოჩეხს.

დასასრულ გვინდა აღვნიშნოთ ერთი მეტად საგულისხმო ფაქტი. ი. გრიშაშვილმა მთელი თავისი ხანგრძლივი სიცოცხლის მანძილზე დაუღალავი და მოუწყინარი შრომის შედეგად შექმნილი მეტად მდიდარი, განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე ბიბლიოთეკა და ძველი თბილისის ამსახველი მუზეუმი, რომელშიც თითქმის მთელი მის მიერ აღებული ჰონორარი დახარჯა, უსასყიდლოდ უანდერძა მისთვის დიდად საყვარელ მეცნიერებათა აკადემიას, რომელიც პოეტის სიცოცხლეშივე შეუდგა მის ყოფილ ბინაში ბიბლიოთეკა-მუზეუმის მოწყობას.

გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა-მუზეუმი შეიცავს 60 ათასამდე ტომს (ქართული — 20 ათასი, რუსული — 25 ათასი, პერიოდიკა — 15 ათასი). სამუზეუმო ნივთები კი შეადგენს 1560-ზე მეტ ეგზემპლარს. ამ ბიბლიოთეკაში დაცულია აგრეთვე ლიტერატურის ისტორიისათვის მეტად მნიშვნელოვანი პოეტის უმდიდრესი არქივი.

ხალხის საყვარელმა შვილმა, სასიქადულო პოეტმა და ბეჯითმა საზოგადო მოღვაწემ მშობელ ერს დაუტოვა მჩქეფარე პოეზია, შეუმცდარი მეცნიერული გამოკვლევები, უმდიდრესი ბიბლიოთეკა-მუზეუმი და უანგარობის დაუვიწყარი მაგალითები.

ი. გრიშაშვილი თვითონ იყო თავისი თავის მოწაფეცა და მასწავლებელიც. მისმა სიბეჯითემ შექმნა მისივე პიროვნება. „ის დიდი ხანია ჩასახლდა ხალხის გულში, და ეს ხვედრია ნამდვილი, წმინდაწყლის პოეტისა. ხალხის ალღო შეუმცდარია“. ცნობილი ქართველი მწერლის შალვა დადიანის ამ საგულისხმო სიტყვებს მინდა დავუმატო, რომ ჭეშმარიტი პოეზიის საზომი მხოლოდ და მხოლოდ ხალხის სიყვარულია.

1969 წ.

„სიტყვა თუ საქმე?“

(ილიას ერთი აფორიზმის შესახებ)

რომელ ქართველსაც არ უნდა ჰკითხო, თუ როგორ გრძელდება ილია ჭავჭავაძის აფორიზმული სტრიქონები „კაკო ყაჩაღიდან“ — „რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს — ეგ ვერაფერი სიყვარულია“ ის მაშინვე გიპასუხებს: „საქმე“ ის არის, კაცს ის უყვარდეს, ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია“. ეს აფორიზმი, რა თქმა უნდა, მეც ასე ვიციოდი და ამ ცოდნამ ერთხელ გვარიანად შემარცხინა.

ამას წინათ ჩემი შვილის სკოლაში ვიყავი და გაკვეთილის გამოსვლის მოლოდინში დერეფნის კედლებზე გაკრულ ტრანსპარანტების კითხვით ვერთობოდი. უცებ გამაოცა მოზრდილ ტილოზე საკმაოდ დიდი, მხატვრული ასოებით დაწერილმა ილიას ზემოთაღნიშნულმა აფორიზმმა, რომელშიც „უხეში შეცდომა“ აღმოვაჩინე. ტრანსპარანტზე ეწერა:

„რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს —
ეგ ვერაფერი სიყვარულია, —
ს ი ტ ყ ვ ა ის არის, კაცს ის უყვარდეს,
ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია!“.

საოცრად განაწყენებულმა ვინაბულე ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი და მივეუთითე აღნიშნული შეცდომის გასწორებაზე. მან ღიმილით მიპასუხა, რომ იქ არავითარი შეცდომა არ არის, ზუსტად ასე აქვს დაწერილი ილიასო. იქვე გამომიტანა სასკოლო სახელმძღვანელო და

მაჩვენა ის ადგილი, სადაც მართლა ისე ეწერა, როგორც ტრანსპარანტზე იყო დახატული. თვალებს არ ვუჭერებდი, რომ სახელმძღვანელოში იმ ადგილას „ს ი ტ ყ ვ ა ის არის“ ეწერა და არა „ს ა ქ მ ე ის არის“. მე გავჩიუტდი, არ დავთმე ჩემი პოზიცია და სახელმძღვანელოების შემდგენლებს გადავაბრალე ეს „შეცდომა“. სახლში დავბრუნდი თუ არა, მაშინვე ვეცი ჩემს ბიბლიოთეკას, სადაც ილიას რამდენიმე გამოცემა მაქვს და სახტად დავრჩი, როცა ყველგან „სიტყვა“ დამხვდა და არა „საქმე“.

ამ შემთხვევაში დამაინტერესა, რომ მიმეკვლია ამ შეცდომისა თუ გაუგებრობის მიზეზი, რისთვისაც გადავათვალიერე ილიას თხზულებათა ყველა გამოცემა, მის სიცოცხლეში თუ გარდაცვალების შემდეგ დაბეჭდილი, „კაკო ყაჩაღის“ პირვანდელი ნაბეჭდი ვარიანტები („საქართველოს მოამბე“, 1863 წ. № 10) კირილე ლორთქიფანიძის მიერ პეტერბურგში გამოცემული „ჩონგური“, 1864 წ. ჟურნალი „ივერია“ 1879 წ. № 5, სადაც ეს პოემა მთლიანად პირველად გამოქვეყნდა („კაკო ყაჩაღის“ ავტორისეული მთლიანი ხელნაწერი არ არსებობს, ამიტომ სრული დედნის პირველწყაროს მნიშვნელობა სწორედ „ივერიაში“ გამოქვეყნებულ ტექსტს აქვს), იაკობ გოგებაშვილის „ბუნების კარის“ ყველა გამოცემა 1868 წლიდან 1916 წლამდე, ილიას „თხზულებანი“ თვით ილიას ხელმძღვანელობით გამოცემული 1892 წელს, ივანე გომელაურის „ქართველი მწერლები“ 1907 წლიდან — 1924 წლამდე, ილია ჭავჭავაძის ყველა აკადემიური გამოცემა, რომლებიც საბჭოთა პერიოდში განხორციელდა, დიდად გამოცდილი და ილიას შემოქმედების უბადლო მცოდნის პავლე ინგოროყვას რედაქციით, აგრეთვე ილიას ცალკეული გამოცემები იმავე პავლე ინგოროყვას, ალ. აბაშელისა თუ სხვათა რედაქტორობით და გამოირკვა, რომ ყველგან წერია „ს ი ტ ყ ვ ა ის არის, კაცს ის უყვარდეს, ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია“. შევამოწმე სასკოლო სახელმძღვანელოების უკანასკნელი გამოცემებიც და მათში ისევ „სიტყვა“ წერია.

რაშია საქმე? რატომ ამბობს ყველა „ს ა ქ მ ე ის არის, კაცს ის უყვარდესო“? საქმე იმაში უნდა იყოს, რომ ილიას

ლექსები თუ ადგილები პოემებიდან, ბევრი აფორიზმი, სენტენცია თუ მხატვრული გამოთქმა ხალხის საკუთრებად იქცა და ზეპირად გადადიოდა თაობიდან თაობაზე. ხალხი კი განმეორებისას ამ ადგილს ისე გამართავდა, როგორც მისი რწმენით, იქ გამოხატული აზრის სწორად გამოთქმის ბუნება მოითხოვდა. ქართველი კაცი, რომელიც სკოლაში ისწავლიდა ამ აფორიზმს: „სიტყვა ის არის, კაცს ის უყვარდეს, ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია“, გულში თავისებური ბუნებრივობით დაიმახსოვრებდა: „საქმე ის არის, კაცს ის უყვარდეს“ და სხვასაც ასე ეტყოდა და ასწავლიდა.

ამ გარემოებას, ალბათ, იმანაც შეუწყო ხელი, რომ ილიას ამ პოემის უამრავ გამოცემებში არსებობს ოთხი გამოცემა სხვადასხვა დროისა, რომლებშიც ჩვენი საკამათო ადგილი სწორედ იმგვარადაა წარმოდგენილი, როგორადაც ხალხი ამბობს: „საქმე ის არის, კაცს ის უყვარდეს, ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია“.

პირველი მათგანი გახლავთ ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა სრული კრებული მიხეილ გედევანიშვილისეული გამოცემა, 1914 წლისა (იხ. გვ. 170), რომელშიც მოთავსებული ილიას მხატვრული ნაწერების რედაქტირებას, გამომცემლის გარდა, ხელმძღვანელობდა მეტად ავტორიტეტული კომისია კიტა აბაშიძის, იოსებ გედევანიშვილის, ივ. გომართელის, ივ. ზურაბიშვილის, გ. ლასხიშვილის, იაკ. ფანცხავას, ნ. ჩიგოგიძის, ივანე ჭავჭავაძის და არჩილ ჯორჯაძის შემადგენლობით, რომლებიც „არ ზოგავდნენ არც დროს, არც შრომას, არც ენერგიას ამ გამოცემის კეთილად წარმართვისათვის“ (მიხ. გედევანიშვილი). ვფიქრობთ, რომ მათ გაასწორეს აღნიშნული ადგილი ქართული ენის ბუნების მიხედვით.

მეორე: ცალკე გამოცემა „რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“, სახელგამის სამეცნიერო-პედაგოგიური სექტორი, 1937 წ. გვ. 9.

მესამე: ილია ჭავჭავაძის „რჩეული ლექსები და პოემები“ სასკოლო ბიბლიოთეკის სერიით, სახელგამი, 1937 წ. გვ. 69, ხოლო მეოთხე დასურათებული გამოცემა ბავშვებისათვის, საბლიტგამი 1956 წ. გვ. 14, რომლის რედაქ-

ტორია პავლე ინგოროყვა. ამ გამოცემის შემდეგ პავლე ინგოროყვას რედაქციით გამოვიდა „ჩვენი საუნჯის“ მეშვიდე ტომი, რომელშიც ილიას რჩეული ნაწერებია მოთავსებული და იქ ისევ „სიტყვა“ არის დაბეჭდილი (1960 წ. გვ. 64). ხომ უნდა ვიფიქროთ, რომ აღნიშნული აფორიზმი პავლე ინგოროყვამ ბავშვებისათვის საგანგებოდ შეასწორა?

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ილიასა და აკაკის თანამედროვე, ცნობილმა პოეტმა, გრიგოლ აბაშიძემ ილიას სიცოცხლეშივე თავის ერთ ლექსს ეპიგრაფად წარუმძღვარა ილიას ეს აფორიზმი, სადაც მესამე ტაეპი ასეა დაბეჭდილი: „საქმე ის არის, კაცს ის უყვარდეს“... (იხ. გრ. აბაშიძე, „თხზულებანი“, ნაწ. 1, 1901 წ. გვ. 275). და კიდევ უფრო საყურადღებოა, რომ დიდ პედაგოგს იაკობ გოგებაშვილს, რომელსაც თავისი „ბუნების კარის“ ყველა გამოცემაში ილიას ეს აფორიზმი ავტორის დედნის მიხედვით აქვს დაბეჭდილი („სიტყვა ის არის...“) ილიას სიცოცხლეშივე გამოქვეყნებულ თავის საკუთარ წიგნში „ბურჯი ეროვნებისა“ ეს აფორიზმი მოყვანილი აქვს თავისი გაგებით: „საქმე ის არის, კაცს ის უყვარდეს...“ (იხ. ი. გოგებაშვილის „ბურჯი ეროვნებისა“, 1903 წ. გვ. 49).

რას მიგვანიშნებენ ეს ფაქტები?

ამ წერილზე მუშაობის პერიოდში ერთ თვალსაჩინო მწერალს, რომელიც ქართული ენის კარგ მცოდნედ ითვლება და წარმოშობით კახეთიდანაა, საუბარი ჩამოვუგდე ილიას ამ აფორიზმის შესახებ და მან მიპასუხა, რომ კახელი კაცისათვის „სიტყვა“ ისეთ შინაარსს შეიცავს, რასაც „საქმეო“. ილიაც ხომ კახელია და მისთვის ეს გამოთქმა „სიტყვა ის არის, კაცს ის უყვარდეს“, ალბათ, სრულიად ბუნებრივი იყო.

მაგრამ საქართველო მარტო კახეთი ხომ არაა. ვფიქრობთ, ილიას პოემის აღნიშნული ადგილი, რომელიც მეტად ბრძნულ აზრს შეიცავს, უნდა გასწორდეს ისე, როგორც ხალხი ამბობს, ქართული ერთიანი, საერთო-ეროვნული სალიტერატურო ენის ბუნების მიხედვით და

როგორც ეს ილიას მხატვრული ნაწარმოებების პირველი აკადემიური გამოცემის (1914 წ.) მაღალკვალიფიციურმა სარედაქციო კომისიამ გაასწორა: „ს ა ქ მ ე ის არის, კაცს ის უყვარდეს, ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია“, რადგან როგორც თვითონ დიდი ილია ბრძანებს, ენის შემქმნელი და მისი კანონების დამდები ხალხი არის.

1970 წ.

უშანგი და არა უშანგი

რამდენიმე წლის წინ გაზეთ „თბილისში“ აკადემიკოსმა გიორგი ახვლედიანმა გამოაქვეყნა პატარა წერილი, რომელშიც აზრი გამოთქვა, რომ უნდა იწერებოდეს მამაკაცის სახელი უშანგ და არა უშანგი-ო. ამის შემდეგ ამ გაზეთის რედაქციამ „დააკანონა“ სახელი უშანგის ბოლოთანხმოვნიანად წერა (უშანგ) და იქამდეც კი მიდის, რომ სამგლოვიარო განცხადებებშიც ართმევენ უფლებას ჰირისუფლებს თავიანთი მიცვალებულის სახელი ისე დაწერონ, როგორც გარდაცვლილს ნამდვილად ერქვა.

ჩვენი რესპუბლიკის დანარჩენ ჟურნალ-გაზეთებში, ლიტერატურულსა თუ არალიტერატურულ ორგანოებში, ალმანახებსა და წიგნებში, რადიოსა და ტელევიზიაში, სამეცნიერო დაწესებულებათა ლექცია-საუბრებში იწერება თუ ითქმება სახელი უშანგი, როგორც ბოლოსმოვნიანი სიტყვა — უშანგი ჩხეიძე, უშანგი ობოლაძე, უშანგი ბეღია და ა. შ.

გაზეთ „თბილისის“ ცდუნებას ერთხელ ჩვენი გამოჩენილი მოღვაწე, განათლების მინისტრის პირველი მოადგილე, პედაგოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი უშანგი ობოლაძეც აპყეა და ერთ-ერთ თავის წიგნს უშანგ ობოლაძე დააწერა. მაგრამ მალე მიხვდა ამ შეუსაბამობას და მის შემდეგ წიგნებზე თუ სტატია-წერილებზე ყოველთვის უშანგი ობოლაძე აწერია.

მიუხედავად იმისა, რომ პატივცემული აკადემიკოსი გიორგი ახვლედიანი ქართული ენის საკითხებში ჩვენთვის დიდი ავტორიტეტია, ხალხმა მაინც არ მიიღო მისი განსაზღვრა

საკუთარი სახელის უშანგის შესახებ. არის ხოლმე შემთხვევები, როცა მეცნიერთა ზოგიერთ დებულებას, შეიძლება თეორიულადაც სათანადოდ დასაბუთებულს, პრაქტიკულად არ მიიღებს ხალხი, რადგან მისი სალაპარაკო ენის ბუნებას ან ფიქიკას არ ეგუება, ანდა ჩვევად ქცეულ ენობრივ ფაქტს, რაც უკვე დაკანონებასაც ნიშნავს, უპირატესობას ანიჭებს. ასე მოხდა მაგალითად, რუსთაველისა და რუსთველის დაწერის მიმართაც. დიდად კომპეტენტურმა მეცნიერებმა გამოაქვეყნეს თეორიულად დასაბუთებული მოსაზრება, რომ უნდა ვწეროთ რუსთველი და არა რუსთაველი, მაგრამ, ბერძნული გეორგიუს დანიურ ენაში გამოითქმის: გეორგ ბრანდესი, რუმინულში — გეორგიუ დეე, ქართულში — გიორგი. ბერძნული პავლიუს რუსულშია: პაველ ანტოკოლსკი, ქართულში პავლე. ბერძნული ანდრიუს ფრანგულში — ანდრე მარლო, ქართულში — ანდრია რაზმაძე, ბერძნული ალექსანდრიუს, რუსულში — ალექსანდრ პუშკინი, ქართულში — ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ბერძნული სტეფანიუს, გერმანულში შტეფან ცვაიგი, ქართულში — სტეფანე ჯაფარიძე; ბერძნული ფილიპიუს, რუსულად ფილიპ, ქართულად ფილიპე მაზარაძე და სხვა. ებრაული მიქელა გარდაიქმნა ბერძნულში — მიხაილ, რუმინულში — მიხაი ზიჩი, რუსულში — მიხაილ ლერმონტოვი, ქართულში — მიხეილ ჯავახიშვილი, მიხეილ ზანდუკელი და ა. შ. (იხ. პროფ. ზ. ჭუმბურიძე „რაგქვია შენ?“, 1966 წ. გვ. 158).

ასეთივე მოვლენებია სპარსულ-არაბული წარმოშობის სახელებშიაც. მაგალითად, სპარსული სახელები — გოჯასპ, ქუმს, ვახუშტ, გივ, გიულ, ნაზ, ქართულში შემდეგნაირად დამკვიდრდა: გოჯასპირი, ქუმსი (აქედან გვაქვს გვარები ქუმსიაშვილი და ქუმსიშვილი) ვახუშტი (ვახუშტი ბაგრატიონი, ვახუშტი კოტეტიშვილი) გივი (გივი შადური, გივი გაჩეჩილაძე), გიულ (გიული ჩოხელი, ნაზი (ნაზი კილასონია) და ა. შ.

აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ სხვა ენიდან შემოსული ერთი და იგივე გვარების ან ფორმის სახელები ზოგჯერ სხვადასხვანაირი სახით მკვიდრდებიან, მაგალითად ბერძნული ანტონიუს, არსენიუს, კორნელიუს, გრიგორიუს ქართულში გახდა: ანტონ კათალიკოსი, ანტონ ფურცელაძე, არსენ იყალ-

თოელი, მაგრამ არსენი ამარტოლი, კორნელი კეკელიძე, კორნელი სანაძე, გრიგოლ (და არა გრიგორ) ორბელიანი და სხვა. ე. ი. ზოგი ბოლოთანხმოვნიანად დამკვიდრდა, ზოგი კი ბოლოხმოვნიანად, ზოგჯერ კი ორივედ, მაგალითად არსენი ამარტოლი, არსენ იყალთოელი, მაგრამ არსენა მარაბდელი, არსენა ოძელაშვილი. თუ რატომ ხდება ეს, ე. ი. ერთნაირ მოვლენის ასეთი სხვადასხვაგვარი ცვლილება, ამის გამორკვევა, ჩვენი აზრით, ისევე ძნელია. როგორც ძნელია გაგება, თუ რატომ წერს გენიოსი პოეტი გენიალურ ქმნილებას.

აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ყოველი ენა, თუ ის ძლიერია, უცხოურიდან შემოსულ სიტყვას, თუ ადამიანთა საკუთარ სახელს, თავისი ბუნებისა და კანონების შესაბამის ელფერს აძლევს, თავისებურად გარდაქმნის.

ასე დაემართა სპარსული წარმოშობის ქართულ საკუთარ სახელს უშანგი-ს, ე. ი. სპარსულში ბოლოთანხმოვნიანი უშანგ ქართულში გარდაიქმნა ბოლოხმოვნიან უშანგი-დ.

სახელი უშანგი ჩვენში შემოსულია აღმოსავლური სათავე-გადასავლო ლიტერატურის „შაჰნამეს“, „მეფეთა სალაროს“, „ყარამანიანის“ მეშვეობით. მაგრამ იგი სამი სახით არის შემოსული (თარგმნილი): უშანგ („ყარამანიანი“), ჰუშანგ („მეფეთა სალარო“) და „ჰუშენგ“ („შაჰნამე“). მაგრამ ხალხში გავრცელებისას ქართული ენის ბუნებას შეეთვისა უშანგ, ფუძისეულად აქცია სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ი-ხმოვანი და ბოლოხმოვნიანად იქცა (ამაზე უფრო დაწერილებით ქვემოთ). თუ ეს ასე არ არის, თუ ამ სახელის ქართულში დამკვიდრება დამყარებულია მხოლოდ სპარსულ გამოთქმაზე უშანგ, მაშინ რატომ არ გავრცელდა ჰუშანგ ან ჰუშენგ? ხომ გვაქვს ქართულში ჰ-ზე დაწყებული სახელები, მაგალითად ჰაიდარ აბაშიძე, ჰამლეტი? ამ სახელის სამი ვარიანტიდან ქართულმა ენამ მხოლოდ ერთი მიიღო და თავის ყალიბში გაატარა, ე. ი. გააქართულა.

ხალხის მიერ სახელი უშანგი-ს ბოლოხმოვნიანად გარდაქმნა რომ კანონზომიერია, ამის შესახებ მივმართოთ მეცნიერულ საბუთებსაც.

1. ენათმეცნიერი მზექალა შანიძე სპეციალურ გამოკვლე-

ვაში „ი ხმოვანფუძიანი ანთროპონიმების ბრუნების ისტორიისათვის ქართულში“, რომელიც დაბეჭდილია კრებულში „თბალისის უნივერსიტეტი გიორგი ახვლედიანს“ (1969) აღნიშნავს, რომ „სპარსულიდან შემოსული სახელების ერთ წყებას ბოლოში ორი თანხმოვანი აქვს. ასეთებია: „შაჰნამეში“ დადასტურებული... უშენგ, ფეშანგ, ვახუშტ, ქუმს“.. „შაჰნამეში“ ზემოთ ჩამოთვლილი სახელები თანხმოვანფუძიანია“... თვითონ „შაჰნამეში“ ეს სახელები ზოგჯერ ი ხმოვანს ირთავენ ფუძის ბოლოში „...და იმის ნათელსაყოფად, რომ ეს მარტო რითმის საპირობებით არაა გამოწვეული, ავტორს მოაქვს ქართული ტექსტებიდან მრავალი მაგალითი, უშანგი სათანადო ბრუნვებში ი ხმოვანს ინარჩუნებს (უშანგიმ მოიტანა, ვახუშტის მივწერე)“.

დაბოლოს მეცნიერი ასკვნის, რომ „ქართული ენისათვის მიუღებლად უნდა იქნას მიჩნეული ტენდენცია ფუძეთანხმოვნისა სახელების ბრუნებისას სახელობითის ნიშნის შენარჩუნებისა სხვა ბრუნვებში ისეთ სახელებში, რომელიც ფუძეთანხმოვნისა და რომელსაც ფუძის ბოლოს ცალი თანხმოვანი აქვს“ (ზემოთ დასახელებული კრებული გვ. 142 — 143).

ამ დასკვნის საფუძველზე კი ჩვენ შეგვიძლია შემდეგი დასკვნა გამოვიტანოთ, რომ ქართული ენისათვის მისაღებად უნდა იქნას მიჩნეული ტენდენცია ფუძეთანხმოვნისა სახელების ბრუნებისას სახელობითის ნიშნის შენარჩუნებისა სხვა ბრუნვებში, ისეთ სახელებში, რომლებიც ფუძეთანხმოვნისა და რომელსაც ფუძის ბოლოს ორი თანხმოვანი აქვს. ასეთები კი არის სწორედ უშანგ, ფეშანგ, ვახუშტ, ქუმს და სხვა.

2. უცხოური სახელების, კერძოდ სპარსულიდან შემოსული უშანგის, ვახუშტის, ქუმის, გივის და სხვათა შესახებ, ასეთივე აზრი დაადასტურა პროფესორმა ზურაბ ჭუმბურიძემ საქართველოს უმაღლესი სასწავლებლის ქართულ ენის კათედრათა რესპუბლიკურ სამეცნიერო კონფერენციაზე 1970 წლის 28 ნოემბერს წაკითხულ მოხსენებაში — „პიროვნულ სახელთა სტრუქტურა ქართულში“.

3. როგორც „თანამედროვე ქართულ სალიტერატურო ენის ნორმების“ („მეცნიერება“ 1970 წ.), შესავალ წერილ-

ში ვკითხულობთ „ყოველი ენობრივი მოვლენა, რომელსაც აქვს სოციალური სანქცია, უკვე გამართლებულია“, სოციალურ სანქციას შეუძლია ისტორიულად უკანონო აღჭურვის კანონიერი მოვლენის უფლებით და პირუკუ, ისტორიულად კანონიერს აპყაროს უფლება, რაც ცხადყოფს სოციალური მომენტის სიძლიერეს“, ხოლო თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენის დასაყრდენი დებულებები გვამცნობს, რომ „არ უნდა შეიქმნეს ხელოვნური ნორმები, ცოცხალი ენისაგან დაშორებული“ და „გადასინჯვას არ მოითხოვს და უცვლელად უნდა დარჩეს ისეთი ლექსიკური, მორფოლოგიური თუ სინტაქსური მონაცემები, რომელიც სალიტერატურო ქართულში მხოლოდ ერთი სახით გვხვდება, მაშინაც კი, როცა ის სავსებით უმართებულოა ქართული ენის გრამატიკული სისტემის თვალსაზრისით. რასაც უყოყმანო სოციალური სანქცია აქვს, ის საკითხად ვერ იქცევა“. (დასახელებული წიგნი გვ. 6—8).

4. იმავე „...ენის ნორმების“ ერთ-ერთ სტატიაში „მოსაგვარებელი საკითხები ადამიანის სახელთა ბრუნებისას“, აღნიშნულია ის გარემოება, რომ „ქართულ ენაში შემოსულმა უცხოურმა სიტყვებმაც ქართული სიტყვების ბედი გაიზიარეს“, რომ „ქართულში კარგა ხანია შეიმჩნევა ამ პროცესის (ლაპარაკია ადამიანის უცხოური სახელების ბოლოკიდური ი-ხმოვნის ჩამოცილებასა და სახელობითი ბრუნვის ნიშნად გაგებაზე, ე. ი. სახელის თანხმოვანფუძიანად ქცევაზე (საწინააღმდეგო შემთხვევებიც) ე. ი. ადამიანთა უცხოურ თანხმოვანფუძიან სახელებში სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ი — ხმოვანის ფუძისეულად ქცევა (მაგალითად 16-ე—17-ე საუკუნეების ქართულში შემოსული სახელი გივი თანხმოვანზე იყო დაბოლოებული, ისევე როგორც ვთქვათ, დავითი და ისევე იბრუნვოდა, როგორც ეს უკანასკნელი: გივ-ი, გივ-მა, გივ-ს მიმართვისას — გივ! (შდრ: დავით-ი, დავით-მა, დავით-ს მიმართვისას — დავით!) ამჟამად ამ სახელში ი სავსებით შეეზარდა ფუძეს და შესაბამისი ფორმები საბოლოოდ დამკვიდრდა, როგორც სალიტერატურო ენაში, ისე ჩვეულებრივ სიტყვა-ხმარებაში: გივი, გივი-მ, გივი-ს, მიმართვისას — გივი!

ასეთივე პროცესი შეიმჩნევა თანამედროვე ქართულში

სახელებში: ეთერ-ი, უშანგ-ი“ და მოტანილია იქვე მრავალი მაგალითი ქართულ ლიტერატურულ წყაროებიდან (დასახელებული წიგნი, გვ. 77).

გამოთქმა „ასეთივე პროცესი შეიმჩნევა“ — ხომ ნიშნავს, რომ მითითებულ სახელებში სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ი-ხმოვანი იქცევა ფუძისეულ ხმოვნად და მკვიდრდება: ეთერი, უშანგი, ეთერი-მ, უშანგი-მ; ეთერი-ს, უშანგი-ს; მიმართვისას — ეთერი! უშანგი!

იმავე სტატიაში მითითებულია, რომ კილოური წარმოთქმის გავლენით „თანხმოვანფუძიანი სახელები იჩენენ ტენდენციას, ბოლოკიდურად ხმოვანი გაიჩინონ და სწორედ — ი-ხმოვანი ჩნდება“ (გვ. 80).

„...ენის ნორმების“ დადგენის პრინციპებში ნათქვამია, აგრეთვე, რომ „...გადამწყვეტი როლი ეკისრება კეთილხმოვანების პრინციპს: მისაღებია ის, რაც კეთილხმოვანია, უარსაყოფია ის, რაც არ არის კეთილხმოვანი“ (გვ. 2) ახლა საკითხავია, რომელი უფრო კეთილხმოვანია ეთერმა ან ეთერს, თუ ეთერიმ და ეთერის?! მაგრამ რადგან კეთილხმოვანების შეგრძნება რამდენიმედ სუბიექტური მოვლენაა, მე, როგორც არაენათმეცნიერს, ამ სახელის ხმარებასთან არავითარი სადაო არა მაქვს, ხოლო რაც შეეხება სახელ უშანგის, რომელთანაც შემოქმედებითი ურთიერთობა მაკავშირებს, მის მართლწერას მუდამ დავიცავ ყოველგვარი ხელყოფისაგან.

5. ახლა ავიღოთ უშანგის ფონეტიკურად სავსებით მსგავსი სპარსული სახელი ფეშანგი. მართალია ეს სახელი საქართველოში არ გავრცელებულა, მაგრამ ძველ ლიტერატურაში ისევე დამკვიდრდა, როგორც უშანგ, ჰუშანგ, ჰუშენგ, მაგალითად 17-ე საუკუნის ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთი ნიმუშის „შაჰნავაზიანის“ ავტორი წარმოდგენილია „ფეშანგი ფაშვი-ბერტყაძედ და არა“ ფეშანგ — ფაშვი ბერტყაძედ, ავტორი თავად ამბობს: „ხელვყავ მიწმან ფეშანგიმ (და არა ფეშანგმა (ამა წიგნისა წერასა“) იხ. „შაჰნავაზიანი“ 1935 წ. გვ. 173, 1051 სტრ.; „ქართ ლიტ. ისტორია“, 1954 წ. I, გვ. 380). ამგვარადვე აქვს ეს სახელი მოხსენებული არჩილ მეფესაც თავის „გაბაასებაში“ — „ფეშანგი ფაშვი-ბერტყაძემ (და არა ფეშანგმა ფაშვი-ბერტყაძემ) ახლა თქვა „ფირ-

მალღიანი“ (იხ. „არჩილიანი“ II, გვ. 4). ეს სახელი ამ სახით აქვეთ განმეორებული თავიანთ ნაწერებში აკადემიკოსებს: კორნელი კეკელიძეს, ალ. ბარამიძეს, გიორგი ლეონიძეს და სხვებს. მე მგონია, ფეშანგისა და უშანგის ანალოგია საფუძველს მოკლებული არ არის. ამას გარდა, ასევე წერდა თავის სახელს ქართული თეატრის გამოჩენილი მსახიობი უშანგი ჩხეიძე, რომელმაც თეატრალურ ხელოვნებაზე ნაკლებად როდი იცოდა ქართული ენა და მისი ბუნება, ან თავის სახელის სადაურობა. ასე წერდნენ უშანგი ჩხეიძის სახელს კოტე მარჯანიშვილი, სანდრო ახმეტელი და ჩვენი კულტურის სხვა გამოჩენილი მოღვაწენი. ამ სახელს ასევე წერს დღესაც ყველა მოღვაწე, გაზეთი ან ჟურნალი, გარდა გაზეთ „თბილისისა“.

ადამიანის ერთი სახელის შესახებ ამდენი მასალის მოტანით იმიტომ შევაწუხეთ მკითხველი, რომ ერთხელ და სამუდამოდ დადგინდეს: მართებულია, არა უშანგ, არამედ უშანგი!

1970 წ.

„არსენას ლექსი“

(სარედაქციო შენიშვნა)

გამომცემლობა „განათლებამ“ 1965 წელს, „ხალხური მარგალიტების“ სერიიდან ერთ წიგნად გამოსცა „არსენას ლექსი“, „ეთერიანი“ და „ლექსი ვეფხისა და მოყმისა“. პოლიგრაფიულად მშვენივრად გამოცემულ ამ წიგნს მალე ჟურნალი „ცისკარი“ გამოეხმაურა რეცენზიით, რომლის ავტორმა გაბრიელ სიდამონიძემ სავსებით სამართლიანად დაასაბუთა გამომცემელთა უგუნურება იმის გამო, რომ „ხალხური მარგალიტების“ საფარქვეშ დაბეჭდეს სრულიად უსუსურად და უნიჭოდ გალექსილი „ეთერიანი“, რომლის გამოქვეყნება არა თუ შეცდომა, შეურაცხყოფაც კი იყო თანამედროვე მკითხველისათვის.

სამწუხაროდ, გ. სიდამონიძის რეცენზიას თავის დროზე ვერ ავუბი მხარი, რომ ამ წიგნის სხვა შეცდომებიც აღმენიშნა, თუმცა ამჯერადაც არა უჭირს რა, აღნიშნულ წიგნში მოთავსებულ „არსენას ლექსის“ რედაქტირებას შევეხოთ.

„არსენას ლექსის“ პირველ გვერდზე შენიშვნაა გაკეთებული, რომ ტექსტი „იბეჭდება გამომცემლობა „საბჭოთა მწერლის“ მიერ 1954 წელს გამოცემული ტექსტიდან“. მკითხველს შეიძლება მოეხსენება, რომ შენიშვნაში დასახელებული გამომცემის რედაქტორი (პასუხისმგებელი გამომშვებისათვის) ამ სტრიქონების ავტორი გახლდათ და ამიტომ ახლა იმასაც მოვახსენებ, თუ ახალმა რედაქტორ-გამომცემლებმა როგორ „შეასწორეს“ ჩემს მიერ „დაშვებული შეცდომები“.

როგორც მკითხველს მოეხსენება, „არსენას ლექსი“ მეტად პოპულარული ხალხური პოემაა, არსებობს მისი უამრავი

ვი გამოცემა, რომელთაგან ბევრში ტექსტი მეტად დაუდევრადაა დაბეჭდილი, დაშვებულია ბევრი ისეთი კორექტურული შეცდომა, რომელიც აზრობრივ შეცდომებს იწვევს, ამიტომ ჩვენ მისი რედაქტირების დროს ერთმანეთს შევაჯერეთ თითქმის ყველა გამოცემა და აღმოჩენილი შეცდომების გასწორებით გავმართეთ დასაბეჭდი ტექსტი, აქვე აღვნიშნავთ, რომ წიგნში არცერთი კორექტურული შეცდომა არ გაგვპარვია. ახლა ვთქვათ, როგორ „გაასწორა“ ჩვენს მიერ გამართული ტექსტი „განათლებამ“. მოვიტანთ ზოგიერთ მათგანს:

1. „არსენას ლექსის“ უმრავლეს გამოცემებში წერია: „შვიდ წელიწადს ტყვედ იარა, მთა და ბარი შეაჯერა“, მცირე დაკვირვებითაც კი ადვილად უნდა მიხვდეს რედაქტორი თუ გამომცემელი, რომ ტყვე კაცი სიარულით ვერ შეაჯერებს მთა და ბარს და ისიც შვიდ წელიწადს, რომ აქ ტყვეს მაგიერ ტყე უნდა ეწეროს (როგორც ეს მართლაც წერია ზოგიერთ გამოცემაში) და მხატვრული სახის აზრიც სავსებით გამართული იქნება. „შვიდ წელიწადს ტყვედ იარა, მთა და ბარი შეაჯერა“. ე. ი. შვიდი წელი ყაჩაღად იყო გავარდნილი და ტყეტყე სიარულით მთა-ბარი მოვლოო. სწორედ ამნაირად გავმართეთ ეს ადგილი ჩვენს გამოცემაში, მაგრამ „განათლებას“ დაუწუნია ამ საკითხში ჩვენი განათლება და ტექსტში ისევ ძველებური „ტყვედ იარა“ აუღდგენია (გვ. 19).

2. უმრავლეს გამოცემებში წერია: „მობრუნდა ჩვენი არსენა, ცოლ-შვილით „გაანამტვერა“ ე. ი. ნამად და მტვერად აქცია თავისი ბატონიო. ხოლო ზოგ გამოცემაში კი გააცამტვერას ვკითხულობთ, ჩვენს გამოცემაში უმრავლესობის გემოვნებას დაეუჯერეთ, რადგან გაანამტვერა მხატვრულად უფრო სრულყოფილი და შედარებით ახალი სახეა, ვიდრე ჩვეულებრივი „გააცამტვერა“, მაგრამ ახალმა გამომცემლებმა აქაც „გამისწორეს“ შეცდომა და ისევ გააცამტვერა დაბეჭდეს.

3. „არსენას ლექსის“ თითქმის ყველა ადრინდელ გამოცემაში ვკითხულობთ ხალხური მეტყველებისათვის დამახასიათებელ გამოთქმებს: ლუბერნატორს, ხუთმეტი და სხვა. ამასაც ლუბერნატორად და თხუთმეტად „ასწორებენ“ ახალი გამომცემლები.

4. სტრიქონი: „სადაც ტიტველასა ნახავს, ჩოხას იხდის და აცმევსა“. გასწორებულია — „სადაც ტიტველსა ნახავს“. იქვე გიორგი კუპატნელის სიტყვები „ლეკის პირისპირ ვიყავი, ოცი ტყვია მომარტყესა, ორმოცი ტყვიაც მომარტყეს, ვერაფერი დამაკლესა!“, გაუმჯობესებულია იმით, რომ პირველ სტრიქონშიც „ოცი ტყვიაც მომარტყესა და მომდევნო სტრიქონშიც „ორმოცი ტყვიაც მომარტყეს“, ერთნაირი დაბოლოებითაა წარმოდგენილი.

5. „არსენას ლექსის“ სარეცენზიო გამოცემას წამძღვარებული აქვს მალაქია ტოროშელიძის წერილი ხალხური არსენას რაობის შესახებ, რომელშიც მოყვანილი ზოგი ადგილი „არსენას ლექსიდან“ თუ სხვა ნაწარმოებიდან დამახინჯებულადაა მოტანილი. მაგალითად: „ნაბადი გვერდზე იქცია, თოფი ფეხზე შეაყენა“, (გვ. 13), ნაცვლად იმისა, რომ იყოს: „ნაბადი გვერდზე მოიგდო, თოფი ფეხზე შეაყენა“, როგორც ეს თვით იმავე წიგნის ტექსტშია (იხ. გვ. 22). ასევეა დამახინჯებული ციტატად მოტანილი ილია ჭავჭავაძის სტრიქონებიც „კაკო ყაჩაღიდან“: „არსენა ჩვენი, ის მხნე არსენა, ჩვენამდის ძმავ, ზღაპრად მოსული“ (გვ. 8). ილიას ტექსტში კი კაკო არსად არ ლაპარაკობს ჩვენი ღროის „ძმავს“, მისი მეტყველების დამახასიათებელია „ძმავ“, და ილიასაც ასე უწერია. თქმა არ უნდა, რომ ავტორის უნებლიე ლაფსუსი ახალმა რედაქტორმა აუცილებლად უნდა შენიშნოს და გაასწოროს. გარდა ამისა, როცა აღნიშნავენ, ტექსტი ამა თუ იმ გამოცემიდან იბეჭდებო, ზუსტად იგივე უნდა დაიბეჭდოს და თუ რაიმეს არასწორად, ან შეცდომად მიიჩნევენ და გაასწორებენ, ისიც უნდა აღნიშნონ.

შეიძლება ზოგიერთმა გვითხრას, ეს ყველაფერი წვრილმანია და არ ღირდა ამაზე წერაო, მე მათ უთუოდ დავეთანხმები, მაგრამ იმასაც ვიტყვი, რომ ეს წვრილმანი იმის დასადასტურებლად მოვიტანე, რაც ახლა თითქმის ყველა გამომცემლობაში ხდება და რომელსაც წინა რედაქტორისა და მისი ნამუშევრის აბუჩად აგდება ეწოდება.

ს ა რ ა ლ ე ზ ე

ზომავლის მომღერალი	3
ელადიმერ მაიაკოვსკი	6
მაღალი ზნეობის ადამიანები	11
უნგრეთის პოეზიის სიამაყე	23
საბჭოთა საქართველოს თანატოლი	28
იეთიმ გურჯი	32
ქართული პოეზიის ქუხილი	33
ალექსანდრე აბაშელის გახსენება	49
ბუნების პოეზია	58
ტერენტი გრანელის ახალი წიგნი	58
„დემოკრატიული ლიტერატურის პირველი მერცხალ	66
„შენზე უფრო ტანმაღალი ჩემზე უფრო ახალგაზრდა“	78
პოეზია ხალხის სამსახურში	82
ტექსტის სისწორის დადგენისათვის	108
ჩვენ ერთად დავიწყეთ	116
წმინდა იდეალებით გამსჭვალული მეგობრობა	120
სევერიან ისიანი	131
ს. რემონიძე	135
ბარათებში შენახული სიცოცხლე	173
პოეზიის საზომი — ხალხის სიყვარული	181
„სიტყვა“ თუ „საქმე“?	194
უშანგი და არა უშანგი	199
„არსენას ლექსი“	209

რედაქტორი თ. აბულაძე
მხატვარი ელ. გრიგოლია
მხატვრული რედაქტორი კ. ფაჩულია
ტექნიკური რედაქტორი ნ. ქაეთარაძე
კორექტორი თ. მაჩაბელი
გამომშვები გ. ბენიძე

ს. ბ. № 505

გადაეცა წარშობას 13/VI 75 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 19/VI 77 წ.
საბეჭდი ქაღალდი № 2 84X108¹/₃₂. პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 11,13
სააღრ.-საგამომც. თაბახი 9,08
უე 07046 ტირაჟი 3000 შეკე. № 7243
ფასი 44 კაპ.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“-
თბილისი, მარჯანიშვილის 5.

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს გამომცემლობათა,
პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის საქმეთა სახელმწიფო
კომიტეტის სტამბა, № 5
ქ. ქუთაისი, ი. ჯავახიშვილის პროსპექტი, 11,
Типография № 5 Государственного комитета
Совета Министров Грузинской ССР по делам
издательства, полиграфии и книжной торговли.
г. Кутаиси, пр. И. Чавчавадзе, 11.